ה. ד. רוזנשטיין. צ. רחלין.

בית-מדרש

ספר מקרא לתלמידים

ממבחר הספרות התלמודית והמדרשית.

הוצאת טוביה פונק.

וילנה תרס"ו

בדפוס ש. פ. גארבער.

המחיר 90 קאפ.

בֵּית־מִדְרָשׁ

ספר מקרא לתלמידים

ממבחר הספרות התלמודית והמדרשית.

חֻבר ע"י

ח. ד. רוזֶנשְׁטֵין וצ. רחְלִין.

ספר ראשון

הוצאת טוביה פונק ווילנה

ווילנה

בדפוס גרבר

תרס"ו

БЕТЪ-МИДРОШЪ

Еврейская христоматія

Руководство для упражненія въ легендарно-еврейскомъ языкѣ.

Состав. Х. Д. Розенштейнъ, и Ц. Рохлинъ.

Изданіе и собственность Т. Л. Функъ

ВИЛЬНА. Типографія Ф. Гарбера Завальная ул. д. № 2006

1906.

S 24V1603

Дозволено Цензурою 1 Августа 1905 г. Вильна.

תֹּכֶן

I אַגָּדוֹת וּמַעֲשִׂיּוֹת.

III חֻרְבַּן הַבַּיִת וְשֹׁד הָעָם.

IV אוֹצָר שֶׁל נֶחָמוֹת.

הקדמה.

בעריכת ספר־למוד זה היתה לפנינו מטרה כפולה ומכֻפלת: א) לפתוח לפני ילדי בני ישראל פתח לתוך ספרותנו העתיקה, להתקינם ולהכשירם בפרוזדור זה כדי שיוכלו להכנס אח"כ לטרקלינה הגדול של הספרות התלמודית והמדרשית; ב) לגלות להם את המאור שבדברי קדמונינו, את אורה של אֻמתנו, תקוותיה, חזיונותיה, משאות נפשה בצרה וברוָחה, שאיפות טובי בניה בחיריה, דבקותם ומסירות נפשם על עמם ותורתו והליכותיהם ומדותיהם המוסריות; וע"י זה להריחם ברוח היהדות הלאומית, ברוח ישראל סבא האצור ומתגלה בכל הוד רוממותו בכל אגדה ועובדה שבספרותנו העתיקה ולחבב עליהם את קנינינו הלאומיים וזכרונותינו ההיסתוריים; ג) וזה העקר: ללמדם דעת לשון המשנה והמדרש, זו השפה הישנה ההולכת ומתחדשת ומתפתחת מתקופת הבית השני עד ימינו ושנעשית עכשיו השפה החיה בספרותנו החדשה.

הרבה מן האגדות המובאות ב„בית מדרש" זה תֻרגמו אמנם ע"י מתרגמים עברים ולועזים. אבל כבר מֻסכם ומקֻבל, כי השפעת התרגום כמוה כאין, כי כתרגום לועזי כן תרגום עברי, אפילו המֻעלה שבמֻעלים, אין ביכלתו למסור אלא גופי דעובדות, ספורי המעשים ולא אותה הרוח המקורית השרויה ומצטמצמת רק באותם הקוים והשרטוטים המיוחדים, באותה הצורה המיוחדת ואפני ההרצאה והסגנון המיוחדים אשר לשפת המקור. כי רק באלה הָטבעו רוח הלאֹם המקורי, אָפיו ותכונותיו האינדיבידואליות ורק יצירותיו המקוריות יכולות להשפיע איזו השפעה רוחנית לאומית.

ב„בית מדרש" זה יתכשר התלמיד להכנס לתוך בית המדרש הגדול. לתוך ספרויותינו העתיקה והחדשה. הספורים והאגדות שֶבו ביצירתם הנפלאה וגבורי אֻמתנו המתגלים בהן בכל עזוז קדושתם והוד נצחיותם ימשכו את לבו וינעימו לו את למודו, ואגב אורחא ירכוש לו ידיעת השפה הישנה־החדשה, ונפתחו לפניו אופקים חדשים, עולם גדול של ספרים ישנים גם חדשים, אשר את שמעם לא שמע ולא היה אילי זוכה לשמוע וכ"ש להבינם.

כי הן בנינו רֻבם ככלם בגמרם את בית־ספרם יוצאים לאשר יוצאים אך לא ל„גמרא". ולא רק תלמידי בתי הספר העלובים

אלא אף חניכי ה„חדרים", המתחנכים עד שנת י"א—י"ב על התנ"ך יוצאים מהדרם מבלי ידיעה כל שהיא בלשון חכמים. מאין להם, מלבד למוד פרש"י שאינו מספיק, כל הכנה והכשרה לה, ונשארה הספרות הישנה סתומה והתומה לפניהם, וממילא אינם מבינים דבר גם בספרות החדשה; כי כשם שאי אפשר לקרא את מפו, את שולמן ואפילו את פרידברג מבלי היות בקי במליצות „ישעיהו" ו„שיר השירים", כך אי אפשר האידנא לקרא את מנדלי מוכר ספרים, את פרץ ואת כל ההולכים בעקבותם (ומי אינו הולך או, לפחות: מתאמץ ללכת בעקבותיהם?) מבלי דעת שפת הספרות העתיקה. וכבר ידועה תלונת הבע"ב חניכי התנ"ך שאינם מבינים כלום בעתון עברי...

לחסרון הזה, חסרון חריסטומתיה לשפת קדמונינו, המורגש כ"כ בספרותנו החנוכית, לא שמו עדיין מחברי ספרי מקרא לילדים לב, ואף המבינים שבהם הסתפקו בתתם בספר בן מאות עמודים שנים, שלשה מאמרים מדרשיים כעין „זכר" לדבר, ואף משהו זה שנוי ומשֻלש בחריסטומתיות שקדמו להן, ותחתם מלאו ספריהם יצירות סופרים שונים כדי להרגיל ולהעמיד את התלמידים על הסגנונים השונים, ולא שמו לב, כי לשנת הלמודים השלישית־הרביעית, כלומר לנערים בני ט—י, כאותם שלהם נועדו חריסטומתיותיהם, עם כל הטוב והתועלת החנוכית שיש בחריסטומתיה כזו— עדיין מוקדמת היא להם, מפני שקשה לנער לפי מדרגת התפתחותו בשנת הלמודים השלישית־הרביעית ואפילו החמישית לעמוד על השנוי שבין הסגנונים, דבר הנתפס רק למפותחים די צרכם. ולא עוד אלא שהשנוי הבולט ביותר, רצוני: השנוי בשפה שזה שפתו קרובה לשפת המשנה וזה—לשפת המדרש, זה שפתו קרובה לשפת שניהם למחצה וזה לשליש ולרביע קשה ג"כ לנער, שאינו יודע את השפה במקורה הראשון, לעמוד עליה ולהבחין בין זה לזה; מבחין הוא אמנם כי ענין זה הכתוב בשפה שגורה לו היא קרא „פחז כמים" ובענין זה הוא מתקשה ונוקש בקריאתו על כל פסיעה ופסיעה—ותו לא.

אולם אין הקֹמץ משביע ושנים, שלשה מאמרים מן המדרש אינם מספיקים להבין את התלמיד אף הבנה שטחית בסגנון רבותינו, ואין צריך לומר שאין בהם כדי להקנותו לו. והלומד סגנון זה מבלי שני, מדברי סיפרי זמננו למה הוא דומה? ללומד מפי האִלם ברמיזא; כי מלבד שקשה לתלמיד להבין היטב, עוד יותר מתקשה המורה

להסביר לו היטב כונת הדברים עד היכן היא מגעת, בהיות שתים שלש מלים הלקוחות לסיפר ממאמר פלוני שבתלמוד מושכות אחריהן ומרמזות על ענין ומושג ידוע, שלהסבירו דרושה שיחה שלמה; ומה שרע ביותר שגם אם יבין פרוש המלים כהויתן לא יחוש ולא ירגיש את טעמן, כמו שלא יחוש מי שאינו שגור במליצות התנ"ך את נעם צלצול מליצות „אהבת ציון"; ומכיון שאינו מבין ומרגישן ממילא אינן נקלטות במוחו ואינו יודע להשתמש בהן.

ישנם כאלה בין מחברי ספרי המקרא המתחכמים לצאת ידי חובתם בהכניסם לתוך חריסטומתיהם פתגמים ובטויים בודדים ומקוטעים מן התלמוד והמדרשים לשׁנון בע"פ. כסבורים הם, כנראה, כי יש בכח איזה שנים, שלשה תריסרים פתגמים תלמודיים מקוטעים, בלי ראשית ובלי תכלית, להטעים את התלמיד טעם דברי רז"ל. כי טועים הם טעות מגונה — למותר, כמדומה, להגיד. כל מורה מנוסה יודע כי השנין האַנֶדְרַפַּתִי הזה מלבד שמלאה ומכביד על התלמיד, אינו מועיל כלום לשמוש התלמידים, והוא דולג עליהם בדברים שאין חפץ ותועלת בהם.

להקנות לתלמידינו שפת רבותינו וסגנונם, פתגמיהם ובטוייהם אין די באיזה תריסרים בטויים מקוטעים. למוד וקריאה ושמוש הרבה דרושים לזאת. ואם בעוה"ר אין ילדינו יכולים להקדיש את עצמם לגמרא עד שנת השמונה עשרה, כמונו בני דור הישן המאושרים, צריכים אנו להתחכם ולהקנותם כל אלה בדרך אגב, עד שלא ירגישו בעצמם כי באו אל קרבם; צריך לתת לפניהם ספר קריאה של אגדות נבחרות מחז"ל, שהנעם והלבוב שבהן ינעימו להם את למודם, והשפה, הסגנון וכו' מאליהם יקלטו ויכנסו במוחם.

את האמת הברורה הזאת יודע ומבין כל מי שיש לו מוח בקדקדו. ומורה הרוצה באמת בתקנת תלמידו מה הוא עושה? מקריא אותו פרקים מ„עין יעקב" או מאחד המדרשים למען יקלוט יחד עם האגדה גם את השפה. אבל דא עקא, ללמדו על הסדר אי אפשר, לא כל הכתוב בספרים הללו ראוי לנערים, אם מפאת התכן או השפה וההרצאה, אם מפאת הדברים הצדדיים המעורבבים בינהם, שאינם מעלים ואינם מורידים אלא מבלבלים את מוחם של התלמידים ופוגמים את טעם עצם הענין. ואז מתחיל החפוש והבדיקה מה לקרב ומה לרחק, דבר שגורם הוצאת זמן לבטלה, והרע ביותר, שלפעמים נכשל המורה גופו בבחירת חמר הקריאה וגורם שאלות התלמיד שאין לו עליהן תשובה... —

לתת למורים האפשרות להקריא את תלמידיהם האגדות הנבחרות שבחז"ל מבלי טרחא יתרה ואבוד זמן, ולתת היכלת לתלמידים להנות מן האור הגנוז בספרותנו הישנה ולרכוש ממילא שפתם וסגנונם — נערך „בית מדרש" זה אשר אנחנו מגישים היום לפני המורים וההלמידים בתקוה רבה, כי יצליח לאשר נועד. וזה סדר עריכתו:

א) הספר נחלק לארבע מחלקות: 1) „אגדות ומעשיות" — בהן יבואו: ספורים, מעשיות ועובדות מחיי התנאים והאמוראים, שיחות נאות ואגדות שונות; 2) „אגדות המקרא" — ספורים ואגדות שונות מחיי אבות האמה וקורותיה בתקופה הביבלית; 3) „חרבן הבית ושד העם" עובדות, ספורי המאורעות הקשות ואגדות נפלאות על תקופת החרבן וצרות השעבוד; 4) „אוצר של נחמות".

ב) כל הענינים הובאו כהויתם במקורם, כלומר הוסף לא הוספנו משלנו כלום, אך חַסר חִסרנו הרבה ואין לך ענין, ובפרט הענינים המדרשיים המושפעים בשפע „פסוקים" וענינים צדדיים, שלא נצרך להקין והעברת הקולמס.

ג) הרבה ענינים המובאים בזה נמצאים במקורות שונים, ועפ"י הרוב לא ראי זה כראי זה גם בהכנו גם בסגנונו, ונבר אנחנו את הטוב שבכלם ונמלא בזה את החסר בזה. — תחת ענינים שאובים ממקורות שונים נרשמו שמות כל המקורות.

ד) כאמור למעלה, עקר מטרתנו למוד השפה, לפיכך לא הכנסנו לתיך „בית המדרש" אלא אותם הענינים הכתובים עברית. מלבד אם אגב גררא יבא איזה בטוי ארמי שכבר נתאזרח בשפתנו לא נמנענו מלהכניסו.

ה) נתקנו כל אותן דרכי הלשון הנחשבות עכשיו לשגיאות: „אותן האנשים", „להורגו"[1], „זאת השדה" וכדומה; כי כל עוד שלא נערך לנו דקדוק חדש והדקדוק המקובל עדיין שורר בביה"ס, אי אפשר להת לתלמידים דרכי לשון סותרות לגמרי לאלה שהם לומדים בבית רבם. מטעם זה השמטנו ג"כ אותיות או"י הנחות

[1] התמונה הזאת יש לישב בדוחק שקריאת הקמץ קטן דומה לחולם; וגם נמצא במקרא הבינוני עם שמושי בכל"ם: „במוצאכם אותו" (בראשית לג) אולם מפני שהרבה ספרי הקדמונים נשמטה הוא"ו השמטנוהו גם אנו.

לפני הברה מרכבת, לא כאורתוגרפיא המדרשית, הנהוגה למחצה גם בספרות החדשה, לבלתי ימצאו התלמידים בספר המקרא שלהם סתירות לכללי הדקדוק המקובלים בידם [1].

ו) לסוף כל פרק בארו ותִרגמו לעברית, ובשעת הדחק לרוסית, כל המלים שאינן במקרא, אף הידועות למדי כ„לפיכך" וכ„תרנגלת". כן בארו במ"ים שלמים שאינם במקרא.

ז) מפני שסדורו של הספר אינו מעכב והרשות ביד המורה להקריא את תלמידיו תחלה הפרק אשר יבחר [2], והמלים שתֻרגמו בפרק הקדום לא נשנו והרגמו בפרק המאוחר — נערך לסוף הספר רשימת המלים המובאות בזה ונסמן הצד שבאה בו **כל מלה.**

מוצאים אנו לנחוץ להעיר אזן המורים הנכבדים להעמיד את התלמידים על השִׁנוים והחדושים הללו שנתבדלה לשון המשנה והמדרש מן הלשון המקראית, ואלה הם:

א) ה"א השאלה והתמה נתבטלה לגמרי, ושאלה ותמיה מתבטאות במלות „כלום" „וכי" או בלי כל סמן כמו לפעמים במקרא.

ב) יחה"פ „את" כמעט נתבטל ונהחלף ביחס שאליו: „מצא לרבי". ולפעמים יבא הלמ"ד בצרוף הכנוי: „ראהו ל..." [זכר לדבר במקרא: „הרגו לאבנר" (שמואל ב ג), „ויקח רב טבחים לירמיהו" (ירמיהו מ')].

ג) לכנוי הרומז יבא יחה"פ בצרוף הכנוים: אותו האיש= האיש ההוא.

ד) יחס הסמיכות יבא לרוב במלת „של" בצרוף הכנוי: „ארונו של יוסף" [וזכר לדבר במקרא: „מטתו שלשלמה" (שה"ש ג)].

ה) מלת „אשר" „כאשר" נתקצרה בשמוש „שֶׁ", „כְּשֶׁ", תהה שבמקרא יבא רק לעתים רחוקות; כן נתקצרו המלות „אינני" „איננו" „איננה" במלות „איני" „אינו" „אינה".

ו) מלת „כי" שיש לה במקרא הרבה הוראות נתבטלה לגמרי ונתחלפה במלות אחרות ברורות: „שמא", „שֶׁ", „אלא" **„ושה"**.

---

[1]) את האל"ף החסרה במלת „לומר" „כלימר" השארנו בכתוב, מפני שבלאו הכי מלה זו אינה מדוקדקת, כי ראוי להיות: „לֶאֱמֹר", וחסרון אל"ף אחר חול"ם הרי נוהג בשרש זה: „אֹמַ־"= אֹאמַר".

[2]) אגב נעיר, כי הספורים המדרשיים יותר נוחים וקלים מהתלמודיים וטוב להקריא אותם בתחלה.

ז) סמן רבים לשמות הבאים במקרא רק ביחיד : „חולות" , „גרות".

ח) רבוי „ית" לזכרים מצוי יותר מבמקרא, וביחיד בשמות לא מקראיים: „אילניה", „תינוקות", או שיש במקרא רק היחיד: „ולדות", „זקנות"; יסמן „ים" נתחלף עפ"י הרוב: ־ „ין": „צמוקין", „מדליקין" [1].

ט) חדוש הרבה שמות מפשטים על משקל „פעילה" : „ראיה", „רביה" שבאים עם שמושי בכל"ם להוראת מקור : „בהליכתו", „ביציאתו" כמו לפעמים במקרא; והארים רבים ע"ם פעלן : „ציתן", „קצרן"; וע"ם פעלהן : „ענותן", „רעבתן", וע"ם פולן : „קולן" ; וע"ם פַּעָל : „קַדָּר", „קַיָּץ" ; ועל משקל פעלות ופעילות : „קַטְנוּת", „זקנות" , „זהירות" ועוד משקלים שונים.

י) חלוף איתיות קרובות המבטא : „הפס", „פרס", „קטע" = תפש , פרש , גדע .

יא) תמונה יותר נוחה למקור נסמך בקל עם בכל"ם : „לתן", „לישב" , „לשא" .

יב) השמטת ה"א במקור נפעל: „לִכָּנס", „לִפָּטר"=להכנס, להפטר.

יג) חלוף נל"א בנל"ה מצוי ביותר : „לקרות" , „יצתה" ; ולהפך : „פְּדָאו" , „עשאום" .

יד) שמוש הבינוני לזמן הוה ולפעמים גם לעבר ולעתיד תחת אשר במקרא יבא עתיד או עבר לזמן הוה .

טו) שמוש הפעול להוראת פועל שפעולתו כבר נגמרה : „נשוי אשה", „שתויי יין", „רדומים בשנה" . ויש שיבא עם כנוי מדבר : „זכורני" , „כמדומני" , „מקובלני" .

טז) חדוש התמונת „שַׁפְעֵל" בפעלים ושמות : שחרר , שעבד , שחרור , שעבוד .

יז) חדוש פעלים משמות עם אותיות המשקל : מן „תרומה" — תרם , מן „תחלה" — התחיל .

יח) חלוף ה"א „התפעל" בנו"ן ושמושו לרוב תחת הנפעל : נתרעש = נרעש, נתעלמה = נעלמה, נשתברו = נשברו.

יט) בטול וא"ו המהפכת לגמרי .

כ) שווי גוף נסתרת בעבר נל"ה ונל"א לנוכחת : „נעשית" ,

---

[1]) חלוף מ"ם בנו"ן נוהג הרבה בלשון המשנה והמדרש ובמקום שאי אפשר להחליף את המין ע"י חלוף זה היינו נוהגים לכתוב גם כך וגם כך . אולם במקום שאפשר לטעות למשל : „אצלכן", „אותן" — כתבנו במ"ם, כאמור למעלה .

„נמצאת" [וזכר לו במקרא; „והרצת את שבתותיה" (ויקרא כו), „וקראת אתכם הרעה" (ירמיהו מד)].

כא) שווי גוף נסתרות בעתיד לנסתרים: „הנשים יתבשמו", „עיני יסומו".

כב) דרכים חדשים לשמוש הזמנים ואופני הפעולה: „מתחיל בוכה", „היה מהלך", „עתידה לעשות", „עם כשהוא מדבר".

כג) הוראה אחרת לפעלים מקראים בבנין אחר: „טרף" במקרא — טרפת חיה, „הטָרף" בלשון חכמים: בלבול הדעת (נטרפה דעתו); „נִצֵּח" במקרא: נצח בנגינות, נצח על המלאכה; „נִצּוֹחַ" בלשון חכמים: לנצוח את האויב. ויש שבבנין אחד משתנה ההוראה: „פרח" במקרא — פריחת הפרחים, ובלשון חכמים: טיסת העוף; „כפור" במקרא: לכפור בזפת; „כפור" בלשון חכמים: לכפור בפקדון: לכחש.

כד) חלוף הפעל „קום" בפעל „עמד": „עמד וכתב", „עמדה רוח סערה". הפעל המחודש „חזר" תחת „שוב" וכיוצא בהם.

כה) חלוף שמות ומלים שאפשר לטעות בהוראתם — באחרים יותר ברורים: „אילן" ל„עץ", — להבדיל בין עץ צומח לעץ של בנין והסקה; „עכשיו" ל„עתה", להבדיל בין עתה לאתה; „לפיכך" — להבדיל בין לָכֵן ולְכֵן; „עדיין" — להבדיל בין „עוד" ל„הוד"; „לאו" — להבדיל בין „לא" ל„לו". ותחת „לו" יבא „אצלו". לכסף — „מעות", „ממון" להבדיל בין חמר הכסף למטבעות; מלת „אף" נהגדלה: „אף־על־פי", להבדיל בינה ובין „כעס" או „חטם", ועוד הרבה כאלה. ומשום האי טעמא נתחלפו הרבה פעלים לא ברורים באחרים יותר ברורים: „חרט" תחת „נחם" להבדיל בין חרטה לתנחומים; „בִּיֵּש", „נתביש" תחת „הוביש" „בוש" שיש להם הוראה שנית: „יָבֵש". השרש „ירא" העלול להתחלף בעתיד בשרש „ראה" — יבא תמיד „התירא" וכדומה.

כו) הרכבת שתים שלש מלים השגורות לאחת: „כביכול", „זוהי", „מהו", „משהו" = כאלו בו יכל, זו היא, מה הוא, מה שהוא.

כז) חדוש מלים ובטוים למושגים חדשים שאינם במקרא או ישנם ואינם ברורים: „כיון", „מאחר", „שמע מינה", „בשלמא", „תינח" וכדומה.

כח) הכנסת מלים זרות, לועזיות: „קְלֶנְדָס", „אסטרולוג", „דרגון", „פרלמנטר".

מן השנוים והחדושים הללו ועוד הרבה (שלא הבאנום, כי רבים המה ולא ספר דקדוק אנו כותבים) וצורת הלשון בכלל

שנשתנתה, הודות לסבות מבריחות והשפעות שונות, הכלית שנוי מן דלשון המקראית, על נקלה אפשר להבין, כי הקוים היסודיים שבתכונתה וסמניה היותר מובהקים שבהם נסתמנה הם: הדיוק, הבהירות והפשטות, הכל מבוטא בדיוק ובפשטות היותר אפשריים כמו שמחיב טבע שפה, שהיתה מדוברה בתקופה הקדומה ההיא בפי חלק גדול של העם. ושפה כזאת אפשר להחיותה ולשימה לשפה מדוברת, ואותה אנו צריכים ללמד את ילדינו מראשית למודם, אם באמת רוצים אנו בתחית שפתנו.

ח. ד. רוזנשטין.

מינסק. י"ד תמוז התרס"ה.

I

אַגָּדוֹת וּמַעֲשִׂיּוֹת.

א.

מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹק וְסֵפֶר בְּרֵאשִׁית.

מעשה בתינוק אחד שֶׁלִּמְּדוֹ אביו ספר „בראשית״. פעם אחת עלה הַקֵּיסָר לאותה מדינה, וְנִשְׁבָּה אותו התינוק וְסִפְרוֹ עמו, וַחֲבָשׁוּהוּ בבית האסורים, וְהִכְנִיסוּ ספרו לְגִנְזֵי הקיסר.

פעם אחת נטרפה דעתו של הקיסר. אמר להם: הביאו לי ספר הזכרונות. הלכו לגנזי הקיסר ומצאו הספר „בראשית״ ובאו כל גדולי המלכות לקרות בו ולא היו יודעים. אמרו לו: זה הספר מספרי ישראל הוא, ויש כַּאן תינוק אחד מהם, שהוא חָבוּשׁ בבית האסורים שלך, אֶפְשָׁר יודע הוא לקרות בו. מיד הלכו וקראו לאותו תינוק.

כֵּיוָן שראה התינוק את ספרו חִבְּקוֹ וְנִשְּׁקוֹ וְקָרָאוֹ לפני הקיסר. וּפֵרַשׁ אותו מ„בראשית״ עד „ויכלו״.

כיון ששמע המלך שִׁבְחוֹ של הקדוש-ברוך-הוא האיך ברא את עולמו, מיד עמד מן כסאו ונשקו לאותו תינוק על ראשו ואמר לו: יודע אני שלא הרגיש הקב״ה את עולמי אלא בִּשְׁבִילְךָ, כְּדֵי לְהַתִּירְךָ מבית האסורים. מיד נתן לו הקיסר הרבה כסף וזהב ואבנים טובות וּמַרְגָּלִיּוֹת ועבדים ושפחות. וְשִׁגְּרוֹ בכבוד גדול אצל אביו.

(אליהו זוטא)

תינוק – ילד, נער.

קיסר – מלך

לאותה מדינה – לַמדינה ההיא.

וַחֲבשוהו – אֲסָרוהו.

והכניסו – והביאו.

נטרפה דעתו – נתבלבלה דעתו

לקרות – לקרא.

כאן – פה.
אפשר – אולי, יתכן.
מיד – תכף, כרגע.
כיון – אחרי, אשר.
שבחו – תהלתו.
האיך – איך.

הרגיש את עולמי – הביאני לידי התרגשות.
בשבילך – בגללך.
מרגליות – פנינים.
וישגרו – וישלחו.

ב.

אֱלִישָׁע בַּעַל כְּנָפַיִם.

פעם אחת גָזרה המלכות גְזֵרה על ישראל שֶׁכָּל המניח תְּפִלִּין על ראשו יִקְּרו את מוחו. והיה אלישע מניח תפלין ויצא לשוק. וראהו קַסְדּוֹר אחד וּבָרַח אלישע מלפניו, ורץ אחריו. כיון שהגיע אצלו נָטַל מראשו וְאָחַז בידו. אמר לו: מה בידך? – אמר לו: כנפי יונה. פשט את ידו ונמצאו בה כנפי יונה. לְפִיכָךְ היו קוראים אותו „אלישע בעל כנפים“.

(שבת קל)

גזרה – משפט חרוץ, חקה.
קַסְדּוֹר – שליש, ממונה.

נטלן – לקחן, הסירן.
לפיכך – לכן.

ג.

פָּרָה שׁוֹמֶרֶת שַׁבָּת.

מעשה בחסיד אחד שהיתה לו פרה אחת, והיה חורש בה בכל יום, וּכְשֶׁהִגִּיעַ ליום השבת מניח לה.

לימים ירד אותו צדיק מִנְּכָסָיו ולא היה בידו כלום וּמְכָרָהּ לנכרי אחד, והיה חורש בה אותו נכרי ששה ימים, וכשהגיע ליום השבת הוציאה לחרוש בה. כשיצאה לחוץ רבצה תחת העֹל ולא רצתה לעשות מלאכה ביום השבת; והיה מכה אותה מכות רעות ולא הועילו כְּלוּם.

כיון שראה אותו הנכרי כך, הלך אצל אותו צדיק ואמר לו: בא וטול פרתך. ששת ימים עבדתי בה, וביום השבת הוצאתי אותה לחוץ להרוש בה, ורבצה תחת העֹל, ולא רצתה לעשות שום מלאכה בעולם. והייתי מכה אותה ולא הועיל כלום.

כיון שאמר לו כך, הבין אותו חסיד מפני מה אינה עושה מלאכה, לפי שהיתה למודה לנוח ביום השבת. אמר לו אותו חסיד: לך ואני אעמידה ואעשה אותה חורשת. כיון שהגיע אצלה, אמר לה באזניה: אוי, פרה! כשהיית בידי, היית צריכה לנוח בשבת; וְעַכְשָׁיו גָרמו לי עונותי ומכרתיך לזה האיש — בְּבַקָשה ממך, שתעשי רצון אדונֵיִךְ.

כיון שאמר לה כך, עמדה ובקשה לעשות מלאכה. אמר אותו הנכרי: הגד לי, שֶׁמָּא כִּשַּׁפת אותה? לא אניחך עד שתגיד לי מה עשית לה ומה אמרת באזניה? — אמר לו אותו חסיד: כך וכך אמרתי לה.

כיון ששמע אותו הנכרי כך, נבהל וְנִזְדַּעֲזע ונשא קל-וחֹמר בעצמו ואמר: מה זאת, שאין בה לא דעת ולא תבונה, הכירה את בוראה; אני שֶׁבְּרָאַנִי הקב"ה בצלמו ובדמותו, ונתן לי דעה ובינה — אין ראוי לי להכיר את בוראי?!

מיד חָזר לְיִראת שמים, וְזָכָה ללמוד תורה, ונקרא "רבי חנינא בן תורתי". (מדרש עשרת הדברות)

לימים — מקץ ימים, אחרי זמן מה.
ירד מנכסיו — העני, אבד רכושו.
לא כלום — אין מאומה.
כך — ככה.
למודה — רגילה.
עכשיו — עתה.
בבקשה ממך — אבקשך.

נרמו — הסבו.
שמא — אולי, פן.
נזדעזע — התחלחל.
קל-וחֹמר — אחת המדות ללמד מדבר קל דבר חמור: מה גם.
זכה — הִצליח, עלה בידו.

ד.

הַבַּטָּלָה גּוֹרֶמֶת.

מעשה באדם שהיתה לו סְיָחָה, חמורה וחזירה; והיה נותן מזון לחזירה בְּלֹא מִדָּה, ולחמורה ולסיחה — במדה. אמרה סיחה לחמורה: מה, שוטה זה, עושה? אנו, שֶׁאָנוּ עושות מלאכתו של בעל הבית, נותן לנו במדה, ולחזירה שהיא בְּטֵלָה — שלא במדה! — אמרה לה: תבא השעה ואת רואה בְּמַפַּלְתָּהּ, שאין מאכילים אותה יותר לכבודה, אלא לְרָעָתָהּ.

כיון שבא קַלֶנְדָּס, נטלו לחזירה וּנְחָרוּה. התחילו נותנים שעורים לפני בִּתָּהּ של חמורה, והיתה מְנַשֶּׁבֶת בהן ולא אכלה. אמרה לה אמה: בתי, לא המאכל גורם, אלא הבטלה גורמת.

(אסתר רבתי)

הבטלה — אי עבודה ומעשה, חבוק ידים.	שוטה — כסיל.
סְיָחָה — בת סוס.	אלא — אך, כי אם.
בלא מדה — הרבה.	קַלֶנְדָּס — ראש השנה לרומיים הקדמונים.
	נחרוה — דקרוה, המיתוה.

ה.

מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד וָעֵז.

מעשה בחסיד אחד שהיה גּוֹנֵחַ מלבו, ושאלו לרופאים ואמרו: אין לו תַּקָּנָה, עד שֶׁיִּינַק חלב רותח משחרית לשחרית. הביאו לו עז וּקְשָׁרוּהָ בִּכְרְעֵי המטה, והיה יונק ממנה מִשַּׁחֲרִית לשחרית.

לימים נכנסו חבריו לְבַקְּרוֹ; כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה, חזרו לאחוריהם ואמרו: לִסְטִים מְזֻיָּן בביתו של זה ואנו נִכְנָסִים אצלו? ישבו וּבָדְקוּ ולא מצאו בו אלא עון אותה

העז. ואף הוא בשעת מיתתו אמר: יודע אני, שאין בי אלא עון אותה העז, שֶׁעָבַרתי על דברי חברי: (לא יגדל אדם בהמה דַקָּה בארץ ישראל).

(בבא קמא פ)

גונח — נאנח, משתעל, מריק דם.

תקנה — רפואה, הֲסָבָה.

רותח — חם מאד.

משחרית — מבקר.

בכרעי — ברגלי.

לסטים מְזֻיָּן — גזלן, שודד חמוש בנשק: העז המכלה ומפסידה שדות אחרים.

נכנסו — באו.

בדקו — חקרו ודרשו.

בהמה דקה — צאן.

ו.

טָב לְבִישׁ לָא תֶעֱבַד.

מעשה באחד שהלך מארץ ישראל לבבל. כשאכל לחם ראה שתי צפרים מִתְנַצּוֹת זו עם זו; הרגה אחת מהן את חֲבֶרְתָּהּ; הלכה והביאה עשב והניחה על פיה וְהֶחֱיָתָהּ. הלך אותו האיש, נטל אותו עשב, שנפל מן הצפור, והלך להחיות בו מתים.

כשהגיע לְסֻלָּמָהּ של צור, מצא אריה מת מֻשְׁלָךְ בדרך הניח אותו העשב על פיו והחיהו. עמד הארי וַאֲכָלוֹ.

תנחומא

טב לביש לא תעבד — אל תעשה טוב לרע.

מתנצות — נצות, נאבקות.

סֻלמה של צור — מעלה העיר צור.

ז.

דַּע לִפְנֵי מִי אַתָּה עוֹמֵד.

מעשה בחסיד אחד, שהיה מתפלל בדרך. בא הֶגְמוֹן אחד ונתן לו שלום, ולא הֶחזיר לו שלום. הִמְתִּין לו עד שֶׁסִּיֵּם תפלתו. לאחר שֶׁסִּיֵּם תפלתו אמר לו: רֵיקָא, והלא כתיב בתורתכם: „ונשמרתם מאד לנפשותיכם" כשנתתי לך שלום, למה לא החזרת לי שלום? אם הייתי חוֹתֵךְ את ראשך בְּסַיִף, מי היה תּוֹבֵעַ דמך מידי?! אמר לו: המתן לי עד שאפַיֶּסְךָ בדברים: אִלּוּ לפני מלך בשר ודם היית עומד, ובא חברך ונתן לך שלום, היית מחזיר לו שלום? אמר לו: לא.

— ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך? א"ל: היו חותכים את ראשי בסיף. אמר לו: והלא דברים קל-וחמר: מה אתה, שהיית עומד לפני מלך ב"ו, שהיום כאן ומחר בקבר, כך — אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא, שהוא חי וְקַיָּם לעד ולעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה! מיד נתפיס אותו הגמון ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום.

(ברכות לב)

הגמון - שר.	סַיִף – חרב.
החזיר – השיב.	תובע – דורש, מבקש.
המתין – חכה.	שאפַיֶּסְךָ – שֶׁאֲרַצֶּה אותך.
סִיֵּם – כלה, גמר.	אִלּוּ – לו.
ריקא – איש ריק, נבוב.	נפטר – הלך.
חותך – גוזר, כורת.	

ח.

מַיִם רִאשׁוֹנִים וּמַיִם אַחֲרוֹנִים.

מעשה בְּחֶנְוָנִי מישראל, שהיה מְבַשֵּׁל בשר טהור ובשר חזיר ומוכר. וכך היה מנהגו: כל מי שֶׁנִּכְנָס לחנותו ולא נטל

ידיו — יודע היה, שהוא נכרי ונותן לפניו בשר חזיר; וכל מי שֶׁנָּטַל ידיו ומברך — יודע שהוא יהודי ומאכילו בשר טהור.

פעם אחת נכנס יהודי לאכול שם ולא נטל ידיו; היה סָבוּר בו שהוא נכרי, נתן לפניו בשר חזיר. אכל ולא ברך. בא לעשות עמו חשבון על הַפַּת ועל הבשר. (ובשר חזיר נמכר בְּיוֹקֶר). אמר לו: יש לי עליך כך וכך בעד הבשר שאכלת, שֶׁחֲתִיכָה נמכרת בעשרה מָנִים. אמר לו: אתמול אכלתי אותה בשמונה, והיום אתה רוצה ממני עשרה? א"ל: זו שאכלת היום של חזיר היא. כיון שאמר לו כך קמו שערותיו ונבהל ונחפז. אמר לו בְּצִנְעָא: יהודי אני, ונתת לי בשר חזיר? א"ל: תִּפַּח רוחך! כשראיתי, שאכלת בלי נטילת ידים ובלי ברכה, הייתי סבור שאתה נכרי...

מכאן שנו חכמים: „מים הראשונים האכילו בשר חזיר".

מעשה באדם אחד שאכל קִטְנִיּוֹת ולא נטל ידיו; ירד לשוק וידיו מְטֻנָּפוֹת בְּקִטְנִיּוֹת. ראה אותו חברו, הלך ואמר לאשתו: אמר לי בעלך: (סִמָּן שאכל עכשו קטניות) שַׁגְּרִי לי אותה טבעת. — נתנה לו. — אחר שעה בא בעלה, אמר לה: היכן הטבעת? אמרה לו: בא פלוני בְּסִמָּנִים שלך ונתתי לו. נִתְמַלֵּא חמה עליה וַהֲרָגָהּ.

מכאן שנו חכמים: „מים האחרונים הרגו את הנפש".

תנחומא

חנוני — בעל חנות, — Лавочникъ	בצנעא — בלט.
מנהגו - דרכו.	תפח רוחך — תצא נפשך.
נטל ידיו — רחץ ידיו.	שנו — למדו.
היה סבור — היה חושב.	סמן — אות.
חתיכה — נתח.	קטניות — Стручковые плоды
מנים — מיני מטבעות.	היכן — איה, איפה.

ט.

מַעֲשִׂיּוֹת בְּעוֹלֵי רְגָלִים.

מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים, וכשבא מצא נחש קָשור בטבעות דלתותיו.

שוב מעשה באחד ששכח ולא הכנים תרנגולותיו לתוך ביתו, ועלה לפעמי רגלים, ובא ומצא החֲתולות מְטֹרָפים לפניהן.

שוב מעשה באחד ששכח ולא הכנים כְּרִי של חטים לתוך ביתו ועלה לרגל, וכשבא מצא אריות מקיפים לחטים.

שוב מעשה בשני אחים עשירים שהיו באשקלון, והיו להם שכנים רעים מאֻמות העולם, והיו אומרים: אימתי עולים אותם היהודים לרגל, ואנו עולים וּמְקַפְּחים בתיהם ומחריבים אותם. הגיע זמן ועלו. זִמֵּן להם הקב״ה מלאכים כדמותם, והיו נכנסים ויוצאים בתוך בתיהם.

כשבאו מירושלים, חלקו ממה שהביאו עמהם לכל שכניהם. אמרו להם: איפה הייתם? אמרו להם: בירושלים. — אימתי עֲליתם? — ביום פלוני. — ואימתי באתם? — ביום פלוני. — אמרו: בְּרִיךְ אֱלָהּהון דיהוּדָאין שלא עֲזָבָם ולא יעזבם; אותם האנשים אמרו: אימתי יעלו אלה היהודים לרגל, שיעלו עליהם וּמְקַפְּחים בתיהם ומחריבים אותם, וְשָׁלַח אלהיהם מלאכים כדמותם שהיו יוצאים ונכנסים בתוך בתיהם, בשביל הבטחון שבטחו בו.

(מדרש חזית)

רגל — חג.

פעמי רגלים — עליה לירושלים לרגל.

שוב — עוד.

תרנגלת — Курица

ההתולות — Кошки

כרי — ערמה.

אימתי — מתי.

מקפחים — הורסים.

זִמֵּן — הקרה, הכין.

בריך אלההון דיהודאין — ברוך אלהי ישראל.

אותם האנשים אמרו — אנחנו אמרנו.

י.

מַעְיְנֵי יְשׁוּעָה.

פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים, ולא היו להם מים לשתות. הלך נקדימון בן גוריון אצל הֶגְמוֹן אחד, אמר לו: הַלְוֵנִי שנים עשר מעינות מים לעולי רגלים, ואני אחזיר לך שתים עשרה מעינות מים. ואם לאו - הריני נותן לך שתים עשרה ככרי כסף. וקבע לו זמן.

כיון שהגיע הזמן ולא ירדו גשמים - בשחרית שלח לו: שַׁגֵּר לי או מים או מעות שיש לי בידך. שלח לו: עֲדַיִן יש לי זמן, כל היום כלו שלי הוא. - בצהרים שלח לו: שגר לי או מים או מעות. שלח לו: עדיין יש לי שְׁהוּת ביום. — במנחה שלח לו: שגר לי או מים או מעות. שלח לו: עדיין יש לי שְׁהוּת.

לִגְלֵג עליו אותו הגמון, אמר: כל השנה כלה לא ירדו גשמים ועַכשיו ירדו? נכנס לבית המֶרחץ בשמחה.

עד שאותו הגמון נכנס בשמחתו לבית המרחץ — נקדימון נכנס לבית המקדש כשהוא עָצֵב. נִתְעַטֵּף ועמד בתפלה, אמר לפניו: רבונו-של-עולם! גָלוי וידוע לפניך, שלא לכבודי ולא לכבוד בית אַבא עשיתי, אלא לכבודך עשיתי, שיהיו מים מצוים לעולי רגלים. מיד נִתְקַשְׁרוּ שמים בעבים וירדו גשמים, עד שנתמלאו שנים עשר מעינות מים והותירו.

עד שיצא אותו הגמון מבית המרחץ - נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש. כשפגעו זה בזה אמר לו נקדימון: תן לי דְמֵי מים יותר שיש לי בידך. אמר לו: יודע אני, שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך, אלא עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותי, שכבר שקעה חמה ונשמים ברשותי ירדו.

חזר ונכנס לְבֵית המקדש. ועמד בתפלה ואמר לפניו: רבש"ע! הודע שיש לך אהובים בעולמך! מיד נִתְפַּזְּרוּ העבים וזרחה החמה.

באותה שעה אמר לו אותו הגמון: אלו לא נִקְדְרָה החמה היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותי.

(תענית כ)

הריני – הרי אני, הנני.
קבע – קָצַב, הועיד.
מעות – כסף.
עדיין – עוד.
שהות – זמן, עת.
לגלג – לעג.
מרחץ – Баня.
אבא – אב.

מצוים – מצואים.
נתקשרו שמים בעבים – התקדרו.
דמי – כסף.
פתחון פה – עוד דברים כפי לרצונו.
שקעה – באה.
ברשותי – בחלקי, בקִנְיָנִי.
נקדרה – הציצה.

יא.

חָכְמַת בְּנֵי יְרוּשָׁלַיִם.

א.

מעשה בשני בני אדם שֶׁנִּשְׁבּוּ בהר הכרמל. והיה שַׁבַּאי מהלך אחריהם ואמר אחד מהם לחברו: גמל, שמהלך לפנינו, סוּמָא באחת מעיניו, וְטָעוּן שני נאדות: אחד של יין ואחד של שמן.

אמר להם שבאי: עם קשה ערף! מאין אתם יודעים? אמרו לו: גמל, מְעֻשָּׂבִים שלפניו, מצד שרואה אוכל, מצד שאינו רואה אינו אוכל. — וטעון שני נאדות: אחד של יין ואחד של שמן — של יין מְטַפְטֵף ושוקע, ושל שמן מטפטף וצף.

רץ אחריהם ומצא כדבריהם. בא ונשקם על ראשם והביאם לביתו, ועשה להם סְעוּדה גדולה. והיה מרקד לפניהם ואמר: ברוך שבחר בזרעו של אברהם, ונתן להם מחכמתו! וּפְטָרָם והלכו לבתיהם לשלום.

(סנהדרין קד)

ב.

אמר רבי יהושע בן חנניא: מימי לא נְצָחַני אדם, אלא אשה, תינוק ותינוֹקת.

אשה מה היא? – פעם אחת נִתְאָרַחְתִּי אצל אכסניא אחת ועשתה לי פוֹלים. ביום ראשון אכלתים ולא שִׁיַּרְתִּי מהם כלום; ביום שני – לא שירתי מהם כלום; ביום שלישי הִקְדִּיחָתַם בְּמֶלַח. כיון שטעמתי משכתי ידי מהם.

אמרה לי: רבי, מפני מה אינך סועד? – אמרתי לה: כבר סָעַדְתִּי מבעוד יום. – אמרה לי: היה לך למשוך ידך מן הפת; רבי! שמא לא הנחת פֵּאָה בראשונים, ולא כך אמרו חכמים: אין מְשַׁיְּרִים פאה בְּאִלְפָּס, אבל מְשַׁיְּרִים פאה בקערה.

תינוק מאי הוא? – פעם אחת הלכתי בדרך וראיתי תינוק יושב על פָּרָשַׁת דרכים. אמרתי לו: בני, באיזה דרך אֵלֵךְ לעיר? – אמר לי זו קצרה וארֻכּה, וזו אֲרֻכּה וקצרה. הלכתי בקצרה וארכה.

כיון שהגעתי לעיר, מצאתי שמקיפים אותה גנות ופַרְדֵּסִים. חזרתי לאחורי. – אמרתי לו: בני, הלא אמרת לי: „זו קצרה"? – אמר לי: ולא אמרתי לך: „וארכה"? – נשקתיו על ראשו ואמרתי לו: אשריכם ישראל! שֶׁכֻּלְּכֶם חכמים גדולים אתם מגדוליכם ועד קטניכם.

תינוקת מאי היא? – פעם אחת הלכתי בדרך בשדה והיתה דרך עוברת בשדה, והלכתי בה. אמרה לי תינוקת אחת: רבי, לא שדה הוא זה? – אמרתי לה: לא בדרך כבושה אני מהלך? – אמרה לי: לִסְטִים כְּמוֹתְךָ כְּבָשׁוּךָ.

(ערובין נג)

ג.

מעשה ברבי יהושע שהלך בדרך ומצא תינוק אחד ובידו כלי מְכֻסֶּה. אמר לו: מה בידך מְכֻסֶּה בכלי זה? – אמר: אלו בָעית אִמָּא דְּתֵידַע מה שיש עמי, לא היתה אומרת לי: „כַּסֵּהוּ",

כיון שנכנס לעיר מצא תינוקת עומדת ממַלאה כדה מן העַין. אמר לה: השקיני מים. — אמרה לו: לְךָ ולחמורך! כיון ששתה ופנה לילך, אמר לה: בתי, עשית כמעשה רבקה. אמרה לו: אני עשיתי כמעשה רבקה — ואתה לא עשית כמעשה אליעזר...

(איכה רבתי)

שבאי — שובה.
כומא — עור.
מטפטף ושוקע — נוטף ומתעמק ונבלע בחול.
עכו"ם — עובד כוכבים ומזלות.
סעודה — ארוחה.
מנהיג — מנהל.
נצחני — יכול לי.
נתארחתי — התאכסנתי, נטיתי ללון.
אכסניא — בית מלון.
שַׁיַּרתי — השארתי.
הקדיחתם — שרפתם, קלקלה אותם.

משכתי ידי — נמנעתי מ...
שמא — פן.
אִלְפָּס — קדרה.
משַׁירים פאה בקערה — לשַׁמֵּשׁ המשמש את המסבים.
פרשת דרכים — מקום שהדרכים מתפרשות.
הזרתי — שבתי.
כבושה — כלולה.
כמותך — כמוך.
בעית — רצתה.

יב.

צְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת.

א.

מעשה באדם אחד, עשיר גדול ומקבל, והיתה לו בת אחת יפת תאר מאד וחסידה, וְנִשֵּׂאת שלש פעמים לשלשה בני אדם, ולמחרת הלילה הראשון של נשואיה, היו מוצאים בעלה מת. אמרה: לא ימותו עוד בני אדם עלי. אשב אלמנה וַעֲגוּנָה עד אשר יראה המקום וירחם. ישבה ימים רבים.

והיה לאותו עשיר אח עני מאד במדינה אחרת. והיו לו עשרה

בנים. ובכל יום ויום הוא ובנו הגדול מביאים חֲבִילות עצים מן היער ומוכרים אותם; ומזה היו מתפרנסים, הוא ואשתו ובניו.

פעם אחת לא מכרו ולא היו להם מעות לקנות להם, ולא אכלו אותו היום. למחר הלכו ביער וְנִתְעַטֵּף רוח האב. זָלְגוּ עיני הבן דמעות על עֲנִים ותָלה עיניו למרום. הרהר הבן בלבו: נטל רשות מאביו ומאמו, והלך למדינת דודו.

כשבא לביתו - שמח דודו שמחה גדולה עליו. וגם אשתו ובתו שמחו עליו, ושאלו לו על אביו ועל אמו ועל הבנים. ישב עמו שבעה ימים.

לסוף שבעת ימים אמר הבחור לדודו: שאלה אחת אני שואל ממך, אל תשב פני. - אמר לו דודו: אמור, בני, מה שתרצה. - אמר לו: השבעה לי. נשבע לו. - אמר: זאת השאלה אשר אני שואל ממך, שתתן לי בתך לאשה.

כששמע האיש - בכה. אמר לו: אל, בני, אל תִּסְתַּכֵּן, כי בַּעֲוֹנוֹתַי כך וכך מֵתָה... ואם על עִסְקֵי ממוני אתה קופץ עליה - אל תשאנה, ואני אתן לך כסף וזהב הרבה, כי אתה בחור נאה וחכם. - אמר לו: כבר נשבעת על הדבר הזה.

ראה העשיר הדבר וְנִתְרַצָּה לו, ובא לבתו וספר לה את הדברים.

כְּשֶׁשָּׁמעה זאת בכתה וצעקה במר נפשה, ותָלתה עיניה למרום ואמרה: רִבּון העולמים! תהי ידך בי, ואל ימות זה עלי!

מה עשה אותו בחור? - קִדְּשָׁהּ ועשה משתה, וקרא לזקני העיר ועשה כִּלה וישב החתן בתוכה.

נִזְדַּמֵּן לו זקן אחד, הוא אליהו, זכור לטוב וְקָרָאוֹ בינו לבינו, ואמר לו: בני, איעצך עצה נכונה, אל תִּטֶּ מעצתי: כשתשב לסעוד - יבא אליך עני, לבוש בגדים שחורים וקרועים, עני, שאין כמוהו בכל העולם. כשתראהו - תקום ממושבך, והושיבהו אצלך והַאֲכִילֵהוּ והַשְׁקֵהוּ, ושַׁמֵּשׁ לפניו בכל כחך, וכַבְּדֵהוּ, ואל תפל דבר מכל אשר דברתי לך ותִשָּׁאֵר לשלום, ואני אלך לדרכי.

הלך לו הזקן ובא החתן למקומו וישבו אל המשתה.

כשהתחילו לאכול בא אותו עני. וכשראהו החתן עמד ממקומו ועשה לו כל מה שאמר לו הזקן.

לאחר המשתה קרא אותו העני לחתן; הביאו להדר ואמר לו: בני, אני שְׁלוּחוֹ של מקום, ובאתי הנה לקחת את נפשך. - אמר לו:

אדוני, תן לי זמן שנה אחת או חצי שנה. – אמר לו: לא אעשה.– א"ל: אם כן, תן לי שלשים יום או שבעת ימי המשתה. – א"ל: לא אתן לך אפילו יום אחד. – אמר לו: בבקשה ממך: הַמְתֵּן לי עד שאלך ואקח רשות מאשתי. – א"ל: לדבר הזה אשא פניך; לך ושוב מהרה.

הלך להדרה והיא יושבת יחידה, בוכה ומתפללת לקונה. קרא הבחור אליה ובאת לפתוח לו. הביאתהו אצלה בהדר, החזיקה בו ונשקה לו. – אמרה לו: אחי למה באת? – אמר לה: לטול רשות ממך, כי באה עתי ללכת בדרך כל הארץ, כי המלאך בא והגיד לי, שבא לקחת את נפשי. אמרה לו: לא תלך, אלא שב פה ואני אלך לו ואדברה עמו.

הלכה ומצאה אותו. אמרה לו: אתה המלאך, שבאת לבקש נפש אישי? – אמר לה: הן. – אמרה לו: לא ימות עתה; כתוב בתורה: „כי יקח איש אשה חדשה, לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר, נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח". והקב"ה – אמת ותורתו – אמת, ואם תקח את נפשו תעשה התורה פְּלַסְתָּר. אם תקבל דברי – מוטב; ואם לאו – תבא עמי לבית דין הגדול.

מיד גער הקב"ה במלאך והלך.

ואבי הכלה ואמה בוכים בחדרם... וכשהגיע חצי הליל, קמו האיש והאשה להכין קבר לַחֲתָנָם קודם שיעלה עמוד השחר. כשקמו – שמעו החתן והכלה משחקים ושמחים יחד. נכנסו לחדר לראות הדבר – ראו ושמחו והודיעו הדבר לקהל והודו לַשֵּׁם.

תנחומא

ב.

מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה, פעם אחת הלך וישב בספינה, בא הרוח וטבעה ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא ובא להעיד לפני בית דין על אשתו להנשא. עד שלא הגיעה עתו לעמוד, בא אותו האיש ועמד לפניו. – אמר לו: אתה הוא שטבעת בים? – אמר לו: הן.

– ומי הצילך מן הים? – א"ל: צדקה שעשיתי היא העלתנ

מן הים. — א"ל: מאין אתה יודע? — א"ל: כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים, שזה אומר לזה וזה אומר לזה: רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים, שעשה צדקה כל ימיו.

באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר: ברוך אלהים אלהי ישראל, שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים, שהם קימים לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר: „שלח לחמך על פני המים, כי ברב הימים תמצאנו".

(אדר"נ)

מקבל — יודע חכמת הקבלה.
יום נשואיה — יום הנשאה לאיש.
עגונה — אשה עזובה מאישה.
חבילות — צרות.
מתפרנסים — מתכלכלים.
זלגו — דמעו, הורידו דמעות.
תלה — נשא.
הרהר — חשב.
רשות — רשיון.
אל תסתכן — אל תשים חייך בסכנה.
כך מדתה — כך דרכה שימותו אנשיה.

על עסקי — על דבר.
ממוני — כספי.
אתה קופץ — אתה נחפז, [illegible].
רבון — אדון.
קדשה — נתן לה כסף קדושין, כדת.
כילה — חפה.
נזדמן — קרה.
שמש — שרת.
מקום — כנוי לה'.
פלסתר — שקר, בדיה.
לשם — לשם אלהים.

יג.
הִלֵּל הַנָּשִׂיא.

א.

אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומִשְׂתַּכֵּר בִּטַּרְפָּעִיק, הֶצְיוֹ היה נותן לשומר בית המדרש, והציו לְפַרְנָסָתוֹ ולפרנסת אנשי ביתו. — פעם אחת לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בית המדרש לְהִכָּנֵס. עלה ונִתְלָה וישב על פי אֲרֻבָּה, כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון.

אותו היום עֶרב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג מן השמים וכסהו. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר והיום אפל, שמא יום מְעֻנָּן הוא? הֵציצו עיניהם וראו דמות אדם בארֻבה. עלו לגג ומצאו עליו רום ארבע אמות שלג. — פֵּרקוהו, והרחיצוהו, וסכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת! (יומא לה.)

ב.

תנו רבנן: הלכה זו נִתְעַלמה מבני בתירא, שפעם אחת חָל ארבעָה עשר להיות בשבת, ושכחו ולא ידעו אם פסח דוחֶה את השבת אם לאו? — אמרו: כלום יש אדם יודע דבר זה? — אמרו להם: אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו, ששִמֵּש שני גדולי הדור — שמעיה ואבטליון, ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו.

שלחו וקראו לו. — אמרו לו: כלום אתה יודע: אם פסח דוחה את השבת ואם לאו? — אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת, והלא הרבה יותר ממאתים פְּסָחים יש לנו בשנה שדוחים את השבת!

— אמרו לו: מנין לך זה? — אמר להם: נאמר „במועדו" בפסח, ונאמר „במועדו" בתמיד, מה „מועדו" האמור בתמיד דוחה את השבת, אף „מועדו" האמור בפסח דוחה את השבת. ועוד קל־והומר: ומה תמיד שאין ענוש כרת — דוחה את השבת, פסח שענוש כרת אינו דין שדוחה את השבת!

מיד הושיבוהו בראש ומִנוהו נשיא עליהם, והיה יושב ודורש בהִלכות פסח כל היום כלו. התחיל מְקַנְטֵרם בדברים. אמר להם מי גָרַם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם — עַצְלות שהיתה בכם, שלא שִמַשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון.

אמרו לו: רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו? — אמר להם: הלכה זו שמעתי ושכחתי, אלא הניחו להם לישראל, אם אינם נביאים בני נביאים הם.

למחר, מי שפסחו טלה תְחָבו לו בצמרו; מי שפסחו גדי קשרו בין קרניו.

ראה מעשה ונזכר הלכה ואמר: כך מְקֻבלני מפי שמעיה ואבטליון.

(פסחים סו)

טרפעיק – מין מטבע, חצי דינר.
פרנסה – כלכלה, מחיה.
פרקוהו – הסירו מעליו השלג.
תנו רבנן – שנו רבותינו.
הלכה זו – דין זה.
אם פסח דוחה את השבת – אם מותר להקריב הפסח בשבת.
חל להיות – קרה, הגיע זמנו להיות.
ששמש שני גדולים – שלקח תורת מפיהם.
בתמיד – בקרבן התמיד.
דורש – מבאר ומלמד לעם.
מקנטרם – מקניטם, מתגרה בם
תחבו – נעצו, תקעו.

י"ד.

עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל הִלֵּל.

א.

תנו רבנן: לעולם יהא אדם עַנְוְתָן כְּהִלֵּל, ואל יהא קַפְּדָן כְּשַׁמַּאי.

מעשה בשני בני אדם שהֵמרו זה עם זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל, יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה והלל חָפַף את ראשו. הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו, אמר לו: בני, מה אתה מבקש? – אמר לו: שאלה יש לי לשאל. אמר לו: שאל, בני, שאל!

– מפני מה ראשיהם של בבליים סְגַלְגַלים?

א"ל: בני, שְׁאֵלָה גדולה שאלת: מפני שאין להם חַיּות פקחות.

הלך וְהִמְתִּין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאל. – אמר לו: שאל, בני, שאל.

– מפני מה עיניהם של תרמודיים טְרוּטוֹת?

אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת, מפני שֶׁדָּרִים בין החולות.

הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל, מי כאן הלל? – נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? – א"ל: שאלה יש לי לשאל. – א"ל: שאל, בני, שאל!

– מפני מה רגליהם של אפריקנים רחבות?

א"ל: בני, שאלה גדולה שאלת, מפני שדרים בין בצעי המים.

אמר לו: שאלות הרבה יש לי לשאל, ומתירא אני שמא תכעס. נתעטף וישב לפניו. אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאל: שאל. – א"ל: אתה הוא הלל שקוראים אותך „נשיא ישראל"? – אמר לו: הן. – א"ל: אם אתה הוא – לא ירבו כמותך בישראל! – א"ל בני, מפני מה? – א"ל: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז. – א"ל: הוי זהיר ברוחך! כדאי הוא הלל, שתאבד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז והלל לא יקפיד.

ב.

מעשה בעובד כוכבים אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גַיְרֵנִי על מנת שתלמדני כל התורה כלה, כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באַמַת הבנין שבידו. בא לפני הלל גַיְרו. א"ל: דְעָלך סַני להברך לא תֶעבד, זו היא כל התורה כלה; ואִידך פֵרושא הוא, זיל גְמוֹר.

שוב מעשה בעובד כוכבים אחד, שהיה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול סופר שהיה אומר: „ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד", אמר: הללו למי? – אמרו לו: לכהן גדול. – אמר אותו עובד כוכבים בעצמו: אלך ואֶתְגַיֵר בשביל שישימוני כהן גדול.

בא לפני שמאי, א"ל: גַיְרֵני על מְנָת שתשימני כהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל גַיְרו. אמר לו: כלום מעמידים מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות, לך למד טכסיסי מלכות. הלך וקרא. כיון שהגיע ל„והזר הקרב יומת", אמר להם: מקרא זה על מי נאמר? אמרו לו: אפילו על דוד מלך ישראל.

נשא אותו הגר קל-וחמר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם „בני בכורי ישראל", כתיב עליהם: „והזר הקרב יומת" – גר הקל, שבא במקלו ובתרמילו על אחת כמה וכמה!

בא לפני שמאי א"ל : כלום ראוי אני להיות כהן גדול ? הלא כְּתִיב בתורה : „והזר הקרב יומת" ! בא לפני הלל אמר לו : עַנְוְתָן הלל ! ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה !

(שבת לא)

עַנְוְתָנוּתוֹ – נָוְתוֹ.
עַנְוְתָן – עניו.
קפדן – רתחן, שאינו סובל דבר שלא כרצונו.
שהמרו – נתערבו.
יקניט – יכעיס.
זוז – מין מטבע.
חפף – נקה, טהר.
נתעטף – התכסה.
סגלגלים – עגֻלים, מארכים.
חיות פקחות – מילדות חכמות.
טרוטות – פקוחות מעט.
שדרים – שיושבים.
בצעי – בצות.

כדאי – ראוי.
זהיר – נזהר.
גירני – יְהֻדִי.
דעלך סני לחברך לא תעבד – השנוא עליך לא תעשה לחברך.
ואידך – והשאר.
פירושא – בֵּאוּר.
זיל גמור – צא ולמד.
סופר – מלמד תינוקות.
על מנת – בתנאי, באופן.
טכסיסי מלכות – הנהגת המלוכה.
מקרא – פסוק.
בתרמילו – בילקוטו.

טו.

הַשּׁוּעָל וְעִנְּבֵי הַגֶּפֶן.

שועל מצא כרם והיה מְסֻיָּג מכל פנותיו. והיה שם נקב אחד ובקש להכנס בו ולא היה יכול. מה עָבַד? – צם שלשה ימים עד שֶׁכָּחַשׁ, ותָשַׁשׁ ונכנס באותו נקב, ואכל ושמן. בקש לצאת ולא יכול. הזר וצם שלשה ימים אחרים עד שֶׁכָּחַשׁ ותָשַׁשׁ, וחזר ונעשה כמו שהיה ונָפַק. כְּשֶׁנָּפַק הפך פניו והִסְתַּכֵּל בו. אמר: כרמא, כרמא! מה טָב אַתְּ, ומה טבין פרותיך! וכל מה שיש בך יָאִים ומְשֻׁבָּחִים, בְּרַם מה הֲנָאָה ממך?!

(קהלת רבתי)

מְסֻיָּג – גדור, מוקף גדר.
עבד – עשה.
תשש – חלַש.
נפק – יצא.

הסתכל – התבונן.
יאים – יפים.
ברם – אך, אולם.
הנאה – קורה רוח, ענג.

טז.

שְׂכַר הַצְּדָקָה.

א.

מעשה בחסיד אחד שירד מנכסיו; לסוף נעשה שכיר. פעם אחת היה חורש בשדה, פגע בו אליהו, זכור לטוב, בדמות ערבי אחד, אמר לו: יש לך שש שנים טובות, אֵימָתַי אתה מבקש אותן, עכשו או בסוף ימיך ? א"ל: קוסם אתה, אין לי מה לתן לך, הִפָּטר מעלי בשלום. – חזר אצלו עד שלש פעמים. בפעם השלישית אמר לו: אלך ואִמָּלֵךְ באשתי.

הלך אצל אשתו ואמר לה: בא אלי אחד והטריח אותי עד שלש פעמים ואמר לי: „יש לך שש שנים טובות, אימתי אתה מבקש אותן, עכשיו או בסוף ימיך ?" ומה אַת אומרת ? – אמרה לו: לך אמור לו: עכשיו. הלך ואמר לו: הבא אותן עכשיו. א"ל: לך לביתך ואין אתה מגיע לשער חצרך עד שתראה ברכה פְּרוּשׂה בבית.

היו יושבים בניו לְחַפֵּשׂ בידם בעפר ומצאו ממון שיזונו בו שש שנים, וקראו לאמם והראו לה את הממון.

לא הגיע עוד אותו חסיד לשער הצרו, עד שיצאת אשתו לקראתו, וּבִשְּׂרַתּוּ אותה בשורה. מיד הודה להקב"ה ונחה דעתו עליו.

מה עשתה אשתו הכשרה ? – אמרה לו: מכל מקום כבר משך עלינו הקב"ה חוט של חסד ונתן לנו ממון לפרנסת שש שנים; נעסוק בגמילות חסדים בשנים הללו, שמא הקב"ה מוסיף לנו מִשֶּׁלּוֹ. וכן עשתה. –

לסוף שש שנים בא אליהו ז"ל, אמר לו: כבר הגיעה עוֹנָה

לְטוֹל מה שנתתי לך. – אמר לו: כְּשֶׁנָּטלתי לא נטלתי אלא מדעת אשתי, אף כְּשֶׁאֲני מחזיר – לא אחזיר אלא מדעת אשתי.

הלך אצלה, אמר לה: כבר בא הזקן לטול את שלו. – אמרה לו: לך אמור לו: אם מצאת בני אדם נאמנים ממנו – תן להם פקדונך.

ראה הקב"ה דבריהם וגמילות חסדים שעשו והוסיף להם טובה על טובה

ילקוט שמעיני

ב.

מעשה בספינה אחת גדולה שהיתה מְפָרֶשֶׁת לים הגדול, נטלה הרוח והוליכה למקום, שאין בו מים מְהַלְּכִים.

כשראו שֶׁצָּרָתם צרה-אמרו באו וְנִשְׁתַּתֵּף בְּאִיצְטָרְכְיָא שלנו; אם נמות – נמות כלנו, ואם נחיה – נחיה כלנו.

האיר המקום עיניהם ונטלו גדי אחד וצלו אותו ותלוהו במערבה של ספינה, באה חיה גדולה לריחו, התחילה גוררת בה עד שנגררה למים המהלכים והלכה.

(מדרש חזית)

אמלך – אתיעץ, אתישב.	מפרשת – מפרשת נסה, הלכה.
מכל מקום – אם כה ואם כה.	איצטרכיא – צרכי מזונות, הצטרכות.

יז.

כִּבּוּד אָב וָאֵם.

א.

בָּעוּ מִינֵיה מֵרַב עולא: עד היכן כבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה נכרי אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו: פעם אחת בקשו חכמים פַּרְקְמַטְיָא בששים רבוא שכר, והיה מַפְתֵּחַ מֻנָּח תחת מראשותיו של אביו, ולא צִעֲרוֹ.

פעם אחת בקשו ממנו חכמים אבנים לאֵפוד בששים רבוא שכר, והיה מפתח מֻנָּח תחת מראשותיו של אביו ולא צֵערו. לשנה האחרת נתן לו הקב"ה שכרו, שנולדה לו פרה אדֻמה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמר להם: יודע אני בכם, שאם מבקש אני מכם כל ממון שבעולם, אתם נותנים לי; אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון, שהִפסדתי בשביל כבוד אבא.

פעם אחת היה לבוש סִרקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאה אמו וקרעתו ממנו, וטפחה לו על ראשו, וירקה לו בפניו, ולא הכלימהּ.

דמא בן נתינה ראש פרטבולי היה. פעם אחת היתה אמו מְסַטַּרְתּו בפני כל בולי שלו, ונפל קוּרְדָקִין שלה מידה, והושיט לה שלא תִצְטָער.

אמר רבי חזקיה: נכרי אשקלוני היה, ואבן שישב עליה אביו לא ישב עליה מימיו; וכיון שמת אביו עשה אותה יִרְאָה שלו.

(קדושין ל, ירושלמי פאה)

ב.

אמו של רבי טרפון ירדה לְטַיֵּל בחצרה ונפסקו קורדקיסים שלה, והלך ר' טרפון והניח שתי ידיו תחת רגליה, והיתה מהלכת עליהן, עד שהגיעה למטתה.

פעם אחת חלה, ונכנסו רבותינו לבקרו. אמרה להם: התפללו על רבי טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי. – אמרו לה: מה עביד לך? – שָׂחה להם אותה עוּבְדָא. – אמרו לה: אפילו הוא עושה כן פי אלף אלפי אלפים, עד ין לחצי כבוד שאמרה תורה לא הגיע!

אמו של רבי ישמעאל באה וְקִבְלָה עליו לפני רבותינו. אמרה להם: נַעֲרו בישמעאל בני, שאינו נוהג בי כבוד.

באותה שעה נִתְכַּרְכמו פניהם של רבותינו, אמרו: אפשר דרבי ישמעאל אינו נוהג כבוד באמו? אמרו לה: מה עביד לך? – אמרה להם: כשהוא בא מִבֵּי־וַעֲדָא אני רוצה לרחוץ רגליו במים ולשתותם, ולא שביק לי. אמרו לו: הואיל והוא רצונה הוא כבודה.

(ירושלמי פאה)

בעו מיניה – שאלו אותו.
רב – אדון, מורה.
עד היכן – עד כמה.
פַּרְקְמַטְיָא – סחורה.
צערו – גרם לו צער, העציבו.
הפסדתי – אבד לי, הגיע לי נזק.
סרקון – בגד משי מרוקם זהב.
טפחה – הכתה.
פרטבולי – שלטוני המדינה.
מסטרתו – מכה אותו.
בולי – קרואי העדה.
קורדקין, קורדקים – נעל.

יראה – אלהים שהוא ירא אותו.
לטַיֵל – להתהלך.
נפסקו – נקרעו.
עביד – עושה.
עובדא – מעשה.
אפילו – אף לו.
קָבלה – התאוננה.
נִתְכרכמו – חורו, הוריקו.
מבי ועדא – מבית הועד, מבית המדרש.
ולא שביק – אינו מניח.

יח.

אֶרֶךְ רוּחַ.

חד פרסי אתא גבי רב, אמר לו: אַלְפֶני אוריא. – אמר לו: אמור: „אלף!" – אמר לו: מי יאמר דהוא „אלף"? – אמור: „בית!" – א"ל: מי יאמר דהוא „בית"? – גָער בו והוציאו בנזיפה.

אזל לגבי שמואל, אמר לו: אלפני אוריא. אמר לו: אמור: „אלף!" – א"ל: מי יאמר דהוא „אלף"? – אמור: „בית!" – אמר לו: מי יאמר דהוא „בית"? – צָרַם לו באזנו. התחיל צוֹחֵ: אזני. אזני! – אמר לו שמואל: מי יאמר דהוא אזנך? – אמר לו: כָּלֵי עלמא ידעי דהוא אזני! – אמר לו: אף הכא כָּלֵי עלמא ידעי דהוא „אלף" ודהוא „בית".

מיד נִשְׁתַּתֵּק הפרסי וקִבֵּל עליו.

(קהלת רבתי)

אתא גבי – בא אצל.
אוריא – אֹרַיְתָא, תורה.
בנזיפה – בגערה, בתוכחה.
צרם – שרט.

צְוַחַ – צועק.
כְּלִי עלמא ידעי – כל העולם יודע, הכל יודעים.
אף הכא – גם פה.

יט.

עוֹלֶה וְיוֹרֵד.

מעשה בחסיד אחד שקבל עליו שלא יקבל מכל אדם כלום; והיה לו בגד אחד וסדין אחד. לסוף נִצְרַךְ לישב באשפה ובלה הבגד שעליו.

פעם אחת נגלה עליו א ל י ה ו ז"ל בדמות ערבי ועמד כנגדו. אמר לו: רצונך שאַלְוֶה לך שני כְּסָפִים ותהא נושא ונותן בהם ותחיה? – אמר לו: הן. – נטל שני הכספים והלך וקנה חֲפָצִים ונִשְׂתַּכֵּר בהם, ולא יצאת השנה עד שהעשיר, ושכח עוֹנַת הסידותו ושִׁמּוּשׁ תפלתו.

אמר לו הקדוש-ברוך-הוא לאליהו: חסיד אחד היה לי בעולמי ועִכַּבְתּוֹ עלי! – הלך כנגדו ומְצָאוֹ במלאכה גדולה. – אמר לו: אני הוא שנתתי לך שני כספים, אני מבקש שתחזירם לי. – חפש אותם ונְתָנָם לו.

לא יצא משם עד שֶׁיָּרַד מִנְּכָסָיו, ונכנס אותו ממון לטִמְיוֹן, וחזר על האשפה והיה יושב ובוכה.

הזר עליו אליהו ז"ל, א"ל: מה ההוא סָבָא עביד? – אמר: ני לו לההוא גברא שנהפך עליו הגלגל וירד מנכסיו. – אמר לו: נשבע אתה אם אני מחזיר לך אותם שני הכספים, שאתה משמר עונת הסידותך ושמוש תפלתך? – אמר לו: הן

החזיר לו שני הכספים ונשא ונתן בהם והעשיר.

נצרך – היה עליו.
ותהא נושא ונותן – תסחר, תעסוק במסחר.
שמוש תפלתו – עבודת תפלתו.
עכבתו – מנעתו.
לטמיון – לאבדון.
סבא – זקן.
וי – אוי.
להוא גברא – לאותו האיש.

כ.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס.

א.

מעשׂה ברבי אליעזר בן הורקנוס, שהיו לאביו חורשים, והיו חורשים על גבי המַּעֲנָה, והוא היה חורש בְּטְרָשִׁים. ישב לו והיה בוכה. אמר לו אביו: מפני מה אתה בוכה? שמא מצטער אתה שאתה חורש טרשים, עכשו תחרוש על גבי המענה.

ישב לו על גבי המענה והיה בוכה. אמר לו אביו: מפני מה אתה בוכה עכשו? – אמר לו: שאני מבקש ללמוד תורה. – אמר לו: והלא בן עשׂרים ושמונה שנה אתה, ואתה מבקש ללמוד תורה? קח לך אשה ותוליד לך בנים, ואתה מוליכם לבית הספר.

עשׂה שתי שבתות ולא טעם כלום, עד שנגלה לו אליהו, זכור לטוב, וא"ל: בן הורקנוס למה אתה בוכה? – אמר לו: מפני שאני מבקש ללמוד תורה. – אמר לו: אם אתה מבקש ללמוד תורה עלֵה לירושלים אצל רבי יוחנן בן זכאי.

עמד והלך אצל רבי יוחנן בן זכאי. ישב לו והיה בוכה. – אמר לו: מפני מה אתה בוכה? – אמר לו: מפני שאני מבקש ללמוד תורה. – א"ל: בן מי אתה? – ולא הגיד לו. – א"ל: מימיך לא למדת קריאת-שמע ולא תפלה ולא ברכת המזון? – אמר לו: לאו. – א"ל: עמוד ואלמדך שלשתן.

ישב – והיה בוכה. א"ל: בני, מפני מה אתה בוכה? – א"ל: שאני מבקש ללמוד תורה – והיה אומר לו שתי הֲלָכוֹת בכל ימי השבוע, והיה חוזר לו עליהן.

עשה שמונה ימים ולא טעם כלום, עד שעלה ריח פיו לפני ריב"ז, והעמידו מלפניו. ישב והיה בוכה. א"ל: מפני מה אתה בוכה? – א"ל: מפני שהעמדתני מלפניך. כאדם שמעמיד מלפניו מכה־שחין... – אמר לו: בני, בן מי אתה? - אמר לו: בן הורקנוס אני. – א"ל: והלא בן גדולי עולם אתה ולא היית מגיד לי? חייך! היום אתה סועד אצלי. – א"ל: כבר סעדתי אצל אַכְסַנְיָא שלי. – שלה ושאל אכסניא שלו: אצלכם סעד אליעזר היום? – אמרו לו: אמרנו שמא אצל רבי היה סועד. – אמר להם: אף אני אמרתי: שמא אצלכם היה סועד; ביני וביניכם אִבדנו את רבי אליעזר מן האֶמְצָע... – אמר לרבי אליעזר: כשם שיצא ריח רע מפיך, כך יצא לך שם טוב בתורה!

ב.

אמרו בניו של הורקנוס לאביהם: עלה לירושלים וְנַדֵּה את בנך אליעזר מנכסיך. וְעָלה לירושלים לְנַדוֹתו.

אותו היום היו כל גדולי ישראל יושבים וסועדים אצל רבי יוחנן בן זכאי: בן ציצית הכסת ונקדימון בן־גוריון ובן־כלבא שבוע. אמרו לו: הרי אביו של רבי אליעזר בא. – אמר להם: עשו לו מקום. ועשו לו מקום והושיבו אותו אצלו. ונתן ריב"ז עיניו ברבי אליעזר. אמר לו: אמור לנו דבר אחד מן התורה. – א"ל: רבי, אמשול לך משל: למה הדבר דומה? – לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יותר ממה שהיה מקבל, כך אני איני יכול לומר דבר תורה יותר ממה שקבלתי ממך. – א"ל: אמשול לך משל: למה הדבר דומה? – למעין זה שהוא נובע ומוציא מים, ויש בכחו להוציא מים יותר ממה שהוא מכנים, כך אתה יכול לומר דברי תורה, יותר ממה שקבלו מסיני; שמא ממני אתה מתביש – הריני עומד מאצלך.

עמד רבי יוחנן והלך לו לחוץ, והיה אליעזר יושב ודורש, ופניו מאירות כאור החמה, וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה – ואין אדם יודע אם יום או לילה אז.

בא רבי יוחנן מאחוריו וּנְשָׁקוֹ על ראשו, אמר: אשריכם אברהם, יצחק ויעקב, שיצא זה מחלציכם! – אמר הורקנוס: על מי

אמר כך? - אמרו לו: על אליעזר בנך. - אמר להם: לא כך היה לו לומר, אלא: אשרי אני, שיצא זה מחלצי!

היה רבי אליעזר יושב ודורש ואביו עומד על רגליו. כיון שראה אביו עומד על רגליו - נבהל. אמר לו: אבא! שב, שאיני יכול לומר דברי תורה ואתה עומד. - א"ל: בני, לא על כן באתי אלא לנדותך מנכסי, ועתה שבאתי וראיתיך, וראיתי כל השבח הזה - הרי אחיך מֻנדים מהם והם נתונים לך במתנה.

(פרקי רבי אליעזר, אדר"נ)

טרשים - אדמת סלעים. | אמצע - תוך.
העמידו מלפניו - הרחיקו ממנו. | נִדָּה - החרם אסר.

כא.
תַּנּוּר שֶׁל עַכְנָאִי.

תנן התם: התכו חוליות ונתנו חול בין חוליא לחוליא - רבי אליעזר מטהר, וחכמים מטמאים; וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי? - אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו וטמאוהו.

תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חָרוב זה יוכיח. - נעקר חָרוב ממקומו מאה אמה. - אמרו לו: אין מביאים רְאָיָה מן החרוב.

חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אַמת המים תוכיח! - חזרה אמת המים לאחוריה. - אמרו לו: אין מביאים ראיה מאמת המים.

חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כתלי בית המדרש יוכיחו! - נטו כתלי בית המדרש לנפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם? - לא נפלו - מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו - מפני כבודו של רבי אליעזר. ועדין מטים ועומדים.

חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו! יצתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל

מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: „לא בשמים היא". שכבר נתנה תורה מהר סיני; אין אנו משגיחים בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה: „אחרי רבים להטות".

אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר לו: מאי עביד קוב"ה בההיא שעתא? – א"ל: קא חָיֵךְ ואמר: נצחוני בני, נצחוני בני!

אמרו: אותו היום הביאו כל טָהֳרוֹת שטִהר ר"א וּשְׂרָפוּם באש ונמנו עליו וּבֵרְכוּהו. – אמרו: מי ילך ויודיעו? – אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הָגוּן ויודיעו ונמצא מהריב את כל העולם כלו.

מה עשה רבי עקיבא? – לבש שחורים וְנִתְעַטֵּף שחורים וישב לפניו בְרחוק ארבע אמות. – אמר לו רבי אליעזר: עקיבא! מה יום מיומים? – א"ל: רבי, כמדומה לי שחברים בְּדֵלִים ממך... אף הוא קרע בגדיו, והלץ מִנְעָלָיו, ונשמט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות... לקה העולם שליש בזיתים ושליש בחטים ושליש בשעורים (ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טָפַח).

תנא: אף גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו רבי אליעזר עיניו – נשרף. ואף רבי גמליאל היה בא בספינה; עמד עליו נַחְשׁוֹל לְטַבְּעוֹ. אמר כמדומה לי שאין זה אלא מפני רבי אליעזר בן הורקנוס... – עמד על רגליו ואמר: רבש"ע! גלוי וידוע לפניך, שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי. אלא לכבודך שלא תרבה מחלקת בישראל.

נח הים מזעפו.

(בבא מציעא נט)

עכנאי, עכנא – מין נחש
Кольчатый ужъ.

תנן התם – למדנו שם (במסכת כלים).

הוליא – אבר, חלק דבר שלם.

מטהר – הטהרות שנעשו בו, כדין כלי חרם שבור שאינו מקבל טֻמאה.

וחכמים מטמאים – כי החול מחבר וכלי שלם הוא ומקבל טמאה.

שהקיפו דברים – את ר' אליעזר.

חרוב – שם עץ עושה חרובים
Сл.дкій рожокъ.

ראיה – הוכחה לאַמֵּת דבר.

אַמת המים – תעלת המים.

אתם מה טיבכם? – מה נוגע הענין לכם?

בת קול – הֵד.

אשכחיה – מְצָאוֹ.

בההיא שעתא – באותה שעה.

קא חָיֵיךְ – מְחַיֵּךְ, צוחק צחוק קל.

נמנו – עמדו למנין הדעות.

ברכוהו – נדוהו=החרימוהו.

הגון – חשוב, נכבד, ראוי.

ברחוק ארבע אמות – כמשפט המנודים.

מה יום מיומים? – מה נשתנה יום זה משאר הימים?

כמדֻמה – נדמה לי.

בדֵלים – נבדלים.

לקה – הכה.

טָפח – התרומם, צָבה.

נחשול – גל.

מחלקת – ריב, וכוח.

כב.

כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

א.

כשחלה רבי אליעזר, נכנסו רבי עקיבא וחבריו לבַקרו. הוא יושב בְּקִינוֹף והם יושבים בִּטְרַקְלִין שלו. אותו היום ערב שבת היה, ונכנס הוֹרְקְנוֹס בנו לַחֲלוץ תפליו של אביו. גער בו ויצא בנזיפה. אמר להם לחבריו: כִּמְדֻמֶּה אני שדעתו של אבא נטרפה... אמר להם: דעתו ודעת אמו נטרפה: היאך מניחים אִסור סקילה ועוסקים באסור שבות?

כיון שראו הכמים שדעתו מְיֻשֶּׁבֶת עליו, נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות. – אמר להם: למה באתם? – אמרו לו: ללמוד תורה באנו. – אמר להם: ועד עכשו למה לא באתם? – אמרו לו: לא היה לנו פְּנַאי. – אמר: תְּמֵהַּ אני אם ימותו מיתת עצמם... אמר לו רבי עקיבא: שלי מהו? – אמר לו: שלך קשה משלהם... נטל (רבי אליעזר) שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר: אוי לכן שתי זרועותי, שהן כשני ספרי תורה שנגללים. הרבה תורה לָמַדְתִּי והרבה תורה לִמַּדְתִּי – הרבה תורה לָמדתי ולא חִסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים; הרבה תורה לִמדתי, ולא חִסרוני תלמידי אלא כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת: ולא עוד, אלא שאני שונה שלש מאות הלכות ב„בהרת עזה" ולא היה אדם ששאלני בהן דבר

מעולם; ולא עוד, אלא שאני שונה שלש מאות הלכות ב„נטיעת קשואים”, ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם, חוץ מֵעֲקִיבָא בן יוסף. פעם אחת אני והוא מהלכים היינו בדרך. אמר לי: רבי, למדני ב„נטיעת קשואין”. אמרתי דבר אחד — נתמלא כל השדה קשואים. אמר לי: רבי, לִמדתני נטיעתם — לַמדני עֲקירתם. אמרתי דבר אחד, נִתקבצו כלם למקום אחד.

(סנהדרין סח)

ב.

אמר רבה בר בר חנא: כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו. — אמר להם חֵמה עזה יש בעולם... התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק. — אמרו לו: מפני מה אתה משחק? — אמר להם: וכי מפני מה אתם בוכים? — אמרו לו: אפשר, ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה? — אמר להם לכך אני משחק, שכל זמן שאני רואה רבי, שאין יינו מחמיץ ואין פִּשְׁתָּנוֹ לוקה, ואין שַׁמנו מבאיש, ואין דְּבְשָׁנוֹ מַדְבִּיש — אמרתי: שמא חס-ושלום קבל רבי עולמו; ועכשו שאני רואה רבי בצער, אני שָׂמֵחַ. אמר לו: עקיבא! כלום חִסרתי מן התורה כלה? — אמר לו: למדתנו רבנו: „כי אדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא”.

שאלו אותו דין אחד בטמאה וְטָהֳרָה. אמר להם: טהור; ויצאה נשמתו ב„טהרה”.

עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הֻתר הנדר!

למוצאי שבת פגע רבי עקיבא בִּמִטתו בין קֵסָרִי ללוד; היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ. פתח עליו: אבי, אבי! רכב ישראל ופרשיו! הרבה מעות יש לי ואין לי שֻׁלְחָנִי להרצותן!

(שם קא)

קינוף — יריעה פרושה על ארבעה עמודים ממעל למטה.

טרקלין — אולם, חדר הכבוד.

להלוץ תפליו — כי שבת לאו זמן תפלין.

אִסור סקילה — הדלקת הנר והטמנת חמין, שיש בהן אסור סקילה.

אסור שבות — שאין בה אסור תורה אלא מדברי סופרים כהנחת תפלין בשבת.

דעתו מְיֻשבת – דעתו צלולה.
פנאי – זמן, עת פנויה.
שלי מהו – מיתתי מה תהי.
ספרי תורה שנגללים – והכתב מְכֻסה,
כך תְּכֻסה תורתי שבלבי לאחר מותי,
לפי שלא למדו ממני כלום.
מַכְחול – מצבוע – Кисть художника
שפופרת – קנה שנותנים בו צבע.
כמכחול בשפופרת – דבר מועט.
"נטיעת קְשואים" ו"בהרת עזה" –
דינים ידועים בתלמוד.

שרוי – שוכן.
דבשנו מדביש – דבשנו מתקלקל
חס-ושלום – חלילה.
קבל עולמו – קבל שכרו בעולם הזה.
צער – עצב, דאגה.
הֵתר הנדר – הנדוי שהטילו עליו חבריו.
שותת – נוזל, מטפטף.
שֻׁלחני – המחליף מעות.
להרצותן – להמציאן כחשבון = הרבה
שאלות יש לי ואין לי את מי לשאל.

כג.

פּוֹעֲלִים חֲרוּצִים.

מעשה ברבי חנינא בן דוסא, שראה בני עירו מעלים נדרים ונדבות לירושלים; אמר: הכל מעלים לירושלים נדרים ונדבות ואני איני מעלה דבר. מה עשה? – יצא לְמִדְבָּרו של עירו וראה שם אבן אחת וְשִׁבְּבָהּ וְסִתְּתָהּ וּמֵרְקָהּ ואמר: הרי עלי להעלותה לירושלים.

בקש לשכור לו פועלים; נִזְדַּמְּנוּ לו חמשה בני אדם, אמר להם: מעלים אתם לי אבן זו לירושלים? – אמרו לו: תן לנו חמשים סלעים ואנו מעלים אותה לירושלים. בקש לִתֵּן להם ולא נמצא בידו דבר באותה שעה; הניחוהו והלכו להם.

זִמֵּן לו הקב"ה חמשה מלאכים בדמות בני אדם, אמר להם: אתם מעלים לי אבן זו? – אמרו לו: תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים לך אַבְנְךָ לירושלים, ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו. נתן ידו ואצבעו עמהם; ונמצאו עומדים בירושלים. בקש לִתֵּת

להם שכרם ולא מְצָאָם. נכנס ללשכת הגזית ושאל בשבילם. אמרו לו: דומה, שמלאכי השרת העלו אבנך לירושלים.

(קהלת רבה)

שִׁכְּבָהּ, סִתְּתָהּ – הקציעה למען תהי חלקה וראויה לבנין.

סלעים – שקלים.

לשכת הגזית – מקום מושב הסנהדרין.

דומה – כפי הנראה.

כד.

רוּחוֹת מְסַפְּרוֹת.

מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצֹרת, והקניטַתּוּ אשתו והלך ולן בבית הקברות; ושמע שתי רוחות מספרות זו לזו: אמרה חֲדָה לַחֲבֶרְתָּהּ: חֲבֶרתי, בֹּאִי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הַפַּרְגּוֹד מה פֻּרְעָנוּת באה לעולם? – אמרה לה: חברתי! איני יכולה, שאני קבורה בְּמַחְצֶלֶת של קנים; אלא לכי אַתְּ, ומה שֶׁאַתְּ שומעת בֹּאִי ואמרי לי.

הלכה היא ושטה ובאה, ואמרה לה חברתה: חברתי! מה שמַעַתְּ מאחורי הפרגוד? – אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה ראשונה – ברד מַלְקֶה אותו. – הלך הוא וזרע ברביעה שניה; של כל העולם כלו לקה, שלו לא לקה.

לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה חדה לחברתה: באי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פֻּרענות באה לעולם. – אמרה לה חברתה: לא כך אמרתי לך: איני יכולה? שאני קבורה במחצלת של קנים; אלא לכי אַתְּ ומה שאַתְּ שומעת, באי ואמרי לי.

הלכה וישטה ובאה. אמרה לה חברתה: חברתי! מה שמַעַתְּ מאחורי הפרגוד? – אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה שניה – שדפון מלקה אותו. – הלך וזרע ברביעה ראשונה; של כל העולם כלו נשדף, שלו לא נשדף.

אמרה לו אשתו: מפני מה אֶשְׁתָּקַד של כל העולם כלו לקה ושלך לא לקה; ועכשו של כל העולם כלו נשדף ושלך לא נשדף? – סח לה כל הדברים הללו.

לא היו ימים מועטים עד שנפלה קְטָטָה בין אשתו של אותו הסיד ובין אמה של אותה רִבָּה, אמרה לה: לכי ואַרְאֵךְ בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים.

לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה לה: חברתי! באי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פֻּרְעָנוּת באה לעולם? – אמרה לה: חברתי, הניחיני! דברים שביני לבינֵךְ כבר נשמעו בין החיים.

(ברכות יח)

דינר – מין מטבע רומיי.	מלקה – מכה.
פַּרְגּוֹד – יריעה, יריעת הרקיע.	אֶשְׁתַּקַּד – בשנה שעברה.
פֻּרְעָנוּת – ענש, גזרה.	סָח – ספר.
מחצלת – Цыновка	קטטה – מריבה.
רביעה – רביעת השנה.	רבה – נערה.

כה.

מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב.

„וטובל בשמן רגלו" – זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין.

פעם אחת נצטָרכו אנשי לודקיא לשמן. מִנו להם פְּלְמִיטוּס אחד. אמרו לו: לך והבא לנו שמן במאה רבוא.

הלך לירושלים, אמרו לו: לך לצור. הלך לצור, אמרו לו: לך לגוש חלב. הלך לגוש חלב, אמרו לו: לך אצל פלוני בשדה. הלך ומצָאוֹ שהיה עוזק תחת זיתיו. – אמר לו: יש לך שמן במאה רבוא שאני צריך? – אמר לו: הַמְתֵּן לי עד שֶׁאֲסַיֵּם מלאכתי. – המְתִּין עד שֶׁסִּיֵּם מלאכתו.

לאחר שסים מלאכתו - הפשיל כליו לאחוריו, והיה מְסַקֵּל ובא בדרך. אמר לו: יש לך שמן במאה רבוא? כמְדמה אני, ששחוק שחקו בי היהודים!

כיון שהגיע לעירו . הוציאה לו שפחתו קומקומוס ורחץ בו ידיו ורגליו . הוציאה לו סֵפל של זהב מלא שמן וטבל בו ידיו ורגליו. לאחר שאכלו ושתו, מדד לו שמן במאה רבוא. – אמר לו: כלום אתה צריך יותר ? – אמר לו : הן , אלא שאין לי דמים. – אמר לו : אם אתה רוצה לקח – קח, ואני אלך עמך ואטול דמיו׳ – מדד לו שמן בשמונה עשרה רבוא .

לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל בארץ ישראל שלא שכָרוֹ. כיון שהגיע לעירו, יצאו אנשי עירו לַקַלְסוֹ. –אמר להם : לא תקלסו לי, אלא לזה שעמי, שמדד לי שמן במאה רבוא והרי נושה בי שמונה עשרה רבוא !

(מנחות פה)

פלמיטוס — חַיָל .
הפשיל כליו לאחוריו — שם כליו על שכמו מאחוריו .

קומקומוס — כלי בשול
לַקַלסוֹ – להללו

כו.

אִשָׁה חֲכָמָה .

מעשה בצידן באחד שנשא אשה וְשָׁהָה עמה עשר שנים ולא ילדה. אתא לפני רבי שמעון בן יוחאי ורצה לגרשה. אמר לה: כל חֵפֶץ שיש לי בתוך ביתי טלי אותו ולכי לבית אביך. . . אמר לו רבי שמעון בן יוחאי : כשם שֶׁנִזְדַוַגְתֶּם מתוך מאכל ומשתה, כך אי אתם פורשים זה מזה אלא מתוך מאכל ומשתה .

עשתה אִתּו סעודה גדולה וְשִׁכְּרַתּוּ יותר מדאי , ורמזה לשפחותיה ואמרה להן : טלו אותו לבית אבא .

בחצי הלילה נִנְעַר משנתו; אמר לה: היכן אני נתון ? – אמרה לו : לא כך אמרת לי : כל הפץ שיש לי בתוך ביתי טלי אותו ולכי לבית אביך ? – הרי אין לי חפץ טוב ממך ! ...

כיון ששמע רבי שמעון בן יוחאי, נתפלל עליהם ונפקדו .

(פסיקתא)

שהה – התמהמה, התעכב, חַי אִתָּה .
לגרשה – לשלחה בגט .

נזדוגתם — התחברתם .
ונפקדו — בבנים .

כז.

תְּחִלָּתוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא.

בן ארבעים שנה היה רבי עקיבא ולא שָׁנָה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר: מי חקק אבן זו? - אמרו לו: המים שתָּדיר נופלים עליה בכל יום. מיד היה רבי עקיבא דן קל-וחמר בעצמו: מה רך פָּסַל את הקשה - דברי תורה שקשים כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי, שהוא בשר ודם!

מיד חזר ללמוד תורה. הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמד תינוקות. אמר לו: רבי, למדני תורה. אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוה, כתב לו אלף בית - ולְמָדה; תורת כהנים - ולמדה; היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כלה.

הלך וישב לפני רבי אליעזר ורבי יהושע. - אמר להם: רבותי, פתחו לי טעם „מִשְׁנָה". כיון שאמרו לו הלכה אחת, הלך וישב לו בינו לבין עצמו, אמר: „אלף" זו למה נכתבה? „בית" זו למה נכתבה? דבר זה למה נאמר? חזר ושאָלָם והעמידם בדברים.

בכל יום היה מביא חבילה של עצים; חציה - מוכר ומתפרנס, וחציה - משתמש בה. עמדו עליו שכניו ואמרו לו: עקיבא, אִבַּדתנו בעשן, מכור אותם לנו וטול שמן בדמיהם ושְׁנֵה לאור הנר. - אמר להם: הרבה סְפוּקים אני מִסְתַּפֵּק בהם, אחד שאני שונה בהם, ואחד שאני מתחמם כנגדם, ואחד שאני יכול לישון בהם.

עתיד רבי עקיבא לחַיֵּב את כל העניים בדין; כשיאמרו להם: מפני מה לא למדתם? והם אומרים: מפני שעניים היינו, אומרים להם: והלא רבי עקיבא עני ביותר ומְדֻלדל היה והיה מפרנס אותו ואת ביתו ובן ארבעים שנה הלך ללמוד תורה, ולסוף שלש עשרה שנה לִמד תורה לרבים.

אמרו: לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שלחנות של כסף ושל זהב, ועד שעלה למטתו בסֻלמות של זהב, והיתה אשתו יוצאת בַּקַּרְדָּמִין ובעיר-של-זהב. - אמרו לו תלמידיו: רבי בִּיַּשְׁתָּנוּ במה שעשית לה... - אמר להם: הרבה צער נצטערה עמי בתורה!

(אדר"נ)

תדיר — תמיד.
משנה — סעיף מהלכות המשניות.
ספוקים — מלואת צרכים.
מְדֻלדל — דל, עני גדול.

קרדמין, עיר של זהב — מיני תכשיטי נשים.
בִּישתנו — הכלמתנו.

כח.

טוּרְנוֹסְרוּפוּס וְרַבִּי עֲקִיבָא.

א.

שאל טורנוסרופוס את רבי עקיבא: אם אלהיכם אוהב עניים הוא – מפני מה אינו מפרנסם? – אמר לו: כדי שנצול אנו בהם מדינה של גיהנם. – אמר לו: אַדְרַבָּה, זו מְחַיַּבְתְּכֶם לגיהנם. אמשול לך משל: למה הדבר דומה – למלך בשר ודם שכעס על עבדו וַהֲבָשׁוֹ בבית האסורים וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך – לא כועס עליו? ואתם קרוים עבדים! (שנאמר: „כי לי בני ישראל עבדים״).

אמר לו רבי עקיבא: אמשול לך משל: למה הדבר דומה – למלך בשר ודם שכעס על בנו והבשו בבית האסורים וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו? ואנן קרוים בנים. (דכתיב: „בנים אתם לה׳ אלהיכם״).

(בבא בתרא י)

אדרבה – נהפוך הוא.

דורון – מתנה.

ב.

מעשה בטורנוסרופוס ששאל את רבי עקיבא, אמר לו: למה הקב״ה שונא אותנו, שכתב: „ואת עשו שנאתי״? – אמר לו: למחר אני משיבך.

למחר אמר לו: רבי עקיבא! מה חלמת זה הלילה ומה ראית? – אמר לו: בחלומי ראיתי שני כלבים: אחד שמו רופוס, ואחד שמו רופינא... – מיד כעס טורנוסרופוס, אמר לו: לא קראת שם כלביך אלא על שמי ושם אשתי? נתחיבת הריגה למלכות! אמר לו רבי

עקיבא: ומה בינך לביניהם? אתה אוכל ושותה, והם אוכלים ושותים
אתה פרה ורבה והם פרים ורבים, אתה מת והם מתים, ועל שקראתי
שמם כשמך בעסת; והקב"ה נוטה שמים ויוסד ארץ, ממית ומחיה,
אתה נוטל עץ וקורא אותו אלהים כשמו – לא כל שכן שיהא
שונא לכם!

(תנחומא)

כט.
יום הַשַּׁבָּת.

מעשה בטורנוסרופוס הרשע שפגע ברבי עקיבא, אמר לו: מה
יום מיומים? – אמר לו: ומה גבר מן גוברין? א"ל: מה אמרתי לך
ומה אמרת לי? – אמר לו רבי עקיבא: אמרת לי: מאי שנא יום
שבת משאר ימים? ואמרתי לך: מאי שנא טורנוסרופוס משאר
גברין? – אמר לו: אני? מלך מלכים רצה לכבדני! אמר לו רבי
עקיבא: ומלך מלכים רצה, שיכבדו ישראל את השבת. – אמר לו:
ואם כן למה הוא עושה בו מלאכה? אמר לו: ואיזה מלאכה עושה בו? –
א"ל: כדרך שהוא עושה בחול: מַשִּׁיב רוחות מעלה עננים, מוריד גשמים,
מזריח חמה ולבנה, מְדַשֵּׁן פֵּרוֹת, עונה חַיּוֹת כימות החול. – אמר לו: יודע
אני, שאתה בָקִי בתורתם של עברים: שנים הדרים בחצר אחד, אם אין
זה נותן עֵרוּב וזה נותן ערוב, שמא מֻתָּרים הם לטלטל בשבת?
אבל אם דר אדם אחד בחצר אחד גדול אפילו כאַנְטוּכְיָא, הוא
מטלטל בחצרו, לפי שאין לאחר רשות עמו. והקב"ה השמים כסאו
והארץ הדום רגליו, מלא כל הארץ כבודו, ואין לאחר רשות עמו,
לפיכך מטלטל בעולמו, ועושה מלאכה כזה שהוא מטלטל בחצרו שלו.

ולא עוד אלא אוכלי המן מעידים שבכל ימות השבת היה
יורד ובשבת לא היה יורד; ולא עוד אלא שנהר סמבטיון מעיד,
שבכל ימים הוא משליך אבנים בחול, ובשבת-נח. ולא עוד אלא
שחרי מעלי המת מעידים, שבכל ימות השבת עולה ובשבת אינו
עולה. ואם אין אתה מאמין – צא ובדוק באביך, שחיק טמיא.

אזל באחד בשבת – הקימו, בשני – הקימו, בשלישי – הקימו,
ברביעי, בחמישי ובערב שבת – הקימו, בשבת – לא קם. באחד
בשבת – הקימו. – אמר לו: כיון שמַּתָּ נעשית יהודי שאתה משמר

שבת? א"ל: בני, כל מי שאינו משמר את השבת אצלכם כתקונה, בא לכאן ומשמרה בעל כרחו. – אמר לו: ומה מלאכה יש אצלכם בימות החול? – א"ל: כל ימות השבת אנו נדונים ובשבת אנו נחים. ובמוצאי שבת מלאך שמו „דומה", שהוא ממֻנה על הנשמות, בא ונוטל נשמתם של אותם אנשים ומקלעם לארץ.

(תנחומא)

גְּבר מן גוברין – איש מאנשים.

מאי שנא – במה שונה.

בקי – יודע היטב.

זה נותן ערוב – שנים או יותר היושבים בחצר אחד צריכים להשתתף בחלת לחם לערוב חצרות, אבל אם אחד אינו משתתף — אסורים כלם לטלטל בחצר בשבת.

לטלטל – לשאת.

שחיק טמיא – ירקבו עצמותיו.

כתקונה – כמצותה, כהלכתה.

ל.

אַחֲרִיתוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא.

א.

מעשה שגזרה מלכות גזרה על ישראל שלא יעסקו בתורה. מה עשה רבי עקיבא? – הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ודרש. מְצָאוֹ פפוס בן יהודה. אמר לו: אי אתה מתירא מפני אֻמה זו? – אמר לו: אתה הוא פפוס שאומרים עליך חכם אתה, אי אתה אלא טִפֵּש.

אמשול לך משל. למה הדבר דומה? – לשועל שהיה מהלך על שפת הנהר, ראה דגים שהיו מתחבאים בים. אמר להם: מפני מה אתם מתחבאים? – אמרו לו: מפני הרְשָׁתות והמכמורות שבני אדם פורשים עלינו. – אמר להם: עלו ליבשה ונדור אני ואתם כדרך שדרו אבותי ואבותיכם. – אמ"ו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, אי אתה אלא טפש: ומה במקום חיותנו אנו מתיראים – במקום מיתתנו לא כל שכן! ואף אנו כך: בזמן שאנו עוסקים בתורה, דכתיב בה: „כי הוא חייך וארך ימיך" אנו מתיראים – כשאנו פוסקים מדברי תורה על אחת כמה וכמה.

לא היו ימים מעטים עד שתְּפָסוהו לרבי עקיבא וַחֲבָשׁוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו: פפוס, מי הביאך לכאן? – א"ל: אשריך רבי עקיבא, שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס, שנתפס על דברים בטלים.

כשהיה רבי עקיבא חבוש בבית האסורים, היה רבי יהושע הגרסי משרתו. בכל יום ויום היה מכנים לו מים במדה. יום אחד מְצָאוֹ שומר בית האסורים, אמר לו: מפני מה היום מֵימיך מְרֻבים, שמא לַהתור בית האסורים אתה מבקש? – שפך חֶצְיָם והניח הצים. כשבא אצל רבי עקיבא, אמר לו: יהושע! אי אתה יודע שזקן אני וחיי תלוים בהייך? – סח לו כל המאורע. אמר לו: תן לי מים לטול ידי. אמר: כדי שתיה אין מספיקים, לִטול ידים מספיקים? – אמר לו: ומה אעשה? שהרי אמרו חכמים: כל הַמְזַלְזֵל בנטילת ידים נֶעקר מן העולם. מוטב שאמות מיתת עצמי, ואל אעבור על דעת חברי.

לא טָעַם עד שהביאו לו מים ונטל ידיו.

ב.

כשהוציאו לרבי עקיבא להריגה זְמַן קריאת שמע היה והיו סורקין את בשרו בְמַסְרְקָאות של ברזל, והיה מְתַכַּוֵן לַקבל עליו עֹל מלכות שמים באהבה. אמרו לו תלמידיו: רבנו! עד כאן?! – אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על הפסוק הזה: „בכל נפשך" – אפילו הוא נוטל את נפשך, אמרתי: מתי יבא לידי וַאֲקַיְמנו; ועכשו שבא לידי, לא אֲקַיְמנו? – היה מאריך ב„אחד" עד שיצתה נשמתו ב„אחד".

יצתה בת קול ואמרה: אשריך, רבי עקיבא! שיצתה נשמתך ב„אחד".

לאחר שמת לא הניחוהו לקברו, והחזירוהו לבית האסורים, ושכב שם שר בית הסהר לשמרו. בא אליהו ועמד על פתח יהושע הגרסי, אמר לו: שלום עליך, רבי! – אמר לו: שלום עליך, רבי ומורי! – אמר לו: מי אתה? כלום אתה צריך? – אמר לו: כהן אני, ובאתי להגיד לך, שרבי עקיבא מת בבית האסורים. – מיד הלכו שניהם לבית האסורים. מצאו דלת שערי בית האסורים פתוחה, ושר בית הסהר יָשֵׁן, וכל אותם שהיו בבית הסהר היו ישנים. והשיב יהושע את רבי עקיבא על המטה – ויצא.

מיד נִטְפל לו אליהו, זכור לטוב, ונטלו על כתפו. וּכְשֶׁראה יהושע הגרסי כך, אמר לאליהו: רבי! והלא אמרת לי: כהן אתה, וכהן אסור להִטַּמא למת! – אמר לו: הייך, רבי יהושע בני! הס ושלום, שאין טֻמאה בצדיקים, אף לא בתלמידיהם.

היו מוליכים אותו כל הלילה – עד שהגיעו אצל אנטיפטרס של קוצרים. כיון שהגיעו לשם, עלו שלש מעלות וירדו שלש מעלות, ונפתחה המערה לפניהם; וראו שם במערה כסא, וספסל, ושלחן, ומטה ומנורה. והשכיבו לרבי עקיבא על המטה ויצאו. כיון שיצאו, נִסְתְּמָה המערה ודלקה הנר על המטה.

וכשראה אליהו, זכור לטוב, כן – פתח ואמר: אשריכם צדיקים! ואשריכם עמֵלי תורה! ואשריכם יראי שמים! שגנוז לכם, וטמון לכם, וּמְשֻׁמָּר לכם מקום בגן עדן לעתיד לבא. אשריך, רבי עקיבא! שנמצא לך מלון טוב בשעת מיתתך.

וביום של מהרתו נטלו אליהו ז"ל, והביאו בישיבה של מעלה לדרוש שם בכִתְרי אותיות, והיו מתקבצות כל הנשמות של הצדיקים וההסידים לשמוע מדרשותיו.

(ברכות סא, ערובין כא, מדרש משלי, אלה אזכרה).

טפש – פתי.

פקח – חכם.

היותנו – היינו.

עוסקים – עובדים, לומדים.

תפסוהו = תפשוהו.

חיי תלוים בחייך – אי אפשר לי להתקים ואתה אין אתי.

מאורע – מקרה.

אין מספיקים – אינם דים.

מזלזל – מֵקל.

סורקים – קורעים.

מסרקאות – Гребени

מתכַּוֵּן – מְיַחֵד וּמְרַכֵּז כל מהשבותיו ל...

עד כאן – גם בשעה איומה זו לא תקצר רוחך לְיַחֵד את השם!

נטפל – נלוה.

גנוז – שמור, אָצור.

לא.

כִּבְשֵׁי דְרַחֲמָנָא.

בשעה שעלה משה למרום מְצָאוֹ להקב"ה שיושב וקושר כְּתָרים

לאותיות. אמר לפניו: רבש"ע! מי מעכב על ידך? – אמר לו: אדם אחד יש, שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תִלי תִלים של הֲלכות. אמר לפניו: רבש"ע! הראהו לי. – אמר לו: חזור לאחוריך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הם אומרים; תָשַש כֹחו. כיון שהגיע רבי עקיבא לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? – אמר להם: הלכה למשה מסיני. נתישבה דעתו.

חזר ובא לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבש"ע! יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי? – אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

אמר לפניו: רבש"ע! הראיתני תורתו, הראני שכרו. אמר לו: חזור לאחוריך. חזר לאחוריו ראה ששוקלים בשרו במַקולין. אמר לפניו: רבש"ע! זו תורה וזה שכרה!... אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

(מנחות כט)

כַּבְשֵׁי דרחמנא — נסתרות ה'.
כתרים — תגין של ספר תורה.
מי מעכב על ידך — מה שכתבת שאתה מוסיף עוד עליהם.
מַקולִים — חנות בשר;

לב.

לֹא תִשָּׂא.

בזמן רבי עקיבא היתה אשה אחת, והיו לה עשרה בנים תלמידי הכמים, שתורתם – אֻמָנותם. והיתה האשה עשירה ביותר. יום אחד לא היה בביתה לֶחם, ושפחתה הלכה למלאות מים מן הבאר. אמרה לשכֶנְתָהּ: שכֶנתי! בואי ועשי לי עֻגות, כי רעֵבים בני בבית המדרש. – מיד באה שכנתה ולָשה קמח. והיו לשכנה שני דינרי זהב קשורים בסודָר שלה, והֻתַר הקֶשר ונפלו בתוך העִסָה, ולא הרגישה.

כשהלכה לביתה והִפשה בסודר שלה את הדינרים ולא מצאה – חזרה אצל אֵם הבנים ואמרה לה: זה יהי שכרי מאתך, שבאתי ועשיתי מלאכתך, ועכשָו יאבדו שני דינרַי בביתך? – אמרה אם הבנים: חס וחלילה שבביתי יאבד דבר! – עמדו והפשו

ולא מצאו. אמרה לה: בחוץ נפלו ממך. — אמרה לה: אני יודעת שבביתך נפלו. — אמרה: אם הם בביתי תבא לי שמועה רעה מבני הגדול!... לא השלימה הדברים עד שבאה אליה שמועה מבנה שמת. — אמרה לה שכנתה: ראי כַּחשך! הַשֵּׁם השיב לך כגמולך. — אמרה: אם אמת מה שאַת אומרת, ימותו בני כלם! — וכן היה. באותו היום מתו כלם.

הוליכו אותם לבית הקברות, והיה אותו יום לחכמים יום מהומה והשכה, לפי שנפלו עשרה אבירי חכמים. אחר כך הביאו אותו הלחם שֶׁלָּשָׁה אותה האשה כדי לְהַבְרוֹת את הָאָבֵל. פתח רבי עקיבא ואמר: ברוך דַיַּן האמת שופט בצדק ובאמת!... וּבֵרך על הלחם וּבָצַע והנה שני דינרי הזהב נפלו מן הלחם. אמר רבי עקיבא: מה זה? מיד ענתה אם הבנים בלב נשבר והומה: אדוני! זה הזהב סִבַּת מיתת בָנַי... וספרה לו כל המאורָע. ענה רבי עקיבא ואמר: וַי לָנו מיום הדין! ומה זאת שלא נשבעה אלא לאמת — כך, הנשבע לשקר על אחת כמה וכמה!

(מדרש אגדה)

דינר — מין מטבע.
סודר — מטפחת.
העסה — הבצק.
הַשֵּׁם — הקב״ה.
ובצע — וּפָרַס פרוסה.
המאורע — המקרה, המעשה.
אירע — קרה.

לג.

מְקַיֵּים אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר.

אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום, שהִניח לו אביו אלף עֲיָרות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום היה נוטל נאד של קמח על כתפו, ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה.

פעם אחת מצאוהו עבדיו ועשו בו אַנְגַרְיָא. — אמר להם: בבקשה מכם: הניחוני ואלך ואלמד תורה. אמרו לו: הַיי רבי אלעזר בן חרסום, שאין אנו מניחים אותך. הלך ונתן להם ממון הרבה, כדי שיניחו אותו.

(יומא לו)

אנגריא — עבודת שלטון העיר.

לד.
הַשִּׁכּוֹר.

מעשה בחסיד אחד, שהיה לו אבא, והיה שותה חמרא טובא; ובכל עִדָּן שהיה נופל בשוק, אָתוּ בחורים ומכים אותו באבנים ובצרורים, וצֹוְחים וקוראים אחריו: חזו שכרא! וכשראה בנו החסיד – נכלם, ושאל את נפשו למות. ובכל יום היה אומר לו: אבא, אני אשגר ויביאו לך לביתך מכל היין שמוכרים במדינה, ולא תלך לשתות בבית-היין, שאתה גורם חרפה לי ולך. והיה אומר לו כן פעם אחת ושתים בכל יום, עד שהבטיחו אביו שיעשה כמו שהוא אומר. וכן עשה החסיד: היה עושה לו בכל יום ובכל לילה מאכל ומשתה ומַיְשְׁנוֹ במטתו, ואחר הולך לו.

פעם אחת היה יורד מטר ויצא החסיד לשוק, וראה שכור אחד שוכב בשוק, ואַמַּת המים יורדת עליו, ובחורים ונערים מכים אותו באבנים ובצרורים, ומשליכים הֹמֶר בפניו ולתוך פיו. כשראה זה החסיד אמר בלבו: אלך לאבא ואביאנו לכאן, וְאַרְאֶה לו זה השכור והחרפה שעושים לו הבחורים והנערים, אולי ימנע פיו מלשתות בבית היין ולהשתכר. וכן עשה, הביאו לשם והראהו לו.

כשראה אביו הזקן את השכור הלך אצלו ושאל אותו: באיזה בית שתית אותו יין שהשתכרת בו כך?...

(תנחומא)

חמרא – יין.
טובא – הרבה.
חזו שכרא – ראו שכור.
אמת המים – תעלה.

לה.
אַרְכָּן וְקַצְרָן.

מעשה בתלמיד אחד, שירד לפני התבה לפני רבי אליעזר והיה מאריך יותר מִדַּאי. אמרו לו תלמידיו: רבנו, כמה אַרְכָּן הוא זה! – אמר להם: כְּלוּם מאריך יותר ממשה רבנו, דכתיב בו: „את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התפללתי"?

שוב מעשה בתלמיד אחד, שֶׁיָּרַד לפני התבה לפני רבי אליעזר, והיה מקצר יותר מדאי. אמרו לו תלמידיו: כמה קַצְרָן הוא זה! — אמר להם: כלום מְקַצֵּר הוא יותר ממשה רבנו, דכתיב בו: „אֵל נא רפא נא לה"?!

(ברכות לד)

ירד לפני התבה — לפני העמוד להתפלל.	אַרְכָן — מאריך, ממשיך. קַצְרָן — מקצר, ממהר.

לו.

חֵלֶק הַכְּלָבִים.

מעשה בְּטַבָּח אחד בצפורי שהיה מאכיל את ישראל נבלות וטְרֵפות. פעם אחת, ערב יום הכפורים, אכל ושתה וְנִשְׁתַּכֵּר, ועלה לראש הגג ונפל ומת, והיו הכלבים מלקקים את דמו. באו ושאלו לרבי חנינא: מַה' להעבירו מלפניהם? — אמר להם: כתיב: „ואנשי קדש תהיון לי, ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשליכון אותו", זה שהיה גוזל את הכלבים ומאכיל את ישראל נבלות וטרפות — הניחו להם, משלהם הם אוכלים..

(ויקרא רבה)

לז.

נַדְּבָנִים.

מעשה במונבז המלך שֶׁבִּזְבֵּז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצרת. וְחָבְרוּ עליו אחיו ובית אביו ואמרו לו: אבותיך גנזו והוסיפו על של אבותם, ואתה מְבַזְבֵּז! — אמר להם: אבותי גנזו לְמַטָּה, ואני גנזתי למעלה; אבותי גָּנְזוּ במקום שֶׁהַיָּד שולטת בו, ואני גנזתי במקום, שאין היד שולטת בו; אבותי גנזו דבר שאינו עושה פֵּרות, ואני גנזתי דבר שעושה פֵּרות; אבותי גנזו אוצרות ממון, ואני גנזתי אוצרות נפשות; אבותי גנזו לאחרים, ואני גנזתי לעצמי; אבותי גנזו לעולם הזה, ואני גנזתי לעולם הבא.

אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה מְמֻנֶּה על קֻפָּה של צדקה. פעם אחת באה אשה לפניו בשני בַצֹּרֶת, אמרה לו: רבי, פרנסני! — אמר לה: העבודה! שאין בְקֻפה של צדקה כלום. — אמרה לו: רבי, אם אין אתה מְפַרְנְסֵנִי, הרי אשה ושבעת בניה מתים... עמד ופרנסה מִשֶׁלוֹ.

לימים חלה ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבונו-של-עולם! אתה אמרת כל המַקַיֵם נפש אחת מישראל כאִלּוּ קִיֵּם עולם מלא, ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעת בניה ימות בשנים מועטות הללו?

מיד קרעו לו גזר-דינו, והוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו.

(בבא בתרא יא)

בזבז — פִּזֵּר, נתן לאביונים.
קֻפה — אוצר.
העבודה — שבועה.
כאלו — כמו.
גזר-דינו — משפטו החרוץ.

לח.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן.

רבי טרפון היה עשיר גדול, ולא היה נותן מתנות לאביונים. פעם אחת מְצָאוֹ רבי עקיבא אמר לו: רבי, רצונך, שאקח לך עיר אחת או שתים? — אמר לו: הן. מיד עמד רבי טרפון ונתן לו ארבעת אלפים דינרי זהב. נְטָלָם רבי עקיבא וחִלְּקָם לעניים.

לימים מְצָאוֹ רבי טרפון, אמר לו: היכן הֶעָרוֹת שלקחת לי? תְּפָסוֹ בידו והביאוֹ לבית המדרש, והביא ספר „תהלים" והניחוֹ בפניהם, והיו הולכים וקוראים עד שהגיעו לפסוק זה: „פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד". — אמר לו: זו העיר שקניתי לך!

עמד רבי טרפון וּנְשָׁקוֹ ואמר לו: רבי, אלופי! — רבי בהכמה ואלופי — בדרך ארץ; והוסיף לו ממון לְבַזְבֵּז.

שוב מעשה ברבי טרפון, שהיה אוכל קציעות מִפַּרְדֵּס שלו. בא הָאָרִיס שלו וּמְצָאוֹ; הכהו מכה רבה, ולא אמר לו שהוא רבי טרפון — עד שעמד אותו אריס והכיר בו. כיון שהכירוֹ קרע בגדיו

ותלש בשערו, והיה צועק ובוכה ומתנפל לפני רגליו. אמר לו: אדוני מורי, מְחל לי!

וכל כך למה? - שלא רצה להשתמש בכתר תורה, שכל המשתמש בכתר תורה אין לו הלק לעולם הבא.

(מסכת כלה)

שאקה - שאקנה.
קציעות - תאנים יבשות.
ארים - פועל העובד בשדה או בכרם בשכר חלק ידוע מן התבואה.

לט.
הַתּוֹעֶה.

מעשה באיש אחד עשיר, שהיה חושב ואומר: מה יתרון לי בכל עמלי, ומה יועיל עָשרי והוני בשעת מיתי?... והיו בני אדם אומרים לו לעשות צדקה מהונו, ותעמד לו צדקתו לעולם. שמע אותו עשיר לעצה זו, וְקבל עליו לתת צדקה, אלא למי שֶׁנִּתְיָאֵשׁ מטוב העולם הזה.

יום אחד יצא חוץ לעיר, וראה עני אחד יושב באַשְׁפָּה ומתְכַּסה בסמַרטוטין. אמר בלבו: זה העני נִתְיָאֵשׁ בודאי מטוב העולם הזה ומצַפה למות - נתן לו מאה דִינָרין. תָּמה העני מאד ואמר לו: למה נתת לי לבדי הממון הרב הזה מכל עניי העיר? אמר לו: מפני שנשבעתי שלא לִתֵּן צדקה אלא למי שנואש מטוב העולם הזה. - אמר לו העני: הטִּפֵּשׁ והכּוֹפר הוא נואש מטוב העולם, ואני בוטח בה׳ ובחסד בוראי, ומְיַחֵל לרחמיו בכל עת ובכל שעה! הלא קראת: „מקים מעפר דל, מאשפות ירים אביון”, ואין לה׳ מעצור להעשירני. - אמר לו העשיר: אני חסתי וחמלתי עליך, וְתֵחָשֵׁב לי זאת לצדקה. - אמר לו העני: טועה אתה וטִפְּשִׁית חמלתך, כי אין מתיאש מטוב העולם אלא - מת.

כיון ששמע אותו עשיר כך - אמר: אם כן אלך לבית הקבָרות ואטמון מָמוֹני עם המתים, שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מטוב העוה״ז... עשה כן.

לימים ירד אותו עשיר מנכסיו, ולא נשאר בידו כלום, מכל הונו. מה עשה? - הלך וחָפַר בבית הקברות להוציא הממון שֶׁטָּמַן שם. מְצָאוהו השומרים, תְּפָסוהו והביאוהו לשר העיר. ושר העיר היה אותו עני שֶׁיָּשַׁב באשפה, לפי שהיה בן־טובים, וכשמת שר

העיר נתקבצו אנשי העיר ומִנו את זה לראש ולקצין.

כשהביאו אותו לשר אמרו לו השומרים: אדוננו! זה האיש נמצא כשהוא חופר קברים להפשיט תכריכיהם של המתים. – באותה שעה הכירוֹ השר, אלא שהתנַכר אליו ודִבר אתו קשות. אמר לו אותו האיש: חס וחלילה! לא עלתה על לבי לעשות הנבלה הזאת, אלא כך וכך אירע לי... וספר לו כל המעשה. – מיד חמל עליו השר ואמר לו: תכירני? – אמר לו: לא. – אמר לו: אני הוא אותו העני, שהיה יושב באשפה, שאמרת לי שנואשתי מטוב העולם! וִצִוָה השר להוציא את הממון מבית הקברות ולהחזירו לו.

(ס' המעשיות לר"נ גאון)

במרטוטים – בלויי סחבות.

בודאי – אל נכון.

דינרים – מיני מטבעות.

טִפש – כסיל.

כופר – מכחש בה'.

מ.

צַוָאַת שְׁכִיב מְרַע.

מעשה באחד, שהיה יוצא ונכנס לאַכְסַנְיָא ועוסק בסחורה. והיה עבדו יוצא עמו. והיה לאותו האיש בן יושב בארץ ישראל שיגע בתורה. הגיע עונַת האב, שהיה באכסניא, למות. אמר: מה אעשה? אם אכתוב כל נכסַי לבני – אינו עתיד לֵהָנות מהם, שהעבד הזה יטול את הכל ויברח. מה עשה? – קרא לעבדו. אמר לו: לך קרא לי את הַלַבְלָר. אמר לו: כתוב דַיְתִיקִי, שיהא בוחר לו בני חפץ אחד מה שנפשו מבקשת, והשְׁאָר יהא של העבד. נכתב הדיתיקי; עמד העבד ובֵרכו והביא את ארונו לארץ ישראל.

כיון ששמע הבן שמת אביו, נתאבל עליו. אחר שֶׁשָׁלמו ימי האבל אמר לעבד: היכן הוא ממונו של אבא? אמר לו: אין לך כלום; הכל כתב לי, וכתב לך שתהא בוחר חֵפץ אחד שאתה מבקש; אין לך אלא ההפץ ההוא. אמר לו: נִכָּנס מחר לדין.

הלך אותו נער אצל רבו, אמר לו: בצרה גדולה אני: כתב אבי כל ממונו לעבדו ולי לא כתב כלום, כי אם חֵפץ אחד שאבחר; איני יודע מה לעשות. אמר לו רבו: טובה גדולה עשה לך אביך,

פִּקֵּחַ היה וידע מה שעשה. למחר אתם נכנסים לדין, תן ירך על העבד ואמור: זה אני בורר לי, ונמצא הוא וכל ממונו שלך.

(ילקוט שמעוני)

שכיב מרע – חולה.
לֵהָנוֹת — לקבל הנאה.
לבלר — סופר.

דְּיָתִּיקִי — צואה.
וכל ממונו שלך — כי כל מה שקנה עבד — קנה רבו.

מא.

סְחוֹרָה טוֹבָה.

מעשה בחבר אחד, שהיה בספינה עם פְּרַקְמַטוּטִים הרבה. היו אומרים לאותו חבר: הֵיכָן פְּרַקְמַטְיא שלך? — היה אומר להם: פרקמטיא שלי גדולה משלכם. בדקו בספינה ולא מצאו אצלו כלום; התחילו שוחקים עליו.

נפלו עליהם לִסְטִים, שָׁללו ונטלו כל מה שנמצא בספינה. יצאו ליבשה ונכנסו למדינה, ולא היה להם לא לחם לאכול ולא כסות ללבוש. ואותו חבר נכנס לבית המדרש ישב ודרש. עמדו בני המדינה, כשראו שהוא בן תורה מֻרְבֶּה, ונהגו בו כבוד גדול. התחילו גדולי המדינה לילך מימינו ומשמאלו ולַלְוֹת אותו.

כשראו הפרקמטוטים כך, באו אצלו ופִיְּסוּ אותו ואמרו לו: בבַקשה מִמך, עשה עמנו טובה ולמד עלינו זכות לפני בני העיר, שאתה יודע מה היינו ומה אבד לנו בספינה... בבקשה ממך, עשה עמנו חסד, דבר להם שתִּנָּתֵן פרוסה לתוך פינו, ונחיה ולא נמות ברעב. — אמר להם: הלא אמרתי אליכם שפרקמטיא שלי גדולה משלכם, שלכם אבדה ושלי קַיֶּמֶת!

(תנחומא)

חבר – מְלֻמד, חסיד.
פרקמטוטים – סוחרים.
התחילו – החלו.

בית מדרש – בית למוד.
מֻרְבֶּה – הרבה.
לְלַוֹּת – לְשַׁלֵּחַ.

לַמֵּד זכות – דבר טובות על... | קַיֶּמֶת – עומדת לעד.
פרוסה – פת לחם.

מב.

שְׁתִיקָתְךָ יָפָה מִדִּבּוּרְךָ.

שני דִיקוֹלוֹנִים היו עומדים לפני אנדרינוס, אחד היה מלמד על הדִבּור שהוא יפה, ואחד היה מלמד על השתיקה שהיא יפה. – אמר אחד למלך: מָרִי! אין טוב מן הדבור בעולם! – אמר לו: היאך? – אמר לו: אלולא הדבור לא היו המלכים מִתְמַלְּכִים, והמתים – נגמלים הסד, והכַּלות – מִתְקַלְּסוֹת, ומַשּׂא ומַתּן – בעולם, והספינות – פורשות לים. אמר לו אנדרינוס: יפה דברת.

אמר לו לאותו. שהיה מלמד על השתיקה שהיא יפה: היאך אתה מלמד על השתיקה?

בא לדבר... עמד חברו וסטָרוֹ על פיו. – אמר לו המלך: למה סטרת אותו? – אמר לו: מרי! אני למדתי משלי על שלי: מדבור על דבור; וזה בא ללמד מִשֶּׁלִי על שלו... משלו על שלו ילמד! לפיכך סטרתי אותו.

(ילקוט שמעוני)

יפה – טוב.
דיקולונים – מליצים.
דִּבּוּר – דבַּר.
שתיקה – דומיה.

מרי – אדוני.
אלולא – לולי.
משא ומתן – מסחר, וִכּוּחַ דברים.

מג.

מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד הַלָּשׁוֹן.

מעשה היה במלך פרס שֶׁחָלָה. אמרו לו רופאיו: אין לך רפואה אלא חֲלֵב לביאה. ענה אחד ואמר: אדוני המלך! יתנו לי עשר עִזים ואביא לך חלב לביאה. — אמר המלך לעבדיו לִתֵּן לו. נתנו לו. הלך לגֹב אריות, והיתה שם לביאה אחת מינקת גוריה. יום ראשון עמד

מרחוק והשליך לה עֵז אחת וַאֲכָלַתָּה. יום שני נִתְקָרֵב לה מעט והשליך עז אחרת לה. יום שלישי נתקרב לה יותר, עד שביום השביעי היה מְשַׂחֵק אִתָּה, ולקח מֵחֲלָבָהּ וחזר לו.

כשהיה בחצי הדרך נרדם. ראה בחלום שֶׁאֵבָרָיו מִתְרִיסִים זה עם זה; הרגלים אומרות: אין אחד בכל האברים דומה לנו! אלמלא אנו שהלכנו, לא היה לוקח החלב. הידים אומרות: אין כמותנו! אלמלא אנו שהיינו עושות הכל – לא היה נעשה כְלוּם. הלב אומר: אלמלא נתתי העצה – מה הועלתם כלכם? אמרה הלשון: אלמלא אני, שדברתי אל המלך – לא הייתם עושים כלום. השיבו לה כל האברים: איך תדמי אלינו? ואתְּ – במקום החשך ואין בָּעָה בך. ענתה להם: עוד היום תכירו, שאני מַלְכַּת האברים!

נתעורר האיש משנתו והלך אל המלך, אמר לו: אדוני המלך! הֵילָךְ חֲלֵב כַּלְבְּתָה! – קצף עליו המלך וצוה לִתְלוֹתוֹ. כְּשֶׁהוּצָא לְהִתָּלוֹת התחילו האברים רועדים... אמרה להם הלשון: לא אמרתי אליכם שאין בכם מַמָּשׁ? אלא אני מצלת אתכם, כְּדֵי שתדעו, שאני שולטת בכם. אמרו לה: הַצִּילִינוּ וְנֵדְעָה.

התחיל האיש מתחנן אל הַתַּלְיָנִים: הֲבִיאוּנִי אל המלך אפשר אִנָּצֵל. הֱבִיאוּהוּ אליו. – אמר לו: אדוני המלך! למה גָּזַרְתָּ עלי תְּלִיָּה? – אמר לו: קִבַּלְתָּ עליך להביא הלב לביאה והבאת חלב כלבתה! – אמר לו: מה אִיכְפַּת לך? והוא יהי לך לרפואה; ועוד לביאה – „כַּלְבָּה" קוראים לה הצידים.

לקחו ממנו החלב, וְנִסּוּ אותו, וּמְצָאוּהוּ חלב לביאה, וְנִצַּל ממות.

באותה שעה אמרו כל האברים: עכשו הרי אנו מודים, שהלשון מלכת האברים.

(מדרש שו"ט)

מתריסים – מריבים.

כמותנו – כמונו.

הילך – הא לך

ממש – תועלת, אמתיות, מציאות.

תַּלְיָן – טַבָּח Палачъ

מה איכפת לך – למה תשים לב? מה נוגע זה לך?

מד.
דַּרְשָׁנִים.

מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה מהלך בדרך ורבי אלעזר בן ערך תלמידו מְחַמֵּר אחריו. אמר לו: רבי, שְׁנֵה לי פֶּרֶק אחד במעשה מרכבה. — אמר לו: בני, לא כך שניתי לכם: ולא במרכבה ביחיד, אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו. — אמר לו: רבי, תרשני לומר לפניך דבר אחד שלִמדתני? — אמר לו: אמור.

מיד ירד ר' יוחנן בן זכאי מעל החמור, ונִתְעַטֵּף וישב על האבן תחת הזית. אמר לו: רבי, מפני מה ירדת מעל החמור? — אמר לו: אפשר אתה דורש במעשה מֶרכבה, ושכינה עמנו, ומלאכי השרת מְלַוִּים אותנו, ואני ארכב על החמור? —

מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה מרכבה ודרש, וירדה אש מן השמים וסִכְסְכָה כל האילנות שבשדה, פתחו כלם ואמרו שירה: „הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות עץ פרי וכל ארזים". נענה מלאך מן האש ואמר: הן הן מעשה המרכבה!

עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל, שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה! יש נאה דורש ואין נאה מקַיֵּם; נאה מקַיֵּם — ואין נאה דורש, אתה נאה דורש ונאה מקים; אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלציך!

וּכְשֶׁנֶּאמרו הדברים לפני רבי יהושע, היה הוא ורבי יוסי הכהן מהלכים בדרך. אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה.

פתח רבי יהושע ודרש. ואותו היום תקופת-תמוז היתה, נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן, והיו מלאכי השרת מתקבצים ובאים לשמוע, כבני אדם שמתקבצים ובאים לראות מְזַמּוּטֵי חתן וכלה.

(חגיגה יד)

דרשנים — הדורשים דרשות.
מְחַמֵּר — נוהג בחמור.
פרק — שעור, לקח.
תרשני — תתן לי רשות.
שכינה — ה'.
פתח במעשה מרכבה — התחיל לדרוש.
סכסכה — הניעה, הרעישה.
אילנות — עצים.
נאה — יפה.
מזמוטי — זמירות.

מה.

מַתַּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא שהלכו לחולות אנטוכיא לעסק מַגְּבִּית צדקה לחכמים, והיה שם חד בר נש ושמו אבא יודן, והיה נותן פרנסה בעין טובה. פעם אחת ירד מנכסיו וראה רבותינו שם ונתכַּרְכְּמוּ פניו.

הלך לו אצל אשתו; אמרה לו אשתו: מפני מה פניך מתכרכמים אמרה לה: רבותי כאן ואיני יודע מה לעשות. — אשתו שהיתה צדקת ממנו – אמרה לו: לא נִשְׁתַּיֵּר לנו אלא שדה פלוני בלבד, לך מכור חציו ותנהו להם. הלך ומכר חציו ונתן להם. נתפללו עליו ואמרה: המקום ימלא חסרונך!

לאחר ימים הלך לחרוש בחצי שדהו. – עם כשהוא חורש נפתחה הארץ לפניו ונפלה פרתו שם ונשבר. ירד להעלותה והאיר הקב"ה עיניו ומצא שם סימא. אמר: לטובתי נשברה רגל פרתי.

בחזירת רבותינו לשם, שאלו עליו ואמרו: מה אבא יודן עביד אמרו להם: הוא אבא יודן בעל העבדים; הוא אבא יודן בעל העזים; הוא אבא יודן בעל הגמלים; אבא יודן בעל השורים. מי יכול לראות סֵבֶר פני אבא יודן!

כיון ששמע — יצא לקראתם. אמרו לו: מה אבא יודן עביד? — אמר להם: עשתה תפלתכם פֵּרות ופרי פרות!

(ויקרא רבה)

לחולות — לסביבות.
מַגְּבִּית — גְּבִיָּה.
בר נש — בן אדם.

פרנסה — צדקה לפרנסת החכמים
סימא — אוצר.
עביד — עושה.

מו.

הַמְּצָּלִים.

אמר רבן גמליאל: פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה, והייתי מצטער על תלמיד חכם שבה, ומנו – רבי עקיבא. וכשעליתי ביבשה, בא וישב ודן לפני בהלכה. אמרתי לו: בני, מי העלך? – אמר לי: דף של ספינה נִזְדַּמֵּן לי, וכל גל וגל שבא עלי, נענעתי לו ראשי.

מכאן אמרו חכמים: אם יבואו רשעים על אדם - יְנַעֲנַע להם ראשו.

אמר רבי עקיבא: פעם אחת הייתי מהלך בספינה, וראיתי ספינה אחת שֶׁמִּטָּרֶפֶת בים, והייתי מצטער על תלמיד חכם שבה, ומנו — רבי מאיר. כשעליתי למדינת קפוטקיא בא וישב ודן לפני בהלכה. אמרתי לו: בני, מי העלך? - אמר לי: גל טְרָדַני לחברו, וחברו — לחברו, עד שהקיאוני ליבשה.

מעשה בבתו של נחוניא חופר שִׁיחִין שנפלה לבור הגדול; באו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא. שעה ראשונה אמר להם: שלום; שניה — אמר להם: שלום; שלישית - אמר להם: עלתה. אמר לה: בתי, מי העלך? - אמרה לו: זכר של רחלים נזדמן לי וזקן מנהיגו. — אמרו לו: נביא אתה? - אמר להם: לא נביא אנכי ולא בן נביא; אלא דבר שהצדיק מתעסק בו, יכשל בו זרעו?

(יבמות קכא)

שמטרפת — שטובעת;	ומנו — ומי הוא.
טרדני — טלטלני.	דף — קרש.
חופר שיחין — חופר בארות מים לעולי רגלים.	בעניתי = נענעתי — הרכנתי.

מז.

חֲתַן דָּמִים.

מעשה בשלמה המלך, שהיתה לו בת יפיפיה, אין כמותה בכל ארץ ישראל! חזה במזלות מי הוא בן־זוגה וראה, שהוא עני ביותר; מה עשה? בָּנה מגדל גבוה בים, וְהִסְבִּיבוּ מכל עברים בגדר של אבנים גבוה מאד, ופתח לא עשה בו, כדי שלא יִכָּנֵס אדם בו, ונתן בו מזון רב, והושיבה באותו מגדל; אמר: אראה פֹּעַל ה'!

לימים היה אותו עני, שהיה בן זוגה, יוצא בדרך בלילה. והיה עָרֹם ויחף, רָעֵב וצָמֵא, ולא היה לו במה לשכב. ראה נִבְלַת שור

מֻשלכת בשדה, נכנס בין צלעות הנבלה להפיג צִנתו, והיה ישן. בא עוף גדול, ונטל אותה נבלה, ונְשָׂאה על גג אותו המגדל, ואכל שם את הנבלה.

כשהאיר השחר יצתה הבחורה מהדרה וטִיְּלה על הגג, כמנהגה בכל יום, וראתה אותו בחור. אמרה לו: מי אתה? ומי הביאך הלום? אמר לה: יהודי אני מבני עכו ועוף הביאני הנה. — מה עשתה אותה הבחורה? לְקָחַתּוּ וֶהֱבִיאַתּוּ לתוך חדרה, והלבישַׁתּוּ והרחיצַתּוּ ונִתְיַפָּה מאד. אֲהֵבַתּוּ הבחורה ונפשה נתַקשְּׁרה בנפשו, מפני שהיה בחור חָריף, מְפַלְפֵּל וּמְמֻלָּח.

יום אחד אמרה לו: רוצה אתה לְקַדְּשני? אמר לה: ומי יתן! מה עשה? הִקִיז דם וכָתב לה כְּתֻבָּה בדמו וקִדשה. ואמר: עֵד ה׳ היום ועֵדים מיכאל וגבריאל!

לימים נכנס שלמה בספינה ובא אל בתו לבַקרה. מצא לאותו בחור. שאל לבתו על הדבר. אמרה לו: בחור אחד הביא לי הקב״ה יפה וטוב, תלמודי וסופר — ונתקַדשתי לו. — קרא לבחור והראה לו הכתֻבה שכָּתב לבתו. שְׁאָלו המלך על אביו ועל אמו ועל משפחתו ומֵאַין הוא, והבין מתוך דבריו, שהוא אותו שראה במזל, ושמח שמחה גדולה ואמר: ברוך מְזַוֵּג זִוּוּגים!

(מבא תנחומא הקדום)

בן־זוגה — הנועד לה לבעל.
להפיג צנתו — להחליש קָרתו, להתחמם.
חריף — חד השכל.
מפלפל — יודע להוכיח ידיעתו בראיות חריפות ביותר.
ממֻלח — חריף ומתֻקן.
הקיז — הוציא דם מבשרו.
כתֻבה — שטר נשואין.
תלמודי — יודע תלמוד.
מזוג זווגים — מזמין בני־זוג זה לזה.

מח.

חֻרְבַּן מִקְדַּשׁ הַכּוּתִים.

בעשרים וחמשה בטבת יום הר גריזים הוא, דלא למספד בו. יום שבקשו כותים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו ונְתָנוֹ להם. באו והודיעו לשמעון הצדיק. מה עשה שמעון

הצדיק? – לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה, ומיקירי ירושלים עמו, ואבוקות של אור בידיהם, וכל הלילה – הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה, עד שעלה עמוד השחר.

כיון שעלה עמוד השחר אמר אלכסנדרוס לכותים: מי הם הללו? – אמרו לו: הללו יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפרס, זרחה חמה, ופגעו זה בזה. כיון שראה את שמעון הצדיק, ירד ממרכבתו והשתחוה לו. – אמרו לו: מלך שכמותך ישתחוה ליהודי זה? – אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי.– אמר להם: למה באתם? – אמרו לו: אפשר, בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב– יתעוך עמים להחריבו? – אמר להם: מי הם הללו? – אמרו לו: כותים הללו שעומדים לפניך. – אמר להם: הרי הם מסורים בידיכם.

מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם, והיו מגררים אותם על הקוצים ועל הברקנים, עד שהגיעו להר גריזים. כיון שהגיעו להר גריזים הרשוהו וזרעוהו כרשינים, כדרך שבקשו לעשות את בית אלהינו. ואותו היום עשאוהו יום טוב.

(יומא סט)

אבוקות – לפידי אש.

הללו – אלה.

הללו הולכים – היהודים מצד זה ואלכסנדרוס וחילו מצד זה.

עמוד השחר – Утреняя заря

דמות דיוקנו – צלם תבניתו.

מגררים – סוחבים.

כרשינים – Журавлинный горохъ

מט.

מַעֲשֶׂה בְּאִישׁ זָהִיר מִשְּׁבוּעָה.

מעשה באדם, שלא רצה לִשָּׁבַע כל ימיו, והיה עשיר גדול; ובשעת פטירתו מן העולם קרא לבנו ואמר לו: בני, אני מזהירך שלא תִשָּׁבע כלל, לא לאמת ולא לשקר; שכל העשר שהיה לי, לא הִרְוַחְתִּי אותו אלא מזה, ששמרתי עצמי משבועה, ואפילו שבועת אמת לא רציתי לִשָּׁבע, והִצליחני הקב"ה בכל מעשה ידי.

ענה לו: אבא! אני אקַיֵם כל מצותיך ולא אִשָּׁבַע כלל.

כְּשֶׁנִּפְטַר אביו מן העולם, באו רַמָּאים על היתום ובקשו ממנו

ממון הרבה. אמרו לו: ממון שאביך חַיָב לנו- תן לנו.- אמר להם: לא היו דברים מעולם! באו לדין לפי הדִין וחִיְבוהו שבועה. חשב היתום בלבו ואמר: מה אעשה? אם אשָבע - הריני מחלל שם שמים ומבטל מצוות אבי; מוטב שאֶפְרַע להם ולא אשבע.

פָּרַע להם כל הממון שהניח לו אביו, ונשאר חַיָב עשרה דינרים של זהב לפרוע להם.

באו הרמאים ואמרו לו: תפרע לנו ממון שאתה חיב לנו, או השבע לנו שלא נשאר בידך כלום. — אמר: לא אשבע לעולם! חָבְשוהו וַאֲסָרוהו בבית הסהר.

ואשתו היתה צַדקת ויפת תאַר, ומתְבַּיֶשת לשאֹל מבני אדם שום דבר, והיתה נוטלת בגדים לְבָנִים לכַבֵּס ומְפַרנסת בעלה בבית הסהר, ובניה ועצמה.

יום אחד הלכה עם בָנֶיה אל הנהר לכבס, ובאה שמה ספינה אחת, וכשראה אותה בעל הספינה, אמר לה: כבסי בגדי ואתן לך דינר זהב. לקחה הדינר ונתנה לפדות את בעלה מבית הסהר, וכבסה הבגדים. כשהלכה להחזירם, חָטְפָה בעל הספינה והלך לו. והיו בניה עומדים מרחוק ובוכים בכיה גדולה. הלכו לאביהם ופדאוהו ואמרו: נשבית אמנו...

נשא עיניו לשמים והצדיק עליו את הדין ואמר: ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהגיעני לכך, שנשארתי בלי מזון ומחיה! ... רבש"ע! רחם עלי ועל בני הקטנים!

והלכו יחדו עד שהגיעו לנהר, שהיה קרוב לו, ולא היה שם מַעבר לעבור. מה עשה אותו חסיד? — פשט את מלבושיו לשוט בנהר. כיון שהגיע באמצע הנהר שטפוהו המים. זִמֵן לו הקב"ה דף גדול אחד; ישב עליו עד שבא למדינה אחת, ונתנו לו בני אותה המדינה מקניהם לרעות. ובניו, שנשארו על שפת הנהר, היו צועקים ובוכים, עד שבאה ספינה אחת והוליכה אותם בשבי.

יום אחד היה יושב אותו הסיד על שפת נהר, שהיה מלא נחשים ועקרבים, ונזכר מה שכבר היה עשיר גדול, והאיך נשאר יחיד, והרים קולו בבכיה ואמר: רבש"ע! נשארתי בלי אשה ובלי בנים ובלי ממון, ואין לי מי שירחם עלי, גלוי וידוע לפניך שטוב מותי מחיי!... ורצה להשליך עצמו בנהר. —

וכשראה ההרוגים, שהרגו הנחשים והעקרבים, נבהל. וראה
ימות אחת שקוראת: פלוני בר פלוני! אל תבהל, שכַּמה שנים
שמור לך פה ממון הרבה, ועכשו הגיע זמנך, שהקב"ה מעלה
אותך לגדולה, על ששמרת פיך משבועה ולא חללת שם שמים, ולא
בטלת מצות אביך; טול משם כל הממון.

לקח הממון שהיה שם, וְשָׂכַר פועלים ובנה לו פַּלְטָרִין גדולים
זעירות גדולות ונעשה מלך. ולבסוף עשה לו הקב"ה נס והחזיר
לו את אשתו ובניו.

(מדרש עשרת הדברות)

פטירתו – לכתו, מותו.
זהיר — נשמר.
כלל — כל.
הרוחתי — השתכרתי.
רמאים — נוכלים.

חַיָּב — צריך לתת בחובו.
שאפרע — שאשלם.
שום דבר — אין מאומה.
פלטרין — היכל.
נֵס — מופת, פלא.

ג.

תְּפִלַּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא.

מעשה שחלה בנו של רבן גמליאל. שגר שני תלמידי חכמים
אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש רחמים עליו. כיון שראה אותם עלה
לעלִיָּה ובקש עליו רחמים. בירידתו אמר להם: רדו, שכבר חֲלָצַתּוּ המה.
אמרו לו: וכי נביא אתה? – אמר להם לא נביא אני ולא בן
נביא אני, אלא כך מְקֻבלני: אם שגורה תפלתי בפי, יודע אני שרוא,
החולה, מְקֻבל, ואם לאו, יודע אני שהוא מטֹרף מן העולם.
כתבו וכִוְּנו אותה שעה; וכשבאו אצל רבן גמליאל אמר להם:
העבודה! לא חסרתם ולא הותרתם; באותה שעה חלצתּו חמה ושאל
מים לשתות.

שוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבן
יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו: חנינא בני!
בַקש עליו רחמים והַחיהו. הניח ראשו בין ברכיו ובִקש עליו
רחמים וחיה.

אמר רבן יוחנן בן זכאי: אלמלי הניח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כלו — לא השגיחו עליו. — אמרה לו אשתו: וכי חנינא גדול ממך? אמר לה: לאו, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך.

(ברכות לד)

חלצתו חמה — סרה ממנו הקדחת.
מְקַבְּלַנִי — קבלתי מרבותי.
שגורה תפלתי — רגילה בפי.

אלמלי — לו.
כעבד לפני המלך — המצוי תמיד בביתו
כשר לפני המלך — שאינו רגיל לבא לפניו.

נא.

אֵשֶׁת חַיִל.

מעשה היה ברבי מאיר, שהיה יושב בבית המדרש בשבת בשעת מנחה ודורש. מתו שני בניו. מה עשתה אמם? — הניחה שניהם על המטה ופרשה סדין עליהם.

במוצאי שבת בא רבי מאיר מבית המדרש. אמר לה: היכן שני בני? — אמרה לו: לבית המדרש הלכו. — אמר לה: צפיתי בבית המדרש ולא ראיתי אותם. — נתנה לו כוס של הבדלה. חזר ואמר לה: היכן שני בני? — אמרה לו: הלכו למקום פלוני ועכשו הם באים.

הקריבה לפניו לאכול. לאחר שברך אמרה לו: רבי! שאלה אחת יש לי לשאל. — אמר לה: שאלי, בתי. — אמרה לו: קדם היום בא אדם אחד ונתן לי פקדון. עכשו בא לִטְּלוֹ, אחזיר לו אם לאו? — אמר לה: בתי! כלום אינך יודעת שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ פקדון אצלו, צריך להחזירו? — אמרה לו: מבלי רשותך לא הייתי מחזירה אותו.

מה עשתה? — תְּפָשַׂתּוּ בידו והעלתהו לאותו החדר, והקריבה אותו לַמִּטָּה, ונטלה הסדין מעליהם. וראה שניהם מֻנחים מתים על המטה. התחיל בוכה ואומר: בני, בני! רבותי, רַבּותי! בני — בדרך ארץ, ורבותי — שהיו מאירים פני בתורתם.

באותה שעה אמרה לו: רבי מאיר רבי! לא כך אמרת

לי, שאנו צריכים להחזיר הפקדון? כך „ה׳ נתן וה׳ לקח!״... בדרך הזה נִחֲמַתּוּ ונחה דעתו ונִתְיַשְּׁבָה.

(מדרש משלי)

נתישבה — נרגעה.

נב.

דֶּרֶךְ אֶרֶץ.

א.

לעולם לא יִכָּנֵס אדם פתאום לבית חברו; וילמד אדם דרך ארץ מן המקום, שעמד על פתח הגן וקרא לו לאדם: „איכה?!״

מעשה בארבעה זקנים, שהלכו למלכות הפנימית, והיה להם פִילוסופוס אחד חבר שם. ואלו הם: רבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא. אמר לו רבי יהושע לרבן גמליאל: רבי! רצונך שנקבל פני פילוסופוס חברנו? — אמר לו: הן.

הלך רבי יהושע וטפח על הדלת; והיה פילוסופוס ההוא מחשב בדעתו ואומר: אין זו דרך ארץ אלא של חכם.

פעם שניה — עמד ורחץ פניו, ידיו ורגליו; פעם שלישית — עמד ופתח את הדלת, וראה את חכמי ישראל, אלו באים מכאן ואלו באים מכאן: רבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה מימינו, ורבי עקיבא משמאלו. והיה אותו פילוסופוס מחשב בדעתו ואומר: היאך אתן שלום לחכמי ישראל? אם אֹמַר: שלום עליך רבן גמליאל? — נמצא אני מְבַזֶּה את חכמי ישראל; ואם אֹמַר: שלום עליכם חכמי ישראל — נמצא מבַזה את רבן גמליאל.

כיון שהגיע אצלם אמר להם: שלום עליכם חכמי ישראל ולרבן גמליאל בראש!

ב.

לעולם יהיו כל בני אדם חשובים לפניך כלִסטים, והוי מכבדם כרבן גמליאל.

מעשה ברבי יהושע, שהשכים אצלו אדם, ונתן לו אכילה ושתיה, והעלהו לגג לשכב, ונטל סֻלם מתחתיו. מה עשה אותו האיש? עמד בחצי הלילה, ונטל את הכלים וכָרכם בטליתו. וכיון שבקש לירד, נפל מן הגג ונשברה מַפְרַקתו. לשחרית השכים רבי יהושע ובא ומצָאו כשהוא נופל. אמר לו: ריקה! כך עושים בני אדם שכמותך? — אמר לו: רבי, לא הייתי יודע שנטלת את הסֻלם מתחתי. — אמר לו: ריקה, אי אתה יודע, שמאמש היינו זהירים בך?...

מכאן אמר רבי יהושע בן לוי: לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלסטים, והוי מכבדם כרבן גמליאל.

ג.

הנכנס לבית כל מה שיגזור עליו בעל הבית יעשה.

מעשה בשמעון בן אנטיפטרס, שהיו אורחים נכנסים אצלו, גזר עליהם שיאכלו וישתו, והיו נודרים בתורה שלא יאכלו ושלא ישתו, ואחר כך היו אוכלים ושותים. בשעת פטירתם היה מַלְקה אותם. נשמעו הדברים לפני רבן יוחנן בן זכאי וחכמים. אמרו: מי ילך ויודיעֵנו? — אמר להם רבי יהושע אני אלך ואראה מה מעשיו. הלך ומצָאו על פתח ביתו. — אמר לו: שלום עליך, רבי! — אמר לו: שלום עליך, רבי ומורי! — אמר לו: בית אני צריך. — אמר לו: שב לשלום. ישבו ועסקו בתורה עד הערב.

לשחרית אמר לו: רבי, אלך למֶרְחץ. — אמר לו: כרצונך. היה רבי יהושע מִתְיָרא שמא יְקַפחנו על שוקיו.

לאחר שיצא מבית המרחץ אכלו ושתו. — אמר: מי מְלַוֵני? — אמר לו: אני. היה רבי יהושע מחשב בדעתו ואמר: מה אשיב לחכמים ששגרוני? ופנה רבי יהושע לאחוריו. אמר לו: רבי, למה נפנית לאחריך? — אמר לו: דבר אני צריך לשאל ממך: מפני מה בני אדם הנכנסים אצלך אתה מלקה ולי לא הלקית? — אמר לו: רבי! אתה חכם גדול ודרך ארץ יש בידך; ובני אדם הנכנסים אצלי, גזרתי עליהם שיהיו אוכלים, והם נודרים בתורה ועוברים

וכך שמעתי מפי חכמים: כל מי, שנודר בתורה ועובר — לוקה ארבעים. — אמר לו: ברוך אתה לשמים שעשית כך; חייך וחיי ראשך: מי שנוהג לעשות כך — הַלקה אותו ארבעים שלך וארבעים של חכמים שיגרוני.

הלך רבי יהושע וספר דברים לפני חכמים מה שראה בשמעון בן אנטיפטרס.

ד.

לעולם לא יהא אדם קַפְּדן בתוך סעודתו.

מעשה בהלל הזקן שעשה סעודה לאדם אחד ובא עני ועמד על פתחו ואמר: אשה אני צריך להכנים היום ואין לי פרנסה כלום. נטלה אשת הלל כל הסעודה ונתנה לו. ואחר כך לשה עִסה אחרת ובשלה אִלְפס אחר, ובאה והניחה לפניהם. אמר לה: בתי: מפני מה לא הבאת לנו מיד? — סחה לו כל המעשה. אמר לה: בתי, אף אני לא דנתי אותך לכף חובה, אלא לכף זכות, שכל המעשים שעשית לא עשית אלא לשם שמים.

ה.

שנים שהיו יושבים על שלחן אחד, הגדול שבהם שולח יד תחלה ואחר־כך הקטן; ואם שלח — הרי זה גַרְגְרָן.

מעשה ברבי עקיבא שעשה סעודה לתלמידיו, הביאו לפניהם שני תבשילים, אחד נא ואחד מְבֻשל. בתחלה הביאו לפניהם נא. הפִּקֵח שבהם אחז את הַקְלח בידו ונשכו בשניו. אמר לו רבי עקיבא: לא כך, בני, אלא הנח עקבך עליו בתוך הקערה...

אחר־כך הביאו לפניהם מְבֻשל. אכלו וְנִסְתַּפְּקוּ. אמר להם: בני: לא עשיתי לכם כל כך, אלא לבדוק אתכם, אם יש בידכם דרך־ארץ.

(מסכת דרך ארץ)

דרך ארץ — נמוס, הנהגה ישרה.

פילוסופוס — חכם, מלמד Философъ

מבזה את רבן גמליאל — כי הוא הנשיא.

יקפחנו — ילקהו.

עִסה — בצק.

מיד — תיכף, כרגע.

כף חובה — לרעה.

כַּף זכות – לטובה. | הקלה – החלק התחתון.
נרגן – רעבתן, זולל.

נג.
כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מְסֻבִּים בבית משתה הנשואין של בנו של רבן גמליאל. והיה רבן גמליאל עומד ומַשקה עליהם; נתן הכוס לרבי אליעזר ולא נְטָלָהּ, נְתָנָהּ לרבי יהושע וקִבְּלָהּ. אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע: מה זה, יהושע? אנו יושבים ורבן גמליאל עומד ומשקה עלינו? – אמר לו: מָצינו גדול ממנו שֶׁשִּׁמֵּש – אברהם גדול הדור היה וכתיב בו: „והוא עומד עליהם”; ושמא תאמר כמלאכי השרת נדמו לו? – לא נדמו לו אלא לערבִיים; ואנו לא יהא רבן גמליאל עומד ומשקה עלינו? – אמר להם רבי צדוק: עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ועוסקים בכבוד הבריות! הקדוש ברוך הוא מַשיב רוח, ומעלה נשיאים, ומוריד מטר, ומצמיח אדמה, ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד, – ואנו לא יהא רבן גמליאל עומד ומשקה עלינו?

(קדושין לב)

מצינו – מצאנו. | נשיאים – עננים.

נד.
הַקִּנְאָה מוֹצִיאָה אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.

מעשה בְּאַדְרְיַנוּס המלך, שהיה עובר למלחמה והולך עם הגְיָסות שלו על מדינה אחת, שמרדה בו. מצא זקן אחד בדרך שהיה נוטע נטיעות תאנים. אמר לו אדרינוס: אתה זקן, ועומד וטורח ומתיגע לאחרים! – אמר לו: אדוני המלך! הריני נוטע, אם אזכה – אכל מפֵּרות נטיעותי; ואם לאו – יאכלו בני.

עשה שלש שנים במלחמה וחזר. מצא לאותו זקן באותו מקום. מה עשה אותו זקן? – נטל סַלְסִלָּה ומִלא אותה בכורי תאנים יפות וְקֵרב לפני אדרינוס. אמר לפניו: אדוני המלך! קבל מן עבדך אני הוא אותו הזקן שמצאת אותי בהליכתך ואמרת לי: „אתה זקן, למה

אתה מצטער ועומד ומתינע לאחרים" — הרי כבר זָכָּני המקום לאכול מפרות נטיעותי, ואלה שֶׁבְּתוך הסלסלה — לך מתנה.

מיד אמר אדרינוס לעבדיו: טלו אותה ממנו, ומלאו אותה זהובים. עשו כך. נטל הזקן הסלסלה מלאה זהובים והתחיל הולך וּמִשְׁתַּבֵּחַ בביתו בפני אשתו ובניו, וסח להם את המעשה.

היתה שכֵנתו עומדת שם ושמעה מה שאמר הזקן. אמרה לבעלה: כל בני אדם הולכים והקב"ה נותן וּמְזַמן להם טובה, ואתה יושב בבית באפל... הרי השכן שלנו, כִּבֵּד את המלך בסלסלה של תאנים וּמִלֵּא אותה לו זהובים! ועתה עמוד וטול סל גדול וּמַלֵּא אותו כל מיני מגדים, תפוחים ותאנים ושאר פֵּרות יפים, שהוא אוהב אותם, לך וְכַבְּדוֹ בהם, שמא ימלא לך זהובים, כמו שעשה לשכננו הזקן.

הלך ושמע לאשתו, ונטל סל גדול ומלא אותו כל מיני מגדים: תאנים ותפוחים, וטען על כתפו וְקָרַב לפני המלך בקופנדר ועמד ואמר: אדוני המלך! שמעתי שאתה אוהב פֵּרות ובאתי לכבדך בתאנים ותפוחים.

אמר המלך לסַרְדְיוֹטים שלו: טלו אותו ממנו וטפחו אותם על פניו! — עמדו והפשיטוהו ערום והתחילו טופחים אותם על פניו, עד שנפחו פניו, סִמּוּ את עיניו וַעֲשָׂאוּהוּ דוּגְמָא, והלך לביתו בפַחי נפש.

(תנחומא)

גיסות — חילות, גדודי צבא.
טוֹרֵחַ — יש לך עמל וטֹרַח.
סלסלה — סל קטן.
זהובים — מיני מטבעות זהב.
בקופנדר — בדרך קצרה.
סרדיוטים — שרי הצבא.
סִמּוּ — עִוְּרוּ.
דוגמא — משל, מופת.
בפחי נפש — בעגמת נפש.

נה.

אוֹי לִי אִם אֹמַר וְאוֹי לִי אִם לֹא אֹמַר.

חד יהודאי עבר קֳדָם אַדְרִיָנוּס ושאל בשלומו. אמר:

מי אתה? — אמר לו: יהודאי. — אמר: יהודאי עבר קדם אדרינוס ושאל בשלומו?! לכו והסירו ראשו!

עבר אחר. ראה מה שנעשה בשלפניו ולא שאל בשלומו. אמר לו: מי אתה? — אמר לו: יהודאי. — אמר: יהודאי עבר קדם אדרינוס ואינו שואל בשלומו! לכו והסירו ראשו!

אמרו לו סַנְקליטין שלו: אין אנו יודעים מה אותם המעשים שאתה עושה? זה ששואל בשלומך מִתְקַטֵל, וזה שאינו שואל בשלומך מתקטל!

אמר להם: ואתם מבקשים ליעצני איך להאביד את שונאי?...

(איכה רבתי)

קדם — לפני.
סנקליטין — ראשי המועצה.
מתקטל — נהרג.

נו.

אָדָם וְלֹא אֵל.

אדרינוס, כיון שכבש את העולם כלו הלך לו לרומי. אמר לבני פַּלָטְרִין שלו: מבקש אני מכם שתעשו אותי אֱלֹהַ, שהרי כבשתי את כל העולם. — אמרו לו: עדין לא שלטת בעירו ובביתו של הקב"ה.

הלך, והפקיד בידו והחריב את בית־המקדש, והגלה את ישראל, והזר לרומי.

אמר להם: כבר החרבתי ביתו ושרפתי היכלו והגליתי עַמו; עֲשו אותי אלה!

אמר רבי ברכיה: שלשה פילוסופים היו לו; הראשון אמר לו: אין אדם מורד במלך תוך פלטרין שלו, אלא חוצה להם; צא מפלטרין שלו ותֵעָשה אלה: השמים והארץ הוא בְרָאם, צא לך מהם ותֵעָשה אלהַ!

השני אמר: אין אתה יכול, שכבר אמר לנביאיו: „כדנה תאמרון להון: אלהיא, די שמיא וארקא לא עבדו, יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה".

השלישי אמר לו: בבקשה ממך, עמוד לי בשעה זו! אמר לו: מהו? – אמר לו: ספינה אחת יש לי, והיא מטֹרפת בים, וכל אוריא שלי בתוכה. – אמר לו: אדרינוס: משלח אני לגיונותי וספינותי לשם ויצילוה. – אמר לו: מרי! למה אתה מטריה לגיונות וספינות לשם? רוח קמעא שַׁגֵּר לשם ואתה מצילה! אמר לו: וּמִנַּיִן יש לי רוח לשגר? – אמר לו: רוח אין אתה יכול לשגר והאיך תֵּעָשֶׂה אלה?!

נכנס לבית כשהוא זעף. אמרה לו אשתו: הללו הטעו אותך, תוכל לעשות אלה, אתה מלך גדול וגבור והכל בידך! אני אומרת לך דבר אחד: תן לו פקדונו ותֵעָשה אֵלֶּה! – אמר לה: מהו פקדונו? – אמרה לו: הנפש! אמר לה: אם תצא נפשי מה אעשה? אמרה לו: הנפש אי אתה שולט בה, והאיך תעשה אלה?!

(תנחומא)

עמוד לי בשעה זו – עזרני עתה.	מִנַּיִן – מן אין = מאַיִן.
לגיונותי – גדודי צבאי.	הִטְעוּ – התעו.
קמעא – מעט, קטן.	

נז.

עֲקִילַס הַגֵּר וְאַדְרִינוּס.

עקילס הגר, בן אחותו של אדרינוס, היה מבקש להתגיר, והיה מתיָרא מן אדרינוס דודו. אמר לו: אני מבקש לעשות סחורה. – אמר לו: שמא אתה חסר כסף וזהב, הרי אוצרותי לפניך. אמר לו: אני מבקש לעשות סחורה, לצאת לחוץ, לידע דעת הבריות, ואני מבקש לְמָּלֵךְ בך היאך לעשות. אמר לו: כל פרקמטיא, שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ, לך עסוק בה, שסופה לְהִתְעַלּוֹת ואתה מִשְׂתַּכֵּר.

בא לו לארץ ישראל ולמד תורה. לאחר זמן מצאוהו רבי אליעזר ורבי יהושע, ראוהו פניו מִשְׁתַּנּוֹת; אמרו זה לזה: עקילס לומד תורה! כיון שבא אצלם, התחיל לשאול להם שאלות הרבה והם משיבים אותו.

עלה אצל אדרינוס דודו. אמר לו: למה פניך משתנות? סָבוּר אני שהפסידה פרקמטיא שלך, או שמא הֵצֵר לך אדם? – אמר לו:

לאו; אתה קרוב לי, ואדם מֵצר לי? אמר לו: ולמה פניך משתנות? – אמר לו: שלמדתי תורה, ולא עוד אלא שמלתי את עצמי. אמר לו: ומי אמר לך כך? – אמר לו: בך נמלכתי! אמר לו: אימתי?– אמר לו: בשעה שאמרתי לך: מבקש אני לעשות סחורה, ואמרת לי: כל פרקמטיא שאתה רואה שפלה ונתונה בארץ לך ועסוק בה, שסופה להתעלות; חזרתי על כל האֻמות ולא ראיתי שפלה, נתונה בארץ כישראל וסופו לְהִתְעַלות. שכֵּן אמר ישעיה: „כה אמר ה׳ גואל ישראל וקדושו, לבזה נפש, למתעב גוי, לעבד מושלים: מלכים ראו וקמו, שרים – וישתחוו!...

פעם אחת אמר לו אדרינוס לעקילס: לאֻמָה זו אתה מבקש להתחבר? כמה בזיתי אותה! כמה הרגתי ממנה! לירודה שבאֻמות אתה מבקש להִתְערב? מה ראית בהם שאתה רוצה להִתְגַיר?

אמר לו: אפילו הקטן שבהם יודע האיך ברא הקב״ה את העולם, מה נברא ביום ראשון ומה נברא ביום שני, ותורתם – אמת וקיֶמת לעד. – אמר לו: לך ולְמַד תורתם ואַל תתגַיֵר. – אמר לו עקילס: אפילו חכם שבמלכותך וזקן בן מאה שנה אינו יכל ללמד תורתם אם אינו מתגַיר, שֶכן כתוב: מגיד דבריו ליעקב, חקיו ומשפטיו לישראל.

(תנחומא)

לְמַּלֵךְ. – להתיעץ; | ירודה – שפלה, בזויה.

נח.

תְּפִלַּת חוֹנִי הַמְעַגֵּל.

פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים; שלחו לחוני המעגל: התפלל וירדו גשמים. עָג עוגה ועמד בתוכה. אמר לפניו: רבונו-של-עולם! בניך שמו פניהם עלי, שאני כבן בית לפניך; נשבע אני בשמך הגדול, שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך!

התחילו הגשמים נוטפים. אמרו לו תלמידיו: רבי! ראינוך ולא נמות; כמדומים אנו, שאין הגשמים יורדים אלא להתיר שבועתך. אמר להם: לא תמותו. אמר לפניו: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות, שיחין ומערות! ירדו בזעף, עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית; ושערו חכמים, שאין טפה פחותה מלוג. אמרו לו תלמידיו; רבי! ראינוך ולא נמות; כמדומים אנו, שאין גשמים יורדים אלא

לאבד העולם. אמר להם: לא תמותו. אמר לפניו: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון, ברכה ונדבה. ירדו כתקונם עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים.

אמרו לו: רבי, כשם שהתפללת שירדו, כך התפלל שילכו להם. אמר להם: כך מקֻבלני שאין מתפללים על רוב טובה. אף-על-פי-כן הביאו לפניו פר הודאה. סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו: רבש"ע! עמך ישראל שהוצאת ממצרים, אינם יכולים לעמוד, לא ברוב טובה ולא ברוב פֻּרְעָנוּת; כעסת עליהם אינם יכולים לעמוד, השפעת עליהם טובה אינם יכולים לעמוד; יהי רצון מלפניך, שיפסקו הגשמים, ויהי רֶוַח בעולם! מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים, וזרחה החמה, ויצאו העם לשדה, והביאו להם כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת.

שלח לו שמעון בן שטח: אלמלא חוני אתה, גוזרני עליך נִדוי; אבל מה אעשה לך, שאתה מִתְחַטֵּא לפני המקום ועושה לך רצונך, כבן המתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו, ואומר לו: אבא, הוליכני לרחצני בחמים! שַׁטְּפֵנִי בצוֹנֵן! תן לי שקדים, אגוזים אֲפַרְסְקִים ורמונים. ונותן לו; ועליך הכתוב אומר: „ישמח אביך ותגל יולדתך".

(תענית כג)

עג עוגה — עשה עגול סביבותיו.	אלמלא — לולא.
ראינוך - מאחר שראינוך מתפלל, לא נמות ברעב.	נדוי — חרם על שנשבעת שאין אתה זז עד שירדו גשמים.
השפעת — הרבית.	צונן — מים קרים.
יפסקו — יחדלו.	אפרסקים — מין פרי Персикъ
כמהין ופטריות — Грибы	

נט.

נֶהֱנֶה וְחָסֵר.

א.

מעשה ברבי שמעון בן חלפתא, שבא ערב שבת ולא היה לו מאין להתפרנס. יצא לו מן העיר והתפלל לפני האלהים ונתן לו אבן טובה מן השמים. נתנה לשְׁלֻחָנִי וּפְרָטָהּ והתפרנס אותה שבת.

אמרה אשתו מהיכן אלו? — אמר לה: ממה שפִּרְנס הקב"ה. — אמרה לו: אם אין אתה אומר לי מהיכן הם, אינִי טועמת כלום. התחיל מספר ואמר לה: כך התפללתי לפני האלהים ונתן לי מן השמים. — אמרה לו: נשבַּעַת אני שאיני טועמת כלום, עד שתאמר לי, שתחזירה במוצאי שבת. אמר לה: למה? — אמרה לו: אתה רוצה שיהא שלחנך חסר ושלחן הברך מלא?

הלך רבי שמעון והודיע מעשה לרבי, אמר לו: לך אמור לה: אם שלחנך חסר — אני אמלאנו מִשֶּׁלִי. הלך ואמר לה. אמרה לו: לך עִמִי למי שלִמדך תורה.

אמרה לו: רבי: וכי רואה אדם לחברו בעוה"ב? לא כל צדיק וצדיק הוָה לו עולם בפני עצמו? — כיון ששמע כך, הלך והחזיר.

כיון שפשט ידו להחזירה — ירד המלאך ונָטלה הימנו.

ב.

מעשה בתלמיד אחד של רבי שמעון בן יוחאי שיצא לחוץ לארץ ובא — עשיר. והיו התלמידים רואים אותו ומקנאים בו; והיו מבקשים לצאת לחוץ לארץ, וידע רבי שמעון.

הוציאם לבקעה אחת והתפלל ואמר: בקעה, בקעה! התמַלאי דינרי זהב!

התחילה מושכת דינרי זהב לפניהם. אמר להם: אם זהב אתם מבקשים — הרי זהב, טלו לכם; אלא היו יודעים: כל מי שהוא נוטל עכשו, חלקו של עולם הבא הוא נוטל, שאין מתן שכר התורה, אלא לעולם הבא.

(שמות רבה)

ופרטה — החליפה במטבעות קטנות.
שלחנך חסר — בעולם הבא.
הימנו — ממנו.

ס.

מְכַלְכֵּל הַיִּים.

מעשה בכהן אחד, רואה נגעים, שנִתְמָעֲטָה ידו. בקש לצאת לחוץ לארץ. קרא לאשתו ואמר לה: מַחֲלִי לי שאני רוצה לֵילך לשוטט בארצות, כי איני יכול לראות בני רעבים. – אמרה לו: אם כן לַמדני הִלְכות נגעים ולך. התחיל מלמד אותה ואמר לה: בתי! הקדוש-ברוך-הוא ברא לכל שֵׂער מַעין תחתיו, ומאותו מַעין מתפרנס השער, וּכְשֶׁיִּתְיַבֵּשׁ המעין יִלְקֶה השער... הפסיקה אותו בדבורו ואמרה לו: ישמעו אזניך מה שאתה מוציא בפיך: אם ראש האדם וּזְקָנוֹ מלאים שער כל כך, שאין יודע מספרם אלא מי שֶׁבְּרָאָם, יש לכל אחד ואחד מַעין להתפרנס ממנו, – שלשת הבנים שנתן לך הבורא, אינו שולה פַּרְנָסָתם? – נמנע אותו כהן ולא הלך.

אמרו עליו שלא היו ימים מוּעָטים עד שמצא בשדהו מטמון.

(מדרש אגדה)

רואה נגעים – לטַהר או לטַמא אותם ככתוב (ויקרא יג): „וראה הכהן את הנגע".
נתמעטה ידו – מטה ידו, הָעני.
מַחֲלִי – סלחי.

הלכות נגעים – תורת הנגעים ואתפרנס ממתנות המנגעים.
מעין – גוּמָא שהשער יונק ממנה לֵחַ הדרוש לצמיחתו.
ילקה – יִכָּה וְיִיבַשׁ.

סא.

מִשְׁפַּט יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אַלֶכְּסַנְדֵּר מוּקְדּוֹן.

פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו לו: הרי הוא אומר: „וַיְיָ נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום" – תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו. אמר נביהא בן פסיסא להכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס; אם ינצחוני – אמרו להם: הדיוט שבנו נצחתם; ואם אני אנצח אותם – יאמרו להם: תורת משה רבנו נצחַתכם.

נתנו לו רשות והלך ודן עמהם. אמר להם: מהיכן אתם מביאים רְאָיָה? – אמרו לו: מן התורה. – אמר להם: אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה; שנאמר: „ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה", תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא שֶׁשְׁעְבַּדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה!

אמר להם אלכסנדרוס מוקדון: החזירו לו תשובה. אמרו לו: תנה לנו זמן שלשה ימים. נתן להם זמן. בדקו ולא מצאו תשובה. מיד הניחו שדותיהם כשהם זרועים, וכרמיהם כשהם נטועים וברחו. ואותה שנה שביעית היתה.

שוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו להם: ארץ ישראל שלנו ושלכם, דכתיב: „ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם", וכתיב: „ואלה תולדות יצחק בן אברהם". אמר להם גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס; אם ינצחוני – אִמרו: הדיוט שבנו נצחתם; ואם אני אנַצֵּח אותם – אִמרו להם: תורת משה נצחתכם. נתנו לו רשות. הלך ודן עמהם.

אמר להם: מהיכן אתם מביאים רְאָיָה? – אמרו לו: מן התורה. **אמר** להם: אף אני לא אביא רְאָיָה, אלא מן התורה, שנאמר: „ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן **אברהם** מתנות"; אב שנתן גִּטין לבניו בחייו, ושִׁגר זה מעל זה, כלום יש לזה על זה כלום?

(סנהדרין צא)

***שֶׁשְׁעְבַּדתם - שהעבדתם.** | **גטין – שטרי צואה.**

סב.

קָשֶׁה וָרַךְ.

מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור מבית רַבּוֹ, והיה רָכוּב על החמור ומטַיֵּל על שפת הנהר, ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו, מפני שלמד תורה הרבה. נִזְדַּמֵּן לו אדם אחד שהיה מכֹעָר ביותר, אמר לו: שלום עליך, רבי! ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה! כמה מכֹעָר אותו האיש! שמא כל בני עירך מכֹעָרים

כְּמוֹתְךָ? – אמר לו: איני יודע; אלא לך ואמור לְאֻמָּן שֶׁעֲשָׂאַנִי: „כמה מכֹער כלי זה שעשית!"

כיון שידע בעצמו שחטא, ירד מן החמור וְנִשְׁתַּטַּח לפניו ואמר לו: נעניתי לך, מחל לי! – אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שֶׁעֲשָׂאני ואמור לו: „כמה מכֹער כלי זה שעשית"!

היה מטיל אחריו עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו ואמרו לו: שלום עליך, רבי רבי, מורי מורי! – אמר להם: למי אתם קוראים רבי, רבי? – אמרו לו: לזה שֶׁמְּטַיֵּל אחריך. אמר להם: אם זה הוא רבי – אַל ירבו כמותו בישראל! – אמרו לו: מפני מה? – אמר להם: כך וכך עשה לי. – אמרו לו: אף על פי כן מחל לו, שאדם גדול בתורה הוא. – אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן.

מיד נכנס רבי אלעזר ברבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כְּקָנה ואל יהא קשה כארז.

(תענית כ)

גסה – לא עדינה.	נעניתי לך – נכנעת מפניך.
מכֹער – מאוס, רע המראה.	מחל – סלח.
אמן – בעל מלאכה.	

סג.
הַמְּמִיתִים עַצְמָם עַל הַתּוֹרָה.

פעם אחת גָּזְרָה המלכות גְּזֵרָה, שכל הסומך יֵהָרֵג, וכל הנסמך יֵהָרֵג, ועיר שסומכים בה תחרב, ותחומים שסומכים בהם יעקרו. מה עשה רבי יהודה בן בבא? – הלך וישב לו בין שני הרים גדולים, ובין שתי עירות גדולות, ובין שני תחומי שבת, בין **אושא לשפרעם** וסמך שם חמשה זקנים: **רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון ורבי יוסי ורבי אלעזר בן שמוע.**

כיון שהכירו אויבים בהם, אמר להם: בני, רוצו! – אמרו לו: רבי, מה תהא עליך? – אמר להם: הריני מֻטָּל לפניהם כאבן שאין לה הופכין.

אמרו לא זָזו משם עד שנָעצו בו שש מאות לוּנְכִיוֹת של ברזל, ועֲשָׂאוּהו כִּכְבָרה.

(סנהדרין יד)

הסומך — הרב אשר יסמוך ידו על תלמידיו להתיר להם הוראה.
תחומים — גבולים, גלילים.
תחום שבת — מדה בת אלפים אמה
נעצו — תחבו.
לונכיות — רמחים.

סד.
בְּנֵי קוֹצְעֵי קְצִיעוֹת וּבְנֵי סְלַמָּאִי.

פעם אחת גָזרה המלכות גְזֵרה על ישראל, שלא יביאו עצים למערכה, ושלא יביאו בִּכּורים לירושלים, והושיבו פְּרוֹזְדָאוֹת על הדרכים, כדרך שהושיב ירבעם בן נבט, שלא יעלו ישראל לרגל. – מה עשו כְּשֵׁרים ויראי חטא שבאותו הדור? – הביאו סלי בכורים וחִפּוּם בקציעות ונטלו עֱלִי על כתפיהם. וכיון שהגיעו אצל פרוֹזְדָאוֹת אמרו להם: להיכן אתם הולכים? – אומרים להם: לעשות שני עִגּוּלֵי דְבֵלה במַכְתֶּשֶׁת שלפנינו ובְעֱלִי שעל כתפינו.

כיון שעברו מהם, עִטרום בסלים והביאום לירושלים.

פעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל, שלא יביאו עצים למערכה, והושיבו פרוזדאות על הדרכים, כדרך שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל. מה עשו יראי חטא שבאותו הדור? – הביאו גְזִריהם ועשו סֻלמות והניחו על כתפיהם והלכו להם. כיון שהגיעו אצלם, אמרו להם: להיכן אתם הולכים? – אמרו להם: להביא גוזלות מִשּׁוֹבָךְ שלפנינו, ובסלמות שעל כתפינו.

כיון שעברו מהם פֵּרקום והביאום והעלום לירושלים.

(תענית כח)

קוצעי קציעות – מפלחי תאנים.
פרוזדאות — שומרים.
עגולי — Комья.
במכתשת שלפנינו — הקרובה לנו
שובך — ארבת יונים.

סה.

שַׁעֲרֵי נִיקָנוֹר.

כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים, בחזירתו עמד עליו נַחְשׁוֹל שֶׁבַּיָם לְטַבְּעוֹ; נטלו אחת מהן והטילוה לים, ועדין לא נח הים מזעפו. בקשו להטיל את חֶבְרְתָהּ, עמד הוא וכְרָכָהּ, אמר להם: הטילוני עמה! – מיד נח הים מזעפו. היה מצטער על חֶבְרְתָהּ.

כיון שהגיע לִנְמָלָהּ של עכו, היתה מְבַצְבֶּצֶת ויוצאה מתחת דופני הספינה. ויש (אומרים: בְּרִיָּה שבים בְּלָעַתָּה והקיאתה ליבשה.

לפיכך כל שערים שבמקדש נשתנו להיות של זהב, חוץ משערי ניקנור, מפני שנעשו בהם נסים.

(יומא לח)

נמלה – חֵפָה.
מבצבצת – יוצאת ובולטת.
בריה – בריאה, יצור.

סו.

שִׂמְחָה שֶׁלֹּא מִדַּעַת.

מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שהלך לברית מילה וסעד שם; והשקהו שם אביו של תינוק יין ישן של שבע שנים. אמר האב לרבי שמעון: מהיין הישן הזה אני מְיַשֵּׁן לשמחתו של בני.

היו סועדים עד חצי הלילה. רבי שמעון בן חלפתא שהיה בטוח על כחו, יצא לו בחצי הלילה לילך לעירו. מְצָאוֹ שם למלאך המות בדרך; ראה אותו משחק. אמר לו: מי אתה? – אמר לו: שלוחו של הקדוש-ברוך-הוא. – אמר לו: מפני מה אתה משחק? – אמר לו: משיחתן של בריות, שהן אומרות כך וכך אנו עתידות לעשות, ואינן יודעות אימתי הן נקראות למות... אותו האיש שהיית סועד אצלו ואמר: מהיין הזה אני מְיַשֵּׁן לשמחתו של בני, הגיע פִּרְקוֹ למות אחר שלשים יום.

אמר לו: הראה לי את פרקי. – אמר לו: לא עליך ועל כיוצא

כך אני שולט: פעמים שהקב"ה חפץ במעשיכם הטובים ומוסיף לכם חיים.

(ויקרא רבה)

מַיְשֵּׁן – מניחו שיהיה ישן.	כיוצא בך – הדומה לך.
פרקו – זמנו.	

סז.

מוֹקִיר שַׁבָּת.

אמר רבי חיא בר אבא: פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב, משא ששה עשר בני אדם, וששה עשרה שַׁלְשְׁלָאוֹת של כסף קבועות בו, וקערות וכוסות וקִתּוֹניות וצלוחיות קבועות בו; ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים ובשמים; וכשמניחין אותו אומרים: „ליי הארץ ומלאה"; וּכְשֶׁמְּסַלְּקִים אותו אומרים: „השמים שמים לַיְיָ והארץ נתן לבני אדם".

אמרתי לו: בני! במה זָכִית לכך? – אמר לי: קַצָּב הייתי, וכל בהמה שהיתה נאה אמרתי: תהא זו לשבת. – אמרתי לו: אשריך שזָכית לכך! ברוך המקום שזִכְּךָ לכך!

אמר לו קיסר לרבי יהושע בן חנניא: מפני מה תַּבשיל של שבת ריחו נוֹדֵף? – אמר לו: תַּבְלִין אחד יש לנו – ושבת שמו, שאנו מטילים לתוכו וריחו נודף. – אמר לו: תן לנו הימנו! אמר לו: כל המְשַׁמֵּר את השבת מועיל לו, ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו.

(שבת קיט ׳)

שלשלאות – שרשרות.	קצב – טבח.
קבועות – נתונות.	תבשיל – נזיד.
קתוניות – Кружки	תבלין – Приправа.
כשמסלקים – כשמסירים.	הימנו – ממנו.

סח.

אַנְטוֹנִינוּס וְרַבִּי.

פעם אחת גָזרה המלכות גְזֵרה על ישראל, שלא למול את בניהם. ובאותו זמן נולד „רבנו הקדוש". אמר רבן שמעון בן גמליאל אביו: הקדוש-ברוך-הוא צונו למול, ורשעים הללו גזרו עלינו שלא למול — כיצד אנו מְבַטלים גזרתו של הקב"ה ונְקַיֵם גזרתו של מלך?... מיד עמד רבן שמעון בן גמליאל וּמָל את בנו.

כשהודיעו הדבר לשר של אותה העיר, שלח וקרא לרשב"ג, אמר לו: מפני מה עברת על גזרתו של מלך וּמַלת את בנך? — אמר לו: כך צונו הקב"ה! - אמר לו אותו השר: חָשוב אתה בעיני מאד, שאתה ראש לְאֻמתך, אלא גזרתו של מלך היא, ואיני יכול לְהַניחך... אמר לו: ומה אתה מבקש? — אמר לו: אני מבקש לשלוח את התינוק אצל המלך, ומה שהוא רוצה לעשות — יעשה! — אמר לו: עשה כל מה שאתה חפץ... מיד שלח את רבנו הקדוש ואת אמו, והלכו כל היום בדרך. לערב הגיעו לבית אביו של אנטונינוס.

באותו הזמן נולד אנטונינוס. נכנסה אמו של רבנו הקדוש אצל אמו של אנטונינוס. אמרה לה: מה טיבך? — אמרה לה: כך וכך גזרו שלא למול הבנים, ואני מלתי את בני, וּלְכַך מוליכים אותו אל המלך... כיון ששמעה ממנה כן — אמרה לה: אם רצונך — קחי את הילד שלי, ותני לי את שלך וּמַלטי את נפשך ונפש בנך. — מיד עשתה כן והלכה למלך.

נכנס אותו שר אצל המלך, אמר לו: אדוני המלך! זו עָברה על גזרתך שֶׁמָלה את בנה, ועכשו הבאתי אותם אצלך ומה שאתה רוצה לעשות - עשה! - אמר המלך לסריסיו: רְאו והביטו אם הוא מָהול. רָאו והביטו ונמצא שאינו מָהול... באותה שעה כָעס המלך על אותו השר, אמר לו: אני גזרתי על מהול, ואתה הבאת לי שאינו מהול! — באותה שעה היו גדולים יושבים לפני הקיסר, אמרו לו: אדוננו המלך! אנו מעידים שבְוַדַאי בנָה של זו מהול היה, אלא אלהיהם של אלו קרוב להם, וכיון שהם קוראים אליו — מיד

הוא עונה להם. — מיד צוה המלך ובטל את הגזרה, ושלח את רבנו הקדוש ואת אמו לשלום.

כיון שחזרה לביתו של אנטונינוס, אמרה אמו: הואיל ועשה לך הקב"ה נס על ידי, ולבנך — על ידי בני, יהיו ששבינים לעולם.

(ובשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבנו הקדוש, זכה ונעשה מלך לאמתו וירש העולם-הזה והעולם-הבא.

(תוספות ע"ז, מנוה"מ)

רבנו הקדוש — הוא רבי יהודה הנשיא, הוא „רבי".	מה טיבך? — מה לך!
כיצד — כאיזה צד, איך.	ולכך — ולכן.
חָשוב — נכבד.	שבודאי — אל נכון.
	ששבינים — רֵעים.

סט.

רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ וְרַבִּי חִיָּא.

רבנו הקדוש חָשַׁשׁ בְּשִׁנָּיו שלש עשרה שנה; וכל אותן שלש עשרה שנה לא מתה חַיָּה בארץ ישראל, ולא הפילה אשה עֻבְּרָה בארץ ישראל. בסוף שלש עשרה שנה כָּעַס רבי על רבי חיא הגדול. נכנס אליהו, זכור לטוב, אצל רבנו בדמותו של רבי חיא, ונתן ידו על שִׁנּוֹ ומיד נתרפא.

למחר נכנס רבי חיא אצלו. אמר לו: רבי! אותה שנך מה היא עושה? — אמר לו: משעה שנתת ידך עליה — נתרפאת.

באותה שעה אמר רבי חיא: אֵי לכן חיות שבארץ ישראל! אי לכן עֻברות שבארץ ישראל!...

כיון שאמר לו רבי חיא: לא הייתי אני שנתתי ידי על שנך — ידע רבי, שאליהו, זכור לטוב, היה. מאותה שעה התחיל לנהוג ברבי חיא כבוד.

(תנחומא)

הִשֵּׁשׁ — חש מכאוב.	עֻבְּרָה — וְלָדָה.
חיה — יולדת.	אי לכן — אוי לכן.

ע.

פְּטִירָתוֹ שֶׁל רַבִּי.

בשעת פטירתו של רבי, אמר: לבני אני צריך. נכנסו בניו אצלו. אמר להם: הִזָּהרו בכבוד אמכם, נר יהא דָלוק במקומו, שלחן יהא ערוך במקומו, מטה תהא מֻצַּעת במקומה; יוסף, חפני, שמעון, אפרתי, — הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי.

אמר להם: לחכמי ישראל אני צריך. נכנסו אצלו חכמי ישראל. אמר להם: אל תספדוני בעֲיָרות, והושיבו „ישיבה" לאחר שלשים יום; שמעון בני — חכם, גמליאל בני — נשיא.

אמר להם: לבני הקטן אני צריך. נכנס רבי שמעון אצלו. מסר לו סדרי חכמה. — אמר להם: לבני הגדול אני צריך. נכנס רבי גמליאל אצלו ומסר לו סדרי נשיאות. — אמר לו: בני, נהג נשיאותך ברמים, זרוק מרה בתלמידים.

ההוא יומא דְנָח נַפשיה דרבי, גָזרו רבנן תעניתא וּבָעוּ רחמי ואמרי: כל מָאן דאמר: נח נפשיה דרבי — יִדָּקֵר בחרב. סליקא אַמְתֵיה דרבי לאִיגְרא אמרה: עליונים מבקשים את רבי ותחתונים מבקשים את רבי, יהי רצון, שֶׁיָּכֹפו תחתונים את העליונים. כיון דהזאי דקא מִצְטָער, אמרה: יהי רצון שֶׁיָּכֹפו עליונים את התחתונים... ולא הוו שתקי רבנן מִלְּמִיבעי רחמי. שקלה כוּזָא שדיא מאיגרא, אישתיקי מרחמי ונח נפשיה דרבי.

אמרו לו רבנן לבר קפרא: זיל עַיֵן. אזל אשכחיה דנח נפשיה. קרעיה ללבושיה ואהדריה לקרעיה אחוריה. פתח ואמר:

אֶרְאֶלִּים וּמְצוּקִים אָחֲזוּ בַּאֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ;
נִצְּחוּ אֶרְאֶלִּים אֶת הַמְּצוּקִים וְנִשְׁבָּה אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ.

אמרו לו: נח נפשיה? — אמר להו: אַתּוּן קאמריתו ואנא לא קָאָמֵינא.

בשעת פטירתו של רבי זָקַף עשר אצבעותיו כְּלַפֵּי מעלה, אמר: רבש"ע! גלוי וידוע לפניך, שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה,

זלא נהניתי אפילו באצבע קטנה; יהי רצון מלפניך שיהי שלום במנוחתי! יצתה בת קול ואמרה: „יבא שלום!"

(כתובות קד)

ברמים – בין הגדולים.
זרוק' מרה – חטל אימה.
נח נפשיה – שבה נפשו למנוחתה, מת.
בעו רחמי – בקשו רחמים, התפללו לה'.
סליקא לאינרא – עלתה לעליה.
שיכּפו – שינצחו.
דהזאי – שראתה.
דקא מצטער – סובל יסורים ממחלתו.
לא הוו שתקי – לא היו שותקים, לא חדלו.

שקלה כוזא שדיה -- לקחה כד והשליכה.
זיל עַיֵּן – לך והתבונן.
אשכחיה – מְצָאוֹ.
ואהדריה לקרעיה אחוריה – החזיר קרע בגדו לאחוריו, לבל יראו החכמים.
אראלים ומצוקים – מלאכים וצדיקים.
אתון קאמריתו – אתם אומרים.
אנא לא קאמינא – אני אינני אומר.

עא.
נַחוּם אִישׁ גַּם־זוֹ.

אמרו עליו על נחום איש גם־זו, שהיה סוּמָא משתי עֵינָיו, גִּדֵּם משתי ידיו. קִטֵּעַ משתי רגליו וכל גופו מלא שחין. והיה מֻטָּל בבית רָעוּעַ, ורגלי מטתו מֻנָּחוֹת בספלים של מים, כדי שלא יעלו עליו נְמָלִים.

פעם אחת בקשו תלמידיו לפַנות מטתו ואחר כך לפנות את הכלים. אמר להם: בני, פַּנו את הכלים ואחר כך פַּנו את מטתי; שמֻבְטָח לכם, כל זמן שאני בבית, אין הבית נופל. פִּנו את הכלים ואחר כך את מטתו, ונפל הבית.

אמרו לו תלמידיו: רבי! וכי מאחר שצדיק גָמור אתה, למה עלתה לך כך? – אמר להם: בני, אני גָרמתי לעצמי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חָמִי, והיה עמי משא של שלשה חמורים, אחד של מאכל, ואחד של משתה ואחד של מיני בגדים. בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי: רבי, פַּרְנְסֵנִי! אמרתי

לו: הַמְתֵּן עד שאפרוק מן החמור. לא הספקתי לפרק מן החמור עד שיצתה נשמתו. הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי: עיני שלא חסו על עיניך — יסומו! ידי שלא חסו על ידיך— יִתְגַדמו! רגלי שלא חסו על רגליך — יִתְקַטְעו! ולא נִתְקָרְרָה דעתי, עד שאמרתי: כל גופי יהא מלא שחין!

אמרו לו: אוי לנו שראינוך בכך!... — אמר להם: אוי לי, אם לא ראיתוני בכך!

ואַמַאי קרו לו „נחום איש גם זו"? — דכל מילתא דהוָא סָלְקָא לו, אמר: „גם זו לטובה!"

(תענית כא)

גִדֵּם — קִצּוּץ.	יתקטעו — יִגָדעו.
קטע — גדוע.	אמאי — על מה.
רעוע — שבור, מט לנפול.	מילתא — דבר.
יסומו — יתעורו.	דהוא סלקא לו — שעלה לו שאירע לו
יתגדמו — יקוצצו.	

עב.
הַשֵׁד שָׁוְא.

מעשה בזקן אחד שֶׁנִתְאָרַח במקום אחד בבית חסיד, ועשה לו כבוד גדול.

בצהרים אמרה אשתו של בעל הבית לבעלה: אדוני, מה נאכל היום לכבוד האורח? אמר לה: „אדם" שלנו.

שמע הזקן, הרגיש ואמר בלבו: שֶׁמָא במקום זה אוכלים זה את זה? וכשם שיאכלו האדם שֶׁאמר — לכבודי, כך שמא יבא אחר אחרי שיאכלוני לכבודו... מה עשה אותו זקן? יצא מאותו בית והלך ובא לבית אחר.

לעת האכל הלך בעה"ב הראשון ושָאל לכל שכניו: ראיתם הזקן שבא היום לביתי? אמר אחד: ראיתיו נכנס בבית פלוני. — הלך לשָם ומְצָאו סועד. אמר לו: אדוני! למה ככה עשית להניח

את ביתי? הַנַח מקומך ובא אצלי. אמר לו: לא אלך. — בקשו פעמַים ושלש ולא רצה. — הלך לו.

כשהלך בעה״ב הראשון אמר לו זה שֶסָעד אצלו: למה עשית ככה לבַיש זה החסיד? והוא ירא אלהים. — אמר לו: כזה וכזה שמעתי ותרגז בטני מתוך היִראה — ברחתי ובאתי הנה.

התחיל אותו בעה״ב שוחק ואמר לו: במקומנו יש מין ירק ששמו „אדם״...

(מבוא תנחומא הקדום)

חֶשד — Подозрѣніе | בעה״ב — בעל הבית.
שנתארח — שהתאכסן, ששִכן.

עג.

הַדָן לְכַף זְכוּת.

מעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונִשְׂכַּר אצל בעל הבית אחד בדרום שלש שנים. ערב יום הכפורים אמר לו: תן לי שכרי, שֶאלך ואָזון את אשתי ובני. — אמר לו: אין לי מָעות. — אמר לו: תן לי פֵּרות. — אמר לו: אין לי. — תן לי קרקע. — אין לי. — תן לי בהמה. — אין לי. — תן לי כרים וּכְסָתות. — אין לי. הִפְשיל כליו לאחוריו והלך לביתו בפחי נפש.

לאחר הרֶגל נטל בעל הבית שכרו בידו, ועמו משא שלשה חמורים: אחד של מאכל, ואחד של משתה, ואחד של מיני מגדים והלך לו לביתו. אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. אמר לו: בשעה שאמרת לי תן לי שכרי, ואמרתי: אין לי מעות, במה חֲשַדתני?

— אמרתי שמא פְּרַקְמַטְיָא בזול נִזְדמנה לך ולקחת בהן.

— ובשעה שאמרת לי: תן לי בהמה, ואמרתי: אין לי בהמה, במה השדתני?

— אמרתי שמא מְשכרת ביד אחרים.

— בשעה שאמרת לי: תן לי קרקע, ואמרתי לך: אין לי קרקע — במה השדתני?

— אמרתי שמא מְחֻכרת ביד אחרים.

— ובשעה שאמרתי לך: אין לי פרות, במה השדתני

– אמרתי שמא אינם מְעֻשָּׂרים.

– ובשעה שאמרתי: אֵין לי כרים וכסתות, במה השדתני?

– אמרתי: שמא הִקְדַּשְׁתָּ כל נכסיך לשמים.

– אמר לו: העבודה! כך היה: הִדַּרְתִּי כל נכסי בשביל הורקנוס בני, שלא עָסַק בתורה, וכשבאתי אצל חברי בדרום, התירו לי נדרי; ואתה כשם שֶׁדַּנְתַּנִי לזכות, כך המקום ידין אותך לזכות!

(שבת קכז)

אזון – אכלכל.

השדתני – חשבת עלי לא כן.

מַחכרת – משכרת, נתונה בחכירה.

אינם מְעֻשָּׂרים – לא הופרש מהם מעשר.

הדרתי – קבלתי עלי בנדר.

כשֵׁם – כמו.

עד.

עָנִי קַדְמָךְ.

אגריפס המלך בקש להקריב אלף עולות ביום אחד. שלח ואמר לכהן גדול: אַל יקריב אדם היום חוץ ממני. בא עני אחד ובידו שתי תורים; אמר לכהן: הקרב לי את אלו. – אמר לו: המלך צוני, שלא יקריב אדם חוץ ממנו היום. – אמר לו: אדוני כהן גדול! ארבע תורים אני צד בכל יום, שתים – לקרבן ושתים – לְפַרְנָסָתִי, אם אי אתה מקריבן אתה חותך פרנסתי. עמד הכהן והקריבן. נראה לו לאגריפס בחלום: קָרְבָּנוֹ של עני קדמך.

שלח ואמר לכהן גדול: לא כך צויתיך: אל יקריב אדם חוץ ממני היום? – אמר לו: אדוני המלך! בא עני אחד ובידו שתי תורים, אמר לי: „הקרב לי את אלו. אמרתי לו: המלך צוני, שלא יקריב אדם חוץ ממנו היום. אמר: ארבע תורים אני צד בכל יום, שתים – לקרבן ושתים – לפרנסתי, אם אי אתה מקריבן אתה חותך פרנסתי", לא היה לי להקריבן? – אמר לו: יפה עשית „כִּי לֹא בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ עֱנוּת עָנִי".

מעשה בשור אחד שהיו מושכים אותו לקרבן ולא נמשך. בא עני ובידו אגֻדה אחת של טרוקסומא והושיט לו ואֲכָלה, נָעַש השור והוציא מחט, ונמשך לקרבן. נראה לבעל השור בחלומו: קרבנו של עני קדמך.

מעשה באשה אחת שהביאה קֹמֶץ של סלת. והיה כהן מְבַזֶה לה ואמר: ראו, מה היא מקריבה! מה בָזֶה לאכול? מה בזה להקריב? – נראה לכהן בחלום: אַל תבזה לה. נפשה הקריבה.

(ויקרא רבה)

טרוקסומא – מין עשב.

עה.
חֲזִיר בַּחוֹמָה.

כְשֶצרו מלכי בית חשמונַאי זה על זה, היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים. בכל יום ויום היו מְשַלְשְלִים דינרים בְקֻפָּה ומעלים להם תמידים. היה שם זקן אחד, שהיה מכיר בחכמת יונית, לָעַז להם בחכמת יונית, אמר להם: כל זמן שעוסקים בעבודה, אין נמסרים בידכם.

למחר שִלְשלו להם דינרים בקפה והעלו להם חזיר. כיון שהגיע לחצי חומה, נָעַץ צפרניו ונִזְדַעְזְעָה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה.

אותה שעה אמרו: ארור אדם שיגדל חזירים וארור אדם שיְלַמד לבנו חכמת יונית.

(סוטה מט)

משלשלים – מורידים. | **לעז** – דבר בלשון אחרת.

עו.
לֵץ יָהִיר.

מעשה היה שֶנִצְטָרכו ישראל ל„פרה אדמה" ולא מצאו. אחר כך מצאו אותה אצל „גוי" אחד. הלכו ואמרו לו: מְכָר־לנו את הפרה שֶיש לך, שאנו צריכים לה. אמר להם: תנו את דמיה, ארבעה

זהובים וטלו אותה. אמרו לו: אנו נותנים. עד שהם הולכים להביא את הדמים, הרגיש אותו הגוי להיכן הם צריכים את הפרה... וכיון שבאו והביאו את הדמים אמר להם: איני מוכרה לכם. – אמרו לו: שמא להוסיף על דמיה אתה מבקש? הרי אנו נותנים לך כל מה שתבקש! – ראה אותו רשע שהם דוחקים אותו למכרה – היה מַעלה דמיה. – אמרו לו: טול לך חמשה זהובים! – ולא היה מבקש. – טול עשרה, עשרים, שלשים – ולא היה רוצה. – טול חמשים, מאה! – ולא היה רוצה עד שהגיעו לאלף, וקִבל עליו לִתְּנה להם. והִתְנו עמו והלכו להביא לו הזהובים.

כיון שהלכו – מה עשה אותו רשע? אמר ל„גוי" אחד חברו: בא וּרְאה האיך אני מְשַחק ביהודים הללו! כְּלום הם מבקשים אותה ונותנים לי כל הדמים הללו, אלא מפני שלא עלה עליה עֹל, הריני נוטל הָעֹל ונותנו עליה, ומשחק אני בהם ונוטל את ממונם!... וכן עשה. נטל את העֹל ונתן עליה כל אותו הלילה. ווְהו סִמָּנָה של פרה שלא עלה עליה עֹל: שתי שערות יש לה בצוארה במקום שֶהָעֹל נתון, שֶכל זמן שלא נִתַּן עליה עֹל – זקופות הן; נִתַּן עליה עֹל – מיד שתי השערות נִכְפָּפוֹת. ועוד סִמן אחד: עד שלא עלה עליה עֹל – עיניה ישרות; עלה עליה עֹל – עיניה שַחוֹת והיא פוזֶלֶת ומִסְתַּכֶּלֶת בעֹל.

כיון שבאו לִקַח אותה ממנו וכל אותו הזהב בידם והראו לו הזהב – מיד נכנס והעביר את העֹל מעל הפרה והוציאה להם. – כיון שהוציאה להם התחילו מִסְתַּכְּלִים בה, ורואים אותן שתי שערות שֶנִכְפְּפוּ, ועיניה שֶנִפְזְלוּ מן העֹל. אמרו לו: טול את פרתך, אין אנו צריכים לה.

כיון שראה אותו רשע שהחזירו לו פרתו ויצא ריקם מכל אותו הזהב – הפה שאמר „אני מְשַחק בם", התחיל אומר: ברוך **שבחר** באֻמה זו! ונכנס לו לתוך ביתו ותָלָה חבל וְחִנק את עצמו

(פסיקתא דר"כ)

דמיה – כסף מחירה.

זהובים – מיני מטבעות של זהב.

והִתְנו – נדברו בתנאי ואמנה.

נכפפות – נעשות כפופות.

פוזלת – מעקמת, מביטה באלכסון.

עז.

לֹא יַחֲרוֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ.

מעשה באדם סוחר אחד שהלך למקום רחוק לסחורה, והיו לו חמש מאות זְהוּבים בּאַרְנָקִי. אמר אותו סוחר בלבו: איך אעשה? – אם אשאהו אתי – פן יראוני בני אדם שאינם מהֻגָּנים ויגנבוהו מעמי; אלא אטמנהו עד שיבא יום הסחורה. מה עשה? הלך למקום צָנוּע ועשה שם חֲפירה וטמן שם הארנקי, והלך לו. באותה שעה היה אדם אחד רואה כשהוא טומן שם את הארנקי. לאחר שהלך הסוחר בא אותו אדם וגנב הממון.

לימים בא הסוחר לָקַח הממון לצֹרך הסחורה, שבִקש לעשות ולא מְצָאוֹ. התחיל מִצְטַעֵר בלבו, אמר: מה אעשה? ממי אבקש, וממי אֶתְבַּע? כשטמנתי אותו הרי לא היה שום אדם שם... נשא עיניו וחִפש כאן וכאן וראה חֹר בקיר אותו מקום. אמר בלבו: שמא בעל אותו הקיר ראני בעד החֹר, כשאני טומן הארנקי, והוא לְקָחוֹ?...

בא אצלו ואמר: שמעתי עליך אומרים, שאתה יועץ וחכם, בבקשה ממך שתתן לי עצה הגונה בדבר אחד: באתי לכאן לסחור והבאתי עמי שני ארנקות, אחד של חמש מאות זהובים והשני של שמונה מאות. וכשבאתי הֵנה לא הייתי מכיר שום אדם להפקיד אצלו הממון, מה עשיתי? הלכתי למקום צנוע וטמנתי שם הארנקי של חמש המאות, והשני עדַין משְׁמר תחת ידי. ולכך באתי לשאלך: אם אטמנהו במקום אחר, או באותו מקום שטמנתי הראשון, או אפקידהו אצל אדם נאמן שבעיר? – אמר לו: אם לעצתי אתה שומע – אל תפקידהו אצל שום אדם, שאין אתה מכירָם, אולי יִכְפְּרו לך; אלא באותו מקום ששָׁמור הארנקי הראשון טְמֹון גם את השני.

מיד חשב אותו האיש שגנב הַממון מחשבה זו: כְּשֶׁיֵּלֵךְ הסוחר לאותו מקום ולא ימצא הממון לא יטמון שם את שמונה מאות הזהובים; אלא הֲרֵינִי מחזיר את הארנקי למקומו, וּכְשֶׁיִּטְמוֹן את השני אטול את שניהם... הלך הגנב לביתו והחזיר הממון למקומו. בא הסוחר לאותו מקום ומצא הממון, לְקָחוֹ ואמר: ברוך המחזיר אֲבֵדה לִבְעָלִים!

(מד' עשה"ד)

ארנקי – כיס עור. | מהגנים – כשרים, כנים.

חפירה — מחתרת. | יכפרו — יכחשו.

עח.
מַתִּיר נְדָרִים.

מעשה באחד שנדר מבת אחותו הֲנָאָה; והכניסוה לבית רבי ישמעאל וְיִפּוּהָ. אמר לו רבי ישמעאל: בני, מִזּוֹ נדרת? — אמר לו: לאו. והתירה רבי ישמעאל.

באותה שעה בכה רבי ישמעאל ואמר: בנות ישראל נאות הן, אלא שֶׁהָעֲנִיּוּת מְנַוַּלְתָּן...

וכשמת רבי ישמעאל היו בנות ישראל נושאות קִינָה ואומרות: בנות ישראל, על רבי ישמעאל בכינה!

ההוא דְּאמר לה לדביתהו: קונם, שאי אַתְּ נהנית לי עד שֶׁתַּראי מום יפה שֶׁבָּך לרבי ישמעאל ברבי יוסי.

אמר להם: שמא ראשה נאה? — אמרו לו: סגלגל. — שמא שערה נאה? — דומה לְאֲנִיצֵי פשתן. — שמא עיניה נאות? — טרוטות הן. — שמא אזניה נאות? — כפולות הן. — שמא חוטמה נאה? — בָּלוּם הוא. — שמא שפתיה נאות? — עָבוֹת הן. — שמא צוארה נאה? — שקוע הוא. — שמא רגליה נאות? — רחבות כְּשֶׁל אַוָּז. — שמא שְׁמָהּ נאה? — לכלוכית שמה. — אמר להם יפה קוראים אותה לכלוכית, שהיא מְלֻכְלֶכֶת במומין — ושריה.

(נדרים סו)

שנדר מבת אחותו הנאה — שלא ישאנה.
מנולתן — מנבלתן, מבזה אותן.
לדביתהו — לאשתו.
קונם — הריני מקבל נדר.

אניצי — חבילות.
בלום — סתום.
אוז — Гусь.
מלכלכת — מטנפת.
שריה — התירה.

עט.

אֲשַׁם נָזִיר.

אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אֲשַׁם נזיר טמא אלא אחד. פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הַדָּרוֹם, ראיתיו שהוא יפה עינים וטוב רואי וקְוֻצּוֹתָיו סדורות לו תַּלְתַּלִּים. אמרתי לו: בני, מה ראית להשחית שערך זה הַנָּאֶה? — אמר לי: רועה הייתי לאבא בעירי, והלכתי למלאות מים מן המעין, וְנִסְתַּכַּלְתִּי בְּבַבּוּאָה שלי, ונתגאיתי. אמרתי לי: רשע! למה אתה מתנאה בעולם שאינו שלך, במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה? העבודה! שאגלחך לשמים.

מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו, אמרתי לו: בני, כמותך ירבו נוזרי נזירות בישראל!

(נדרים ט)

בבואה — צל דמות.

פ.

בֵּית אַבְטִינָס וּבֵית גַּרְמוּ.

א.

בית אבטינס היו בקיאים במעשה הקטרת ולא רצו לְלַמֵּד. שלחו חכמים והביאו אֻמָּנִים מאלכסנדריה של מצרים, והיו יודעים לְפַטֵּם כמותם, ולא היו יודעים להעלות עשן כמותם: של הללו — מִתַּמֵּר ועולה כמקל, ושל הללו — מַפְצִיעַ לכאן ולכאן. נחזרו בית אבטינס למקומם.

שלחו להם חכמים ולא באו; כפלו להם שכרם (בכל יום היו נוטלים שנים עשר מנה, והיום — עשרים וארבעה) — ובאו.

אמרו להם חכמים: מה ראיתם שלא לְלַמֵּד? — אמרו להם: יודעים היו בית אבא שבית המקדש עתיד לֶחָרֵב, ושמא ילמד אדם שאינו הָגוּן, וילך ויעבוד עבודת כוכבים בכך.

ועל דבר זה מזכירים אותם לְשֶׁבַח: מעולם לא יצתה כלה מְבֻשֶּׂמֶת מבתיהם; וכשנושאים נשים ממקום אחר, מַתְנִים עמהן שלא יִתְבַּשְּׂמוּ, שמא יאמרו: ממעשה הקטרת הן מתבשמות. לְקַיֵּם מה שנאמר: „והייתם נקיים מה׳ ומישראל". ז

אמר רבי עקיבא: סח לי רבי ישמעאל בן לוגה: פעם אחת יצאתי אני ואחד מבני בניהם לשדה ללקט עשבים, וראיתיו שבכה ושחק. אמרתי לו: מפני מה בכית? - אמר לי: כבוד אבותי נזכרתי... – ומפני מה שחקת? - אמר לי שעתיד הקב"ה להחזירו לנו. - ומפני מה נזכרת? - אמר לי: „מעלה עשן" כנגדי. - הראהו לי. - אמר לי: שבועה היא בידינו שאין מראים אותו לכל אדם.

אמר רבי יוחנן בן נורי: פעם אחת מצאתי זקן אחד ומגלת סַמְמָנִין בידו. – אמרתי לו: מאין אתה? - אמר לי: מבית אבטינס אני. – ומה בידך? – אמר לי: מגלת סממנין. - הראה לי. – אמר לי: כל זמן שבית אבא היו קימים לא היו מוסרים אותה לכל אדם, ועכשו הרי היא לך, והזהר בה.

וכשבאתי וסחתי דברי לפני רבי עקיבא, אמר לי: מעתה אסור לספר בגְנוּתָם של אלו.

ב.

בית גרמו היו בקיאים במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד. שלחו חכמים והביאו אֻמָּנִים מאלכסנדריה של מצרים. היו יודעים לאפות כמותם, ולא היו יודעים לִרְדוֹת כְּמוֹתם. הללו-פִּתָּם מִתְעַפֶּשֶׁת, והללו – אין פתם מתעפשת. וחזרו בית גרמו למקומם.

שלחו להם חכמים – ולא באו; כפלו להם שכרם – (בכל יום היו נוטלים שנים עשר מָנֶה, והיום – עשרים וארבעה) ובאו.

אמרו להם חכמים: מה ראיתם שלא ללמד? – אמרו להם: יודעים היו בית אבא שבית זה עתיד לֶחָרֵב, שמא ילמד אדם שאינו הגון וילך ויעבוד עבודה זרה בכך.

ועל דבר זה מזכירים אותם לְשֶׁבַח: מעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בניהם, שלא יאמרו: ממעשה לחם הפנים נזונים, לקיֵם מה שנאמר: „והייתם נקיים מה' ומישראל".

מכאן אמר בן עזאי:

בְּשִׁמְךָ יִקְרָאוּךָ וּבִמְקוֹמְךָ יוֹשִׁיבוּךָ, וּמִשֶּׁלְּךָ יִתְּנוּ לָךְ.

וְאֵין אָדָם נוֹגֵעַ בַּמּוּכָן לַחֲבֵרוֹ, וְאֵין מַלְכוּת נוֹגַעַת בַּחֲבֶרְתָּהּ אֲפִילוּ כִמְלֹא נִימָא.

(יומא לח)

לפטם – לכתוש הסממנין.
מתמר ועולה – מתנשא כתמר, כעמוד.
מפציע – מתפצל ומתפתל.
מבשמת – מקטרת בבשמים.
מתנים – נדברים תנאי.
מעלה עשן – סם ידוע.
בגנותם – בהתפתם.
מתעפשת – נרקבת, מעלה נקודים.
נימא – שערה.

פא.

בְּכִיָּה שֶׁל אֱמֶת.

כשחלה רבן יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו; כיון שראה אותם, התחיל לבכות. אמרו לו: רבינו, נר ישראל, עמוד הימני, פטיש החזק! מפני מה אתה בוכה? – אמר להם: אלו לפני מלך בשר ודם היו מוליכים אותי, שהיום – כאן, ומחר – בקבר, שאם כועס עלי, אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני, אין אִסורו אסור עולם, ואם ממיתני, אין מיתתי מיתת עולם, ואני יכול לפַיְסו בדברים ולשַחֲדו בממון–ואף על פי כן הייתי בוכה; ועכשו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקים לעד ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי – כעסו כעס עולם, ואם יאסרני – אִסורו אסור עולם, ואם ממיתני – מיתתי מיתת עולם, ואיני יכול לפַיְסו בדברים ולשחדו בממון; ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים, אחד של גיהנם ואחד של גן עדן, ואיני יודע באיזה מהם מוליכים אותי–ולא אבכה?

אמרו לו: רבנו, בָּרְכֵנוּ! אמר להם: יהי רצון, שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם! – אמרו לו: רבנו, עד כאן?! – אמר להם: ולוּאי! תדעו כשאדם עובר עֲבֵרה, אומר: שלא יראני אדם...

(ברכות כח)

ולוּאי – הלואי, מי יתן והיה!
עֲבֵרה – חטא.

פב.
ריש לקיש וחבריו.

רבי שמעון בן לקיש היה הוא ושני רעיו שודדים בהרים וגוזלים כל אשר יעבור עליהם. מה עשה? הניח לשני רעיו ושב אל ה' אלהי אבותיו בכל לבו, בצום ובתפלה, והיה משכים ומעריב לפני הקב"ה, ועוסק כל ימיו בתורה ובמתנות עניים, ולא שב למעשיו הרעים עוד – ונתרצה לו הקב"ה.

וביום שמת הוא – מתו שני רעיו. נתנו לרבי שמעון בן לקיש בצרור החיים, ושני רעיו נתנו בשאול תחתית. אמרו שני רעיו לפני הקב"ה: רבש"ע! יש לפניך משא פנים? הלא זה היה שודד עמנו בהרים, הוא – באוצר החיים, ואותם האנשים – בשאול תחתית? – אמר להם: זה עשה תשובה בחיים, ואתם לא עשיתם תשובה. אמרו לו: הנח לנו, ונעשה תשובה גדולה ממנו. – אמר להם: אין תשובה, אלא עד יום מותו של אדם. משל למה הדבר דומה – לאדם שמפרש בים, אם אינו לוקח בידו לחם מארץ נושבת ומים – אינו מוצא בים מה לאכול ומה לשתות; כך, אם אין אדם עושה תשובה בחייו, לאחר מותו אין לו תשובה.

(ילקוט שמעוני)

פג.
האדם – עץ השדה.

מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבא שהיו מהלכים בחוצות ירושלים והיה עמהם אדם אחד; פגע בהם אדם חולה. אמר להם: רבותי! אמרו לי במה אתרפא? – אמרו לו: קח לך כך וכך, עד שתתרפא. אמר להם אותו האיש שהיה עמהם: מי הכה אותו בחלי? – אמרו לו: הקב"ה. – אמר להם: ואתם חכמים, הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם? הוא הכה, ואתם מרפאים? – אמרו לו: מה מלאכתך? – אמר להם: עובד אדמה אני, והרי המגל בידי. – אמרו לו: מי ברא את האדמה? מי ברא את הכרם? – אמר להם: הקב"ה. – אמרו לו: ואתה מכנים עצמך בדבר שאינו שלך? הוא ברא את האדמה ואתה אוכל פריה? – אמר להם: אין אתם רואים המגל בידי? אלולא שאני

יוצא והורשה ומכסָה ומזַבּלה ומנַכֵּשה, לא העלתה מאומה. – אמרו לו: שוטה שבעולם! מטְרֶדת מלאכתך לא שמעת מה שנאמר: „כי האדם עץ השדה", כשם שהעץ אם אינו נִזְבל ונתְנַכּש אינו עולה, ואם עלה ולא שתה מים – אינו חי אלא מת, כך הגוף הוא העץ, הדם הוא הזבל, הרופא – איש האדמה.

(מדרש שמואל)

מזבלה — נותן בה זבל.
מְנַכֵּשה — עוקר מקרבה את העשבים.
מטרדת – מדאגת, מפני שהנך עסוק וטרוד.

פד.

כְּהֻנָּתוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק.

ארבעים שנה ששמש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין, מכאן ואילך – פעמים עולה בימין, פעמים עולה בשמאל; והיה לשון של זהורית מלבינה; מכאן ואילך – פעמים מלבינה, פעמים אינה מלבינה; והיה נר מערבי דולק, מכאן ואילך – פעמים דולק, פעמים כבה; והיתה אש של מערכה מתגברת, ולא היו כהנים צריכים להביא עצים למערכה, חוץ משני גזרי עצים, כדי לקיֵם מצות עצים, מכאן ואילך – פעמים מתגברת, פעמים אינה מתגברת, ולא היו כהנים נמנעים להביא עצים למערכה כל היום כלו; ונשתלחה ברכה ב„עמר" וב„שתי הלחם" וב„לחם הפנים", וכל כהן שמגיעו כ„זית", יש אוכל ושבע, ויש אוכל ומותיר; מכאן ואילך – נִשְׁתַּלְּחָה מאֵרה בעמר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן שמגיעו כַּפּוֹל המצרי – הצנועים מושכים את ידיהם, והגַרְגְּרָנים נוטלים ואוכלים. ומעשה באחד שנטל חלקו וחלק חברו. והיו קוראים אותו „בן חמצן" עד יום מותו.

אותה שנה שמת בה שמעון הצדיק, אמר להם: בשנה זו אני מת. – אמרו לו: מנין אתה יודע? – אמר להם: בכל יום הכפורים היה מִזְדַּמן לי זקן אחד לבוש לְבָנים ועטוף לְבָנים, נכנס עמי

ויצא עמי ; והיום נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ועָטוּף שחורים, נכנס עמי ולא יצא עמי...

אחר הרגל חלה שבעת ימים ומת.

(יומא לט)

לשון של זהורית – לשון צמר אדום. | חמצן – חמסן, איש חָמָסים.
הצנועים – הענוים.

פה.

כְּשֶׁחָלָה רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא.

כשחלה רבי יוסי בן קסמא, הלך רבי חנינא בן תרדיון אצלו לבַקרו. אמר לו: חנינא אחי! אי אתה יודע שאֻמה זו מן השמים המליכוה, שהחריבה את ביתו, ושרפה את היכלו, ואִבדה את חסידיו ועדין היא קַיֶמֶת; ואני שמעתי עליך – שאתה יושב ועוסק בתורה, ומקהיל קהלות ברבים וספר תורה מֻנחת בחיקך! – אמר לו: מן השמים ירחמו! – אמר לו: אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר מן השמים ירחמו!... תְּמֵהַנִי אם לא ישרפו אותך ואת ספר התורה באש.

אמר לו רבי חנינא: מה אני לעולם הבא? – אמר לו: כלום בא מעשה לידך? – אמר לו: רבי, מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. – אמר לו: אם כן, מהלקך יהא חלקי, ומגורלך יהא גורלי!

(עבודה זרה יח)

כלום בא מעשה לידך – ספר לי וידעתי איך היית נוהג.
מעות של פורים – כסף הנוי לסעודת פורים נחלק לעניים בטעות | בחשבי שכסף צדקה הוא, ואחרי הוברר לי הדבר לא נפרעתי מכסף הצדקה.

פו.

מַעֲשֶׂה בְּבָחוּר אֶחָד.

מעשה באדם אחד שֶׁשָׁאַל בן מאת הקדוש־ברוך־הוא, אמר לפניו: רבונו של עולם! תן לי בן וַאֲלַמדו תורתך. שמע הקב"ה

לתפלתו ונתן לו בן וקרא שמו שׁ א ו ל, כי מה׳ שְׁאָלתיו. לִמדהוּ אביו תורה ונִתְחַכֵּם ביותר. אחר-כך מת אביו. – אמרה לו אמו: טול ממון אביך וצא לסחורה. – הלך וראה בני אדם אלו חוטפים, ואלו גוזלים, ואלו גונבים, ואלו נשבעים לשקר... חזר לביתו ריקם. אמרה לו אמו: למה לא סָחַרְתָּ? אמר לה: סחורה אינה כְּשֵׁרָה בעיני.

ראה בני אדם נושאים מת לקבורה. אמר לאמו: אלך ואגמול חסד עם המת ועם זו הסִיָּעָה. אמרה לו: לך. הלך. – בחזירתו ראה אדם אחד חורש בשדה (והוא היה אליהו ז״ל). נִתְקָרב אליו הבחור ואמר לו: שלום עליך, רבי! אמר לו: שלום עליך, בני! אמר לו הבחור: מה האֻמָּנוּת שֶׁאַתָּה עָמֵל בה? אמר לו: בני, אני חורש ועובד האדמה, כדי שנאכל אני ואשתי, ובני ובנותי, והעניים והאביונים, ובהמות השדה ועוף השמים. – אמר לו: זו האמנות שֶׁאני מבקש! קִבל אותו אליהו ז״ל והיה חורש בשדה.

לימים אמר לו הבחור: רבי, מבקש אני לִשָּׂא אשה בַּעלת חן ויראת ה׳. אמר לו: חייך, בני! אין אשת חיל אלא אחת היושבת במערב וחנה שמה, והיא שמוכנה לך.

ומאותו המקום עד לְשָׁם מַהלך שלשה ימים, נְטלוֹ אליהו ז״ל והוֹליכו לשם בשעה קלה, והֶעמידו בדרך. והלך אליהו ז״ל אצלה ואמר לה: תִנָּשׂא לאיש זה? אמרה לו: אם מה׳ יצא הדבר לא אוכל דַבר אליך מאומה. מיד הביא אליהו ז״ל אותו הבחור אצלה וְעִטְּרוֹ והכניסוֹ לחֻפה.

ביום השביעי לנשואין בא אליהו ז״ל וּמְצָאוֹ שהיה יושב וּמְפַנֶּה לבו לבַטָּלה... אמר לו אליהו: הִנחת תורתך ושכחת חייך – שבע שנים תִמָּכר לעבד!

התחיל הבחור מִצְטַעֵר. התחילה „הכלה" לאמר לו: מה טיבך? איני כשרה לפניך? שמא אתה חסר ממון או כלים – הרי הכל לפניך! או שמא לאבותיך אתה דואג – נלך אצלם. – מיד חָבשו המוריהם ותִקנו עגלות לשאת ממונם, ולקחו עבדים ושפחות והלכו להם.

כשהם הולכים פגע בהם נהר גדול. אמרה האשה: נשב לסעוד. ישבו לסעוד. אחר כך עמד הבחור והלך לנהר לרחץ רגליו. בא אליהו ז״ל לְקָחו בכנפיו והוליכו למקום רחוק וּמְכָרוֹ לעבד. הִמתינה האשה

שעה אחת ושתים ולא בא – הכירה הדבר... נתנה שֶׁבח והודָיה להקב"ה.

אמרה לעבדיה: בְּנו לי כאן כְּרַך, ובתים, ונזרע השדה ויהיו לנו חטים יפות; כי אני יודעת שיהא רעב גדול בעולם, וכאן עתידין בני אדם לבא ולסחֹר. – עשו כך, והיו הכל באים אצלה לקנות חטים.

לאחר חמש שנים בא אותו הבחור עם אדונו, והיה סובל שַׂקּוֹ. ונכנסו אצלה. כיון שראתה אותו מיד הכירַתּו. אמרה לו: מי אתה ומה שמך? אמר לה: שמי שׁ א ו ל. אמרה לו: אני אשתך ואתה בעלי! – מיד חבקה אותו והתחילה לבכות, ונתנה הודיה להקב"ה שעשה לה נִסים. אמר לה: עדַיִן אין לי אלא חמש שנים... עמדה והאכילַתּו והשקַתּו וְכִסַּתּו ואמרה לו: לך לשלום! הלך הבחור עם אדוניו והיא לא צָוְחָה ולא בכתה, אלא תלתה עיניה לשמים ונתנה שֶׁבח להקב"ה.

והלך הבחור עם אדונו וְעָבַד אותו עוד שתי שנים, ואחר כך בא אליהו ז"ל וּנְטָלוֹ בכנפיו וְהֶחזירוֹ לאשתו. מיד לקה הבחור את אשתו ועבדיו ושפחותיו והלך לאמו ומצא אותה בחייה.

(מדרש עשה"ד)

סיעה – חבורה, כתה.

ז"ל – זכור לטוב.

אֻמנות – מלאכה.

מפנה לבו לבטלה – עוסק בדברים של מה בכך.

ותקנו – והכינו.

הודיה – תודה.

כרך – עיר גדולה.

פז.

שְׂרָרָה וַעַבְדוּת.

רבן גמליאל ורבי יהושע הוו קא אזלי בספינתא. בַּהֲדֵי רבן גמליאל הֲוָה פִּתָּא; ובהדי רבי יהושע הוה פתא וְסָלְתָא. שלים פתא דרבן גמליאל, סמך אַסָּלְתָא דרבי יהושע. – אמר לו: מי הוה ידעת דהוה לן עִכּוּבָא כולי האי דאיתית סלתא? – אמר לו: כוכב אחד יש, שעולה לשבעים שנה וּמַתְעֶה את הסַפָּנים, אמרתי שֶׁמא יעלה וְיַתְעֶה אותנו. – אמר לו: כל כך בידך ואתה עולה בספינה? – אמר לו: עד שאתה תָּמֵהַּ עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה – רבי

אלעזר בן חסמא ורבי יוחנן בן גודגדא, שיודעים לשער כמה טפות יש בים, ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש. נתן רבי גמליאל דעתו להושיבם בראש.

כשעלה – שלח להם ולא באו, חזר ושלח ובאו. אמר להם: כמדומים אתם ששְׂרָרה אני נותן לכם – עבדות אני נותן לכם!

(הוריות י)

שררה – גדולה, משרה.
בהדי – אצל.
פתא וסלתא – פת וסלת.
שלים – תם.
סמך אסלתא דר"י – התפרנס מסלת ר' יהושע.
דהוה לן עכובא כולי האי – שיהיה לנו מעצור כזה.
דאיתית – שהבאת.
ספנים – מנהיגי אניות.
ואתה עולה בספינה – לבקש פרנסתך.
ולא באו – שהיו בורחים מפני הכבוד.

פח.

נְשִׂיאוּתוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה.

מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? – אמר לו: רשות. – בא לפני רבן גמליאל אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. – אמר לו: והלא ר' יהושע אמר לי רשות? אמר לו: הַמְתֵּן עד שיכָּנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כיון שנכנסו בעלי תריסין לבית המדרש עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה. א"ל רבן גמליאל: חובה.

אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק עלי בדבר זה? – אמר לו רבי יהושע: לאו. – אמר לו: והלא משמך אמרו לי: „רשות" ? א"ל: יהושע! עמוד על רגליך ויעידו בך. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלי אני חי והוא מת, יכול החי להכחיש את המת; עכשו שאני חי והוא חי, היאך יכול החי להכחיש את החי?

היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרִנְנו כל העם ואמרו להוצפית המתֻרְגְמן: עמוד! ועמד. – אמרו: עד כמה נְצַערו וניזול? תא ונעבריה! מאן נוקים ליה? נוקמיה

לרבי יהושע – בעל מעשה הוא; נוקמיה לרבי עקיבא – דלמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות; אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר, והוא עשירי לעזרא.

אתו ואמרו לו: ניחא לו למר למהוי ריש מתיבתא? – אמר להו: איזל ואמלך באנשי ביתאי. אזל ואמליך בדביתהו. – אמרה לו: דלמא מעבירין לך? – אמר לה: אמרי אינשי „לשתמש איניש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר". אמרה לו: לית לך חיורתא. ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, אתרחיש לו ניסא ואהדרו לו תמני סרי דארי חיורתא.

אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה רשות לתלמידים ליכנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש (כי כל השונה לתלמיד שאינו הגון, כאלו זורק אבן למרקולים. ורבי אלעזר בן עזריה אומר: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה).

ההוא יומא נִתּוֹסְפוּ כמה ספסלים בבית המדרש. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל.

תנא: „עדיות" בו ביום נשנית, ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פרשוה. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש. אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה איזול ואפיסו לרבי יהושע. כשהגיע לביתו, ראה לכתלי ביתו ששחורים הם. א"ל: מכתלי ביתך נכר שֶׁפֶּחָמִי אתה. – אמר לו: אוי לו לדור, שאתה פרנסו! ואוי לה לספינה, שאתה קַבַּרְנִיטָהּ! שאין אתה יודע בצערם של תלמידי חכמים, במה הם מתפרנסים ובמה הם נִזּוֹנִים. – א"ל: נעניתי לך, מחל לי! – לא השגיח בו. – עשה בשביל כבוד אבא! נִתְפַּיֵּס. – אמר לו רבי עקיבא: רבי יהושע, נִתְפַּיַּסְתָּ? כלום עשינו אלא לכבודך, למחר אני ואתה נשכים לפתחו. אמרו: היכי נעבד? נעבריה? גמירי: „מעלין בקדש ואין מורידין", אלא לדרוש רבן גמליאל תרתי שבתא ורבי אלעזר בן עזריה תרתי שבתא.

(ברכות כח)

בעלי תריסין – חכמים המגינים על הדור;

שרננו – נרגנו, התלוננו.

המתרגמן – המתרגם ומבאר הדרשה.

נצערו וניזול - נצערנו עוד .
תא ונעבריה – הכה נורידנו מגדולתו.
מאן נוקים ליה – את מי נקים לנשיא .
בעל מעשה — נוגע בדבר .
ניחא — טוב .
למהוי ריש מתיבתא — להיות ראש הישיבה .
אזל ואמליך בדביתהו — הלך וייעץ עם אשתו .
בכסא דמוקרא — כוס זכוכית יקרה.
ליתבר - תִּשָּׁבֵר .
חיורתא – שערות לבנות .
תמני סרי שני – שמונה עשרה שנה.
אתרחיש לו ניסא – קרהו נס .

אהדרו לו – סבוהו .
דרי חיורתא – מחלפות שער לבן.
סלקוהו – הסירוהו .
כבָרו — כחיצוניותו .
מרקולים — אליל ידוע שהיו משליכים אבנים לתוכו , כך דרך עבודתו.
חלשא דעתיה — נצטער .
דלמא – שמא , פן .
תנא – שנינו .
פחמי - שורף שרשי עצים לפחמים.
קברניטה – מנהיגה של האניה .
גמירי – קבלה היא בידנו .
תרתי שבתא — שתי שבתות .

II

אַגָּדוֹת הַמִּקְרָא.

פּ״ט

רִיב הָאוֹתִיּוֹת.

„בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ" – אמר רבי עקיבא: אלו עשרים ושתים אותיות שבהן נִתְּנָה כל התורה כלה, והן חקוקות בעט־שלהבת על כתר נורא של הקב"ה.

בשעה שבקש הקב"ה לברא את העולם, ירדו האותיות ועמדו לפני הקב"ה. זו אומרת לפניו: בי תברא את העולם, וזו אומרת: בי תברא את העולם. בתחלה נכנסה „ת"ו" לפניו ואמרה: רבונו־של־עולם! רצונך שתברא בי את העולם? שבי אתה עתיד לתן תורה לישראל על ידי משה, שנאמר: „תּוֹרה צוה לנו משה".

השיב הקב"ה ואמר: לאו, מפני שאני עתיד לעשות בך רשם על מצחות האנשים, שנאמר: „והתוית תּו". – מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. ואחר־כך נכנסה „שי"ן", „רי"ש" ואח"כ כל אות ואות.

אחרי כלן נכנסה „בי"ת" ואמרה לפניו: רבש"ע! רצונך שתברא בי את העולם? שבי אומרים בכל יום: „בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן". – השיב הקב"ה: הן. „בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ!" – מיד קבלה הקב"ה וברא בה את העולם, שנאמר: „בְּראשית ברא".

ו„אלף", כיון שראתה הקב"ה קִבֵּל ממנה לברא בה את העולם עמדה לה לצד אחד ושָׁתקה, עד שֶׁקָּרא לה הקב"ה ואמר לה: אל"ף! מפני מה את שותקת ואין את אומרת לי כלום?

השיבה „אל"ף" ואמרה לו: רבש"ע! מפני שאין בי כח לאמר לפניך כלום, שכל האותיות מֶחֻשָּׁבוֹת במנין מֻרְבֶּה, ואני בְּמנין מועט: בי"ת – בשתים, גימ"ל – בשלש, וכן כלן ואני – באחת.

השיב הקב"ה ואמר לה: „אל"ף אַל תתיראי, שֶׁאַתְּ ראש לכלן כמלך! את – אחת, ואני – אחד, והתורה – אחת שאני עתיד לתן בך לעמי ישראל: „אָנֹכִי יְיָ".

(אותיות דר"ע)

גורא – אש.

צ

מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם.

כשראה אדם הראשון יום שמִתְמָעט והולך – אמר: אוי לי, שמא בשביל שֶׁסָּרחתי עולם חָשך בעדי, וחוזר לתהו ובהו, וזו היא מיתה שנִקנסה עלי מן השמים!... עמד וישב שמונה ימים בתַענית ובתפלה.

כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמַאריך והולך – אמר: מנהגו של עולם הוא, הלך ועשה שמונה ימים טובים. לשנה האחרת עֲשָׂאם אלו ואלו ימים טובים.

יום שנברא בו אדם הראשון – כיון ששקעה עליו הַחמה אמר: אוי לי, שמא בשביל שֶׁסָּרחתי עולם חשך בעדי, ותחזר לתהו ובהו, וזוהי מיתה שנקנסה עלי מן השמים!... היה יושב בתענית ובוכה כל היום, וחַוה בוכה כנגדו. כיון שעלה עמוד השחר אמר: מנהגו של עולם הוא – עמד והקריב שור.

(עבודה זרה ח)

שסרחתי – שחטאתי.
שנקנסה – שנגזרה לענשני.
תענית – צום.

צא

הָאִשָּׁה.

כשבקש הקב"ה לברא את חוה היה מְחַשב מאיזה מקום לבראתה. אמר: אם אברא אותה מן הראש – תהיה רוחה גַּסָּה; מן העין – תהיה סַקְרָנית; מן הפה – תהיה פַּטְפְּטנית; מן האזן – תהיה צַיְתָנית; מן הידים – תהיה גונבת; מן הרגלים – תהיה פַּדְרָנית. מה עשה הקב"ה? בְּרָאָהּ מן הצלע ממקום צנוע, כדי שתהיה צנועה יושבת בית.

ואף־על־פי־כן לא יצאה מאלו המומים...

תנחומא

סקרנית – תאבה לראות הכל.
פטפטנית – מרבה להג.
ציתנית – מקשיבה, שומעת לקול...
פדרנית – משרבת דרכיה.

צב.
שְׁמְחָזַאי וַעֲזָאֵל.

כשעמדו אנשי דור המבול ועבדו עבודה זרה היה הקב"ה מתעצב. מיד עמדו שני מלאכים שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו: רבש"ע! הלא אמרנו לפניך כְּשֶׁבָּראת את העולם: „מה אנוש כי תזכרנו"? — אמר להם: גלוי וידוע לפני אם אתם שְׁרוּיִם בארץ שולט בכם יצר־הרע והייתם קשים מבני אדם. — אמרו לו: תן לנו רשות ונָדוּר עם הבריות, ותראה איך אנו מקדשים שמך! — אמר להם: רדו ותדורו עמהם. מיד ירדו וקִלְקְלוּ...

ראה שמחזאי רִבָה אחת ושמה איסטהר ונתן עיניו בה. אמרה לו: למדני שם המְפֹרָש, שאתה עולה בו לרקיע, בשעה שאתה מזכירהו. לִמדהּ אותו שֵׁם, הזכירה אותו ועלתה לרקיע. אמר הקב"ה: הואיל ופָרשה עצמה ממנו, לכו וְקִבעוה בין שבעה כוכבים הללו. ונקבעה בכִימָה.

מה עשו שמחזאי ועזאל? עמדו ונשׂאו נשים והולידו בנים: „היוא" ו„היא".

שלח מטטרון שליח לשמהזאי ואמר לו: עתיד הקב"ה להחריב עולמו ולהביא מבול לעולם. מיד עמד בבכי, והיה מִצְטַעֵר על העולם ועל בניו: מה יאכלו אם העולם חרב? (שכל אחד ואחד היה אוכל בכל יום אלף גמלים ואלף סוסים ואלף שְׁוָרים).

בלילה ראו „היוא" ו„הייא" שניהם חלומות. אחד מהם ראה: אבן גדולה פרוסה על הארץ כשלחן, והארץ חֲרוּתה וכתובה שִׁטִּין שטין; והיה מלאך יורד מן הרקיע ובידיו כְּמִין סכין, והיה גּוֹרֵר ומוחק כל אותן השטין ולא היה מְשַׁיֵר בה אלא ארבע תֵבות.

והשני ראה פַּרְדס גדול מְשֻׁבח נטוע כל מיני אִילָנות, והיו בו מלאכים ובידם קרְדֻמות, והיו מְקַצצים כל האילנות ולא שָׁיְרו בו אלא אילן אחד של שלשה ענפים.

כיון שֶׁנִּנְעֲרו עמדו בבהלה ובאו אצל אביהם, אמר להם: עתיד הקב"ה להביא מבול ולא יִשַׁיֵר אלא נח ובניו. כיון ששמעו כך היו צועקים ובוכים. אמר להם: אל תצטערו, ששמותיכם לא יכלו מן הבריות, שכל זמן שגוזרים גְזָרוֹת, או מעלים אבנים או ספינות, שמותיכם הם מזכירים: היוא! והייא!

מיד נִתְקָרְרָה דעתם. שמחזאי חזר בתשובה ותלה עצמו בין שמים לארץ, ראשו למטה ורגליו למעלה, ועדין הוא תָּלוּי בתשובה. עזאל לא חזר בתשובה ועדין הוא עומד בקלקולו.

(מד"ר אבכיר)

וקלקלו – וחטאו, השחיתו דרכם.
כימה – שם אחד הכוכבים.
מטטרון – שם אחד המלאכים.
שטין – שורות.
מוֹהֵק – מוחה.
תֵבות – מלים.

גוזרים גזרות – חוצבים גזרי אבנים.
שמותיכם הם מזכירים – כשיגע האדם בעבודה יקרא: הוי! — וי! — הי! — אי!
נתקררה – נחה.
בקלקולו – כחטאו.

צג

קַיִן וָהֶבֶל.

אמר קין להבל: נחלק העולם. אמר לו: הן. נטל הבל צאן לרעות וקין – אדמה לעבוד. והִתְנו ביניהם שלא יהא לזה על זה כלום.

כְּשֶׁנָּטַל הבל את צאנו והתחיל רועה אותן, היה קין רודף אחריו מַהֵר לבקעה וּמִבִּקְעה להר, עד שֶׁנִּתְאַחזו זה בזה וְנִצח הבל את קין ונפל תחתיו. וכשראה קין כך, התחיל צוֵחַ: הבל אחי! אַל תעשה לי רעה! וְרִחם עליו והניחו; ועמד קין וַהֲרָגוֹ. והאיך הֲרָגוֹ? עשה לו באבן פציעות פציעות, חַבּוּרות חבורות בידיו וברגליו, שלא היה יודע מהיכן נשמתו יוֹצֵאת, עד שהגיע לצוארו.

כיון שהֲרָגו אמר: אברח מפני אבא ואמא שאין מבקשים אותו אלא ממני, שאין אחר בעולם אלא אני והוא. מיד נגלה עליו הקדוש-ברוך-הוא ואמר לו: מפני אבותיך אתה יכול לברוח, מִפָּנַי אין אתה יכול לברוח. „אם יִסָּתֵר איש במסתרים ואני לא אראנו?" אי הבל אחיך? וַי לו שֶׁרִחם עליך ולא הֲרָגְךָ כשנפלת תחתיו, ואתה עמדת והרגת אותו!

אמר לו קין: לא ידעתי, „השומר אחי אנכי?" אתה הוא שומר כל הבריות ואתה מבקשו מידי? משל למה הדבר דומה – לגנב שגנב

כלים בלילה ולא נִתפּש. לבקר תָפְשׂוּ השוער. אמר לו: למה גנבת את הכלים? א"ל: אני גנב ולא הנחתי אֻמָנוּתִי; אבל אתה אֻמנותך לשמר השער, למה הנחת אמנותך ולא שמרת? ואף קין אמר כך: אני הרגתי אותו – בראת בי יצר-הרע; אתה שומר את הכל ולי הנחת להרגו? אתה הוא שהֲרגתו! שאִלו קבלת קרבני כמותו, לא הייתי מתקנא בו.

הֱשִׁיבוֹ הקב"ה: „מה עשית? קול דמי אחיך צועקים!"

אמר לו קין: רבונו-של-עולם! לא ידעתי ולא ראיתי הָרוּג מימי; וכי הייתי יודע שֶׁאני מכהו באבן והוא מת? עוד אמר לפניו: רבש"ע! יש לפניך דֵּלַטוֹרִין שמַלשינים את האדם לפניך? אבי ואמי הרי הם בארץ ואינם יודעים שאני הרגתיו, ואתה בשמים מִנַּיִן אתה יודע?

א"ל הקב"ה: שוטה! כל העולם כלו אני סובל. א"ל: כל העולם כלו אתה סובל, ועוני אינך יכול לסבל? גדול עוני מנשא!... אמר לו: הואיל ועשית תשובה צא וְגלה מן המקום הזה.

„וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְיָ וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד".

כשיצא, כל מקום שהיה הולך, היתה הארץ מִזְדַעזעת תחתיו. והיו חיות ובהמות מזדעזעות ואומרות: מהו זה? – אומרות זו לזו: קין הרג את הבל אחיו, גזר הקב"ה עליו: „נע ונד תהיה"; נלך אצלו ונאכלנו. והיו מִתְכַּנסות ובאות אצלו.

באותה שעה זלגו עיניו דמעות ואמר:

„אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ אֶבְרָח?
אִם אֶסַּק שָׁמַיִם–שָׁם אָתָּה; וְאַצִּיעָה שְׁאוֹל–הִנֶּךָּ;
אֶשָּׂא כַנְפֵי שַׁחַר, אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם –
גַּם שָׁם יָדְךָ תַנְחֵנִי, וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ".

תנחומא

פציעות – פצעים
אמא – אם.
אמנות – מלאכה.

דֵּלַטוֹרִין – מלשינים, מוסרים.
מִתכנסות – מתקבצות, נאספות.

צד.

נֹחַ וְהַשָּׂטָן.

"וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר".

אמרו חכמים: בו ביום נטע; בו ביום עשה פֵּרות; בו ביום בָּצר; בו ביום דָרַך; בו ביום שתה; בו ביום נִשְׁתַּכר; בו ביום נתגלה קלונו...

אמרו רבותינו – זכרם לברכה: כשבא נח לטע כרם, בא שטן ועמד לפניו ואמר לו: מה אתה נוטע? אמר לו: כרם. א"ל: מה טיבו? א"ל: פֵּרותיו מתוקים בין לחים בין יבשים, ועושים יין המשמח לְבבות. אמר לו שטן: בא וְנִשְׁתַּתֵּף שנינו בכרם זה. א"ל: לְחַיֵי. מה עשה שטן? הביא כבש וַהֲרָגוֹ; ואחר-כך הביא ארי והרגו; ואח"כ הביא חזיר והרגו; ואח"כ הביא קוף והרגו תחת הכרם, והטיף דמם באותו הכרם וְהִשקהו מדמיהם. רָמז לו, שקֹדם שישתה אדם מן היין, הרי הוא תם ככבש זה, שאינו יודע כלום. שתה כהוגן, הרי הוא גבור כארי ואומר: אין כמותו בעולם. כיון שֶׁשתה יותר מדאי – נעשה כחזיר מִתְלַכְלֵך באשפה. נשתכר – נעשה כקוף: עומד ומרקד ומשחק ומוציא לפני הכל נבול הפה ואינו יודע מה לעשות.

וכל זה אֵרע לנח הצדיק... (שם)

לחיי – טוב, הן. | נבול הפה – דברים מגונים.

כהוגן – כראוי. | אֵרע – קרה.

צה.

אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּכִבְשַׁן הָאֵשׁ.

לאברהם אבינו נתן לו אביו קֻפָּה של אלהות למכור אותם בשוק. בא אדם אחד אל אברהם בשוק ואמר לו: יש לך אלהַ אחד למכור? אמר לו אברהם: איזה אלה אתה רוצה לָקַחַת? אמר לו: אני – גבור, תן לי אלה גבור כמותי. נטל אברהם פסל אחד, שהיה עומד למעלה מִכֻּלם ואמר לו: טול לך את זה. אמר לו: וכי אלה זה גבור כמותי? אמר לו אברהם: והלא שוטה שבעולם אתה! אלמלא היה אלה זה

גבור מכלם — לא היה יושב למעלה מכלם. אבל איני רוצה לדבר עמך כלום עד שתתן לי את הדמים. מיד נתן לאברהם את הדמים ונטל לו אותו אלה.

בשעת פטירתו א"ל אברהם: בן כמה שנים אתה? א"ל: בן שבעים שנה אני. א"ל אברהם: אלה זה שקנית, אתה משתחוה לו, או הוא משתחוה לך? אמר: אני משתחוה לו. א"ל אברהם: והלא אתה גדול מאלהיך, שאתה בן שבעים והאיך תשתחוה לאלה זה, שנעשה היום בְּקָרְנָס? מיד הֶחזיר והשליך אותו אלה לתוך קֻפתו של אברהם, וחזר ונטל מאברהם את דמיו והלך לו.

אחר־כך באה אשה אחת אלמנה ואמרה לו לאברהם: אשה עניה אני, תן לי אלה עני כמותי. מיד נטל אברהם פסל אחד, שהיה יושב למטה מכלם ואמר לה: בַּעֲנִיוּתֵךְ טלי לך אלה זה. אמרה לו: אלה זה קשה הוא. אמר לה אברהם: שוטית שבעולם את! אלמלא שפל הוא מכלם לא היה יושב למטה מכלם, ואין הוא רוצה לזוז ממקומו, עד שתתני לי את הדמים... מיד נתנה הדמים ונטלה את הפסל.

בשעת פטירתה אמר לה אברהם: בת כמה שנים את? אמרה לו: בת שנים הרבה אני. — א"ל אברהם: תפח נפשה דההיא איתתא! אַת בת שנים הרבה, האיך תשתחוי לאלה זה, שעשה אותו אבא אתמול בְקרנס? מיד החזירה אותו אלהַ לתוך קֻפתו של אברהם, וחזרה ונטלה מאברהם את דמיה, והלכה לה.

באותה שעה נטל אברהם את כל האלהות, והביא אותם אצל תרח אביו. אמרו לו שאר בניו לאביהם: אברהם זה אינו יכול למכור אלהות, בא ונעשנו כֹמֶר. אמר להם אברהם: מה מלאכתו של כֹמר? אמרו לו: מכבד מלפניהם ומרביץ מים לפניהם, ומאכיל אותם ומשקה אותם.

נתן אברהם לפניהם אכילה ושתיה, ואמר להם: קחו ואכלו, טלו ושתו, כדי שתיטיבו לבני אדם. ולא היה בהם אחד שנטל כלום לאכל ולשתות. מיד פתח אברהם ואמר:

„פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ. עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ. אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ. יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן. רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ".

מה עשה אברהם? — נטל מקל והיה משבר את כֻלם והשליכם אל תוך מדורת האש ובא וישב עליהם.

בתוך כך בא נמרוד ומצא לאברהם שעשה כך. א"ל נמרוד לאברהם: אתה הוא אברהם בן תרח? א"ל: הן. א"ל: וכי אין אתה יודע שאני אדון כל המעשים והחמה והלבנה והכוכבים והמזלות, ובני האדם מלפני יוצאים כלם, ואתה למה אבדת את יִרְאָתִי?

באותה שעה נתן הקב"ה בינה לאברהם ואמר לנמרוד:

– מנהגו של עולם כך הוא, שמיום שנברא העולם ועד עכשו – החמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב; למחר צו את החמה שתצא ממערב ותשקע במזרח ואז אני מעיד בך, שאדון כל המעשים אתה. ואם אתה הוא אדון כל המעשים, כמו שאמרת, בודאי כל הנסתרות גלויות לך, אם כן אמור לי: מה יש בלבי, ומה אני עתיד לעשות?

באותה שעה הניח אותו רשע, נמרוד, ידו על זְקָנו והיה כְּתַמֵה בלבו. אמר לו אברהם: אל תתמה בלבך, כי לא אדון העולם אתה; בנו של כוש אתה; ואם אדון העולם אתה, למה לא הִצַּלְתָּ את אביך מן המיתה? אלא כשם שלא הצלת את אביך מן המיתה, כך אתה לא תוכל להנצל מן המיתה.

מיד קרא נמרוד לתרח אביו ואמר לו: מה יהא משפטו של אברהם בנך זה, שֶׁשָּׂרַף אלהות שלי? – אין משפטו אלא שרפה. מיד לקח נמרוד את אברהם וַחֲבָשׁוֹ בבית האסורים והוציאו להשליכו לכבשן האש. וּכְפָתוּהוּ וַעֲקָדוּהוּ והניהוהו על גבי האבן והקיפוהו עצים מארבע רוחותיו, חמש אמות לכל צד, וגבהם של העצים חמש אמות.

ועד אותה שעה לא הכיר תרח את בוראו... מיד באו שכניו ובני עירו וטפחו לו על ראשו ואמרו לו: בוש בושה גדולה! אותו בן שהיית אומר עליו, שהוא יורש עולם-הזה ועולם-הבא שְׂרָפוֹ נמרוד?

מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה וירד בעצמו והצילו, שנאמר: „אני יי אשר הוצאתיך מאור כשדים".

אמר תרח בלבו: שמא יעמדו ויהרגו את בני?... מיד עמד תרח ויצא משם עם אברהם.

(תנא דבי אליהו)

קְרנס – פטיש.
איתתא – אשה.
מכבד – מפנה ומטאטא.

כפתוהו – קשרוהו.
נתגלגלו רחמיו – נכמרו רחמיו.

צו.

אַבְרָהָם בְּבֵית יִשְׁמָעֵאל.

„וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם"

בִּזְכוּת אברהם לא חסרו המים מן הַחֵמֶת. וכיון שהגיעה הגר לפתח המדבר התחילה תועה אחר עבודת-אלילים של בית אביה, ומיד חסרו המים מן החמת, ותשלך את הילד, ועיפה נפשו של ישמעאל בצמא. הלך והשליך את עצמו תחת חרולי המדבר ואמר:

רבון העולמים! אם יש לפניך רצון להשקות אותי מים — השקני ולא תצא נפשי בצמא; כי מְשֻׁנָּה היא מיתת הצמא וקשה מכל המיתות...

וישמע הקב"ה תפלתו ונפתח לפניו הַבְּאֵר, שנברא בין הַשְּׁמָשׁוֹת, והלכו, ושתו, ומלאו את החמת מים. ומשם נשאו רגליהם והלכו כל המדבר כלו, עד שהגיעו למדבר פארן, ומצאו שם מוצאי מים וישבו שם. שלח ישמעאל ולקח לו אשה מערבות מואב ו ע י ס ה שמה.

לאחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו. ונשבע לשרה, שלא יֵרד מעל הגמל במקום שישמעאל שָׁרוּי שם. והגיע לשם בחצי היום. ומצא שם אשתו של ישמעאל. אמר לה: היכן הוא ישמעאל? אמרה לו: הלך הוא ואמו להביא פֵּרות ותמרים מן המדבר. אמר לה: תני לי מעט מים ומעט לחם, כי עיפה נפשי מדרך המדבר. אמרה לו: אין לחם ואין מים. אמר לה: כשיבא ישמעאל אמרי לו, שבא זקן אחד מארץ כנען לראותך ואמר, שֶׁסַּף ה ב י ת א י נ ו ט ו ב.

כשבא ישמעאל הגידה לו אשתו את הדבר, והבין ישמעאל וּשְׁלָחָהּ. ושָׁלחה אמו ולקחה לו אשה מבית אביה ושמה פ ט ו מ ה.

לאחר שלש שנים הלך אברהם שוב לראות את ישמעאל בנו ונשבע לשרה כבפעם הראשונה, שלא ירד מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם. והגיע לשם בחצי היום. ומצא אשתו של ישמעאל. אמר לה: היכן הוא ישמעאל? אמרה לו: הלך הוא ואמו לרעות את הגמלים במדבר. אמר לה: תני לי מעט לחם ומעט מים, כי עיפה

נפשי מדרך המדבר. הוציאה ונתנה לו. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב"ה על בנו. ונתמלא ביתו של ישמעאל כל טוב.

כשבא ישמעאל הגידה לו אשתו את הדבר הזה, וידע ישמעאל שעד עכשו רחמי אביו עליו.

(פרקי דר' אליעזר)

בין השמשות – בין הערבים.

צז.

עֲקֵדַת יִצְחָק.

א.

„וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם".

מאי „אחר"? – אמר רבי יוחנן: אחר דבריו של שטן. אמר שטן לפני הקב"ה: רבונו-של-עולם! זקן זה חֲנַנְתּוֹ למאה שנה פרי בטן, מכל הסעודה שעשה לא היה לו להקריב לפניך תור אחת או גוזל אחד? אמר לו: כלום עשה כל אותה סעודה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו: זבח את בנך לפני – מיד זובחו! מיד – „והאלהים נסה את אברהם".

„וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ" – אמר ר' שמעון בר אבא: אין „נא" אלא לשון בקשה. משל למלך בשר-ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גבור אחד ונצחם. לימים עמדה עליו מלחמה גדולה וחזקה. אמר לו: בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו, שלא יאמרו: ראשונות אין בהן ממש. אף הקב"ה אמר לאברהם: נסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכלם; עכשו עמוד לי בנסיון זה, שלא יאמרו: אין ממש בראשונים.

„וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה".

אמר אברהם: מה אעשה? אם אגלה לשרה – נשים דעתן קלה עליהן בדבר קטן, כל-שכן בדבר גדול כזה. ואם לא אגלה לה ואגנבנו ממנה בעת שלא תראה – תהרוג את עצמה. מה עשה? אמר לשרה: תַּקְּנִי לנו מאכל ומשתה, ונאכל, ונשמח. אמרה לו: מה היום מיומים? ומה טיבה של שמחה זו? אמר לה: לזקנים כמותנו נולד בן בזקנותם ולא ישמחו?! הלכה ותקנה המאכל.

בתוך הסעודה אמר לה: את יודעת, כשהייתי בן שלש שנים הכרתי את בוראי, והנער הזה גדול ולא נִתְחַנֵּךְ, ויש מקום אחד רחוק מעט, ששם מחנכים נערים, אקחנו ואחנכנו שם. אמרה לו: לך לשלום! מיד – „וישכם אברהם בבקר". ולמה בבקר? אמר: שמא תחזור שרה מדבורה ולא תניחני, אקום בהשכמה קדם שתקום היא.

„וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ" – אלו ישמעאל ואליעזר, אמר: עד שאקריבנו ישמרו הם את הכלים. נכנסה תַּחֲרוּת בין ישמעאל לאליעזר. אמר ישמעאל: עכשו מקריב אברהם את יצחק בנו לעולה, ואני בנו בכורו, ואני הוא היורש את אברהם. אמר לו אליעזר: כבר גֵּרֶשְׁךָ כאשה המתגרשת מבעלה ושלחך למדבר; אבל אני עבדו, משרת אותו ביום ובלילה ואני היורש. ורוח הקדש משיבה: לא זה יורש ולא זה יורש!...

קִדְּמוֹ השטן לאברהם בדרך ונִדְמָה לו בדמות זקן. אמר לו: לאן אתה הולך? אמר לו: להתפלל. א"ל: ומי שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו? א"ל: נִשְׁהֶה יום או יומים, ונשחט ונאפה ונאכל. אמר לו השטן: זקן! לא שם הייתי כשאמר לך הקב"ה „קח את בנך", וזקן כמותך ילך ויאבד בן שנִתַּן לו למאה שנה? לא שמעת המשל: „מה שהיה בידו אִבד ומבקש מאחרים"! תשמע מן המשטין ותאבד נשמה, שתחַיב עליה בדין? אמר לו אברהם: לא משטין היה, אלא הקב"ה היה, לא אשמע לך.

הלך השטן מעליו ונדמה לבחור ועמד על ימינו של יצחק. אמר לו: לאן אתה הולך? אמר לו יצחק: ללמד תורה. אמר לו: בחייך או במיתתך? א"ל: וכי יש אדם שילמד אחר מיתה? אמר לו: עָלוּב בר עלובה! כמה תעניות נִתְעַנְּתָה אמך עד שלא נולדת; והזקן הזה הִשְׁתַּטָּה והולך לשחטך! אמר יצחק: אף-על-פי-כן לא אעבור על דעת יוצרי ועל צִוּוּי אבא.

חזר יצחק ואמר לאביו: אבי! ראה, מה אומר לי זה. אמר לו אברהם: אל תשגיח עליו, שאינו בא אלא לְיָעֵף אותנו...

כיון שראה השטן שלא קבלו ממנו, הלך ונעשה לפניהם נהר גדול. מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו. אמר לנעריו: בואו אחרי! – ירדו אחריו. כיון שהגיע עד חצי הנהר, הגיעו המים עד צוארו. באותה שעה תלה אברהם עיניו לשמים, אמר

לפניו: רבש"ע! בחרתני ונגלית לי ואמרת לי: אני יחיד ואתה יחיד, על ידך יוָדע שמי בעולמי והַעלה יצחק בנך לפני לעולה, ולא עכבתי, והריני עוסק בצִווּיך, ועכשו באו מים עד נפש! אם אני או יצחק בני טובע – מי יקיֵם מאמרך? על ידי מי יתְיַחד שמך?

אמר לו הקב"ה: חייך! שעל ידך יתיחד שמי בעולם. מיד גער הקב"ה במַעין ויבש הנהר ועמדו ביבשה.

מה עשה השטן? – אמר לאברהם: שמעתי מאחורי הפרגוד: „השה לעולה" ואין יצחק לעולה. אמר לו: כך עָנְשו של בַּדָאי, שאפילו אומר אמת אין שומעים לו.

ב.

„וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק" – והאיך נראה מרחוק? מלמד שמתחלה היה מקום עמוק, כיון שאמר הקב"ה לַשרות שכינתו עליו ולעשותו מקדש – אמר: אין דרך מלך לשכֹן בעמק, אלא במקום גבוה ומְעֻלה ומיֻפֶּה ונראֶה לכל. מיד רמז הקב"ה לסביבות העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד לעשות מקום השכינה. (לפיכך נקרא „הר המוריה", שמוראתו של הקב"ה נעשה הר).

אמר לו ליצחק: רואה אתה מה שֶאני רואה? אמר לו: אני רואה הר נאה, משֻׁבָּח, וענן קָשור עליו. אמר אברהם לנעריו: רואים אתם כלום? אמרו לו: אין אנו רואים אלא מִדְבָּרוֹת. אמר להם: עם הדומה לחמור! כשם שהחמור אינו רואה, כך אתם אינכם רואים כמותו, „שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר".

„וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה?"

באותה שעה נפל פחד ויראה גדולה על יצחק, שלא ראה בידו כלום להקריב; והרגיש בדבר במה שעתיד להיות ואמר: „איה השה לעולה?" אמר לו אברהם: הקב"ה בחר בך!... אמר יצחק: אם בחר בי – הרי נפשי נתונה לו! בְּרַם על אמי צר לי מאד... והיו עיני אברהם – בעיני יצחק, ועיני יצחק – בשמי שמים, והיו דמעות מְנַשְּׁרות ונופלות מעיני אברהם, עד שהיתה קומתו משוטטת בדמעות. אמר לו: בני! הואיל ומסרת נפשך על קדושת השם, יוצרך יזמין לך קרבן אחר תחתיך.

כשבא לשחוט אמר לו יצחק לאברהם: אבא! אֱסרני ידי ורגלי,

מפני שהנפש חֲצופה היא, וּכְשֶׁאֶראה את המאכלת, שמא אֶזְדַעזע וְיִפָּסל הקרבן; בבקשה ממך! אל תעש בי מום. מיד – „ויעקוד את יצחק בנו".

אמר לו יצחק לאברהם: אבא! לא תודיע את אמי כשהיא עומדת על הבאר, או כשהיא עומדת על הגג, שמא תפיל את עצמה ותמות. וכשתשרפני שָרפני יפה, ואפר שלי הולך לאמי ותניחהו, וכל זמן שתראהו אמי תאמר: זהו בני שֶשְחָטו אביו... אבא! מה תעשׂו לזקנותכם? – אמר לו: מי שנִהמנו עד עכשו, הוא ינחמנו עד יום מותנו.

מיד בָנו שניהם את המזבח וַיַעֲקדו על המזבח, ונטל את הסכין כדי לשחטו, עד שיצא ממנו רביעית דמו. ובא השטן ודחף ידו של אברהם ונפלה הסכין מידו. וכיון ששלה ידו לקחתה פָער פיו בבכיה וגעה גְעִיָה גדולה והיו עיניו מרופפות וצופות לשכינה. והרים קולו ואמר: „אֶשָׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי?"

באותה שעה עמדו מלאכי השרת שורות, שורות ברקיע, ואומרים זה לזה: ראו! יחיד שוחט ויחיד נשחט... רבש"ע! מי יאמר לפניך על הים „זה אלי ואַנוהו"? שבועת „כה יהיה זרעך" מה תעשה לה? מיד יצתה בת-קול ואמרה: „אל תשלח ידך אל הנער!"

(באותה שעה הלך השטן אצל שרה ונזדמן לה בדמות יצחק. כיון שראתה אותו, אמרה לו: בני, מה עשה לך אביך? אמר לה: נְטָלני אבי והעלני לראש הר אחד, ובנה מזבח, וסדר המערכה, וערך את העצים, וַיַעַקדני על המזבח ולקח את הסכין לשחטני, ואלולי שאמר לו הקב"ה: „אל תשלח ידך" כבר הייתי נשחט...

לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתה).

באותה שעה אמר אברהם לפני הקב"ה: רבון העולמים! אדם מְנַסה את חברו, שאינו יודע מה בלבו. אבל א ת ה, שיודע מה הלבבות והכליות יועצות, א ת ה צריך לעשות בי כן? אמר לו: „כי ע ת ה ידעתי כי ירא אלהים אתה".

מיד פתח הקב"ה את הרקיע ואת הערפל ויאמר: „בי נשבעתי"! אמר לו אברהם: אתה נשבעת ואני נשבע, שלא ארד מעל המזבח עד שאמַר כל מה שאני צריך: כשם שהיה בלבי מה להשיבך ולומר

לך: אתמול אמרת לי: „כי ביצחק יקרא לך זרע", ועכשו אתה אומר לי: „העלהו שם לעולה", וכבשתי את יצרי ולא השבתיך; כך כשיהיו בניו של יצחק חוטאים ונכנסים לצרה, תהא נזכרת להם עקדתו של יצחק, ויֵחָשב לפניך כאלו עֲפָרו צָבור על המזבח, ותסלח להם ותפדם מצרתם.

אמר לו הקב"ה: אתה אמרת את שלך, ואני אומר את שלי: עתידים בניו של יצחק לחטא לפני ואני דן אותם בראש־השנה, אלא אם מבקשים שאחפש להם זכות, ואזכור להם עקדת יצחק, יהיו תוקעים לפני בשופר של זה. אמר לו: מהו השופר? א"ל: חזור לאחוריך! מיד — „וירא והנה איל".

(סנהדרין פט, תנחומא, ילקוט שמעוני)

ממש — נמצא, מציאותי, אמתי.
תַקני — הכיני.
תַּהֲרות — התחרות, מריבה.
משטין — מְקַטְרֵג, מדבר שטנה.
עלוב בר עלובה - אמלל בן אמללה.
תעניות — צומות.
השתטה — נעשה שוטה.
יתיחד — יודע לאֵל אחד ומיוחד.
בדאי — בודה מלב, כוזב.

מַעֲלה — נעלה, נשא.
רָמז — קרץ.
שכינה — הופעת ה'.
מנשרות — יורדות ונופלות.
קומתו משוטטת— כלו רוחץ בדמעות.
סכין — שכין.
געה געיה — צעק צעקה.
עיניו מרופפות — רועדות, תלויות.
כשם — כמו.
עתידים — נכונים.

צח.

עוֹלִים וְיוֹרְדִים.

וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ.

אמר ר' שמואל בר נחמן: אלו שרי אֻמות העולם. שהראה לו הקב"ה ליעקב אבינו שׂרה של בבל עולה שבעים עֲוָקים — ויורד; ושל מדי חמשים ושנים — ויורד; ושל יון מאה — ויורד; ושל

אדום – עלה ולא ידע כמה... באותה שעה נתירא יעקב אבינו ואמר: שמא לזה אין ירידה? אמר לו הקב"ה: „וְאַתָּה אַל תִּירָא, עַבְדִּי יַעֲקֹב!" אפילו אתה רואהו עולה אצלי כִּבְיָכוֹל, משם אני מורידו.

אמר לו הקב"ה ליעקב: יעקב! למה אין אתה עולה? באותה שעה נתירא יעקב אבינו לעלות ואמר: כשם שיש לאלו ירידה, כך יש לי ירידה. – אמר לו הקב"ה: אם אתה עולה אין לך ירידה.

ולא האמין יעקב ולא עלה... אמר לו הקב"ה: אִלו עלית והאמנת לא היתה לך ירידה לעולם; אלא הואיל ולא האמנת – הרי בניך מִשְׁתַּעְבְּדים לארבע מלכֻיות הללו במסים ובאַרְנוניות ובגֻלְגָּליות. אמר לו יעקב: יכול לעולם? אמר לו: „אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק!"

(תנחומא)

עֻקים – מדרגות.

כביכול – כאלו בו יכול, כנוי לה' כשמיחסים אליו דבר אפשרי רק באדם.

בארנוניות – מס לכלכלת הצבא.

גלגליות – מס גלגלת.

צט.

מַחֲנָיִם.

בשעה שהלך יעקב לארם נהרים היו מלאכי ארץ-ישראל משמרים אותו ומלַוים אותו. כיון שהגיעו להוץ-לארץ נִסְתַּלקו וירדו אחרים ונִתְלַוּו לו. כיון שחזר מִלָּבָן, היו אותם מלאכים, שנמסרו לו, מְלַוים אותו עד ארץ ישראל. כשה־גישו מלאכי ארץ-ישראל שיעקב בא, יצאו לקראתו לְהִתְלַוּוֹת לו. התחילו שתי מחנות עומדות אצל יעקב (שנאמר: „מחנים"). מה עשה? שלח מהם בשליחותו אל עשו. מיד הלכו וקדמו לְעשו ועשו עצמם כשני ראשי גְיָסוֹת.

פגעה בו כת ראשונה, שהיו בה ארבע כִּתּוֹת, נפלו עליו, הכוהו ושִׁבְּרוהו. אמר להם: הניחוני, שאני בנו של יצחק, שנעקד על גבי המזבח! – הוסיפו להכותו. אמר להם: הניחוני, שאני אחיו של יעקב, שבא מפדן ארם. התחיל מתחנן ולומר להם: יעקב אחי בא לכלל עשרים שנה ואני מבקש לראותו. כיון שהזכיר להם „יעקב" –

הנִיחוּהוּ. אמרו לו: אתה הוא אחיו של יעקב אוהבנו? הרי אנו מניחים אותך לכבודו ולאהבתו. שאל לנו בשלומו!

כשפרשה ממנו כת ראשונה, פגעה בו הכת השניה ועשתה לו כמו שעשתה הכת ראשונה, וכן השלישית וכן הרביעית.

(שם)

נסתלקו — נעלו, הלכו להם.	כת — להקה, חברת.
נתלוו — נלוו.	לכלל עשרים שנה — לתקופת עשרים
בשליחותו — במלאכותו.	שנה לשבתו בארם.

ק׳
יַעֲקֹב וּמִיכָאֵל.

„וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ״- יש אומרים מ י כ א ל היה. אמר לו מיכאל: ומה אני. שהנני אחד מן השׂרים הראשונים, כך עשית לי, ואתה מתירא מעשׂו? —

אמר ר׳ טרפון: לא היתה לו רשות למיכאל לזוז ממקומו עד שנתן לו יעקב רשות, שנאמר: „שַׁלְּחֵני כי עלה השחר״.

אמר לו יעקב: וכי גנב או קֻבְיוּסְטוֹס אתה, שאתה מִתְיָרֵא מן השחר? באו כתות, כתות של מלאכי-השׁ״ת שאמרו לו: מיכאל, עלֵה! כי זמן הזמיר הגיע, ואם אין אתה פותח בשיר נמצא השיר בטל. התחיל מיכאל מתחנן ליעקב, אמר לו: בבקשה ממך, שלחני, שלא ישׂרפוני מלאכי השרת שבַּעֲרָבוֹת בשביל עִכּוּב השיר. אמר לו: „לא אשלחך כי אם ברכתני״. אמר לו: וכי איזה מהם חביב: השַּׁמָּשׁ או הבן? אני השַׁמָּשׁ ואתה הַבֵּן, ואתה צריך לברכתי? אמר לו: אף-על-פי-כן! מיד אמר לו: „לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישׂראל״. אשריך, ילוּד-אשה, שנכנסת בפַּלְטִין של מעלה ונצלתָ!

אמר רבי: בשעה שהיו מתאבקים רצתה כת של מיכאל לסַכְּנוֹ, אלא שנגלה עליהם הקב״ה. וכיון שראו להקב״ה תָּשַׁשׁ כחם. אמר לו הקב״ה למיכאל: יפה עשית, שעשית כהן שלי בעל מום? אמר לו: רבונו-של-עולם! והלא אני כֹהנך. אמר לו: אתה כהני ברקיע והוא כהני בארץ. מיד קרא מיכאל לרפאל ואמר לו: חברי, בבקשה

ממך, עמוד לי בצרה, שאתה ממֻנה על הרפואות. ירד רפאל ורפאו. ויש אומרים: שֶמֶש, שעתיד לזרוח על הצדיקים ולרפאותם מחֳלָיָם הזריח עליו הקב"ה ורפאו, דכתיב „ויזרח לו השמש".

„ויברך אותו שם" — אמר לפניו: יהי רצון שיהיו בניך צדיקים כמותך!

(מדרש אבכיר)

קביוסטוס — משחק בקלפים.
הזמיר — הזֶמר, השיר.
השמש — המשרת.

בפלטין — בהיכל.
תשש — רָפה.

קא.

יַעֲקֹב וְעֵשָׂו.

כשהיו יעקב ועשו במעי אמם אמר יעקב לעשו: עשו אחי! שני אחים אנחנו לאבינו, ושני עולמות יש לפנינו: העולם-הזה והעולם-הבא; העולם הזה יש בו אכילה ושתיה ומשא-ומתן; אבל העולם הבא אינו כן; ואם הוא רצונך, טול אתה העוה"ז ואני אטול העוה"ב.

באותה שעה נטל עשו בחלקו העוה"ז ויעקב נטל בחלקו העוה"ב.

וכשבא יעקב מבית לבן וראה עשו שיש ליעקב נשים ובנים ועבדים ושפחות ובהמות וכסף וזהב, מיד אמר עשו ליעקב: יעקב אחי, לא כך אמרת לי שתטול אתה העוה"ב ואני אטול העוה"ז? ומִנַּיִן לך כל העולם הזה: נשים ובנים וממון ועבדים ושפחות? למה אתה משתמש ונהנה מן הדברים שבעולם הזה כמותי?

השיב לו יעקב: זה מעט הרכוש שנתן לי הקב"ה להִשְׁתַּמֵּש בו לפי הצֹּרך שלי בעולם-הזה.

באותה שעה הֶאמיד עשו בדעתו ואמר: ומה העוה"ז שאין ליעקב חלק בו — כך נתן לו הקב"ה; העוה"ב שהוא חלקו, על אחת כמה וכמה! באותה שעה אמר לו עשו ליעקב: יעקב אחי! בוא ונעשה שֻׁתָּפוּת אני ואתה: טול אתה העוה"ז והעוה"ב הצי, ואני אטול גם-כן העוה"ז והעוה"ב חצי. אמר לו יעקב: „אדוני יודע כי הילדים רכים" ואינם יכולים לעמוד ביסורין של בניך...

(תנא דבי אליהו)

קב.

יוסף וְאֶחָיו.

א.

„וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ".

אמר יעקב לבניו: אתם גבורים, אתם נאים — אל תכָּנסו בשער אחד, ואל תעמדו במקום אחד, שלא תשלט בכם עין רעה.

„וירדו אחי יוסף" — היה לו לכתב „בני ישראל"? אלא שבתחלה לא נהגו בו אַחֲוה ומכרוהו; ולבסוף היו מִתְחָרטים ואומרים: מתי נרד למצרים ונחזיר את אחינו לאבינו! וכשאמר להם אביהם לירד למצרים, נתנו כלם דעה אחת להחזירו.

אמר רבי יהודה בר סימון: אף יוסף יודע היה שאחיו יורדים למצרים לשבר אֹכל. מה עשה? הושיב שומרים על כל הפתחים ואמר להם: ראו, כל מי שיִכָּנס לשבר אכל, כִּתבו שמו ושם אביו, ולערב הביאו לי פִּתְקיכם. — עשו השומרים כך: כיון שבאו בני יעקב, כל אחד ואחד נכנס בשער שלו, וכתבו את שמותם ושל אביהם. לערב הביאו פתקיהם לפני יוסף; זה קורא: „ראובן בן יעקב", וזה קורא: „שמעון בן יעקב" וזה - „לוי בן יעקב", וכן כל השוערים כל אחד ואחד את שלו. מיד אמר להם יוסף: סִתמו את האוצרות ופִתחו אוצר אחד. ונתן שמותם לבעל האוצר ואמר לו: ראה, כשיבאו אנשים אלו לידך תפוש אותם ושגרם לפני.

עברו שלשה ימים ולא באו. מיד נטל יוסף שבעים גבורים מבית המלך ושגרם לבקש אותם בשוק. הלכו ומצאו אותם בשוק. מיד תפשו אותם והביאום לפני יוסף.

„וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת" — מלמד שנעשה להם כנכרי. נטל הגביע והקיש בו. אמר להם: רואה אני בגביע שלי, כי מרגלים אתם. אמרו לו: כנים אנחנו, אלא כך צונו אבא: אל תכנסו בשער אחד. אמר להם: בשוק מה טיבכם? לא הייתם מתְיָראים מן העין, היכן צַוָּאת אביכם? אמרו לו: אֲבֵדה אָבדה לנו והיינו מבקשים אותה שם. אמר להם: איזה אבדה? אני רואה בגביע, ששנים

מכם החריבו כְּרַךְ גדול של שכם. אמרו לו: ומי הם? – הקיש בגביע ואמר: שמעון ולוי שמם. מיד נזדעזעו ואמרו לו: „שנים עשר עבדיך אחים אנחנו". אמר להם והיכן הם השְׁנַיִם? אמרו לו: „הקטן את אבינו היום והאחד איננו". מיד אמר להם: „את אחיכם הקטן הביאו אלי ויאמנו דבריכם". לקח את שמעון ואסר אותו לעיניהם ואמר להם: זה יהא חבוש עד שתביאו אחיכם. ולמה אסר את שמעון? מפני שהוא דְחָפוֹ לבור. ועוד, פֵּרֵש אותו מלוי, שלא יטלו עליו עצה להרגו.

מיד אמר שמעון לאחיו: כך עשיתם ליוסף וכך אתם מבקשים לעשות לי. אמרו לו: ומה נעשה? ימותו אנשי ביתנו ברעב? אמר להם: עשו מה שתרצו, עכשו אראה מי יכניס אותי לבית האסורים.

באותה שעה שלח יוסף אצל פרעה ואמר לו: שלח לי שבעים גבורים, שמצאתי לִסְטים ואני מבקש לתן עליהם כְּבָלים. שלח לו. והיו מִסְתַּכלים אחי יוסף מה היה מבקש לעשות? אמר יוסף לאותם גבורים: הכניסו את זה לבית האסורים ותנו כבלים ברגליו. כיון שקרבו אצלו צָוַח בהם שמעון. כיון ששמעו קולו נפלו על פניהם ונִשְׁתַּברו שִׁניהם. והיה מנשה בן יוסף יושב לפניהם. אמר לו יוסף: קום אתה! מיד קם מנשה והכהו מכה אחת, הכניסוהו בבית האסורים, ונתן עליו כֶּבל. אמר שמעון לאחיו: אתם אומרים: מכה של מצרים היא – זו אינה אלא של בית אבא...

כיון שראו אחי יוסף שהכניס מנשה את שמעון, ושלח ידו בו ונתן אותו בכבל, נפלה אימה עליהם והלכו אצל אביהם, וספרו לו את כל המאוֹרָע. אמר להם אביהם: היכן שמעון? אמרו לו: אותו האיש, אדוני הארץ, תְּפָשׂוֹ בשביל שנביא את אחינו הקטן. אמר להם: „אותי שכלתם, יוסף – איננו ושמעון – איננו ואת בנימן תקחו?" „ויאמר ראובן אל אביו: את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך". – אמר לו: שוטה! וכי בניך אינם בני? – אמר להם יהודה: הניחו לו לזקן הזה עד שתִּכְלה הַפַּת... אמר לו יהודה: אבא, אם ילך בנימין עמנו סָפֵק נתפס, ספק אינו נתפס; ואם לא ילך עמנו – כלנו מתים; מוטב תניח את הספק ותטול את הַוַּדאי. „אנכי אערבנו, מידי תבקשנו". מיד שלחו עִמָּהֶם.

ב.

„וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים".

מה ראה יעקב לברכם ב„אל שדי"? ללמדך שהרבה יסודים עברו על יעקב. עד שהיה במעי אמו היה עשו מריב עמו. ברח מפני עשו ללבן — היה שם עשרים שנה בצרות גדולות. ואחר שיצא, ירדף לבן אחריו להרגו. נמלט ממנו — בא עשו ובקש להרגו והפסיד עליו כל אותו הדורון. יצא מעשו — באה עליו צרת דינה. יצא מצרת דינה — באה עליו צרת רחל. אחר כל הצרות בקש לנוח קִמְעָא — באה עליו צרת יוסף. אחר־כך באה עליו צרת שמעון; אח"כ — צרת בנימין. לפיכך היה מתפלל ב„אל שדי" ואומר: מי שאמר לשמים וארץ: „די" — יאמר ליסורי: די! (לפי כשברא הקב"ה השמים והארץ היו נִמְתָּחִים והולכים עד שאמר להם הקב"ה: די!).

כיון שחזרו אחיו אצל יוסף „וישא עיניו וירא את בנימין" שמח בו, שראה בו דמות דְיוֹקְנוֹ של אביו. מיד — „ויצו את אשר על ביתו: מלא את אמתחות האנשים אכל".

„ויעמוס איש על המורו" — לא הֻצרך אחד מהם לסַיֵּעַ לחברו. והיו עומדים וּמְחַבְּטִים לבנימין על כתפיו ואומרים לו: גנבא ברא דגנבתא! בִּיַּשְׁתָּנוּ! בן אמך אתה, כך בִּיְּשָׁה אמך את אבינו. (ובשביל אותן המכות, שהכוהו על כתפיו, זכה שֶׁתִּשְׁרֶה שכינה בין כתפיו, שנאמר „ובין כתפיו שכן").

ג.

„ויגש אליו יהודה" — אמר רב שמואל בר נחמן: בשעה שהיו יהודה ויוסף מִתְוַכְּחִים זה עם זה, אמרו מלאכי השרת זה לזה: באו, נרד למטה ונראה שור וארי מתנגחים זה עם זה. בנוהג שבעולם, שור מתירא מפני ארי; ועכשו שור וארי מתנגחים ועומדים.

אמר ר' יוחנן: בשעה שתפס יוסף את בנימין ואמר: „האיש אשר נמצא הגביע בידו יהיה לי עבד" מיד כעס יהודה ושאג בקול גדול והלך קולו ארבע מאות פַּרְסָה, עד ששמע חושים בן דן וקפץ ובא מארץ כנען ובא אצל יהודה ושאגו שניהם, ובקשה ארץ מצרים לֵהָפֵךְ עליהם; ומקולם נפלו שתי עָרוֹת גדולות שבמצרים: פיתום ורעמסס (ועל דבר זה נגזר על ישראל לבנותן).

כיון שבעס יהודה — נִתְּעוּ שניהם של גבורי יוסף. ר׳ יהושע בן לוי אומר: אף אחיו של יוסף כיון שראו יהודה בכעס — אף הם נתמלאו חמה, ובעטו בארץ ועשו אותה תְּלָמִים, תלמים.

כיון שראה יוסף סמניו של יהודה שהוא כועס — מיד נזדעזע ונבהל, אמר: שמא יהרגני... ומה הם הסמנים של יהודה? עינו הימנית זולגת דם. (ויש אומרים: חמשה לבושים היה לבוש, ונימא אחת היתה לו בלבו, וכיון שהוא כועס — קורעת את כלם).

מה עשה יוסף באותה שעה? אותו עמוד של אבן, שהיה יושב עליו, בעט בו וַעֲשָׂאוֹ גל של צרורות. מיד תמה יהודה ואמר: זה גבור כמותנו! באותה שעה אחז יהודה את חרבו לשָׁלפה, ואינה נשלפת לו. אמר יהודה: ודאי ירא אלהים הוא.

„אֲדוֹנִי שָׁאַל אֶת עֲבָדָיו" — אמר לו יהודה ליוסף: מתחלה בעלילה באת עלינו: מכמה מדינות ירדו למצרים לשבר אכל ולא שאלת אחד מהם; שמא בתך באנו לשא? את אחותנו אתה סבור לשא? אף-על-פי-כן לא כסינו ממך דבר.

אמר לו יוסף: יהודה! למה אתה דַבְּרָן מכל אחיך? ואני רואה בגביע, שיש באחיך גדולים ממך ואתה פַּטִּיט. אמר לו: כל זאת שאתה רואה, בשביל הָעֲרָבוּת שֶׁעָרַבְתִּי אותו. אמר לו יוסף: מפני מה לא ערבת את אחיך, כשמכרתם אותו לישמעאלים בעשרים כסף, וצערת את אביך הזקן ואמרת לו: „טָרֹף טֹרַף יוסף", והוא לא חטא לך; אבל זה שחטא וגנב הגביע — אמור לאביך: „הלך החבל אחר הדלי"...

כיון ששמע יהודה כך צעק ובכה בקול גדול ואמר: „איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי?" — אמר לו יוסף: בא נתוַכּח שנינו, אמור מִלֶּיךָ וסדר דינך.

מיד אמר יהודה לנפתלי: לך וראה כמה שווקים יש במצרים. — קפץ וחזר. אמר לו: שנים עשר. אמר יהודה לאחיו: אני אחריב מהם שלשה וטלו כל אחד — אחד, ולא נשאיר בהם איש. — אמרו לו אחיו: יהודה! מצרים אינה כ ש כ ם; אם אתה מחריב מצרים תחריב את העולם כלו...

באותה שעה „לא-יכול יוסף להתאפק" ויאמר: „הוציאו כל

איש מעלי!" אמר יוסף בלבו: מוטב שאֵהרג ולא אבֵיש את אחי בפני המצרים.

אמר לו יהודה ליוסף: תדע שמתחלה לא באת עלינו אלא בעלילות: תחלה אמרת לנו: „מרגלים אתם"; שנית אמרת: גביע גנבתם; אני נשבע בחיי אבי הצדיק ואתה נשבעת בהיי פרעה הרשע. אם אני מוציא הרבי מנרתיקה אמַלא כל מצרים הרוגים! — אמר לו יוסף: אם תוציא חרבך מנרתיקה, אני כורכה על צוארך.— אמר לו יהודה: אם אפתח את פי אבלע אותך! — אמר לו יוסף: אם תפתח את פיך אני סותמו באבן. — אמר יהודה: מה נאמר לאבא?—אמר לו: אמור לאביך: „הלך החבל אחר הדלי". אמר לו יהודה: דין שקר אתה דן אותנו. אמר לו יוסף: אין לך דין שקר כמכירת אחיכם. — אמר לו יהודה: עכשו אני יוצא ואֶצְבע כל שוָקים שבמצרים בדם. — אמר לו יוסף: צַבָּעים הייתם מימיכם, שצְבַעְתם כתנת אחיכם בדם ואמרתם לאביכם „טָרֹף טֹרַף".

כיון שראה יוסף שהסכִּימה דעתו להחריב את מצרים אמר יוסף בלבו: מוטב שאֶתְוַדע להם ואַל יחריבו את מצרים. אמר להם יוסף: לא כך אמרתם שאחיו של בנימין מת. אני קניתיו, אקראנו ויבא אצלכם. — התחיל קורא: יוסף בן יעקב! בא אצלי! יוסף בן יעקב! בא אצלי! ודַבר עם אחיך שמכרוך.

היו נושאים עיניהם לארבע פנות הבית. — אמר להם יוסף: למה אתם מִסתַּכלים לכאן ולכאן? „אני יוסף אחיכם!"...

מיד פרחה נשמתם „ולא יכלו לענות אותו". עשה להם הקב"ה נֵס והזרה נשמתם.

כיון שהבירוהו בקשו להרגו. ירד מלאך ופזרם בארבע פנות הבית. באותה שעה צוַה יהודה בקול גדול ונפלו כל החומות שבמצרים. והפילו כל החיות שבמצרים, ונפל יוסף מכסאו, וירד פרעה מכסאו ונפלו שניו, וכל הגבורים שהיו עומדים לפני יוסף נהפכו פניהם לאחוריהם ולא נֶחזרו עד יום מותם.

כיון שראה יוסף שנתביישו בושה גדולה — אמר להם: „גשו נא אלי!" — וינשו. וכל אחד ואחד היה מנשקו ובוכה עליו.

(תנחומא, רבה, ילקוט שמעוני)

מתחרטים – נחמים, הוזרים מדבורם.

פֶּתֶק, פִּתְקָא – רשימה Записка

הקיש – הכה.

ספק – לא ברור, תפונה.

דורון – מתנה.

לְסַיֵּעַ – לעזור.

גנבא ברא דגנבתא – גנב בן רחל שגנבה התרפים.

שור וארי – יוסף ויהודה שנמשלו להם.

פַּרְסָה – Миля

חושים בן דן חרש היה.

דברן – המדבר הרבה.

פטיט – קטן.

ערבות – הבטחה בערבון.

מְלֹךְ – מלתך.

סַדֵּר – ערוך.

מנרתיקה – מתערה.

אצבע – אמשח בצבע דם.

צַבָּעִים – צובעים.

הסכימה – החליטה, נאותה.

פִּרחה – עפה, יצאה.

קג.

זֶרַע אָדָם.

בשעה שהנשים הצדקניות שבדור מצרים היו הולכות לשאב מים, היה הקב"ה מזמין להן דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופתות שתי קְדֵרות, אחת של חמין ואחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה ומרחיצות אותם וסָכות אותם ומאכילות אותם ומשקות אותם.

כשמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה. והקב"ה שולח מלאך משמי מרום ומְנַקֶה ומְשַׁפֵּר אותם, כחיה זו שֶׁמְשַׁפֶּרֶת את הַוָּלד. ומְלַקֵּט להם שני עִגּוּלים אחד של שמן ואחד של דבש. וכיון שמכירים בהם מצרים באים להרגם. ונעשה להם נס ונבלעים בקרקע. ומביאים מצרים שְׁוָרים וחורשים על גַבּם. לאחר שהולכים הם מְבַצְבְּצִים ויוצאים כעשב השדה. וכיון שמתגדלים באים עדרים, עדרים לבתיהם. וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירוהו תחלה.

(סוטה יא)

המים – תבשיל חם.

מולדיהן – לדתן.

ומשפר – ומיפה, ומפאר.

קד.

יְלִידָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.

„וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי" — להיכן הלך? אמר ר' יהודה בר זבינא, שהלך בעצת בתו: עמרם גדול הדור היה; כיון שגזר פרעה: „כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" - אמר לַשוא אנו עמֵלים!... עמד וגֵרש את אשתו. עמדו כלם וגרשו את נשיהם. אמרה לו בתו: אבא! קשה גזרתך יותר מִשֶׁל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות; פרעה הרשע — סָפק מתקימת גזרתו, ספק אינה מתקימת, אתה צדיק בודאי שגזרתך מתקימת. עמד והחזיר את אשתו. עמדו כלם והחזירו את נשותיהם.

„ויקח" - עשה לה מעשה „לִקוּחִין": הושיבה באפריון, ואהרן ומרים מרקדים לפניה, ומלאכי השרת אמרו: „אם הבנים שמחה!"

„וַתִּקַּח לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא" — אמר רבי אלעזר: מכאן לצדיקים שֶׁמָּמוֹנָם הביב עליהם יותר מגופם. וכל כך למה? לפי שאין פושטים ידיהם בגזל.

„וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק" — למה עמדה מרחוק? אמר ר' עמרם בשם רב: לפי שהיתה מִרְיָם מתנבאת ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל. כיון שנולד משה עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי, נתקימה נבואתך!

וכיון שהטילוה ליאור, עמדה אמה וטפחה לה על ראשה, אמרה לה: בתי! היכן נבואתך? והיינו דכתיב „ותתצב אחותו" לדעת מה יהא בסוף נבואתה.

„וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת" -- אמר רבי יוחנן: אין „הליכה" זו אלא לשון „מיתה": כיון דחזו דקא בעי לאצולי למשה - אמרו לה: גברתנו! מנהגו של עולם מלך בשר-ודם גוזר גזרה, אם כל העולם כלו אין מְקימים אותה, בניו ובני ביתו מקימים אותה; ואת עוברת על גזרת אביך! - בא גבריאל וַחֲבָטָן בקרקע.

„וְהִנֵּה נַעַר בֹּכֶה" — אמר רבי נהמיה: מלמד שעשתה לו אמו חֻפַּת נערים בתֵבה, אמרה: שמא לא אזכה לחֻפָּתו...

סוטה יב, רבה

לקוחין – נשואים.	דחזו דקא בעי לאצולי – שראו
חביב – אהוב.	שרוצה להציל את משה.

קה.
משֶׁה הַמּוֹשִׁיעַ.

„וַתְּבִיאֵהוּ לְבַת פַּרְעֹה וַיְהִי לָהּ לְבֵן" – היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחַבֶּבֶת אותו כאִלו הוא בנה, ולא היתה מוציאתו מפַּלָטְרִין של מלך. ולפי שהיה יפה הכל מתאוים לראותו. מי שהיה רואהו, לא היה מעביר עיניו ממנו. והיה פרעה מנשקו ומחבקו. נטל משה כִּתְרוֹ של פרעה ושׂם אותו על ראשו, כמו שעתיד לעשות לו כשיהיה גדול.

והיו שם יושבים חרטֻמי מצרים ואמרו: מתיראים אנו מזה, שנטל כִּתְרךָ וּנְתָנוֹ על ראשו, שלא יהיה זה, שעתיד לִטּול מלכותך ממך. מהם אומרים להרגו, מהם אומרים לשרפו.

היה יתרו יושב ביניהם, אמר להם: הנער הזה אין בו דעת, אלא בַּחֲנוּ אותו: הביאו לפניו בקערה זָהוב וגחלת, אם יושיט ידו לזהוב – יש בו דעת ומשפט מות לו; ואם יושיט ידו לגחלת – אין בו דעת ואין לו משפט מות.

מיד הביאו לפניו. ושלח משה ידו לִקַח הזהוב. בא גבריאל ודחה את ידו ותפש את הגחלת. והכנים ידו עם הגחלת לתוך פיו, ונכותה לשונו, ונעשה כבד-פה וכבד-לשון.

„וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלוֹתָם" – והיה בוכה ואומר: חֲבָל לי עליכם! מי יתן מותי תחתיכם! שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט. והיה נותן כתפיו וּמְסַיֵּעַ לכל אחד ואחד מהם. ראה משא גדול על קטן, ומשא קטן על גדול; משא איש על אשה, ומשא אשה על איש; משא זקן על בחור, ומשא בחור על זקן, והיה מניח דִּרְגּוֹן שלו והולך וּמְיַשֵּׁב להם סבלותם, ועושה כאלו מסיע לפרעה. – אמר הקב"ה: אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערם של ישראל ונהגת בהם מנהג אחים – אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך.

„וירא בסבלותם" – ראה שאין להם מנוחה, הלך ואמר לפרעה:

עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת, ואלו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים. — אמר לו פרעה: לך ועשה להם כמו שאמרת. הלך משה ותקן להם יום השבת לנוח.

„וַיֹּאמֶר: מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ? הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אוֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי?" — נודיע לפרעה מה שעשית למצרי. כיון ששמע משה כן נִתְיָרֵא מִלָּשׁוֹן הרע „ויאמר: אכן נודע הדבר". — אמרו רבותינו: משה היה מְהַרְהֵר בלבו ואומר: מה חטאו ישראל שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ למצרים? כיון ששמע דבריו, אמר: לשון הרע יש ביניהם האיך יהיו ראוים לגאולה? לכך אמר: „אכן נודע הדבר" בשביל איזה דבר הם משתעבדים.

„וישמע פרעה" — שעמדו דתן ואבירם והלשינו עליו „ויבקש להרג את משה", שלה פרעה והביא סַיָּף, שאין כמותו, ונתנו עשר פעמים על צַוארו. ונעשה צוארו של משה כעמוד השן ולא הזיקו.

„וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה" — וכי אפשר לבשר-ודם לברוח מפני המלכות? אלא בשעה שתפסו את משה והיכוהו להתיז ראשו, ירד מלאך מן השמים ונדמה להם בדמות משה. ותפסו את המלאך וברח משה.

אמר רבי יהושע בן לוי: נעשו כל הסַנְקְלִיטִין, שהיו יושבים לפני פרעה מהם אִלְּמִים, מהם חֵרְשִׁים, מהם סומים; והיה אומר לאלמים: היכן משה? ולא היו מדברים; לחרשים - ולא היו שומעים; לסומים - ולא היו רואים.

„וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת" — והלא הקב"ה שונא עבודה זרה ונתן מנוס למשה אצל עובד ע"ז? אלא יתרו כֹּמר היה לעבודה זרה, וראה שאין בה מַמָּשׁ והִרְהֵר לעשית תשובה, עד שלא בא משה. וקרא לבני עירו ואמר להם: עד עכשו הייתי מְשַׁמֵּשׁ אתכם. מעתה זקן אני, בַּחֲרוּ לכם כֹּמר אחר עמד והוציא כלי תשמישי עבודה זרה ונתן להם הכל. עמדו וְנִדּוּהוּ שלא יִזְדַּקֵּק לו אדם, ולא יעשה לו מלאכה. ובקש מן הרועים לרעות לו את צאנו ולא קבלו, לפיכך הוציא בנותיו.

„וַתֹּאמַרְןָ, אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרוֹעִים" — וכי מצרי היה

משה? משל לאחד שנְשָׁכוֹ הערוד, והיה רץ לתן רגליו במים. נתנן בנהר. וראה תינוק אחד שוקע במים, ושלח ידו והצילו. אמר לו התינוק: אלולא אתה – כבר הייתי מת. – אמר לו: לא אני הצלתיך אלא הערוד שנְשָׁכַני וברחתי ממנו. כך אמרו בנות יתרו למשה: יְיַשֵׁר כחך שהצלתנו מיד הרועים! אמר להן משה: אותו מצרי שהרגתי הוא הציל אתכן. ולכך אמרו לאביהן: „איש מצרי", מי גרם לזה שיבא אצלנו – איש מצרי שהרג.

(מד"ר)

חבל לי – צר לי.	להתיז – לכרות.
דרגון – משמרתו, משמרת נושא כלי המלך.	כלי תשמיש – כלי שרת.
הזיקו – גרם לו נזק;	יזדקק – יתחבר.
	יישר כחך – יחזק כחך = תודה.

קו.

רוֹעים נֶאֱמָנִים.

כשהיה משה רבנו רועה צאנו של יתרו במִדְבָּר בָּרח ממנו גדי, ורץ אחריו עד שהגיע לַחְסוּתָה. כיון שהגיע הגדי לחסוח נִזְדַּמְּנָה לו בְרֵכָה של מים ועמד לשתות. כיון שראה משה כך – אמר: לא ידעתי שֶׁאַתָּה רץ מפני הצמא וְעָיֵף אתה. הִמתין לו עד שֶׁשָּׁתָה, הִרכיבו על כְתֵפו וּנְשָׂאוֹ לעדרו. אמר הקדוש-ברוך-הוא: יש לך רחמים לנהוג צאני של בשר-ודם כך, חייך! אתה תרעה צאני – ישראל.

אף דוד לא בְדָקוֹ הקדוש-ברוך-הוא אלא בצאן. ומה היה דוד עושה? היה מונע השְׁוֹות הגדולים מפני הקטנים, והיה מוציא הקטנים לרעות תחלה, כדי שירעו העשב הרַך, ואחר-כך היה מוציא הזקנים, כדי שירעו העשב הבֵינוֹנִי, ואחר-כך היה מוציא הבחורים, שיהיו אוכלים העשב הַקָשה. אמר הקב"ה: מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כחו – יבא וירעה צאני – ישראל.

(מד"ר)

לַחְסוּה – לנִקרת הר.	הבינוֹני – שלא רך ולא קשה Средний
בְּדָקוֹ – בְּחָנוֹ.	

קז.

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לִפְנֵי פַּרְעֹה.

„וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה״ —

והיכן הלכו הזקנים שלא חשב אותם עמהם? שכבר אמר לו הקב״ה: „ובאת אתה וזקני ישראל״. — אמרו רבותינו: הלכו עמהם הזקנים והיו מְגַנבים את עצמם ונִשְׁמטים אחד אחד, שנים שנים והלכו להם. כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה לא נמצא אחד... אמר הקב״ה: כך עשיתם! חייכם, שאני פורע לכם. אימתי? בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני לקבל התורה החזירם הקב״ה, שנאמר: „ואל הזקנים אמר: שבו לנו בזה״.

אמר ר׳ היא בר אבא: אותו היום יום פְּרָזְבוֹטְיָא של פרעה היה, והיו כל המלכים באים ומְעַטְרים אותו, שיהיה קָוזמוֹקרַטור על כל המלכים. מִשֶׁעִטרו אותו היו משה ואהרן עומדים על פתח פלטרין של פרעה. והיו ארבע מאות פתחים לפלטרים של פרעה, ועל כל פתח ופתח אריות ודבים וחיות רעות, ולא היתה בריה יכולה לִכָּנס שם עד שהיו מאכילים אותם בשר, שלא יהיו מזיקים אותם. וכשבאו משה ואהרן נתקבצו כלם וסובבים ומלחכים רגליהם, והתחילו לְלַוּותם עד שבאו לפני פרעה.

והיו רואים אותם, שהם דומים למלאכי השרת ורום קומתם כארזי לבנון, וגלגלי עיניהם דומים לגלגלי החמה, וזְקָנות שלהם כאשכלות תְמרה, וזיו פניהם כזיו החמה; ומטה האלהים שחקוק עליו שֵׁם המפֹרש בידם, ודבור פיהם כאש שלהבת, מיד נפל פחד עליהם, וזִיעַ ורֶתֶת והלחלה אחזו את פרעה וכל היושבים לפניו. והסירו כובעיהם מעל ראשיהם והשתחוו להם;

אחר־כך נתחזק לבו של פרעה ואמר למשה ולאהרן: מי אתם? ומאין באתם? ומי שִׁגרכם אצלי? — אמרו לו: „אלהי העברים שלחנו אליך לאמר: שלח את עמי ויעבדני״. באותה שעה כעס ואמר להם: „מי יְיָ אשר אשמע בקולו?״ ולא היה יודע לשלוח לי עטרה, אלא הדברים אתם באים אלי? „לא ידעתי את יְיָ וגם את ישראל לא אשלח״.

אמר רבי לוי: באותה שעה הוציא דִפְתְּרָא של אלהות; התחיל

קורא: אלהי אדום, אלהי מואב, אלהי צידון וכן כלם. אמר להם: הרי קראתי כל כְּתָבַי ואין שם שמו של אלהיכם.

משל למה הדבר דומה? לכהן שהיה לו עבד שוטה. יצא הכהן חוץ למדינה. הלך העבד לבקש את רבו בבית הקברות. התחיל צוֹוֵחַ לבני אדם שעומדים שם: לא ראיתם בכאן רבי? - אמרו לו: רבך לא כהן הוא? – אמר להם: הן. אמרו לו: שוטה! ומי ראה כהן בבית הקברות!

כך אמרו משה ואהרן לפרעה: שוטה! אלהות אלה, שאתה אומר, מתים הם; אבל

„יְיָ אֱלֹהִים אֱמֶת, הוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם!"

אמר להם פרעה: בחור הוא? זקן הוא? כמה שנותיו? כמה עירות לכד? כמה שנים עברו מיום שעלה למלכות?

אמרו לו: אלהינו-כחו וגבורתו מלא עולם הוא היה עד שלא נברא העולם והוא יהיה בסוף כל העולמים, והוא יְצָרְךָ ונתן בך רוח היים.

אמר להם: ומה מעשיו? – אמרו לו: נוטה שמים וארץ, וקולו חוצב להבות אש, מְפָרֵק הרים ומשבר סלעים, קשתו – אש, חִצָּיו – שלהבת, רָמְחוֹ-לפיד, מָגִנּוֹ – עננים, חרבו-ברק, יוצר הרים וגבעות, מכסה שמים בעבים, מוריד גשמים וטְלָלִים, מפריח דשאים, ומְדַשֵּׁן פֵּרות, ועונה חַיּות, צָר את העֻבָּר במעי אמו, ומוציאו לאויר העולם, „מְהַעֲדֶה מַלְכִין וּמְהָקֵם מַלְכִין".

אמר להם: מתחלה שקר אתם מדברים. שאני אדון העולם ואני בראתי את עצמי ואת נילוס, „לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי". – באותה שעה קבץ את כל חכמי מצרים, אמר להם: שמא שמעתם שִׁמְעוֹ של אלהיהם של אלו? – אמרו לו: שמענו ש„בן חכמים" הוא, „בן מלכי קדם".

אמר הקב"ה: לעצמכם קראתם „חכמים" ולי – „בן חכמים". היכם! אני מאבד חכמתכם.

תנחומא, מד"ר

פרזבוטיא – שליחות ששלחו המלכים לדרוש בשלומו.	רֶתֶת - רֶתֶת.
קוזמוקרטור – מלך מלכים.	דפתרא – רשימה.
זיע – זועה.	צר את העֻבָּר – מצַיר צורת הולד.
	אויר Воздухъ

קח.

מַכּוֹת מִצְרַיִם.

"הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם".

מפני מה לָקו המים תחלה? מפני שפרעה והמצרים היו עובדים ליאור, אמר הקב"ה: ילקה אלהו ואחר-כך הוא עצמו. משל הדיוט אומר: „מחו אלהיא ויבהתון כמריא".

„ובעצים ובאבנים" – אפילו מה, שהמצרים היו רוקקים כלו דם.

אמר ר' אבין הלוי: ממכת דם העשירו ישראל. כיצד? מצרי וישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים; והמצרי הולך למלאות את הקִתּוֹן מתוכה ומוציאו מלא דם. ישראל שותה מים, ומצרי – דם מתוך הגיגית. אומר לו המצרי: תן לי בידך מעט מים. ונותן לו, ונעשים דם. אומר לו: נִשתה בתוך הקערה אני ואתה ביחד – ישראל שותה מים והמצרי שותה דם. וכשהיה לוקח מישראל בדמים יקרים, היה שותה מים. מכאן העשירו ישראל.

בטכסים של מלכים הביא עליהם את המכות. מלך בשר-ודם, כשמדינה מורדת בו, משלה עליהם לגיונות ומקיפים אותה. בתחלה סוכר אמת המים שלה; חזרו – מוטב; ואם לאו – מביא עליהם קוֹלָנִים. חזרו – מוטב; ואם לאו – יורה בהם חצים. חזרו – מוטב; ואם לאו – מביא עליהם בַּרְבַּרִים. חזרו – מוטב; ואם לאו – מביא עליהם דורמוסיות. חזרו – מוטב; ואם לאו – זורק בהם נֵפְט. חזרו – מוטב; ואם לאו – משליך עליהם אבני בְּלִיסְטְרָאוֹת. חזרו – מוטב; ואם לאו – מְגָרֶה בהם אֻכְלוּסִים הרבה. חזרו – יפה; ואם לאו – אוסר אותם בבית האסורים. חזרו – יפה; ואם לאו – הורג גדולים שבהם. כך בא הקב"ה על מצרים. בתחלה סָכַר אַמַּת המים שלהם–זה „דם". לא חזרו–הביא עליהם קולנים–אלו „צפרדעים". (רבי יוסי בר חנינא אמר: קִרְקוּרָן היה קשה להם מהַשְׁחָתָתָן). לא חזרו–ירה עליהם חצים – אלו ה„כנים", שהיו נכנסים בגופם של מצרים כחצים. לא חזרו – הביא עליהם ברברים,– זה „ערוב". לא חזרו – הביא עליהם דורמוסיות,– זה ה„דבר" והרג את מקניהם. לא חזרו – הביא עליהם נפט – זה ה„שחין". לא חזרו – השליך עליהם אבני בליסטראות –

זה ה„ברד״. לא הזרו – גָרה בהם אֻכלוסים הרבה – זה „ארבה״. לא הזרו – הֲבשם בבית האסורים – זה „חשך״. לא הזרו – הרג גדולים שבהם, – זו מכת „בכורות״.

כל מה שחשבו המצרים על ישראל – הביא הקב״ה עליהם. חשבו שיהיו שואבים מימיהם לפיכך „ויהפך יאוריהם לדם״. חשבו שיהיו טוענים פְּרַנְמטיהם – הביא עליהם צפרדעים, שהיו מְכַלות פְּרַקְמַטיא שלהם. חשבו שיהיו עובדים להם את האדמה – הִרְהיש את הארץ כנים. חשבו שיהיו טוענים את בניהם כפְּדַגוֹג – שלח בהם ערוב: אריות, זאבים, נמרים, דבים ונשרים. היה למצרי חמשה בנים והיה נותנם לישראל להוציאם לשוק בידו, בא ארי נוטל אחד, זאב נוטל אחד, דב – אחד, נמר – אחד, נשר – אחד. היה נכנס לתוך ביתו של מצרי לבדו אומר לו: היכן הם בני? אומר לו: שב, ואני אעשה לך חשבון: בא הארי ונטל אחד, והזאב – אחד, הדב – אחד, הנמר – אחד, והנשר – אחד. חשבו שיהיו רועים את מקניהם – שלח בהם את הדֶבר. חשבו לסקלם באבנים – הביא עליהם את הברד. חשבו שיהיו כורמיהם – הביא עליהם את הארבה, ואכל אילנותיהם. חשבו להבוש אותם בבית האסורים – הביא עליהם את החשך. חשבו להרג אותם – „וַיְיָ הכה כל בכור״. חשבו לשַקע אותם במים – „ונער פרעה והילו בים סוף״. –

(ילקוט, תנחומא)

מחו אלהיא ויבהתון כמריא – הכו האלים ויבעתו הכמרים.

ציגית – חבית.

קולנים – בעלי קול גדול.

ברברים – Варвары

קרקורן – קולן של הצפרדעים נקרא קרקור.

דורמוסיות – הרג, מגפה.

נפט – Нефть

בַּלִיסְטְרָאות – מכונות קולעות אבנים,

אכלוסים – המון רב.

הרחיש – השריץ.

פדגוג – מחנך ומלמד.

קט.

בַּעל הַבַּיִת דוֹחֵק.

בשעה שהביא הקב״ה מכת „בכורות״ על המצרים במצרים – קֹדם באה המכה עליהם ואחר־כך על אלהידם ועל צלמיהם. אותם

שהיו של כסף ושל זהב ונחשת ובדיל ועֹפרת נִתָּכים ונמסים; ואותם שהיו של עץ – נרקבים ונשברים.

כשראה פרעה כך – עמד בחצי הלילה וקרא למשה ולאהרן וצעק והלך בכל חוצות ישראל ואמר: היכן משה ואהרן עומדים? – ונערים קטנים של ישראל משחקים ואומרים לו: היכן אתה הולך? ואת מי אתה מבקש? – ואומר: את משה אוהבי אני מבקש. והם אומרים: בכאן הוא דר. ואחרים אומרים: בכאן הוא דר. כן היו משחקים עליו, עד שמצא את הבית ואמר לו: משה! „קומו צאו מתוך עמי"! אמר לו משה: וכי גנבים אנהנו שנצא בלילה? הקב"ה אמר לנו: „לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר".– א"ל: בבקשה ממך, קומו צאו! – אמר לו משה: למה אתה מטריח הרבה? א"ל: שאני בכור ומתיָרא אני, שמא אמות. א"ל משה: אל תתירא! לגדולה מזו אתה מתֻקן...

ולא פרעה לבד היה דוחק, אלא כל מצרים היו דוחקים. – אמר להם הקב"ה: הייכם! אין בלכם מתים כאן אלא בים. – ולמה לא מתו כלם במכת בכורות אלא בים? אמר ר' שמואל בר נחמני: בערמה באו מצרים על ישראל, אמרו: אם משעבדים אנו אותם באש – יכול אלהיהם להביא עלינו אש מלמעלה, כשם שהביא על הסדומים. אלא נשבע של יביא מבול – בואו ונְשַׁעְבדם במים. – אמר הקב"ה: נשבעתי שאני איני מביא עוד מבול לעולם. הייכם! אותם האנשים נגררים והולכים מאליהם לים.

(מדרש ויושע)

לגדולה מזו – לצרה יותר גדולה — לטבע בים.

ק'.
בֵּית־דִּין שֶׁל מַעְלָה.

בשעה שיצאו ישראל ממצרים פתח עֻזָּא שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבונו־של־עולם! אֻמה זוֹ שָׁאתה מוציא ממצרים יש לי עליה דין; אם רצונך – יבא מיכאל שר שלהם וידון לפניך עמי. – באותה שעה אמר הקב"ה למיכאל: בא ודין עמו. פתח עֻזָּא שר של מצרים ואמר לפניו:

– רבש"ע! אתה גזרת על אֻמה זו שתהיה מְשֻׁעְבֶּדת תחת יד אֻמתי ארבע מאות שנה, ועדין לא עבדו בהם אלא שמונים ושש שנה משנולדה מרים, ועדין לא הגיע זמנם לצאת; תן לי רשות ואהזירם תחת יד אֻמתי עד ת' שנה, שֶׁכְּשֵׁם שאתה קַים, כך שבועתך קַיָמת.

באותה שעה אמר הקב"ה למיכאל להחזיר לו תשובה. – שתק מיכאל. בקש עזא להחזיר את ישראל למצרים. – כיון שראה הקב"ה כך – אמר לו: מפני מה אתה רוצה להחזיר את בני למצרים? כלום נִתְחַיבו בני שעבוד אלא בשביל דבור אחד, שדִבֵּר אברהם אוהבי לפני: "במה אדע כי אירשנה", ואמרתי לו: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך" – כלום אמרתי "בארץ מצרים"? "בארץ לא להם" אמרתי, וכבר גלוי וידוע, שֶׁמִּשֶׁנולד יצחק נעשו גֵרים, וכבר עברו ארבע מאות שנה, אין לך עוד רשות לשַעבד אותם. – באותה שעה הציל הקב"ה את ישראל.

בשעה שבקש הקב"ה להטביע את מצרים, עמד עזא שר של מצרים לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבש"ע: נקראת צדיק וישר, אין לפניך לא עַולה ולא משא פנים ולא מקח שחד – למה אתה רוצה להטביע בני? בשביל שעבוד ששעבדו בהם? כבר נטלו שכרם כל כסף וזהב שלהם.

באותה שעה כנס הקב"ה כל פַּמַלְיָא של מעלה שלו ואמר להם: הֱוּו דנים ביני ובין עזא שר של מצרים: בנַי באו למצרים כגרים, ושעבדו בהם שעבוד קשה, עד שעלתה צעקתם לפני; ושלחתי להם שלוחים נאמנים – משה ואהרן; ולפני אותו רשע היו יושבים כל מלכי מזרח ומערב, והתחיל מתגאה לפניהם ואמר: מי ה' שלא הביא דורון כל אותן השנים, כדרך שמביאים לי כל המלכים? "לא ידעתי את ה'!" – כיון שכָפר בי שלחתי בו עשר מכות, ולא הועלתי. ולאחר שהודעתי לו את כחי וגבורתי, שלחם בעל כרחו, ועכשו רדף אחריהם להחזירם לשעבוד. מי שעשה כזאת – אינו ראוי לטַבעו בים?

השיבה כל פמליא של מעלה: הדין עמך, ועשה רצונך.

באותה שעה ענה עזא ואמר: רבש"ע! יודע אני בעצמי שהם חַיָבים אלא התנהג עמהם במדת רחמים. –

כיון שראה מיכאל ששרי האמות התחילו מלמדים סַנֵיגוֹרְיָא על מצרים – רָמז לגבריאל וטָס למצרים טיסה אחת ושמט לְבֵנָה עם טיטה ותינוק אחד ששקעוהו בבנין, עמד לו לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבש"ע! באופן זה שעבדו בניך...

כיון שראתה מדת-הדין כך אמרה: עשה דין לבניך במצרים שֶׁרֻבָּם חַיָּבִים.

(מדרש אבכיר, ויושע)

מקה – לקיחה.	בעל כרחו – למרות רצונו.
פמליא – להקת מלאכי השרת.	סניגוריא – המלצה, בקשת זכות.
שעבוד – עבדות.	טס טיסה – עף יָעַף.
כפר – כחש.	

קיא.
אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף.

תנו רבנן: בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבנו; שֶׁכָּל ישראל כלם נִתְעַסְּקוּ בְבִזָּה, והוא נתעסק במצות למצא ארונו של יוסף.

ומִנַּיִן היה יודע משה רבנו היכן יוסף קבור? – סרח בת אשר נִשְׁתַּיְּרָה מאותו הדור. הלך משה אצלה. אמר לה: כלום את יודעת היכן יוסף קבור? אמרה לו: ארון של מַתֶּכֶת עשו לו מצרים, וּקְבָעוּהוּ בנילוס, כדי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ מימיו. עוד אמרו החרטמים לפרעה: רצונך שלא תצא אֻמה זו מכאן לעולם – עצמותיו של יוסף אם לא ימצאו אותן, עד עולם אינם יכולים לצאת.

הלך משה ועמד על שפת נילוס. נטל צרור וחָקק בו: „עלה שור"! וצָוח: יוסף, יוסף! הגיעה העת, שנשבע הקב"ה, שאני גואל אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל; השכינה מעכבת לך, וישראל וענני כבוד מעכבים לך; אם אתה מראה את עצמך – מוטב; ואם לאו – הרי אנו נקיים משבועתך. מיד התחיל ארונו של יוסף מְפַעְפֵּעַ ועולה מן התהומות כקנה. לְקָחוֹ ושם אותו על כתפו והיה סובל אותו, וכל ישראל אחריו.

ר' נתן אומר: בְּקַבַּרְנִיט של מלכים היה קָבור. הלך משה ועמד

על קברניט של מלכים, אמר: יוסף! הגיעה עת ש:שבע הקב"ה, שאני גואל אתכם, והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל; השכינה מעכבת לך, וישראל וענני כבוד מעכבים לך; אם אתה מראה את עצמך – מוטב; ואם לאו – הרי אנו מְנֻקִים משבועתך. באותה שעה נזדעזע ארונו של יוסף. נְטָלוֹ משה והביאו אצלו.

כל אותן השנים, שהיו ישראל במדבר – היו שני ארונות הללו: אחד של מת ואחד של שכינה מהלכים זה עם זה. והיו עוברים ושבים אומרים: וכי מה דרכו של מת להלוך עם שכינה? – אמרו קִיֵם זה כל מה שכתוב בזה.

סוטה יג, תנחומא

מפעפע — מבעבע, דולח את המים ומעלה **אבעבעות.**

קברניט – 1) בית קברות; 2) מנהיג אניה.

קיב.

הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם.

תניא: רבי מאיר אומר: כשעמדו ישראל על הים, היו השבטים מנצחים זה עם זה: זה אומר: אני יורד תחלה לים, וזה אומר: אני יורד תחלה לים. קפץ שבטו של בנימין וירָד לים תחלה. (שנאמר: „שם בנימין צעיר ר ו ד ם" – אל תקרי „רודם" אלא: רד־ים). – והיו שרי יהודה רוגמים אותם (שנאמר: „שרי יהודה ר ג מ ת ם"). לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אֻשְׁפִּיזְכָן לגבורה.

אמר לו רבי יהודה: לא כך היה מעשה; אלא זה אומר: א י ן אני יורד תחלה לים, וזה אומר: א י ן אני יורד תחלה לים. קפץ נ ח ש ו ן ב ן ע מ י נ ד ב וירד לים תחלה.

באותה שעה היה משה מאריך בתפלה. אמר לו הקב"ה: ידידַי טובעים בים ואתה מאריך בתפלה לפני? אמר משה לפניו: רבש"ע! ומה בידי לעשות? אמר לו: „דבר אל בני ישראל: ויסעו!"

(סוטה לז)

תניא — שנינו.

מנצחים — מריבים.

אושפיזכן — שכן.

לגבורה — לאלהים.

קי"ג.
משֶׁה וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת.

אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: מה לילוד-אשה בינינו? אמר להם: לקבל התורה בא. אמרו לפניו: חֶמדה שֶׁגְּנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קדם שנברא העולם אתה מבקש לתנה לבשר-ודם? „מה אנוש כי תזכרנו?!"

אמר לו הקב"ה למשה: החזר להם תשובה. — אמר לפניו: רבש"ע! מִתְיָרא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. — אמר לו: אחוז בכסא-כבודי והחזר להם תשובה. — אמר משה: רבש"ע! תורה, שאתה נותן לי — מה כתוב בה?

— „אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם".

אמר להם: למצרים ירדתם? לפרעה השתַעבדתם? תורה למה תהא לכם? — שוב מה כתיב בה: — „לא יהיה לך אלהים אחרים" — בין עמים אתם שרויים, שעובדים עבודת-כוכבים? —

— שוב מה כתיב בה: — „זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ" — כלום אתם עושים מלאכה, שאתם צריכים שְׁבוּת?

— שוב מה כתיב בה: „לא תִשָּׂא" — משא-ומתן יש ביניכם?

— שוב מה כתיב בה: — „כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ" — אב ואם יש לכם?

— שוב מה כתיב בה: — „לא תרצח", „לא תגנב" — קנאה יש ביניכם? יצר-הרע שולט בכם? — מיד הודו לו להקב"ה.

(שבת פח)

הֶבֶל — אד. ח״ם הפה. | שבות — מנוחה.

קי"ד.
קַבָּלַת הַתּוֹרָה.

קדם שנתן הקב"ה תורתו לעמו ישראל, חזר על כל אֻמה ולשון לתן להם את התורה, שלא לתן להם פתחון-פה לעתיד-לבא לומר: אם נתן לנו הקב"ה את התורה היינו מקבלים אותה. — הלך

אצל בני עֵשָׂו ואמר להם: תקבלו את התורה? – אמרו לו: מה כתיב בה? – „לא תרצח". – ענו כלם ואמרו: וכי ברכה, שנִתְבָּרך עֵשו אבינו „ועל חרבך תחיה" אתה רוצה לעקור אותה? אין אנו רוצים לקבלה.

הלך אצל בני ישמעאל. אמר להם: תקבלו את התורה? אמרו לו: מה כתיב בה? – אמר להם: „לא תגנב". – אמרו: וכי ברכה שנתברך אבינו אתה רוצה לעקור ממנו? (דכתיב „ידו בכל"...) אין אנו רוצים לקבל תורתך. וכן חזר הקב"ה על כל אֻמות העולם ולא רצו לקַבל.

ואחר-כך בא אצל ישראל. אמר להם: תקבלו את התורה? – אמרו לפניו: מה כתיב בה? – אמר: שש מאות ושלש עשרה מצות. – אמרו: „כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". – מיד ירדו מאה ועשרים אלף רבוא מלאכים וקשרו לכל אחד מישראל שני כְּתָרים, אחד כנגד „נעשה", ואחד כנגד „נשמע". וקִבלו את התורה בשמחה.

וכשנתן את התורה לישראל אמר להם: תנו לי עֲרֵבים שתְּקימו אותה. – אמרו לפניו: הנה אברהם, הוא יהיה עָרֵב בעדנו. – אמר להם: חיב הוא לי בעבור ישמעאל, שעתיד להרג את בני בצמא. – אמרו לו: הרי יצחק! – אמר להם: חיב הוא לי, על שאָהב את עֵשו שונאי. אמרו: הנה יעקב! – אמר להם: חיב הוא לי, שלא השלים נדרו בבואו מפדן ארם. – אמרו לפניו: הרי בנינו! מיד אמר הקב"ה: תנו לי אותם ערֵבים, ואני אקבלם.

מיד הביאו בני ישראל את נשיהם עם יונקי שָׁדַים ונשיהם המְעֻבָּרות ועשה הקב"ה בטניהן כזכוכית והיו מדברים עמו. אמר להם: ראו, שאני רוצה לתן תורה לאבותיכם, ואתם ערֵבים בעדם שיקימוה? אמרו לו: הן. – אמר להם: „אנכי יי אלהיך". – אמרו לו: הן. – „לא יהיה לך אלהים אחרים". – אמרו לו: לאו. – וכה היו עונים אותו על הן – הן, ועל לאו – לאו. – אמר להם: „לא תשא את שם יי אלהיך לשוא". – אמרו לו: לאו. – וכשראה הקב"ה שבכל לבם וברב אהבה היו ממהרים לקבל התורה – שִׁבְּחם ואִשרם. ואמר: „אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ".

(מדרש עשרת הדברות)

מְעֻברות – הרות.

קטו.

עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת.

דבור ראשון כשיצא מפי הקב"ה, היו זיקים וברקים יוצאים מפיו. לפיד מימינו ולפיד משמאלו. והקול פורח באויר השמים ואומר: עמי, עמי בית ישראל! „אנכי יי אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". וכששמעו ישראל הדבור יוצא מפי הקב"ה הזרו לאחוריהם שתים עשרה מילין, ויצאה נשמתם (שנאמר „נפשי יצאה בדברו").

חזרה התורה לפני הקב"ה ואמרה: רבש"ע! למי נתתני? להיים או למתים? אמר לה הקב"ה: לחיים. — אמרה לפניו: הנה כֻּלם מתים. - אמר לה: בגללך אחַיֶּה אותם. מה עשה הקב"ה? הוריד טל, שעתיד להחיות בו את המתים לעתיד-לבא, והֶחֱיָם. (שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה").

בשעה שהתחיל הקב"ה לדבר רעשו העליונים והתחתונים, ולא היו ישראל יכולים לעמוד על רגליהם. מה עשה הקב"ה? שלח לכל אחד ואחד מישראל שני מלאכים, אחד שמניח ידו על לבו, שלא תצא נשמתו, ואחד שמגביה את ראשו, שיוכל לראות את בוראו; והקב"ה נתן להם רשות להִסְתַּכֵּל בכבודו, והיו רואים את הקול שהיה הולך ומִתְעַגֵּל אל אזניהם, והיה הדבור אומר: תקבל עליך את התורה, שיש בה רמ"ח (מאתים וארבעים ושמונה) מצות „עשה", כנגד אֵבָרֶיךָ? והיו עונים: הן, הן! — וחוזר מן האזן ונושקו על פיו. ועוד הוזר הדבור מפיו ומִתְעַגֵּל אל האזן ואומר: תקבל עליך את התורה, שיש בה שס"ה (שלש מאות וששים וחמש) מצות „לא תעשה", כנגד ימות השנה? והיו ישראל עונים: הן, הן! — וחוזר הדבור מן האזן ונושקו על פיו.

מיד פתח להם הקב"ה שבעת הרקיעים ושבעת הארצות ואמר: ראו, אתם עדי שאין כמוני במרומים!

(שם)

מילים — Миля | אברים — חלקי הגוף.

מתעגל — מתגלגל.

קטז.

מַהֲלָקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח.

קרח לֵיצָן היה, והיה מתלוצץ על משה ועל אהרן. מה עשה? — כנס את כל הקהל והתחיל לומר לְצָנוּת: אלמנה אחת היתה, ועמה שתי נערות יתומות. והיה לה שדה אחד. באה לחרוש— אמר לה משה: „לא תחרוש בשור והמור יחדו". באה לזרוע - אמר לה משה: „שדך לא תזרע כלאים". באתה לקצור ולעשות עֲרֵמָה — אמר לה: הניחי „לקט", „שכחה" ו„פאה". באה לעשות גֹרן - אמר לה: תני „תרומה" ו„תרומת מעשר" ו„מעשר ראשון" ו„מעשר שני".— הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. מה עשתה? — מכרה את השדה ולקחה שתי כבשות ללבוש מגזותיהן וְלֵהָנוֹת מִפֵּרוֹתֵיהֶן.

כיון שילדו — בא אהרן ואמר לה: תני לי את הבכורות, שכך אמר לי הקב"ה: „כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לַיָי". — הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. - הגיע זמן גִזָּה וגזזה אותן אמר לה: תני לי ראשית הַגֵּז, שכן אמר לי הקב"ה: „וראשית גז צאנך תתן לי". — אמרה אין בי כֹח לעמוד בפני האיש הזה... הריני שוחטת אותן ואוכלְתָּן.

כיון ששְׁחָטָתַן אמר לה אהרן: תני לי הזרוע, הלחיים וְהַקֵּבָה.— אמרה לו: אפילו אחר ששחטתי אותן לא נִצַּלתי מידו - הן עלי חרם! — אמר לה: תני לי, שכך אמר הכתוב: „כל חרם בישראל לך יהיה". נְטלן והלך לו, והניחה בוכה היא ושתי בנותיה...

כְּדֵין הא עֲלובתא, כך הם עושים ותולים בהקב"ה...

(מדרש שוחר טוב)

ליצן — לץ.
מִפֵּרוֹתֵיהֶן: חֲלָבָן וּוְלָדוֹתֵיהֶן;

כדין הא עלובתא — כמו האמללה הזאת.

קיז.

תִּלְבֹּשֶׁת יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר.

שאל רבי אלעזר את ר' שמעון: כשיצאו ישראל ממצרים כלי-קורים הוציאו עמהם? — אמר לו: לאו. — ומהיכן היו לובשים כל-

ארבעים שנה? – א"ל: ממה שהלבישום מלאכי-השרת (שנאמר „ואלבישך רקמה") . א"ל: ולא היו בָלים? – אמר: ולא קרית „שמלתך לא בלתה מעליך?" א"ל: ולא היו הקטנים גדֵלים? – אמר לו: צא ולמד מן החֹמט הזה, שכל זמן שהוא גדל – נרתיקו גדל עמו. אמר לו: ולא היו צריכים תְכַבֶּסֶת? – א"ל: הענן שָף בהם ומְגַהצם. – אמר לו: ולא היו נשרפים? – א"ל: צא ולמד מסַלְמַנְדְרָא זאת, שאינה מִתְגַהֶצֶת אלא על-ידי האור.

– ולא היו עושים כנים?

אמר לו: במותם לא עשו, בחייהם לא כל-שכן!

– ולא היו מסריחים מריח הזֵעה, שלא היו מחליפים את בגדיהם?

אמר לו: הבאר היה מעלה להם מיני דשאים, והיו מגעגעים בהם, והיה ריחם נודף מסוף העולם ועד סופו.

כיון שראו ישראל האיך הקב"ה מְגַהֲצָם ומְעַדְּנָם במדבר התחילו מקלסים ואומרים: את הוא רעיא טבא, לא חסרא טובתך לעולם!

(שם)

כלי קודיים – כלי אריגת לארוג בגדים.	סלמנדרא – מין חיה Саламандра
תכבסת – כביסה, כִבּוּס.	מסריחים – מעלים ריח רע.
שָף – מתחכך.	מגעגעים – מתגוללים.
ומְגַהצם – ומבריקם, ומטהרם.	מעדנם – מענגם, בורא להם עדנים.
	את רעיא טבא – אתה רועה טוב.

קיח.

מֵתֵי מִדְבָּר.

כל אותן השנים שהיו ישראל במדבר, ערב תשעה באב, היה כָּרוז יוצא מלפני משה ומכריז: הכל ילכו לחפור! – והלך כל אחד ואחד וחפר קבר לעצמו, והיה לן בו.

למחר היה מכריז יוצא ומכריז: יִבָּדלו החיים מן המתים! – והיו עומדים ומוצאים עצמם חסרים חמשה עשר אלף בִּפְרוּטְרוּט – עד שחסרו שש מאות אלף.

בשנת הארבעים האחרונה גם כן עשו כך – ועמדו כלם. כיון שראו שעמדו כלם נתיראו ואמרו: שמא טעינו בחשבון החדש. חזרו בליל עשירי ולנו כל אחד ואחד בקברו. – למחר עמדו כלם. חזרו עוד בליל אחד עשר, וכן בשנים עשר, וכן בשלשה עשר, ארבעה עשר, חמשה עשר. וכיון שראו, שאין אחד מהם מת – ידעו שבטלה הגזרה וַעֲשָׂאוּהוּ יום־טוב. – וכן שָׁנוּ חכמים: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים.

(שם)

כרוז – קריאה, הודעה.
ומכריז – ומעביר קול.

בפרוטרוט – בדיוק, לא פחות ולא יותר.

קיט.

פְּטִירָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן.

כשהגיע זמנו של אהרן לִפָּטֵר מן העולם – השכים משה בשחרית והלך לו אצל אהרן. התחיל קורא: אהרן אחי! – ירד אצלו, אמר לו: מה ראית להשכים ולבא כאן היום?

והיה משה מתבַּיֵּשׁ לומר לאהרן: הגיע זמנך לִפָּטֵר מן העולם. אמר לו: אהרן אחי! דבר תורה הייתי מְהַרְהֵר בלילה ומִתְקַשֶּׁה הרבה, לכך השכמתי ובאתי אצלך. אמר לו: ומהו הדבר? אמר לו: איני זוכר, אלא יודע אני שבספר „בראשית" הוא; הבא אותו ונקרא בו.

נטלו ספר „בראשית" וקראו בו כל פָּרָשָׁה ופרשה, ועל כל אחת ואחת אמר: יפה עשה ויפה ברא הקב"ה!

וכיון שהגיעו לבריאת „אדם" – אמר משה: מה אמר לאדם שהביא מות לעולם! גם אני ששלטתי במלאכי־השרת, ואתה שעצרת בעד המות, אין סופנו לכך? כמה שנים יש לנו עוד לחיות?...

אמר לו אהרן למשה: קְטַנּוֹת הן! – והיה משה מדבר ומדבר עד שהזכיר לו יום המות. מיד הרגישו עצמותיו של אהרן גְוִיעָתוֹ – אמר לו: שמא בשבילי הוא הדבר? אמר לו: הן! – מיד ראו אותו ישראל שֶׁנִּגְרְעָה קוֹמָתוֹ. א"ל אהרן: „לִבִּי יָחִיל בְּקִרְבִּי וְאֵימוֹת מָוֶת נָפְלוּ עָלָי"... אמר לו: מְקַבֵּל עליך למות? א"ל: הן. א"ל: נעלה לְהֹר ההר.

ולא אמות, ועונותי יהיו נמהלים ביסורים שתביא בגופי, ואל תתנני בחבלו של מלאך־המות, אם אתה עושה כן – אגיד שִׁבְחך לכל באי עולם. – אמר לו: „זה השער לַיְיָ צדיקים יבואו בו" – מוכן הוא לצדיקים ולכל הבריות מימות עולם.

ב.

כיון שראה משה שֶׁנֶּחְתַּם עליו גְזַר־דין – עמד וְעָג עוגה קטנה ועמד בתוכה ואמר: איני זָז מכאן עד שתְּבַטל אותה גזרה. באותה שעה לבש משה שק ונִתְעַטֵּף שק, ונִתְפַּלֵּשׁ בעפר, ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקב"ה, עד שנזדעזעו שמים וארץ וסדרי בראשית, ואמרו: שמא הגיע צִבְיוֹנוֹ של הקב"ה לחדש את עולמו? יצתה בת־קול ואמרה: עדין לא הגיע צִבְיונו של הקב"ה להדש עולמו. – מה עשה הקב"ה באותה שעה? הכריז בכל שער ושער של כל רקיע ורקיע, בכל בית־דין ובית־דין, שלא יקבלו תפלתו של משה, ולא יעלו אותה לפניו, מפני שנחתם עליו גזר־דין. וקרא הקב"ה בבהלה ואמר למלאכי־השרת: רדו בבהלה ונַעלו כל שערי הרקיעים, שגבר קול התפלה כְּלַפֵּי מעלה; שהיתה תפלתו דומה להרב שהיא קורעת והותכת ואין מעכב. וכשראו מלאכי השרת ושרפי להבה שלא נשא הקב"ה פנים למשה ולא נתן לו חיים ולא הכניסו לארץ ישראל – אמרו: „בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ".

באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע! גלוי וידוע לפניך יגיעי וצערי, שנִצְטַעַרתי על ישראל עד שיהיו מאמינים בשמך. כמה צער נצטערתי עליהם, עד שקבעתי להם תורה ומצות! אמרתי: כמו שראיתי בצרתם, כך אראה בטובתם; ועכשו שהגיעה טובתם של ישראל, אתה אומר לי: „לא תעבור את הירדן הזה!" הרי אתה עושה תורתך פְלַסְתֵּר, דכתיב: „ביומו תתן שכרו, ולא תבוא עליו השמש, כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו". זהו שִׁלּום עבודה של ארבעים שנה, שעמלתי עד שנהיו עם קדוש ונאמן?! רבש"ע! אם אין אתה מכנים אותי לארץ־ישראל, הניחני כחיות השדה, שהן אוכלות עשבים ושותות מים, והיות ורואות את עולמם, כך תהא נפשי כאחת מהן. או הניחני בעולם הזה כעוף זה, הפורח בכל ארבע רוחות העולם, ומלקט מזונו בכל יום, ולעת

הערב הוא חוזר לקנו, כך תהא נפשי כאחד מהם. אמר לו הקב"ה: „רב לך!"...

ג.

כיון שראה משה, שאין משגיחים בו – הלך אצל שמים וארץ אמר להם: בַקשו עלי רחמים! – אמרו לו: עד שנבקש רחמים עליך, נבקש רחמים על עצמנו. שכתוב:

„כִּי שָׁמַיִם כֶּעָשָׁן נִמְלָחוּ, וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה".

הלך משה אצל חמה ולבנה, אמר להם: בקשו רחמים עלי!– אמרו לו: עד שנבקש רחמים עליך, נבקש רחמים על עצמנו, שכתוב „וחפרה הלבנה ובושה החמה".

הלך אצל כוכבים ומזלות, אמר להם: בקשו רחמים עלי! – אמרו לו: עד שנבקש רחמים עליך, נבקש רחמים על עצמנו, שנאמר „ונמקו כל צבא השמים".

הלך אצל הרים וגבעות, אמר להם: בקשו עלי רחמים!— אמרו לו: עד שנבקש עליך, נבקש על עצמנו, שנאמר „כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה".

הלך אצל הים, אמר לו: בקש עלי רחמים! - אמר לו: בן עמרם! מה היום מיומים? הלא אתה בן עמרם, שבאת עלי במטך, הכיתני וחלקתני לשנים עשר שבילים, ולא יכלתי לעמוד לפניך, מפני שכינה שמהלכת לימינך, והיום מה עלתה לך?

כיון שהזכירו הים מה שעשה בנערותו – צעק ובכה ואמר: „מי יתנני כירחי קדם, כימי אלה ישמרני"! בשעה שעברתי בך הייתי מלך עולם, ועכשו אני מֻשְׁתַּטח, ואין משגיחים בי...

מיד הלך לו אצל שר־הפנים, אמר לו: בקש עלי רחמים שלא אמות! אמר לו: משה רבי! טֹרח זה למה? כבר שמעתי מאחורי הפרגוד, שאין תפלתך נשמעה בדבר זה.

הניח משה ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה ואומר: אצל מי אלך לבקש עלי רחמים?... באותה שעה נתמלא הקב"ה עֶברה עליו, עד שפתח משה מקרא זה:

„וַיַּעֲבוֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן!"...

מיד נִתְקָרְרָה דעתו של הקב"ה ואמר למשה: משה! שתי

שבועות נשבעתי: אחת שתמות, ואחת שלא לאַבד את ישראל. לבטל את שתיהן אי אפשר, אם תרצה לחיות - יאבדו ישראל. - אמר לפניו: רבונו של עולם! בעלילה אתה בא עלי, אתה תופש החבל בשני ראשים,-יאבד משה ואלף כמותו ואל יאבד אחד מישראל!

אמר לפניו: רבון העולמים! רגלים שעלו לרקיע ופנים שקבלו פני השכינה וידים שקבלו תורה מידך - ילהכו עפר? - אמר לו הקב"ה: כל זה שאתה מצטער למה? - אמר לפניו: רבון העולמים! יוכבד אמי, שקָהו שִׁנֶּיהָ בחייה בשִׁנֵּי בניה, עוד תקהינה שניה במיתתי? - אמר לו: כך עלתה במחשבה לפני וכך מנהגו של עולם: דור, דור ודורשיו; דור, דור ופַרְנָסיו, דור, דור ומנהיגיו. עד עכשו היה חלקך לשרת לפני, ומעכשו אבד חלקך והגיעה שעתו של יהושע תלמידך לשרת. - אמר לפניו: רבוני! אם מפני יהושע אני מת, אלך ואהיה לו תלמיד. - אמר לו: אם אתה רוצה לעשות כך - לך עשה!

ד.

עמד משה והשכים לפתחו של יהושע. היה יהושע יושב ודורש, ועמד משה וכפף קומתו והניח ידו על לבו. ונתעלמו עיניו של יהושע ולא ראה אותו, כדי שיצטער וישלים עצמו למיתה. והלכו ישראל אצל פתחו של משה ללמוד תורה, ושאלו ואמרו: משה רבנו היכן הוא? - אמרו להם: השכים והלך לפתחו של יהושע. הלכו ומצאוהו בפתחו של יהושע. והיה יהושע יושב ומשה עומד. - אמרו לו ליהושע: מה עלתה על לבך? משה רבנו עומד ואתה יושב! כיון שתלה יהושע עיניו וראהו - מיד קרע בגדיו וצעק, ובכה, ואמר: רבי, רבי! אבי, אבי!... אמרו ישראל למשה: משה רבנו! למדנו תורה. - אמר להם: אין לי רשות. - אמרו לו: אין אנו מניחים אותך... יצאה בת-קול ואמרה: למדו מיהושע, וקבלו עליכם הדבר!

ישב יהושע בראש ומשה - לימינו, ובני אהרן - משמאלו, והיה יהושע יושב ודורש בפני משה. באותה שעה אמר משה: רבון העולמים! עד עכשו בקשתי חיים, ועכשו הרי נפשי נתונה לך!...

ה.

כיון שהשלים עצמו למיתה, פתח הקב"ה ואמר: „מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים?!" מי יעמוד לישראל בשעת כעסי? ומי יעמוד להם

במלחמותיהם ? מי יבקש רחמים עליהם בשעה שהם חוטאים לפני ?!
באותה שעה בא מ ט ט ר ו ן ונִשְׁתַּטַּח לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבש"ע! משה בחייו שלך ובמותו שלך. — אמר לו הקב"ה: אמשול לך משל: למה הדבר דומה - למלך שהיה לו בן, ובכל יום ויום היה מכעיס את אביו ומבקש אביו להרגו. והיתה אמו מצילָתוֹ מידו. לימים מתה אמו, והיה המלך בוכה. אמרו לו עבדיו: אדוננו המלך! מפני מה אתה בוכה? - אמר להם: לא על אשתי ב ל ב ד אני בוכה, אלא עליה ועל בני; שהרי כמה פעמים כעסתי עליו ובקשתי להרגו והיא היתה מצילתו מידי. — אף כך אמר הקב"ה למטטרון: לא על משה בלבד אני מתאונן, אלא עליו ועל ישראל, שהרבה פעמים הכעיסוני, וכעסתי עליהם ועמד בפרץ לפני להשיב חמתי מהשחיתם.

ו.

באו ואמרו למשה: הגיעה שעה שאתה נפטר מן העולם. אמר להם: הַמְתִּינוּ לי עד שאברך את ישראל, שלא מצאו בי קורת רוח בעולם, מפני אַזְהָרוֹת ותוכחות שהייתי מוכיחם.
התחיל לברך כל שבט ושבט בפני עצמו. כיון שראה שנתקצרה השעה כְּלָלָם כלם בברכה אחת.
באו ואמרו לו: הגיע חצי השעה שאתה נפטר מן העולם. אמר להם לישראל: הרבה צִערתי אתכם על התורה ועל המצות, ועכשו מַחֲלוּ לי. אמרו לו: רבנו ואדוננו! מָחוּל הוא לך! — אף ישראל עמדו עליו ואמרו לו: משה רבנו! הרבה הכעסנוך והרבינו עליך טרח, מחל לנו! - אמר להם: מחול לכם.
באו ואמרו לו: הגיע רגע שאתה נפטר מן העולם. אמר: ברוך שֵׁם חי וקים לעד!
באו ואמרו לו: הגיע חצי רגע. נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו ואמר לישראל: ראו אחריתו של בשר-ודם!...
באותה שעה עמד משה וקִדש עצמו כשרפים. וירד הקב"ה משמי שמים העליונים לטול נשמתו של משה, ושלשה מלאכי השרת עמו: מ י כ א ל, ג ב ר י א ל ו ז ג ז ג א ל - מיכאל הִציע מטתו של משה, גבריאל פרש בגד של בוץ מראשותיו וזגזגאל— ממרגלותיו. ומיכאל מצד אחד, וגבריאל מצד אחד.

אמר הקב"ה למשה: משה! סגור עיניך! – וסָגר. – הַנח ידך על חזך! – והֵניח.

באותה שעה קרא הקב"ה לנשמה מתוך גופו, אמר לה: בתי! מאה ועשרים שנה קִצַבתיך בגופו של משה, עכשו הגיע קצך לצאת, צאי אַל תאחרי.

אמרה לפניו: רבש"ע! יודעת אני, שאתה אלהַ כל הרוחות וכל הנפשות מסורות בידך, ואתה בראתני, ואתה נתתני בגופו של משה ק"כ שנה, ועכשו יש גוף טהור יותר מגופו של משה? אני אוהבת אותו ואיני רוצה לצאת ממנו.

אמר לה הקב"ה: צאי ואל תאחרי! ואני מעלה אותך לשמי שמים העליונים, ואני מושיבך תחת כסא כבודי אצל כרובים ושרפים וגדודים.

באותה שעה נְשָקוֹ הקב"ה למשה ונטל נשמתו בנשיקה.

(תנחומא, דברים רבה)

בקטנותי – כשהייתי קטן.
יסורים – ענוים, מכאובים.
צביונו – רצונו.
כְלַפי – נגד.
פלסתר – שקר, בדיה.
שִלום – תשלום שכר.
בנערותו – בימי נעוריו.

פרנָס – מנהיג.
קורת רוח – ענג נפש.
אזהרה – התראה, הודעה מראש להזהר.
כרובים, שרפים, גדודים – שמות מחנות מלאכים.

קכא.

עֲלִיַת אֶלְקָנָה.

אלקנה היה עולה לשילה ארבע פעמים בשנה, שלש מן התורה, ואחת שקבל עליו הוא בנדבה. ועלה אלקנה ואשתו ובניו ובני ביתו ואחיו ואחיותיו, וכל קרוביו היו עולים עמו, ואמר להם למדו מן הכנענים שעשו דרך עבודה לאלילים שלהם, אף-על-פי שהם הבל וריק; קל-וחמר שאתם צריכים לעשות דרך עבודה ולעלות לפני ארון ברית ה', שהוא אֵל חי וקים! אמר להם שיעלו כלם עמו.

וכשעולים עמו בדרך היו לָנים ברחובה של עיר, והיו מתקבצים כלם, והיתה המדינה מַרגשת, והיו שואלים אותם: להיכן תלכו? ואומרים להם: לבית האלהים שבשילה, שֶׁמִשָׁם תצא תורה ומעשים טובים; ואתם למה לא תעלו עמנו? נלך ביחד!

מיד עיניהם מְשַׁגרות דמעות ואומרים להם: נעלה עמכם! —

לשנה האחרת עלו עמו כחמשה בתים, ולשנה האחרת – כעשרה בתים, ולשנה האחרת הרגישו כלם לעלות. והיו עולים עמו כששים בתים.

ובדרך שהיה עולה שנה זו, אינו עולה לשנה האחרת, עד שהיו כל ישראל עולים. והיה אלקנה מכריע את כל ישראל לכף זכות, וחָנך אותם במצות וזִכו רבים על ידו. והקב"ה שהוא בוחן לבבות וכליות אמר לו לאלקנה: אתה הכרעת את ישראל לכף זכות וחִנכת אותם במצות, וזִכו רבים על ידך – חייך! אני אוציא ממך בן שיכריע את כל ישראל לכף זכות וִיחַנֵךְ אותם במצות ויְזכו רבים על ידו.

(אליהו רבא)

מכריע — מוריד כף המאזנים אחת למטה מחברתה.

קכב.

דָוִד עַל גַּב הָרְאֵם.

אמר רב הונא בר אידי: בשעה שהיה דוד רועה את הצאן, הלך ומצא את הרְאֵם ישֵׁן במדבר. וְהיה סבור שהוא הר, ועלה עליו, והיה רועה. נִנְער הראם ועמד. והיה דוד רָכוב עליו, והיה מגיע עד לשמים. באותה שעה אמר דוד להקב"ה: אם אתה מורידני מן הראם הזה, אני בונה לך היכל של מאה אמה כקרן הראם הזה. (יש אומרים לארכו מִדָּדוֹ; ויש אומרים לרחבו מדדו).

מה עשה הקב"ה? זִמן לו אריה אחד. כיון שראה הראם את האריה נתירָא ממנו, ורבץ לו, מפני שהוא מלך עליו. וירד דוד לארץ.

כיון שראה דוד את האריה נתירא ממנו. לכך אמר: „הושיעני מפי אריה" כשם ש„עניתני מקרני ראמים".

(מדרש שוחר טוב)

קכג.

דָּוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ.

אמר דוד לפני הקב"ה: „מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ! כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ" — כל מה שעשית - יפה עשית, והחכמה יפה מכל; אבל השטות שבראת מה הֲנָאָה יש לפניך? — אמר לו הקב"ה: על השטות אתה קורא תָגָר? חייך! שתִּצטרך לה ותתפלל עליה שאתננה לך.

לא עשה מעט עד שהלך דוד אצל אכיש. אמר לו הקב"ה: דוד, אצל אכיש אתה הולך? אתמול הרגת את גלית, ואחיו של גלית שומר ראשו של אכיש הוא, ועדין לא נִסְתַּפֵּג דמו, ואתה הולך אצלו והרבו בידך?

כיון שראו הפלשתים אותו אמרו לשומר ראשו של אכיש: הרי דוד שהרג את אחיך! — באו הפלשתים אצל אכיש אמרו לו: נהרוג למי שהרג את אחינו. — אמר להם אכיש: אִלו אחיכם הרג אותו - לא במלחמה הֲרָגוֹ? ועכשו שהרג זה את אחיכם אתם מבקשים להרגו! לא כך הִתְנָה עמו: „אם יוכל להלחם אתי והכני"? - אמרו לו: אם כן עמוד מכסאך ותן לו המלכות ואנחנו נהיה לו עבדים שהרי כך הִתְנָה. - הִטוהו בדברים. -

באותה שעה נִתְיָרא דוד והתחיל מתפלל ואומר: רבש"ע! ענני בשעה זו! - אמר לו הקב"ה: מה אתה מבקש? — אמר לו: אותה השטות שבראת, שקראתי עליה תָגר. - אמר לו: ולא אמרתי לך: „בוז לדבר יחבל לו"? הואיל וכן הוא אני נותנה לך.

מיד עשה דוד את עצמו כשוטה ומְשַׁנֶה עצמו, והיה כותב על הדלתות: אכיש מלך גת חַיָב לי מאה רבוא זהובים ואשתו חמשים.

ובתו של אכיש ואמה היו שוטות, והיו צועקות שתיהן ומשטות מבפנים, ודוד היה צועק ומשטה בחוץ. אמר להם אכיש: וכי יודעים אתם בי שחסר מְשֻׁגָעִים אני?...

באותה שעה שמח דוד על השטות, ומתוך אותה השמחה עשה לו את השירה: „אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת".

(שם)

השטות — הסכלות.
תגר — מריבה, מחלקת.
נסתפג — נבלע, נשקע.

משטה — משתגע, עושה מעשה שטות.

קכד.
חָכְמַת אָדָם.

בשעה שבקש שלמה לבנות בית־המקדש שלח אצל פרעה נ כ ה ואמר: שלח לי אֻמָּנים בשָׂכר, שאני רוצה לבנות בית מקדש. מה עשה פרעה? כנס כל אַסְטְרוֹלוֹגים שלו, וצפו וראו בני אדם, שהם עתידים למות באותה שנה ושלחם לו.

כיון שבאו אצל שלמה צפה ברוח־הקדש, שהם עתידים למות באותה שנה — נתן להם תַכְרִיכים ושלחם לו, ואמר לו: אם לא היו לך תכריכים לצַיֵּד מתיך אלו — הרי תכריכיהם, קום קבור אותם!

„ויחכם מכל האדם" — מאדם הראשון. מה היתה חכמתו של אדם הראשון? — כשבקש הקב"ה לבראת את אדם הראשון נמלך במלאכי השרת ואמר להם: „נעשה אדם". אמרו לפניו: „רבש"ע! מה אנוש כי תזכרנו?" — אמר להם: אדם שאני רוצה לבראתו — חכמתו מְרֻבָּה משלכם. מה עשה? כנס כל בהמה חיה ועוף והעמידם לפניהם ואמר להם: קִראו להם שֵׁמות. — עמדו ולא ידעו. הלך אצל אדם, אמר לו: מה שמותם של אלו? — אמר: רבון העולמים! לזה נאה לקראתו שור, ולזה — ארי, ולזה — סוס, ולזה — גמל, ולזה נשר, וכן לכלם. — אמר לו: אתה מה שמך? — אמר לפניו: „אדם", מפני שנבראתי מן האדמה. — ואני מה שמי? — אמר: „אֲדוֹנָי", מפני שאתה אדון על בריותך. מיד אמר הקב"ה למלאכים: ראו חכמה שבלבו של אדם, ואתם אומרים לי „מה אנוש כי תזכרנו!"

וכן אתה מוצא במתן תורה, כשבא הקב"ה לתן תורה לישראל התחילו המלאכים מְדַיְּנים ואומרים לפניו: מה אנוש כי תזכרנו? אִשּׁורך שתתן תורה בשמים, שאנו קדושים ותורתך קדושה, אנו טהורים ותורתך טהורה, אנו חיים ותורתך חיים. — אמר להם: אינה ראויה להתקים בכם; משל לאדם שהיה לו בן־הסר אצבע אחת והלך ללמדו אֻמְנות. והיתה שם אמנות אחת שצריכה כל האצבעות.

אחר ימים בא אביו אצלו ומצאו שלא למד אותה האֻמָנות, אמר לרבו: לא לִמַדתו אמנות זו? אמר לו: אמנות זו צריכה כל האצבעות, בנך חסר אצבע אחת ואינו יכול ללמדה.

כך אמר הקב"ה למלאכים: אין התורה מתקימת בכם, שאין ביניכם לא פְּרִיָה וּרְבִיָה לא מיתה ולא טמאה ולא מחלה, אלא כלכם קדושים, וכתיב בתורה: „אדם כי ימות באהל", „זאת תורת המצרע", „אשה כי תזריע", „את זה תאכלו" – וכל הדברים האלה אין ביניכם. ועשה הקב"ה חסדו ונתן אותה למשה.

וכיון שירד משה ועשו ישראל אותו מעשה ונשתברו הלוחות, שמחו מלאכי השרת ואמרו: עכשו תחזור תורה לנו! וכשעלה משה לקבלה פעם שנית אמרו מה"ש: רבש"ע! והלא אתמול עברו עליה, שכתבת בה „לא יהיה לך אלהים אחרים". – אמר להם הקב"ה: הלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב (שנאמר: „ויקח חמאה וחלב ובן הבקר"). ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה – אומר לה: היום למדני רבי „לא תבשל גדי בחלב אמו". לא מצאו לו מענה. באותה שעה אמר הקב"ה למשה: „כתב לך את הדברים האלה", שאין להם מענה ותשובה.

(קהלת רבתי, מד"ר שו"ט)

אסטרולוגים – חוזים בכוכבים.
מדינים – מריבים.
אַשורך – מוטב לך.
אותו מעשה – מעשה העגל.

קכה.
חָכְמַת שְׁלֹמֹה.

א.
יוֹשְׁבֵי תֵבֵל.

יום אחד נכנס אצל שלמה המלך אשמדאי מַלְכָּא דְשִׁדֵי ואמר לו: אתה הוא שכתוב עליך: „ויחכם מכל האדם"? אמר לו שלמה: הן, כך הבטיחני הקדוש ברוך הוא. אמר לו אשמדאי: אם תרצה אני מראה לך דב[ר] שלא ראית מימיך! אמר לו: רוצה אני. – מיד

הושיט אשמדאי ידו לארץ „תבל" והוציא ממנה איש בעל שני ראשים וארבע עינים. נִזְדַעזע שלמה ונבהל ואמר: הכניסוהו לחדר. שלח וקרא לבניהו בן יהוידע. אמר לו: תאמר, שיש תחתינו בני אדם? אמר לו: חי נפשך אדוני המלך אם ידעתי; אלא שמעתי מאחיתֹפל שיש תחתינו בני אדם. – אמר לו: אם אני מראה לך אחד מהם מה תאמר? אמר לו: ואיך אתה יכול להראות מֵעָמקה של ארץ, שהוא מהלך חמש מאות שנה, ובין ארץ לארץ גם-כן מהלך ת"ק שנה? מיד שלח שלמה והביאו לאותו בן אדם אצלו. כיון שראהו בניהו בן יהוידע נפל על פניו ואמר: ברוך... שהחיני וקימני לזמן הזה!

אמר שלמה לאותו בן אדם: בן מי אתה? – אמר לו: מבני אדם אני, מתולדות ק י ן.

– באיזה מקום אתם יושבים?

– בארץ „תבל".

– יש לכם שמש וְיָרֵח?

– הן.

– מֵהֵיכָן זורח השמש ולהיכן הוא שוקע?

– זורח ממערב שלכם ושוקע במזרח שלכם.

– מה מעשיכם?

– עובדי אדמה ורועי צאן ובקר.

– תתפללו?

– הן.

– מה היא תפלתכם?

– „מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ, כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ".

באותה שעה אמר לו שלמה: אם רצונך אחזירך למקומך. – אמר לו: עשה טובתך והחזירני למקומי. – מיד קרא המלך לאשמדאי ואמר לו: לך והחזירו למקומו. – אמר לו: איני יכול להחזירו למקומו לעולם. – –

כיון שראה אותו בן אדם כך – נשא אשה וילדה לו שבעה בנים, ששה מהם בדמות האם, ואחד בדמות האב, בשני ראשים וארבע עינים.

ואותו בן אדם היה חורש וקוצר, ונעשה עשיר גדול.

לאחר זמן מת בן אדם זה, והניח ירושה לבניו. התחילו הבנים מריבים: הששה אמרו: כלנו שבעה אחים, וכל אחד יטול שביעית הירושה. ובעל שני הראשים אמר: שמונה אנו, ועלי לטול מן הירושה שני הלקים.

הלכו כלם אצל שלמה ואמרו לו: אדוננו המלך! אנו שבעה, ואחינו בעל שני הראשים אומר, שאנו שמונה ורוצה לחלק ממון אבינו לשמונה חלקים. – מיד קרא שלמה לסנהדרין ואמר להם: מה אתם אומרים בדבר הזה? – שתקו. – אמר להם שלמה: לבקר אשפוט.

בחצי הלילה נכנס שלמה בהיכל ועמד בתפלה לפני המקום, ואמר: רבונו-של-עולם! כשנגלית לי בגבעון ואמרת לי: „שאל מה אתן לך?" לא שאלתי ממך לא כסף ולא זהב, אלא חכמה, כדי לשפוט בני אדם בצדק, האר נא עיני להוציא דין אמת! – אמר לו הקב"ה: אני נותן לך חכמה בבקר.

כשהאיר הבקר שלח וקבץ כל הסנהדרין ואמר להם שלמה: הביאו לפני בעל שני הראשים. – מיד הביאוהו לפניו. אמר להם: ראו, אם יודע ומרגיש ראש זה מה שאני עושה לראש השני – אחד הוא, ואם לאו – שנים הם. צוה שלמה: הביאו מים רותחים! הביאו מים רותחים וזרקו על ראש אחד. צוח בעל שני הראשים: אדוני המלך! אנו מתים, אנו מתים!...

כיון שראו ישראל את משפט המלך תמהו ורעדו ופחדו ממנו.

(בהמ"ד)

מלכא דשדי – מלך השדים.

ב.

הַנָּחָשׁ.

מעשה באדם אחד שהיה הולך בשדה ובידו כד של חָלָב. פָּגַע בנחש שהיה צועק מרב צמא. אמר לו האיש: מַה אתה צועק? – אָמר לו: כי צמאתי, ומה בידך? – אמר לו: חלב. – אמר לו: תן לי את החלב לשתות וַאַראך ממון רב שֶׁתִּתְעַשֵּׁר בו. – נתן לו ושתה.

לאחר שֶׁשָּׁתָה אמר לו האיש: הַראני הממון שאמרת. – אמר לו: בא אחרי. – הלך אחריו, עד שבאו לאבן גדולה. אמר לו הנחש:

תחת ה:אבן הזאת מְנַה הממון שאמרתי. הֵקִים האיש את האבן וחָפַר ומצא הממון, לְקָחוֹ והביאוֹ לביתו.

מה עשה אותו הנחש? קָפַץ וּנִשְׁתַּלְשֵׁל סביב צווארו... אמר לו האיש: מאי האי? אמר לו: אמית אותך על אשר לָקַחת את כל ממוני. — אמר לו: בא אתי לבית-דין לפני שלמה המלך. — הלכו ובאו לפני שלמה — ועדַיִן הנחש עליו.

צעק האיש אל המלך... אמר המלך לַנחש: מה אתה רוצה? — אמר לו הנחש: אני רוצה להרגו, שהרי כְּתִיב: „אתה תשופנו עקב". אמר לו שלמה: רד מעל צווארו, שאין נכון שֶׁתְּהא מְחזק בו יותר ממני, אחרי שאתם בב"ד. - ירד מעל צווארו לארץ.

כיון שירד אמר לו המלך: עכשָׁו דַבֵּר דבריך. — התחיל הנחש מדבר: אני אהרגנו, כמו שנתן לי הקב"ה רשות. אמר המלך לָאיש: ולך אמר הקדוש-ברוך-הוא: „הוא ישופך ראש"... מיד קפץ האיש ורצץ מוחו.

מִכַּאן אמרו חכמים: טוב שבנחשים רצוץ את מוחו.

(מבוא תנחומא הקרום)

נשתלשל – הקיף צווארו כְּבְשַׁלְשֶׁלֶת.	**בב"ד** – בבית-דין.
מאי האי – מה זה.	

קכו.

מֶלֶךְ אֶבְיוֹן.

בשעה שירד שלמה ממלכותו היה מחזיר על הפתחים בשביל פרנסה. פגע בו אדם אחד וְנִשְׁתַּטַּח לפניו, אמר לו: אדוני המלך! אם רצונך השגח עלי היום. מיד הלך לו עמו והעלהו לעלִיה, וְזָבַח לו שור, והביא לפניו הרבה מטעמים. התחיל משמיע לו דברי מלכותו ואמר לו: זָכוּר אתה שעשית כך וכך כשהיית מלך...

כיון שהזכיר לו ימי מלכותו התחיל גוֹעֶה ובוכה. והיה בוכה כל אותה סעודה עד שעמד משם בבכיה.

למחר פגע בו אדם אחר. התחיל משתטח לפניו ואמר לו: אדוני המלך! רצונך שתשגיח עלי היום? אמר לו שלמה: מה אתה מבקש לעשות לי כדרך שעשה לי חברך? - אמר לו: אדוני! איש

עני אני, אלא אם תשגיח עלי – מעט ירקות יש לי, אני מניח לפניך.

באותה שעה בא לביתו עמו. כיון שהגיע לביתו רחץ פניו, ידיו ורגליו והביא לפניו מעט ירק. התחיל אותו האיש לנחמו ואמר לו: אדוני! שבועה נשבע הקב"ה לאביך שאינה פוסקת מלוכה מזרעו. אלא כך דרכו של הקב"ה: מוכיח והוזר ומְרַצֶה. אבל הקב"ה עתיד להחזירך למלכותך.

כיון שחזר שלמה למלכותו התנבא על זה בחכמתו: „טוב ארוחת ירק" שאכלתי אצל העני „משור אבוס" שהאכילני אותו עשיר אלא להזכירני צערי. (ילקוט שמעוני)

השגח עלי – אֵרָאה את פניך. | וּמְרַצֶה – ומפיס.

קכז.

יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג.

א.

למה ברח יונה מפני אלהים? שפעם ראשונה שְׁלָחוֹ להשיב את גבול ישראל ועמדו דבריו; פעם שניה שְׁלָחוֹ לירושלים להחריבה, וכיון שעשו תשובה, עשה הקב"ה כרֹב חסדיו ונחם על הרעה, ולא חרבה. והיו ישראל קוראים לו „נביא שקר". פעם שלישית שלחו לנינוה. דן יונה דין בינו לבין עצמו, אמר: אני יודע שזה הגוי קרובי התשובה הם; עכשו עושים תשובה והקב"ה שולח רְגזו על ישראל; ולא די שישראל קוראים אותי „נביא שקר" אלא אף האֻמות, — הריני בורח לי.

ירד יונה ליפו ולא מצא שם אניה לירד בה. והאניה שירד בה יונה היתה רחוקה מיפו מהלך שני ימים לנסות את יונה. מה עשה הקב"ה? הביא עליה רוח סערה והחזירה ליפו, וראה יונה ושמח בלבו ואמר: עכשו אני יודע שדרכי מְיֻשָׁרה לפני. אמר לאנשי האניה: ארד עמכם. – אמרו לו: הרי אנו הולכים לאיי הים תרשישה. אמר להם: ארד עמכם. – ודרך כל האניות כשאדם יוצא ממנה הוא נותן שכרה, ויונה בשמחת לבו הקדים ונתן שכרה. פרשו מהלך יום אחד ועמדה עליהם רוח סערה בים מימינם ומשמאלם. ומשבעים לשונות היו באניה וכל אחד ואחד שְׁקוּצו בידו, ויאמרו: נקרא איש

אל אלהיו, והיה האלהים אשר יציל אותנו מצרה זאת - הוא האלהים. - וקראו איש אל אלהיו ולא הועילו.

ויונה בצרת נפשו נרדם ויישן לו. בא אליו רב החובל אמר לו: הרי אנו עומדים בין מות לחיים ואתה נרדם? מאיזה עם אתה? אמר לו: עברי אנכי. - אמר לו: והלא שמענו, שאלהי העברים גדול הוא „קום קרא אל אלהיך" אולי יתעשת לנו ויעשה עמנו נסים. כמו שעשה לכם בים סוף. - אמר להם: לא אכחד מכם, כי בְשֶׁלִי הצרה הזאת עליכם; „שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם".

ולא קבלו האנשים ממנו להפילו אל הים, והפילו גורלות על הם. „ויפול הגורל על יונה". מה עשו? - נטלו את הכלים שבאניה והשליכום אל הים להקל מעליהם - ולא הועיל מאומה. רצו להתור ליבשה - ולא יכלו. מה עשו? נטלו את יונה ועמדו על ירכתי הספינה ואמרו: „אֱלֹהֵי עוֹלָם יְיָ! אַל תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נָקִי" שאין אנו יודעים מה טיבו של האיש הזה. מיד נטלוהו והטילוהו עד אַרְכובותיו ועמד הים מזעפו; הוציאוהו אצלם — „והים הולך וסוער עליהם"; והטילוהו עד טַבורו - והים עמד מזעפו; והעלו אותו אצלם - והים הולך וסוער עליהם; הטילֻהו עד צוארו - ועמד הים מזעפו; העלו אותו עוד אצלם — והים הולך וסוער; הטילוהו כלו - ומיד עמד הים מזעפו.

ב.

„וַיְמַן יְיָ דָג גָּדוֹל לִבְלוֹעַ אֶת יוֹנָה" ונכנס בפיו, כאדם הנכנס לבית גדול, ועמד. והיו שתי עיניו של הדג כחלונות מאירות ליונה.

רבי מאיר אומר: מַרְגָלִית אחת היתה תלויה במעיו של הדג, והיתה מאירה ליונה כשמש זה שהוא מאיר בצהרים, ומראה לו כל מה שֶׁבַּיָם ובתהומות.

אמר לו הדג ליונה: אין אתה יודע שבא יומי להֵאכל בפיו של לויתן? אמר לו יונה: הוליכֵני אצלו. הוליכו אצלו. - אמר יונה ללויתן: בשבילך ירדתי לראות מקום מדורך, שאני עתיד לתן חבל בלשונך ולהעלותך ולזבוח אותך לסעודה הגדולה של צדיקים. וברח לויתן מפני יונה מהלך שני ימים. אמר לו יונה לדג: הרי הצלתיך מפיו של לויתן, הראני כל מה שבים ובתהומות.

והראהו נהר גדול של מימי אוֹקְיָנוּס; והראהו ים סוף שעברו בתוכו ישראל; והראהו עמודי ארץ ומכוניה; והראהו גיהנם; והראהו שאול תחתית; והראהו היכל ה'; והראהו אבן שתיה קבועה בתהומות תחת היכל ה', ובני קרח עומדים ומתפללים עליה.

אמר הדג: יונה! הרי אתה עומד תחת היכל ה', התפלל ואתה נענה. אמר יונה לדג: עמוד במקום עמדך, שאני מבקש להתפלל. עמד הדג והתחיל יונה להתפלל לפני הקב"ה ואמר לפניו:

רבונו של עולם! נקראת „מוריד ומעלה", ירדתי – הַעֲלֵני! נקראת „ממית ומחיה" הרי נפשי הגיעה למות – הַחיֵני! – ולא נענה, עד שיצא מפיו דבר זה ואמר: „אשר נדרתי אשלמה" – אשר נדרתי להעלות את לויתן ולזבוח אותו לפניך, אשלם ביום ישועת ישראל. מיד רָמַז הקב"ה לדג והשליך את יונה ליבשה.

(פרקי דר"א)

עמדו דבריו – נתקימו דבריו.
דרכי מֵישָׁרה – צלחה, שהרי הזמין לי ה' מה שאני צריך;
ארכובות – ברכים.
מדורך – מגורך.
אוֹקְיָנוּס – Океанъ.
אבן שתיה – אבן היסוד.

קכח.

קֶבֶר בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה.

מעשה במלך אחד שאמר ליהודי אחד: לכה אתי, כי ברצוני לפתֹח קבר יחזקאל הנביא כדי לראותו, ששמעתי שהוא עשה נִסים הרבה בחייו. והשיב לו אותו היהודי: חס ושלום! אי אתה יכול להוציאו ולראותו. אלא איעצך, באשר קרוב לו נקבר ברוך בן נריה תלמידו, שהיה גם כן נביא, אם תוכל לראותו אז בודאי גם את יחזקאל רַבּוֹ תוכל לראות. — אמר לו המלך: יפה דברת. ושלח המלך אחר שריו ודוכסיו, שיבואו לראות את ברוך הנביא. והתאספו יחד, וכשהתחילו לפתֹח הקבר, תֵּכֶף מי שנגע בו — מת.

והיה שם זקן אחד ישמעאלי ואמר: אדוני המלך! זה יהודי היה, ויהודים לומדים תורתו, על כן גזור עליהם שהם יפתחו קברו. — וכן עשה המלך. ובקשו היהודים מאת המלך שיתן להם זמן שלשת

ימים, בכדי שיוכלו לעשות תשובה שימחל להם הקדוש-ברוך-הוא. נתן להם זמן שלשה ימים, ונזרו תענית, ועשו תשובה, תפלה וצדקה.

אחר שלשה ימים שלה המלך אליהם שיפתחו קבר ברוך. והלך המלך ושריו ופתחו היהודים את הקבר, ולא נִזוק אחד מהם. ומְצָאוהו בארון של אבן שַׁיִש, כאלו מת מקרוב.

באותה שעה אמר המלך: לא נכון שיהיו שניהם קבורים זה אצל זה, אלא קחו ארונו של ברוך והוליכוהו לעיר לקברו שם. לקחו הארון והוליכוהו כמו תחום שבת. ושוב לא רצה הארון לֵילך משם. והביא המלך גמלים והמורים וסוסים לרֹב, ולא יכלו להסיע הארון ממקומו. אמר אותו היהודי למלך: אולי בחר מקום זה לקבורתו בחייו?... וצוה המלך לקברו שם. וכן עשו, ובָנו עליו בית מדרש יפה.

(ס' גלילות ארץ ישראל)

דוכסיו — נסיכיו. | כמוֹ תחום שבת — כאלפים אמה.—

נִזוק — הגיע לו נזק.

קכט.

נֵס פּוּרִים.

א.

הַשְּׁמָדָה.

„ויאמר המן למלך אחשורוש: ישנו עם אחד" — כך אמר אותו רשע: עם זה שניהם רַבְרְבָן, שאוכלים ושותים ואומרים: „ענג שבת !", „ענג יום טוב !" הם מכניסים פְּחָת בממונו של עולם: חדָא לשבעה יומין — שבתא; חדא לתלתין יומין ריש ירחא; בניסן — פסח; בסיון — עצרת; בתשרי — ריש שתא וצוֹמָא רַבָּא וחג הסכות. אמר לו אחשורוש: כך הם מצֻוים בתורתם. אמר לו המן: אלו היו משמרים את מועדיהם ומועדינו — יפה היו עושים; והם מבזים מועדיך „ואת דתי המלך אינם עושים", שאין משמרים לא קַלֶּנְדָס ולא סְטַרְנַלְיָא.

אמר הקב"ה: רשע! אתה מפיל עין רעה במועדיהם, הרי אני מפילך לפניהם ומוסיפים להם מועד אחד על מפלתך.

שלה אחשורוש וקבץ את כל חכמי אֻמות העולם. באו כלם לפניו ואמר להם: רצונכם שנאַבד אֻמה זו מן העולם? אמרו לו כלם בבַת אחת: אם אתה מאבד את ישראל אין העולם מתקים. ולא עוד אלא שישראל נקראו „קרובים" ו„בנים" לה'. ואדם שרוצה לשלוח יד בקרוביו ובבניו של הקב"ה איך יִמָלט? לך התבונן במלכים הראשונים – פרעה וסנחריב, שעברו מן העולם על שפשטו ידם בישראל.

מיד אמר להם: אלהַ שטבע לפרעה בים - כבר הזקין ואינו יכול לעשות כלום; וכבר עלה נבוכדנצר והחריב ביתו, והגלה את ישראל, ופזרם בין האמות, והיכן כחו וגבורתו?

כיון שאמר להם כן, מיד הסכימה דעתם לכלות את ישראל וכתבו אגרות וחתמו. וכן כתבו באותן אגרות:

„שלום לכם עד אין הקר! יָדֻע לכם, שאדם אחד יש בינינו „ומגדולי הדור הוא, מזרעו של עמלק - והמן שמו; ושאל מכנו „שאלה קטנה וקלה על עם אחד שיש בינינו, נבזה מכל העמים, „ודעתם גסה עליהם; חפצים ברעתנו וקללת המלך שגורה בפיהם, „וכך הם מקללים אותנו: „יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ", „ועוד אומרים: „לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאמים", וכופרים „במי שעשה להם טובה. בואו וראו! אותו עני פרעה מה עשה „כשירדו אצלו למצרים? קִבלם בסֵבר פנים יפות, והושיבם במיטב „הארץ, וזן אותם בשני רעבון, והאכילם כל טוב ארצו. ואף פִּלְטָרִים „היו לו לבנות – והיו בונים שם. והמה באו עליו בעלילה ואמרו לו: „לזבוח לַיְיָ אלהינו נלך דרך שלשת ימים ואחר-כך נשוב, אם רצונך „השאילונו כלי כסף וכלי זהב ושמלות. והשאילום כספם וזהבם וכל „הבגדים הטובים שלהם. וטענו כל אחד כמה חמורים לאין מספר „עד שנִצלו את מצרים וברחו להם. כיון ששמע פרעה שהיו בורחים „הלך אחריהם להחזיר את ממונו. מה עשו לו? היה עמהם אדם „אחד ושמו משה בן עמרם ו„בכשפיו" נטל מקל אחד, ולחש עליו, „והכה בו את הים עד שחרב, ונכנסו כלם ביבשה בתוך הים ועברו „כלם - ואיני יודע איך עברו ובמה יבשו המים! וכשראה פרעה זאת

„נכנס אחריהם להשיב את ממונו וטבע הוא וכל חילו בים, ולא
„זכרו הטובה שעשה להם — ואיני יודע במה דחפוהו בתוך הים".
„ומה עשו לעמלק בשעה שבא עליהם למלחמה! עמלק הלך
„אצל בלעם לטול עצה ממנו ואמר לו: ראה, מה עשתה אֻמה זו
„למצרים, שעשו להם כמה טובות! ומה למצרים כך-לִשְׁאָר אֻמות על
אחת כמה וכמה! האיך אתה יועצני? אמר לו בלעם: אם אתה עושה
עמהם מלחמה אתה יכול להם. מפני שהם תלוים בזכותו של אברהם
אביהם, ואף אתה שהנך בן בנו של אברהם תלוי בזכותו".
„מיד בא עליהם למלחמה. מה עשה אותו משה, פַּרְנָס שלהם?
„היה לו תלמיד אחד אכורי עד מאד — ויהושע בן נון שמו. אמר לו
„אותו משה: בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק" (איני יודע אותם
„אנשים שבחר, אם בעלי כשפים הם, או גבורי מלחמה). ואותו
„משה מה עשה? נטל מקל בידו - ואיני יודע מה עשה בו. כיון
שבאו עליהם (איני יודע מה לחש עליהם?) רפו ידיהם ונפלו לפניהם".

„באו על סיחון ועוג גבורי ארצנו, שאין כל בריה היתה
„יכולה לעמוד בפניהם — ואיני יודע במה הֲרָגוּם".
„ומה עשה תלמידו של אותו האיש -- יהושע! הכניס את
„ישראל לארץ כנען, ולא די שנטל את ארצם אלא שהרג מהם
„שלשים ואחד מלכים. וחלק את ארצם לישראל; ואותם שלא בקש
„להרוג היו לו לעבדים".

„בא עליהם סיסרא והמונו — ואיני יודע מה עשו לו? — נחל
קישון גרפם ושטפם והשליכם לים הגדול!"
„והיה להם מלך אחד — שאול שמו, הלך ונלחם בארץ עמלק,
„והרג מהם כמה מאה אלפים פרשים ביום אחד, ולא חמל על איש
„ועל אשה, על עולל ויונק — ואיני יודע במה הֲרָגָם".
„ומה עשו לאגג, שֶׁחָמלו עליו בתחלה, ולסוף בא אדם אחד
„ושמו שמואל, חִתכו ונתן בשרו מאכל לעוף השמים — ואיני יודע
„במה הרגו מיתה מְשֻׁנה כזאת ששמעתם".
„אחר כך היה להם מלך אחד - דוד בן ישי שמו. והיה
„משחית ומכלה את כל הממלכות ולא היה חומל עליהם. ועמד
„אחריו שלמה בנו ובנה להם לישראל בית אחד, וקרא לו „בית-
„המקדש" — ואיני יודע מה היה להם בתוכו! כשבאים למלחמה

„נכנסים בתוכו ומכשפים בתוכו, וכשהם יוצאים ממנו – הם הורגים
„ומחריבים את העולם".

„וכשחזקין אותו אלה שלהם בא נבוכדנאצר ושרף אותו בית
„שלהם והגלם מעל אדמתם והביאם בינינו. ועדיין לא שנו מעשיהם
„המכוערים. ואף על פי שהם בגלות בינינו – מלעיגים לנו ולאמונת
„אלהינו. – ועכשו הסכמנו כלנו לדעה אחת והפלנו גורלות לאבדם מן
„העולם ובאיזה זמן יתכן לנו לכלותם, ונפל עליהם הגורל בחדש
„אדר בשלשה עשר בו. ועכשו כשיגיעו אליכם האגרות הללו תהיו
„מזומנים לאותו היום להרוג ולהשמיד את כל היהודים שביניכם
„מנער ועד זקן, טף ונשים, ולא תשאירו מהם שריד ופליט".

ב.

אִגֶּרֶת הָמָן.

זו היא האגרת שכתב המן ושלה לכל ממלכות הארץ ולכל גדולי אֻמות העולם:

„אני גדול המלך ושני לו, ראש לסגנים ולסריסים ומבחר שבגדולי המלכות, הסכמתי אני וכל אֲפרכין וכל שרי המלך, פחות וסגנים, כל מלכי קדם והאחשדרפנים – הסכמנו כלנו בעצה אחת, בפה אחד, בדבור אחד ובלשון אחת, וכתבנו ברשות המלך אחשורוש וחתמנו בטבעתו, על עֵסק הנשר הגדול (ישראל), שהיו כנפיו פרושות על כל העולם כלו, וכל עוף בהמה וחיה לא היו יכולים לעמוד לפניו, עד שבא הארי הגדול (נבוכדנאצר) והכה את הנשר מכה גדולה, ונשברו כנפיו, ונמרטו אגפיו ונתקצצו רגליו, ונעשה כל העולם כלו בנחת, בשלוה והשקט, מיום שנדד מקנו עד היום הזה. ועכשו אנו רואים, שהוא רוצה לגדל נוצתו ואנפיו ולכסות אותנו ואת כל העולם כלו, כדרך שכסה ושסה את אבותינו הראשונים.

לכן נתקבצו כל גדולי מדי ופרס מרשות המלך אחשורוש והסכמנו להיות כלנו בעצה אחת להכין פחים לנשר זה ללכדו קדם שיגדל כחו ויחזור אל קנו. וראינו למרוט אנפיו, לשבור כנפיו ולהאכיל בשרו לעוף השמים ולפצע אפרוחיו ולעקור זכרו מן הארץ.

ולא תהא עצתנו כעצת פרעה, שגזר על הזכרים והניח את

הנקבות; ולא כעשו שאמר: „יקרבו ימי אֵבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" ואניח את בניו להיות לי לעבדים; ולא כעמלק שרדף אחר ישראל והרג נֶחשלים שבהם והניח גבוריהם; ולא כנבוכדנאצר שהגלם והניחם והושיבם בארץ מלכותו; ולא כסנחריב שהגלם אל ארץ כארצם; – אלא הסכמנו ברוח ברורה להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן, שלא יעשו בנו כדרך שעשו בזקנינו ובאבותינו, שהיו לפנינו, שֶכל מי שעשה עמהם טובה לא גמלוהו אלא רעה.

ג.

בִּטחוֹן מָרְדְּכַי.

ומשעה שנֶחתמו אותן האגרות ונִתנו ביד המן ויבא שמח הוא וכל בני חֲבורתו. ופגעו במרדכי הולך לפניהם. וראה מרדכי שלשה תינוקות שהיו באים מבית הספר, ורץ מרדכי אחריהם. וכשראה המן וכל חבורתו שרץ מרדכי אחרי התינוקות – הלכו אחרי מרדכי לדעת מה ישאל מרדכי אותם.

כיון שהגיע מרדכי אצל התינוקות שאל את אחד מהם: פסוק לי פסוקך. אמר לו: „אַל תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא". פתח השני ואמר: אני קראתי היום ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר: „עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עִמָּנוּ אֵל!" פתח השלישי ואמר: „וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא, וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל, אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט!"

כיון ששמע מרדכי כך, שחק ושמח שמחה גדולה. אמר לו המן: מה זאת השמחה ששמחת לדברי התינוקות הללו? – אמר לו: על בשורות טובות שֶבִּשְׂרוּני, שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו. – מיד כעס המן הרשע ואמר: אין אני שולח ידי תחלה אלא בגולן התינוקות.

ד.

מְלִיצֵי יִשְׂרָאֵל.

המן השיא את אחשורוש לעשות משתה וגזר על בני ישראל שיבואו כלם ויאכלו וישתו. כשראה מרדכי כך – עמד והכריז ואמר להם: אל תֵהָנו מסעודתו של אחשורוש שלא הזמין אתכם אלא ללמד עליכם קַטֵּגוֹרְיָא, כדי שיהא פתחון פה לְמִדַּת הדין לְקַטְרֵג עליכם

לפני הקב"ה. — ולא שמעו לדברי מרדכי והלכו כלם לבית המשתה.
אמר ר' ישמעאל: שמונה עשר אלף וחמש מאות איש הלכו לבית המשתה, ואכלו ושתו ונִשְׁתַּכרו ונִתְקַלְקלו. מיד עמד שטן והִלְשין עליהם לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבש"ע! עד מתי תדבק באֻמה זו, שהם מפרישים לבבם ואמונתם ממך? אם רצונך אַבֵּד אמה זו מן העולם, כי אינם באים בתשובה לפניך. אמר הקב"ה: תורה מה תהא עליה? - אמר לפניו: רבש"ע! תִּסְתַּפֵּק בעליונים. — והִשְׁוָה דעתו של הקב"ה למחות את ישראל. באותה שעה אמר הקב"ה: למה לי אֻמה זו, שבשבילה הרביתי אותותי ומופתי בכל הקמים עליהם לרעה? „אשביתה מאנוש זכרם!" מיד אמר הקב"ה לשטן: הבא לי מְגִלָּה ואכתוב עליהם כלָיָה. — באותה שעה הלך השטן והביא לפניו מגלה וכתב עליה.
מיד יצתה התורה בבגדי אלמנות, ונתנה קולה בבכי לפני הקב"ה; וגם מלאכי השרת צעקו לקול בכיתה ואמרו לפניו: רבש"ע! אם ישראל בטלים מן העולם אנו למה אנו נצרכים בעולם? — כיון ששמעו הַמה ולבנה כך — אספו נָגהם. — באותה שעה רץ אליהו, זכור לטוב, בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם ואמר להם:
— עד מתי, אבות העולם, רדומים בשֵׁנה ואי אתם משגיחים על הצרה שבניכם שרוים בה! מלאכי השרת וחַמה ולְבָנה וכוכבים ומזלות ושמים וארץ בוכים במֶרר, ואתם עומדים מנגד ואינכם משגיחים!
אמרו לו אברהם, יצחק ויעקב: אם הם עברו על דת הקב"ה ונחתמה גזרתם, מה אנו יכולים לעשות?... חזר אליהו ואמר לו למשה:
— אי רועה נאמן! כמה פעמים עמדת בפרץ לישראל ובטלת גזרתם לבלתי השחיתם, מה תענה על הצרה הזאת? — אמר לו משה: כלום יש אדם כָּשֵׁר באותו הדור? — א"ל: יש ושמו מרדכי. — א"ל: לך והודיעו, שיעמוד הוא בתפלה משם, ואני מכאן ונבקש רחמים עליהם. — אמר לו: רועה נאמן! כבר נכתבה אגרת כְּלָיָה על ישראל. א"ל משה: אם בטיט היא חתומה — תפלתנו נשמעה; ואם בדם נחתמה — אינה נשמעה עוד. — אמר לו: בטיט היא חתומה. — מיד הלך אליהו והודיעו למרדכי.

ה.

חֲלוֹם מָרְדְּכַי.

בשנה השנית למלכות אחשורוש חלם מרדכי חלום. וירא והנה רעש גדול וחזק ובהלה בארץ, ופחד ורעדה לכל יושביה. והנה שני תנינים גדולים הֵרעו זה לקראת זה ויערכו מלחמה. וינוסו לקולם כל גויי הארץ. והנה ביניהם גוי אחד קטן. ויקומו כל הגוים על הגוי הקטן לאבד זכרו מן הארץ. ויהי היום ההוא יום חשך לכל העולם. ויצר לגוי הקטן מאד, ויזעקו אל ה׳. – והתנינים נלחמים באכזריות המה ואין מפריד ביניהם.

וירא מרדכי והנה מעין מים אחד קטן עבר בין שני התנינים האלה וַיַּפרד ביניהם. והמעין נִהְיָה לנהר שוטף כשטף הים הגדול, הולך ושוטף בכל הארץ. וירא והנה זרחה השמש לכל הארץ וַיָּאֶר העולם. ויתרומם הגוי הקטן, והגבוהים הֻשפלו ויהי שלום ואמת בכל הארץ.

מהיום ההוא שמר מרדכי את החלום אשר חלם. וּכְשֶׁהֵצַר לו המן אמר לאסתר על ידי שלוחה: הנה החלום אשר ספרתי לך בימי נעוריך. ועתה קומי ובקשי רחמים ובואי לפני המלך והתחנני על עמך ועל מולדתך; כי אם תשתקי עכשו שלא ללמד סַנֵּגוֹרְיָא על אֻמתך, לא יהיה לך פתחון פה, שיכולת לעשות טובה ולא עשית.

מה עשה מרדכי? קבץ את התינוקות וְעִנָּה אותם, הִלבִישם שַׂק וָאֵפֶר, והיו צועקים ובוכים ועוסקים בתורה.

ואסתר היתה מפחדת מאד מפני הרעה אשר צמחה בישראל, ותפשוט בגדי מלכותה ואת תפארתה, ותלבש שק ותפרע שער ראשה, ותמלא אותו עפר ואפר, ותְעַנֶּה נפשה בצום ותתפלל אל ה׳ ותאמר:

ה׳ אלהי ישראל! עזור נא לאמתך, אשר נשארה יתומה בלי אב ואם ומשולה לעניה חוזרת מבית לבית, כן אנכי שואלת רחמים והוזרת מחלון לחלון בבית אחשורוש. ועתה ה׳! הצליחה נא לאמתך העניה הזאת והצילה צאן מרעיתך מן האויבים האלה, אשר קמו עלינו. אבי יתומים! עֲמָד־נא לימין היתומה הזאת, אשר בטחה בחסדך, ותנני לרחמים לפני האיש הזה, כי יראתיו, וְהַשפילהו לפני, כי אתה משפיל גאים!

ו.

אֶסְתֵּר לִפְנֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ.

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר בגדי יפיה ועדי תפארתה ואת שתי נערותיה לקחה עמה ותשם יד ימינה על הנערה האחת ותסמוך עליה, והשנית הולכת אחריה וסומכת עֶדְיָהּ לבלתי נגוע זְהָבָהּ ארצה. וַתַּצְהֵל פניה ותכס הדאגה אשר בִּגְבָהּ, ותבא בהצר הפנימית ותעמוד לפני המלך.

והמלך יושב על כסא מלכותו, וישא עיניו וירא אסתר עומדת לפניו. ותבער בו חמתו מאד, שֶׁהֵפֵרָה דתו ותבא בלא קריאה. ותרא אסתר את פני המלך והנה עיניו כאש בוערות, וַתִּתְבָּהֵל מאד, ותפג רוחה, ותשם ראשה על הנערה אשר לימינה... וירא אלהים ויחמול על עמו, ויפן לצער היתומה, ויתנה לחן לפני המלך ויוסף יפי על יפיה והדר על הדרה. ויקם המלך בבהלה מכסאו, וירץ אל אסתר, ויחבקה וינשקה, וישם זרועו על צוארה ויאמר לה: אסתר המלכה! למה תפחדי? הדת הזאת איננה מוטלת עליך, באשר את רַעְיָתִי והברתי. מה לך, אסתר המלכה? מדוע לא תדברי אלי?

ותאמר אסתר: אדוני המלך! כאשר ראיתיך נבהלה נפשי מפני הדר כבודך. ויאמר לה המלך: „מה לך, אסתר המלכה? ומה בקשתך? עד חצי המלכות וינתן לך!"

ז.

תְּחִנַּת תִּינוֹקוֹת

לאחר שעשה המן העץ הלך אצל מרדכי ומצאו שהיה יושב בבית־המדרש והתינוקות יושבים לפניו ושקים במתניהם ועוסקים בתורה וצועקים ובוכים. ומָנָה אותם ומצא שם שנים ועשרים אלף תינוקות. השליך עליהם שלשלאות של ברזל. הפקיד עליהם שומרים ואמר: למחר אהרג אותם התינוקות תחלה ואחר־כך אתלה את מרדכי.

והיו אמותיהם מביאות להם לחם ומים ואומרות להם: בנינו! אכלו ושתו קדם שתמותו למחר, ואל תמותו ברעב. מיד היו מניחים ידיהם על ספריהם ונשבעים: בחיי מרדכי רבנו! לא נאכל ולא

נשתה, אלא מתוך תעניתנו נמות... נעו כלם בבכיה, עד שעלתה שועתם למרום ושמע הקב"ה קול בכיתם כבשתי שעות בלילה. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ואמר:

מה הקול הגדול הזה שאני שומע, כקול גדיים וטלאים!

ועמד משה רבנו לפני הקב"ה ואמר:

— רבש"ע! לא גדיים ולא טלאים הם, אלא קטני עמך. הם שרוים בתענית היום שלשה ימים ושלשה לילות, ולמחר רוצה האויב לשחטם כגדיים וטלאים...

באותה שעה נטל הקב"ה אותן אגרות, שהיו חתומות בחותם של טיט וקרעם, והפיל באותו לילה בהלה על אחשורוש, ונדדה שנתו.

ח.

מַפֶּלֶת הָמָן.

„בלילה ההוא נדדה שנת המלך". — רבי חמא בר גוריון אומר: כל בעלי שנה לא טעמו שנה כל אותו הלילה: אסתר היתה עסוקה בסעודתו של המן; מרדכי היה עסוק בשקו ובתעניתו; המן היה עסוק בתליתו שעשה למרדכי. באותה שעה אמר הקב"ה למלאך הממונה על השנה: בני בצרה והרשע הזה ישן על מטתו? לך נדד את שנתו.

בו בלילה נדדה שנת אבות העולם במערת המכפלה, שכן כתיב „הילל ברוש", ואין ברוש אלא אברהם, שהוא ראש לאבות. בו בלילה נדדה שנת משה ואהרן, שנאמר „קול ילל הרועים כי שדדה אדרתם". בו בלילה נדדה שנת כל ישראל, והיו בוכים ומספידים שנמכרו להמן לטבח. בו בלילה נדדה שנת מלאכי השרת, שנאמר „הן אראלם צעקו חוצה, מלאכי שלום מר יבכיון". בו בלילה נדדה שנת מלך מלכי המלכים הקב"ה — וכי יש שנה במרום? אלא כשישראל הוטאין, כביכול עושה עצמו כישן, שנאמר „עורה למה תישן". וכשישראל עושין רצונו של מקום — „הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל". בו בלילה נדדה שנת גבריאל, שהיה מטרף לבו של אחשורוש מפני תפלתו של מרדכי, אמר לו: כפוי טובה! לך ושלם טובה לבעליה. התחיל אומר: מי עשה לי טובה שלא שלמתי לו טובה? באותה שעה צוה להביא את ספר הזכרונות.

אמר ר׳ לוי: בנו של המן היה נוטרו של מלך, והיה עומד וקורא לפניו, ופתח את הספר וקרא את הכתב לפניו, וימצא כתוב „אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש״. התחיל גל את הספר, וקפץ לפניו „אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש״ — וגל את הספר. אמר לו המלך: עד מתי אתה גל את הספר? קרא מה שלפניך. אמר: איני יכול לקרות... והיה הכתוב נקרא מאליו. שכן הוא אומר: „ויהיו נ ק ר א י ם לפני המלך״ — נקראים מעצמם, והיו מזכירים לפניו „מרדכי״ — והיתה שנתו באה. כיון שהתחיל לעתותי בֹקר לישון ראה בחלומו שהמן עומד והסַיִף בידו ומבקש להרוג את המלך. באותה שעה היה המן דופק על פתחו של מלך, נבעת המלך משנתו ואמר: מי בחצר? אמרו לו: „הנה המן עומד בחצר״. אמר: אין זה חלום אלא אמת — „יבא!״

כיון שבא אמר לו המלך: „מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו?״ התחיל המן מתגאה: מי גדול ממני? מי מכבד ממני? כל מה שאני שואל לעצמי אני שואל. אמר לו: אדוני המלך! יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך ביום שמָלך, וסוס אשר רכב עליו ביום שמלך, וכתר מלכות... כיון ששאל הכתר נשתנו פניו של המלך, אמר: זהו שראיתי בחלומי, שהוא מבקש להרגני. אמר לו המלך: „לך ועשה כן למרדכי היהודי״. אמר לו: אדוני המלך, הרבה מרדכי יש במלכותך. אמר לו: „היושב בשער המלך״. אמר לו: אם למרדכי היהודי היושב בשער המלך סגי לי בחדא דיסקרתא, או בחדא נהרא. אמר לו המלך: עד מתי אתה מַרבה שיחה לפני? „אל תפל דבר מכל אשר דברת״!

באותה שעה קרא אחשורוש להתך ולחרבונה שילכו עמו. אמר להם: הזהרו שלא יִפֹּל דבר מכל אשר דבר. מיד הלכו.

כיון שראה מרדכי שהמן בא והסוס בידו, אמר כמדומה אני שהרשע הזה למרמסני בא. אמר להם לתלמידיו: ברחו לכם! אמרו לו: לא נפרד ממך, בין למות בין לחיים. מיד נתעטף בטליתו ועמד להתפלל. בא אותו רשע ועמד בין התלמידים, אמר להם: במה אתם עוסקים? אמרו לו: במצות העֹמר, שהיו ישראל מקריבים, בזמן שבית המקדש קַיָם. אמר להם: מִמָּהו זה העֹמר, מכסף או מזהב? אמרו

לו: משעורים. — וכמה היה שוה? — עשרה זוזים. — אמר לָהם: עשרה זוזים שלכם נצחו עשרת אלפים ככר כסף שלי.

לאחר שסִיֵם מרדכי תפלתו אמר לו המן: קום לבוש אלו הבגדים, ורכַב על זה הסוס, שהמלך רוצה לכבדך. הבין מרדכי כי מה׳ יצא הדבר, התחיל לאמר לו: אין דרך ארץ ללבש בגדי מלכות בלא רחיצה. הלך לבקש מרחץ ולא מצא, כי אסתר המלכה אסרה על כל הבלָנים וכל הספָּרים, כדי שיתעסק בו המן בעצמו. וכן היה המן חוגר חלציו, וקשר זרועותיו, והלך ונעשה לו בַלָן וסַפָּר, ולקח מספרים, ותקנו, ורְחצו, וסכו. עד שהוא מגלחו, התחיל המן להתאנח. אמר לו מרדכי: מפני מה אתה מתאנח? אמר: אוי לו לאותו איש! אדם שהיה גדול מן הפרתמים, וכסאו מעל לכסאותם נעשה בלָן וספָר... לאחר שהלבישו אמר לו: רכוב על זה הסוס. אמר לו: זקן אני ותָשַש כחי מפני התענית. אמר לו: ומה אעשה לך? אמר לו: גהון והַכְנע צוארך. נתן לו והכניע צוארו ודרס עליו ורכב עליו ובעט בו. והלך המן לפניו והכריז: „ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו!” והאבוקות דולקות לפניו ומרדכי היה מקלס ואומר: „ארוממך ה׳ כי דליתני, ולא שמחת אויבי לי!” ותלמידיו היו אומרים: „זמרו לה׳ חסידיו”... אסתר היתה אומרת: „אליך ה׳ אקרא... מה בצע בדמי”... וישראל היו אומרים: „הפכת מספדי למחול לי”.

(אסתר רבתי, מדר׳ לקח טוב, מדר׳ פנים אחרים)

דברבן — גדולות.

פְּחָת — פחִתת, גרעון, חסרון.

צומא רבא — יום כפורים.

סַטְרְנַלְיָא — חג לרומיים Сатурналія

בבת אחת — בפעם אחת.

סבר פנים — רצון טוב, הבעת פנים של רצון וידידות.

חבורה — חברה.

פסוק לי פסוקך — אמור לי הפסוק שלמדת.

קַטֵּגוֹרְיָא — הַאֲשָׁמָה.

קטרג — האשים.

השוה דעתו — דעתו היתה שוה ל...

כליה — אבדן, כלה.

במֶרֶר — במרירות.

כשר — ישר.

סנגוריא — הַמְלָצָה, דבר טובות על...

נוטרו – סופרו.

גל – גולל.

סגי לי בחדא דיסקרתא – די לי עיר אחת למשול בה

בַּלָּנִים – בעלי בתי מרחץ.

סַפָּרִים – עושים השערות במספרים גוזזים.

III

חֻרְבַּן הַבַּיִת וְשֹׁד הָעָם.

קל.

גִּזְבָּר נֶאֱמָן.

כשהמליך נבוכדנצר את יכניה תחת יהויקים ירד לו לבבל. יצאו כל בני בבל לְקַלְּסוֹ. אמרו לו: מה עשית? – אמר להם: יהויקים מרד בי והרגתיו והמלכתי יכניה בנו תחתיו. – אמרו לו: מַתְלָא אמר: „גּור טָב מכלב ביש לא תרבי" – גור בִּיש מכלב ביש על אחת כמה וכַמה!

מיד שמע להם, ועלה וישב בדפני של אנטוכיא. ירדה סנהדרי גדולה לקראתו ואמרו לו: מה אתה מבקש? – אמר להם: אותו שהמלכתי תנוהו לי ואלך לי.

הלכו ואמרו ליכניה: נבוכדנצר בעי לך. – מה עשה? עמד וכנס כל מפתחות בית המקדש, ועָלה לראש גג ההיכל, ואמר:

– רבונו של עולם! הואיל ולא זכינו להיות גִּזְבָּרים לפניך, הרי מפתחותיך לפניך!... וזְרָקם כְּלַפֵּי מעלה. ירדה יד של אש, ונִטְלָתַן ממנו.

נְטָלוֹ נבוכדנצר וַחֲבָשׁוֹ בבית האסורים.

(מד"ר)

תרבי – תגדל.

קלא.

מִגִּבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל.

כשבא אותו רשע – נְבוּכַדְנֶצַּר – עִם הַמְּלָכִים לירושלים, דָּמוּ לְלָכְדָהּ בזמן מועט, והקב"ה היה מחזק את אנשי ירושלים עד השנה השלישית, אולי יחזרו בתשובה. והיו גבורים בירושלים עד אין חקר, והיו נלחמים עם הכשדים ומפילים מהם חללים הרבה.

והיה שם גבור אחד ושמו א ב י ק א ב ן נ ב ת ר י. כשהיו אנשי החיל מַקְלְעִים באבנים גדולות להפיל החומה, היה מקבלן בידו ומשליכן על בני החיל והורג מהם הרבה – עד שהתחיל לקבל האבנים ברגלו והיה מחזירן לבני החיל. וגָרַם העון ובאת הרוח והפילַתּו מעל החומה ונבקע ומת. באותה שעה נבקעה ירושלים ונכנסו הכשדים.

מה עשה ח נ מ א ל דוד ירמיהו? השביע מלאכי השרת בשמם והורידם מְזֻיָּנִים בכלי זַיִן על החומות.

כיון שראו הכשדים כן ברחו מפני אימתם – עד שֶׁשִּׁנָּה הקב"ה שמותם והֶעלם לרקיע. ובקש חנמאל להורידם ולא יכול, לפי שֶׁשִּׁנָּה הקב"ה שמותם. מה עשה? השביע את ש ר ה ע ו ל ם בשם והגביה את ירושלים וּתְלָאָהּ באויר – עד שבעט בה הקב"ה מן השמים ונפלה...

(ילקוט שמעוני)

קלב.

דַּם כֹּהֵן וְנָבִיא.

רבי י ו ד ן שאל לר' א ח א: היכן הרגו ישראל את ז כ ר י ה, בעזרת נשים או בעזרת ישראל? – אמר לו: לא בעזרת נשים ולא בעזרת ישראל, אלא בעזרת כהנים; ולא נהגו בדמו לא כִּבְדַם הצבי, ולא כבדַם האיל, דכתיב בו: „ושפך את דמו וכסהו בעפר". וּבְרָם הָכָא: „על צחיח סלע לבלתי הכסות".

שֶׁבַע עֲבֵרוֹת עברו ישראל באותו היום: הרגו כהן, ונביא, ודַיָּן, ושפכו דם נקי, וחללו את השם, וטמאו את העזרה, ויום שבת ויום הכפורים היה.

כיון שעלה נ ב ו ז ר א ד ן התחיל הדם תוסס. אמר להם: מה טיבו של דם זה? – אמרו לו: דם פָּרִים וְאֵילִים וכבשים, שהיינו מקריבים על גבי המזבח. מיד שלח והביאו לפניו דמי זבחים ולא נדמו לו. וכיון שלא הודו לו נְטָלָם וּתְלָאָם בַּגַּרְדּוֹם.

אמר להם: אם תודו – מוטב; ואם לאו – אסרק בשרכם במסרקות של ברזל. אמרו לו: הואיל והקב"ה רוצה לִתְבּוֹעַ דמו מידינו נגלה לך: כהן ונביא ודַין היה, שהיה מתנבא עלינו את כל

הדברים האלה, שאתה עושה עמנו, ולא היינו מאמינים בו, ועמדנו עליו והרגנוהו על שהיה מוכיחנו, וזה כמה שנים שלא נח דמו. — אמר להם: אני מפַיְסו.

הביא לפניו סַנְהֶדְרֵי גדולה וסנהדרי קטנה וקטלם עד שהגיע דמם לדמו של זכריה – ועדין הדם תוסס. הביא בחורים ובתולות וקטל עליו – ולא נח. הביא תינוקות של בית רַבם וקטל עליו — ולא נח. הביא שמונים אלף פִּרְחֵי כהונה וקטל אותם – ועדין הדם תוסס... אמר: זכריה! זכריה! כל טובים שבהם אבדתי, נִיהָא לך שיאבדו כלם בְּגִינָךְ?

באותה שעה נתמלא הקב"ה רחמים ואמר: מה אם רשע בן רשע זה, שעלה להחריב את ביתי – נתמלא עליהם רחמים; אנכי אל רחום וחנון על אחת כמה וכמה! — רָמז הקב"ה לאותו הדם ונבלע במקומו.

באותה שעה הִרהר נבוזראדן לעשות תשובה ואמר: ומה אם על נפש אחת כך, אני שהרגתי כמה נפשות עאכ"ו! – עָרק לו ונִתְגַיֵר ונעשה גר צדק. (גיטין נז, פסיקתא)

עזרה – אולם.
תוסס — הומה, רותח ורועש.
גַרְדוֹם — במת מטבח.
מַסְרְקוֹת — Гребни.
סנהדרין — בית משפט העליון בישראל.
פרחי כהונה – צעירי הכהנים;
ניחא לך — טוב בעיניך.
בגינך – בגללך.
ערק – ברח.

קלג.

יִרְמְיָהוּ הַמְקוֹנֵן.

בשבעה עשר בתמוז אֵרעו חמש פֻרעניות לישראל: נִשְׁתַּבְּרוּ הלוחות, בטל התמיד, הֻבקעה העיר, שָׂרף אפוסטמוס את התורה והֶעמד צלם בהיכל. בתשעה באב נשרף בית המקדש ויחזק הרעב בעיר, והיו בנות ציון מתחבבות בשוקים ורואות אלו את אלו. זאת אומרת לחברתה: למה יצאת לשוק, שלא יצאת מימיך? והיא עונה ואומרת: מכסה אני ממך? קשה היא מכת הרעב, איני יכולה

לסבול... והן אוחזות זו בזו וחוזרות ומבקשות לחם בתוך העיר ולא היו מוצאות, והיו מנפפות את העמודים ומתות עליהם בראש כל פנה, ובניהן יונקי שדיהן היו זוחלים על ידיהם ועל רגליהם. וכל אחד ואחד מכיר את אמו והוא עולה ונוטל דדה ונותנו בפיו שמא ימשך חלב, והוא אינו מושך ונפשו מטורפת והוא מת אל חיק אמו.

באותה שעה אמר המקום לירמיהו: קום צא מן העיר. כיון שיצא ירמיהו מירושלים ירד המלאך מן השמים ונתן רגליו על חומת ירושלים ופרצה, וקרא לאמר: יבואו השונאים ויכנסו לבית שאדוניו אינו בתוכו, ויבוזו אותו ויחריבו אותו! ויכנסו לכרם ויקצצו את גפניו, שהשומר הניחו והלך לו! שלא תשתבחו ותאמרו: אתם כבשתם אותו, — קריה כבושה כבשתם, עם הרוג הרגתם! באו השונאים וקבעו בימה שלהם בהר הבית. הלכו ועלו להם למקום שהיה המלך שלמה יושב ונוטל עצה מן הזקנים איך לשכלל בית המקדש, שם ישבו השונאים ונטלו עצה מן הזקנים האיך לשרוף בית המקדש, עד שנמלכו ביניהם. נשאו עיניהם והנה ארבעה מלאכים יורדים ובידם ארבעה לפידים של אש, ונתנו בארבע זויות של היכל, ושרפו אותו.

כשראה כהן גדול שנשרף בית המקדש נטל את המפתחות וזרקם לשמים, פתח פיו ואמר: הרי מפתחות של ביתך! אפוטרפוס של שקר היית בתוכו... יצא לילך לו, תפשוהו השונאים ושחטוהו אצל המזבח, מקום שהיה מקריב את התמיד. יצתה בתו בורחת וצוחת: אוי לי על אבא חמדת עיני!... תפשוה ושחטוה וערבו דמה בדם אביה.

כשראו הכהנים והלוים שנשרף בית המקדש נטלו את הכנורות ואת החצוצרות ונפלו באש ונשרפו.

כשראו הבתולות שהיו אורגות את הפרוכות שנשרף בית המקדש נפלו באש ונשרפו.

כשראה צדקיהו יצא לברוח דרך מחלה שהיתה הולכת ליריחו ובניו היו מהלכים ראשונה. ראה אותם נבוזראדן אחז בו ובעשרת בניו ושלח אותם אצל נבוכדנאצר. אמר לו נבוכדנאצר: מה ראית למרוד בי? באיזה דין אדינך? אם בדין אלהיכם חיב אתה להרג,

שנשבעת בשמו לשקר, ואם בדיני מלכות חַיָב אתה להרג, שכל מי שעובר שבועתו של מלך חיב להרג. ענה צדקיה: אם כן הָרגני ראשון, שלא אראה בדם בני. ובניו אומרים ומבקשים ממנו: הָרגנו תחלה שלא נראה בדם אבינו. וכן עשׂה. שְׁחטם לפניו ואחר כך חִטֵט את עיניו ונְתנן בתנור והוליכו בבלה. והיה צדקיהו צֹוֵחַ ואומר: בואו וראו, בני אדם, ירמיהו היה מתנבא עלי ואומר לי: לבבל אתה הולך ובבבל תמות ובבל עיניך לא יראו, ולא הייתי שומע לדבריו, והריני בבבל ועיני אינן רואות אותה.

כשחזר ירמיהו לירושלים נטל עיניו וראה עשן בית המקדש עולה. אמר בלבו שמא חזרו ישראל בתשובה להקריב קרבנות, שהרי עשן הקטרת עולה. בא ועמד לו על החומה וראה בית המקדש עשוי דגורות דגורות, התחיל צֹוֵחַ: „פתיתני ה׳ ואפת״.

הלך לו לדרכים התחיל צֹוֵחַ ואומר: באיזה דרך הלכו האבודים? הריני הולך ואובד עמהם... הלך וראה את השביל מלא דם והארץ מְרֻבֶּצֶת בדם הרוגים מכאן ומכאן. קבע פניו לארץ וראה פרסות רגלי יונקים ועוללים שהלכו בשבי, היה גוחן לארץ ומנשקן. כשהגיעו לגַלְיות גִפפם ונשקם והיה בוכה לנגדם והם לנגדו...

אמר ירמיהו: כשהייתי עולה לירושלים נטלתי עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר לבושה שחורים ושערה סָתור, צועקת ומבקשת: מי ינחמני? ואני צועק ומבקש: מי ינחמני? קרבתי אצלה ודברתי עמה ואמרתי לה: אם אשה את, דַבּרי עמי, ואם רוח את, הסתלקי מלפני! ענתה ואמרה לי: אינך מכירני? אני היא שהיו לי שבעה בנים. בא אחד ואמר לי: יצא אביהם למדינת הים. עד שאני עולה ובוכה עליו, הרי שני בא ואמר לי: נפל הבית על שבעת בניך וַהֲרגם, ואני איני יודעת על מי אבכה, ועל מי אסתור שערי?...

עָנִיתִי ואמרתי לה: אין את טובה מאמך ציון, שעשויה מרעית להיות השדה. ענתה ואמרה: אני אמך ציון, אני היא אם השבעה... אמרתי לה: דומה מכתך למכתו של איוב, מאיוב נטלו בניו ובנותיו וממך נטלו בניך ובנותיך; מאיוב נטלו כספו וזהבו וממך נטלו כספך וזהבך. איוב ישב לו בתוך האפר ואת יושבת לך בתוך האפר, וכשם שחזר המקום ונחם את איוב כך עתיד המקום לחזור ולנחם אותך.

(פסיקתא רבתי)

מְנַפְּפוֹת – מחבקות.
אֶפּוֹטְרֹפּוֹס – Опекунъ
חֲטָט – נִקֵּר.
דְּגוּרוֹת דְּגוּרוֹת – גלים גלים.

פתיתני ה׳ ואפת – פתיתני לצאת מירושלים.
סָתוּר – פרוע.

קלד.
בְּכִיָּה מְשֻׁלֶּשֶׁת.

כיון שחרבה ציון וירושלים ונשרף ההיכל ויצאו ישראל בקוֹלָרִין – היו מבקשים לבכות ולא הניחום השונאים, אלא היו רודפים אותם ומכים על צואריהם...

וכיון שיצא יום ראשון ואתא לילה – נפנו אלו, השונאים, לאכילה ושתיה, ואלו, ישראל, לבכיה.

אמר ישראל לירמיהו: נעשה תְּנַאי בינינו, אתה שנתון ברוָחה הוֵה בוכה ביום; ואנו, שאין השונאים מניחים לנו, נהיה בוכים בלילה. – וכן עשו: ירמיהו היה בוכה ביום ואומר: „אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻלַּדְתִּי בּוֹ, יוֹם אֲשֶׁר יְלָדַתְנִי אִמִּי אַל יְהִי בָרוּךְ!” וישראל היה בוכה בלילה...

אמר הקדוש־ברוך־הוא: ישראל בוכים בלילה, וירמיהו בוכה ביום, ואני „אֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת עַמִּי”.

(שם)

בקולרין – בחחים נתונים על הצואר. | תנאי – Уговоръ

קלה.
אֲבֵלֵי צִיּוֹן.

„אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי” – כנגד מי אֲמָרוּהו בני קרח למקרא זה? כנגד ישראל. שאמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה: רבונו־של־עולם! זְכוּרה אני הבטחון והשלוה שהייתי שרויה בהם, ועכשו נתרחקו ממני, ואני בוכיה ומתאנחת ואומרת: מי ישימני כשנים הראשונות, שהיה מקדש בנוי ואתה יורד משמי מרום ומַשְׁרֶה

שבינתך עלי ואֻמות העולם מקלסות אותי; וכשהייתי מבקשת רחמים על עוני, אתה עונה אותי, ועכשו אני בבושה וכלמה... רבש"ע! שממה עלי נפשי כשאני עוברת על ביתך והוא חרב וקול דממה בתוכו ואומרת: מקום שזרעו של אברהם הקריבו קרבנות לפניך, והכהנים עומדים על הדוכָן, והלוים מקלסים בכנורות – יהיו שועלים מרקדים בו... אלא מה אעשה – ועונותי גרמו לי ונביאי השקר התעוני מדרך החיים לדרך המות...

באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר: אוי לי מה עשיתי? הס-ושלום שהייתי שחוק לגוים ולעג לבריות... באותה שעה בא מ ט ט ר ו ן ונפל על פניו ואמר לפניו: רבש"ע! אני אבכה ואתה לא תבכה. אמר לו: אם אין אתה מניה לי לבכות עכשו אכָּנס למקום שאין לך רשות לִכָּנס ואבכה, ו„במסתרים תבכה נפשי"..

אמר להם הקב"ה למלאכי השרת: בואו אני ואתם ונלך לביתי ונראה מה עשו לו האויבים. – מיד הלך הקב"ה ומלה"ש וירמיהו לפניהם.

כיון שראה הקב"ה את בית המקדש אמר: בודאי זהו ביתי וזוהי מנוחתי, שבאו האויבים ועשו שם כרצונם! באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר: אוי לי על ביתי! בני, היכן אתם? כהני, היכן אתם? אוהבי, היכן אתם? מה אעשה לכם? כמה פעמים הִתְרֵיתי בכם ולא חזרתם בתשובה.

אמר הקב"ה לירמיה: אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חֻפה ומת בתוך חפתו, ואין לך כאֵב לא עלי ולא על בני; לך וקרא לאברהם, ליצחק וליעקב ולמשה מקבריהם, שהם יודעים לבכות.

אמר ירמיהו לפניו: רבש"ע! איני יודע היכן משה קָבור. – אמר לו הקב"ה: לך עמוד על שפת הירדן והרם קולך וקרא: בן עמרם! בן עמרם! עמוד וראה צאנך שבלעום אויבים...

מיד הלך ירמיהו למערת המכפלה ואמר לאבות העולם: עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה. – אמרו לו: למה? – אמר להם: איני יודע, – מפני שהיה מתירא שלא יאמרו: בימיך היתה זאת לבנינו.

הניחם ירמיהו ועמד על שפת הירדן וקרא: בן עמרם! בן עמרם! עמוד! הגיע זמן שאתה מבקש לפני הקב"ה. אמר לו: מה היום מיומים שאני מבקש לפניו? – א"ל: איני יודע.

הניחו משה והלך אצל מלאכי השרת, שהיה מכירם משעת מתן תורה. אמר להם: משרתי עליון! כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה? – אמרו: בן עמרם! אי אתה יודע שבית המקדש חרב וישראל גלו?... מיד קרע בגדי כבוד, שהלבישו ה ב"ה, והניח ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה עד שהגיע לאבות העולם.

אמרו לו אבות העולם: משה רועה ישראל! מה היום מיומים? – אמר להם: אבות אבותי! אין אתם יודעים שבהמ"ק חרב וישראל גלו לבין האמות? – מיד אף הם קרעו בגדיהם והניחו ידיהם על ראשיהם, והיו צועקים ובוכים והולכים עד שערי בית-המקדש.

כיון שראה אותם הקב"ה מיד „וַיִּקְרָא יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וְלַחֲגֹר שָׂק", והיו בוכים והולכים משער זה לשער זה כאדם שמתו מוטל לפניו. והיה הקב"ה סופד ואומר: אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח...

(פתיחתא דאיכה רבתי)

כנסת ישראל – עדת ישראל. | התריתי – העידותי.

קלו.

מְבַקְּשֵׁי רַחֲמִים.

בשעה שחרב בית-המקדש בא אברהם לפני הקב"ה, בוכה וממרט זקנו ותולש שערות ראשו, ומכה את פניו, וקורע את בגדיו ואפר על ראשו, והיה מהלך בבית-המקדש וסופד וצועק. אמר לפני הקב"ה: מפני מה נשתניתי מכל אֻמה ולשון, שבאתי לידי בושה וכלמה כזאת?

כיון שראוהו מלאכי השרת, אף הם קשרו מספד שורות שורות ואומרים: „נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת, שָׁבַת עֹבֵר אֹרַח, הֵפֵר בְּרִית, מָאַס עָרִים, לֹא חָשַׁב אֱנוֹשׁ"...

באותה שעה נִזְקַק הקב"ה למה"ש ואמר להם: מה לכם קושרים מספד בענין הזה שורות שורות? — אמרו לפניו: רבש"ע! מפני אברהם אוהבך שבא לביתך, וספד ובכה, מפני מה לא השגחת עליו? — אמר להם: מיום שנפטר אוהבי זה מלפני לבית עולמו לא בא לביתי, ועכשו — „מה לידידי בביתי?"

אמר אברהם לפני הקב"ה: רבש"ע! מפני מה הגלית את בני ומסרתם בידי האמות, והרגום בכל מיתות משֻׁנות, והחרבת את בית-המקדש - מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך? — אמר לו הקב"ה לאברהם: בניך חטאו ועברו על כל התורה ועל כ"ב אותיות שבה. — אמר אברהם לפני הקב"ה: רבש"ע! מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך? - אמר לו: תבא תורה ותעיד בהם בישראל. — מיד באה תורה להעיד בהם.

אמר לה אברהם: בתי! אַתְּ באה להעיד בהם בישראל שעברו על מצותיך ואין לך בשת פנים מפני? זכרי יום שהחזירך הקב"ה על כל אֻמה ולשון ולא רצו לקבלך - עד שבאו בני להר סיני וקבלוך וכבדוך, ועכשו את באה להעיד בהם ביום צרתם? — כיון ששמעה תורה עמדה לצד אחד ולא העידה בהם.

אמר לו הקב"ה לאברהם: יבואו כ"ב אותיות ויעידו בהם בישראל.— מיד באו כ"ב אותיות. באה „אלף" להעיד בישראל שעברו על התורה.

אמר לה אברהם: אל"ף! את ראש לכל האותיות ובאת להעיד בישראל ביום צרתם? זכרי יום שנגלה הקב"ה על הר סיני ופתח בך: „אנכי יי אלהיך" ולא קבלוך כל אֻמה ולשון אלא בני, ועכשו באת להעיד בבני? — מיד עמדה אל"ף לצד אחד ולא העידה בהם.

באה „בי"ת" להעיד בהם בישראל. - אמר לה אברהם: בתי! את באת להעיד בבני, שהם זריזים בחמשה חֻמשי תורה, שֶׁאַתְּ בראשה — „בראשית ברא אלהים"? - מיד עמדה בי"ת לצד אחד ולא העידה כלום.

באה „גימ"ל" להעיד בישראל. - אמר לה אברהם: „גימ"ל"! את באת להעיד בבני שעברו על התורה? כלום יש אֻמה שמקימת מצות „גדילים תעשה לך", שאת נתונה בראשם, אלא בני? — מיד עמדה גימ"ל לצד אחד ולא העידה כלום. וכיון שראו שאר האותיות שהשתיקן אברהם, נִתְבַּיְשׁוּ ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל.

מיד פתח אברהם לפני הקב"ה ואמר:

רבש"ע! למאה שנה נתת לי בן. וכשעמד על דעתו והיה בחור בן ל"ז שנה אמרת לי: העלהו עולה לפני. ונעשיתי עליו כאכזרי ולא רחמתי עליו, אלא אני בעצמי כפתתי אותו – ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני?

פתח יצחק ואמר: רבש"ע! כשאמר לי אבא: „אלהים יראה לו השה לעולה בני" לא עכבתי על דבריך, ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח, ופשטתי את צוארי תחת הסכין – ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני?

פתח יעקב ואמר: רבש"ע! לא עשרים שנה עבדתי בבית לבן; וכשיצאתי מביתו פגע בי עֵשָׂו הרשע ובקש להרוג את בני, ומסרתי עצמי למיתה עליהם. ועכשו נמסרו ביד אויביהם כצאן לטבחה, לאחר שגדלתים כאפרוחים של תרנגולים, וסבלתי עליהם צער גִדול בנים, כי רב ימי הייתי בצער גדול בעבורם – ועתה לא תזכור לי זאת לרחם על בני?

פתח משה ואמר: רבש"ע! לא רועה נאמן הייתי לישראל ארבעים שנה, ורצתי לפניהם כסוס במדבר. וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ גזרת עלי – במדבר יפלו עצמותי, ועכשו שגלו שלחת לי לספוד ולבכות עליהם? ! זהו המשל שאומרים בני אדם: „מטוב אדוני לא טוב לי, ומרעתו רע לי".

באותה שעה אמר משה לירמיהו: לך לפני שֶׁאֵלך ואראה מי מניח ידו עליהם. אמר לו ירמיהו: אי אפשר לילך מפני ההרוגים. – אמר לו: אף-על-פי-כן. מיד הלך משה וירמיהו לפניו. עד שהגיעו לנהרות בבל.

ראוהו למשה ואמרו זה לזה: בא בן עמרם מקברו לפדותנו מיד צרינו! – יצאה בת-קול ואמרה: גזרה היא מלפני! – מיד אמר להם משה: בני! להחזיר אתכם אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה; אלא המקום יחזיר אתכם במהרה!... והניח אותם. באותה שעה הרימו קולם בבכיה גדולה, עד שעלתה בכיתם למרום, הֲדָה הוא דכתיב: „על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו".

כיון שבא משה אצל אבות העולם, אמרו לו: מה עשו האויבים בבנינו? אמר להם: מהם הרגו, ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם, ומהם

אסורים בכבלי ברזל, ומהם נפשטים ערֻמים, ומהם מתו בדרך ונבלתם מֻשלכת לעוף השמים ולבהמת הארץ, ומהם מֻשלכים להַמה רעבים וצמאים.

מיד פתחו כלם ובכו וקוננו בקינות.

(שם)

הולש — ממרט, קורה.	השתיקן — ההסה אותן.
זריזים — מהירים.	

קל״ז.

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל.

כשהגיע ירמיהו לנהר פרת ענה נבוזראדן ואמר לו: „אם טוב בעיניך לבא אתי בבל - בוא״. חשב ירמיהו בלבו: אם אני הולך עמהם לבבל, אין מנחם לגלות הנשארה מהם. נטלו הגָליות את עיניהם וראו את ירמיהו שפרש מהם; געו כלם בבכיה וצוחו: רַבֵּנו ירמיהו! הרי אתה מניחנו שם!... (הדה הוא דכתיב „על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו״). ענה ירמיהו ואמר להם: מעיד אני עלי שמים וארץ, אלו בכיתם בכיה אחת עד שאתם בציון — לא גליתם.

„שָׁם יָשַׁבְנוּ״— מלמד שלא היתה להם ישיבה משיצאו מירושלים עד שהגיעו לפרת. אמרו: אלהיהם של אלו רחמן הוא, וכיון שמַסְבּירים לו פנים, הוא חוזר ומרחם עליהם; שמא ישובו ויתחברו כלם ויקראו לאלהיהם ויעזרם ולא הועלנו כלום; לפיכך היו דוחקים אותם ומריצים אותם כְּבַעַל־כָּרְחם, שנאמר „על צוארנו נרדפנו״.

„גַּם בָּכִינוּ״ - מה ראו ישראל לבכות על נהרות בבל? - שהרג בהם פרת בישראל יותר ממה שהרג נבוכדנצר הרשע. כשהיו ישראל שרויים בארץ, לא היו שותים אלא מי גשמים ומי נוזלים ומי מעינות. כיון שבאו לבבל שתו מים מפרת - ומתים; לפיכך היו בוכים על ההרוגים שהרגו בהם אויביהם, ועל המתים שמתו בדרך, ועל ההרוגים שהרג בהם פרת. ולא עוד אלא שהיה נבוכדנצר יושב בספינה, הוא וכל גדוליו וכל שריו, ועמהם כל מיני זמר, וכל מלכי יהודה מֻשלכים בשלשלאות של ברזל והולכים ערֻמים על שפת הנהר. נשא נבוכדנצר הרשע את עיניו וראה אותם. אמר לעבדיו: מפני מה הללו הולכים בקומה זקופה בלא משא? אין לכם משא שתתנו

על צוארם? באותה שעה הביאו ספרים ועשו אותם כחֵמות ומלאו אותם חול, והניחום על כתפם, עד שנִכְפְּפָה קומתם.

באותה שעה געו כל ישראל בבכיה עד שעלתה שַועתם למרום, ובקש הקב"ה להחזיר כל העולם לתהו ובהו. נכנסו מלאכי השרת לפני הקב"ה ואמרו לפניו: רבש"ע! כל העולם כלו ומלואו שלך, לא דַיך שהחרבת דירתך של מטה, אלא שתחריב דירתך של מעלה? — אמר להם: וכי תנחומים אני צריך? אני מכיר בראש ואני מכיר בסוף; תנחומים הללו, שאתם מנחמים אותי, נאוּצים הם לפני; רדו מלפני ושאו המשא מעליהם! — מיד ירדו מה"ש ונטלו המשא מעליהם. ולא מה"ש בלבד אלא אף הקב"ה נשא בעצמו, שנאמר: „למענכם שִלחתי בבלה".

יצאו לקראתם בני ב א ר י ובני מדינות אחרות והיו רואים אותם עֲרֻמים. מה עשו בני בארי? הפשיטו את עבדיהם ואת שפחותיהם והקריבום דורון לפני נבוכדנצר ואמרו לו: שמא מלך אֹהב ע־מים אתה?... אמר להם: לכו והַלבישו את בני ישראל.

„עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תָּלִינוּ כִּנּוֹרוֹתֵינוּ, כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה"—

אמר להם נבוכדנצר: מה אתם יושבים ובוכים? הכינו עצמכם עד שאנו אוכלים ושותים אני מבקש שתעמדו ותַקישו לפנַי ולפנֵי אלהַי, כדרך שהייתם מַקישים לפני אלהיכם.

התחילו מִסְתַּכלים אלו באלו ואומרים: לא דַיֵנוּ שהחריב את מקדשנו, אלא עכשו אנו עומדים להקיש לפני הננָס הזה ולפני עבודה זרה זו!... (למה הדבר דומה? למלך בשר־ודם שנשא בת־מלכים. אמר לה: עמדי והשקיני כוס אחת. ולא רצתה להשקותו. כעס עליה והוציאה מתוך ביתו. והלכה ונִשֵאת למַכֵּה שחין. אמר לה: עמדי והשקיני כוס אחת. אמרה לו: ריקה! בת מלכים אני ונִשאתי למלך, ועל שאמר לי: השקיני כוס אחת, ולא רציתי להשקותו, כעס עלי והוציאני מתוך ביתו, שֶׁאִלו השקיתיו, היה מוסיף כבוד על כבודי; ועכשו א ת ה אומר לי: עִמדי והשקיני!...).

עמדו כלם ושלטו בעצמם ונטלו אַלְיוֹנֵי ידיהם לתוך פיהם ומקצצים אותם. הדה הוא דכתיב: „איך נשיר את שיר יְיָ על אדמת נכר". „לא נשיר" - לא נאמר. אלא „א י ך נשיר" — מראים אצבעותיהם ואומרים: היינו כפותים ונִתְקַטְעוּ אצבעותינו.

כיון שידע כן נבוכדנצר עמד והשליך מישראל תלי תלים של הרוגים. אף-על-פי-כן היתה להם שמחה, שלא אמרו שירה לפני עבודה זרה (שנאמר „ותוללינו – שמחה"). באותה שעה נשבע הקב"ה לישראל: אתם שלטתם בעצמכם וקטעתם אצבעות ימינכם אף אני „אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָיִם תִּשְׁכַּח יְמִינִי".

(מדרש שוחר טוב)

נטלו הגליות – נשאו בני הגולה.
מסבירים פנים – מראים סבר פנים.
נאוצים – גדופים.
הַנַּנָּס – הקטן, הפעוט.
אליוני – בהונות.

קלה.

אַחִים בּוֹגְדִים.

כשהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל לבבל היו כפותים ידיהם מאחוריהם, נתונים בשלשלאות של ברזל, והוליכום עֲרֻמִּים כבהמות. כיון שעברו על בני ישמעאל אמרו להֶגְמוֹנוֹת שעליהם: עשו עמנו חסד ורחמים והעבירונו על אחינו בני ישמעאל דודנו. וכן עשו.

יצאו בני ישמעאל לקראתם. הוציאו להם פת מלוחה וציר עמה. הביאו נאדות ריקים וּצְבָעוּם במים ותלאום בשערי אהליהם. כשראו ישראל כך, נִתְיַשְּׁבָה דעתם, היו סבורים שהם מלאים מים. אמרו להם: אכלו פת תחלה ואחר-כך נביא לכם מים; אכלו את הפת באו ואמרו להם: לא מצאנו מים. והיו נושכים בשניהם באותם נאדות ונכנסה רוח חמה לתוך מעיהם – ומתים.

(תנחומא)

צִיר – מי מלח של דגים.

קלו.

אֵם עַל בָּנִים.

מעשה במרים בת נחתום שנשבית היא ושבעת בניה. נטלם הקיסר ונתנם לפניו ולפנים. הביא את הראשון ואמר לו: השתחוה לצלם. אמר לו: חס ושלום! איני משתחוה לצלם, שכך כתוב בתורתנו: „אנכי יי אלהיך". – מיד הוציאו וַהֲרָגוֹ.

הוציא השני ואמר לו: השתחוה לצלם. אמר לו: ח"ו! אחי לא השתחוה ואני לא אשתחוה, שכך כתוב בתורה: „לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". — מיד גזר עליו וַהֲרָגוּהוּ.

הוציא השלישי ואמר לו: השתחוה לצלם. — אמר לו: איני משתחוה, שכתוב בתורה: „כי לא תשתחוה לאל אחר". — מיד גזר עליו והרגוהו.

הוציא הרביעי — ואמר פסוקו: „זובח לאלהים יחרם". גזר עליו והרגוהו.

הוציא החמישי ואמר גם הוא פסוקו: שמע ישראל! יְיָ אלהינו יְיָ אחד!" — מיד גזר עליו והרגוהו.

הוציא הששי ואמר גם הוא פסוקו: „כי יְיָ אלהיך בקרבך אל גדול ונורא". — גזר עליו והרגוהו.

הוציא השביעי והוא הקטן שבכלם. אמר: בני! השתחוה לצלם. אמר לו: חס ושלום! שכן כתוב בתורתנו: „כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד"; ולא עוד אלא שנשבענו לאלהינו, שאין אנו ממירים אותו באל אחר. וכשם שנשבענו לו כך נשבע לנו, שאין ממירנו בְּאֻמה אחרת.

אמר לו קיסר: אחיך שבעו ימים ושבעו חיים וראו טובה; ואתה קטן, לא שבעת ימים ולא שבעת חיים, ולא ראית טוב, השתחוה לצלם ואעשה לך טובות. אמר לו: כתיב בתורתנו: „יי ימלוך לעולם ועד", ואומר: „יי מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו" — ואתם בטלים ומלכותכם בטלה; בשר-ודם היום חי ולמחר מת, היום עשיר ולמחר עני; אבל הקב"ה חי וקים לעולמי עולמים!

אמר לו קיסר: ראה, אחיך הרוגים לפניך! הריני משליך טבעתי לארץ לפני הצלם והגביהה, כדי שידמו הכל ששמעת לקולי. — אמר לו: הֲבַל עליך קיסר! מה אם אתה מתירא מבני אדם שכמותך, אני לא אתירא ממלך מלכי המלכים הקב"ה?! — אמר לו: וכי יש אלה לעולם? אמר לו: אַלְלי עליך! וכי עולם של הֶפְקר ראית? — אמר לו: אם כן מפני מה אינו מציל אתכם מידי, כשם שהציל להנניה, מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר? — אמר לו: חנניה מישאל ועזריה כְּשֵׁרים היו, ונבוכדנצר מלך הגון היה לַעֲשׂות נס על ידו;

אבל אתה אינך הגון, ואנו נתחַיַבנו מיתה לשמים, ואם אין אתה הורגנו - הרבה הורגים יש למקום, הרבה דֻבים, הרבה זאבים ואריות ונחשים ועקרבים שיפגעו בנו ויהרגונו; אלא לסוף הקב"ה עתיד לִפָּרַע ממך את דמנו. — מיד גזר עליו להרגו.

אמרה לו אמו לקיסר: בחיי ראשך! תנה את בני ואחבקהו ואנשקהו. נתנוהו לה וחבקתהו ונשקתהו... אמרה לו: בחיי ראשך! הֲרָגֵני תחלה ואחר-כך הָרְגֵהו. אמר לה: איני שומע לך, מפני שכתוב בתורתכם „אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד". — אמרה לו: שוטה שבעולם! כבר קימת כל המצות ולא נשארה לך אלא מצוה זו בלבד? — מיד צוה להרגו. נפלה אמו עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו ואמרה לו: בני, לכו ואמרו לאברהם אביכם: אתה עקדת מזבח אחד ואני שבעה מזבחות, אתה — נסיון, ואני — מעשה.

עד שהיתה מחבקתו — גזר הרשע והרגוהו עליה. אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה. יצתה בת-קול ואמרה: „אם הבנים שמחה!"

(איכה רבתי, גיטין נז)

הפקר — שאין לו בעלים.

קמ.
אותות לְרָעָה.

ת"ר: ארבעים שנה קֹדם חרבן הבית, לא היה **גורל** עולה בימין, ולא היתה לשון של זְהורית מלבינה, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זַכַּאי ואמר: היכל, היכל! מפני מה אתה מַבְעִית את עצמך? יודע אני בך שסופך לֶחָרֵב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדו: „פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך".

אמר רב זוטרא בר טוביא: למה נקרא שמו „לבנון" — לומר לך מה לבנון מְלַבְלֵב אף בית-המקדש מלבלב. דאמר ר' הושעיא: בשעה שבָנה שלמה בית-המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פֵּרותיהם בזמניהם; וכיון שהרוח מנשבת בהם, מַשִּׁירים את פרותיהם, ומהם היתה פרנסה לכהונה. וכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל — יבשו...

(יומא לט)

מלבלב — הולך וצומח ופורח. | משירים — מפילים.

קמא.

רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי.

לאספסינוס היו אנשים שרוים כנגד הומותיה של ירושלים, וכל דבר ודבר שהיו שומעים, היו כותבים על החץ וזורקים חוץ לחומה. שלחו לו אותם האנשים שרבן יוחנן בן זכאי מאוהבי קיסר הוא.

כשאמר רבן יוחנן בן זכאי לאנשי ירושלים להמסר ביד אספסינוס ולא קבלו ממנו שלח וקרא לתלמידיו לרבי אליעזר ור' יהושע ואמר להם: בני, עמדו והוציאוני מכאן, עשו לי ארון ואישן בתוכו. ר' אליעזר אחז בראשו ור' יהושע – ברגליו והיו מוליכים אותו עד שקיעת החמה, עד שהגיעו אצל אספסינוס. פתחו הארון ועמד לפניו. אמר לו: אתה הוא רבן יוחנן בן זכאי? שאַל, מה אתן לך. – אמר לו: איני מבקש אלא יבנה והכמיה, אלך ואֶשְׁנֶה בה לתלמידי ואקבע בה תפלה, ואעשה בה כל מצות האמורות בתורה. – אמר לו: לך וכל מה שאתה רוצה לעשות - עשה. אמר לו: רצונך שאֹמר לפניך דבר אחד? - א"ל: אמור. - א"ל: הרי אתה עומד במלכות. – ומנַין אתה יודע? - א"ל: כך מסור לנו, שאין בית-המקדש נמסר ביד הֶדְיוֹט אלא ביד מלך, שנאמר: „והלבנון באדיר יפול".

אמרו: לא היו שלשה ימים עד שבא אליו דיופלי מעירו, וא"ל שמת קיסר ונמנו עליו להעמידו במלכות. - הביאו לו קשת ונסרים של ארז, ונתן את הנסרים לתוך הקשת והיה מכה בהם על החומה, עד שפָּרץ בה פרצה. הביא ראש חזיר ונתנו לתוך הקשת והיה משליך אותו כלַפי אברים שֶׁעַל גבי המזבח. באותה שעה נלכדה ירושלים. והיה רבי יוחנן בן זכאי יושב ומצפה, כשֵׁם שהיה עֵלי יושב ומצפה. כיון ששמע ריב"ז שהחריב את ירושלים ושרף את בית המקדש באש – קָרע בגדיו וקרעו תלמידיו את בגדיהם והיו בוכים וצועקים וסופדים.

(אדר"ג)

אתה עומד במלכות – תהיה מלך.
הדיוט – אדם פשוט.

נְסָרִים. – קרשים.
דְיוֹפְלִי – צירים.

קמב.
יִתּוּשׁ שֶׁל טִיטוּס.

טיטוס הרשע חֵרֵף וגִדֵּף כְּלַפֵּי מעלה. מה עשה? נכנס לבית קדשי הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבֵרה, ונטל סַיִף וגִדֵּר את הפרכת, ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא, וְקָסָבר הרג את עצמו...

מה עשה עוד? נטל את הפרכת ועשאה כמין גרגותני, והביא כל כלים שבמקדש והניחם בה, והושיבם בספינה לילך ולהשתבח בעירו. עמד עליו נחשול שבים לטבעו. אמר: כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים: בא פרעה — טִבעו במים; בא סיסרא — טִבעו במים, אף עלי הוא עומד לטַבעני במים: אם גבור הוא — יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה!

יצתה בת־קול ואמרה לו: רשע בן רשע, בן בנו של עֵשו הרשע! בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה, עֲלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה!

עָלה ליבשה. בא יתוש ונכנס בחטמו ונִקר במוחו שבע שנים. יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא, שמע קול ארזפתא — אישתיק. אמר: איכא תקנתא! בכל יומא מייתו נפחא ומחו קמיה. לנכרי יהיב ליה ד' זוזי, לישראל - אמר ליה: מסתייך דקא חזית בסנאך. - עד תלתין יומין עביד הכי; מכאן ואילך — כיון דדש - דש.

(גיטין נו)

גִּדר — דקר.
מבצבץ — מתפרץ ויוצא.
גרגותני — מין סל גדול.
יתוש — מין צרעה: Комаръ.
קא חליף אבבא דבי נפחא — עבר על פתח בית נפח.

ארזפתא — קורנס, פטיש.
איכא תקנתא — יש תרופה.
מסתייך דקא חזית בסנאך — דַיך שאתה רואה נקם בשונאך.
כיון דדש דש — כיון שהתרגל לקול הקורנס — לא הועיל עוד.

קמג.

בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים.

אמר רב יהודה משום רבן שמעון בן גמליאל: ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר, ובכל אחד מהם היו ארבע מאות מלמדי תינוקות, ולכל אחד ואחד היו ארבע מאות תינוקות של בית רבן; וכשהיה אויב נכנס לשם היו דוקרים אותו בחטריהם. וּכְשֶׁגָּבַר האויב ולכדום, כְּרכום בספריהם והציתום באש.

מעשה ברבי יהושע בן חנניא, שהלך לכרך גדול שברומי. אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עינים וטוב רואי, וקוצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר: „מִי נָתַן לִמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבוֹזְזִים"? — ענה אותו תינוק ואמר: „הֲלוֹא יְיָ זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ"! — אמר: מֻבטחני בו שמורה הוֹרָאָה בישראל. העבודה! איני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו. אמרו: לא זז משם עד שפְּדָאוֹ בממון הרבה. ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל. ומנו — ר' ישמעאל בן אלישע.

מעשה בבנו ובתו של ר' ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני אדונים. לימים נִזְדַוְּגוּ שניהם במקום אחד. זה אומר: יש לי עבד, שאין כיָפיו בכל העולם; וזה אומר: יש לי שִׁפחה, שאין בכל העולם כלו כיפיה. אמרו: בא ונַשִּׂיאם זה לזה ונחלק בְּוְלָדוֹת. הכניסום לְחֻפה. זה ישב בקרן זוית זו, וזו יושבת בקרן זוית זו. זה אומר: אני כֹּהן בן כהנים גדולים אשא שפחה!... וזאת אמרת אני כֹּהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד!... ובכו כל הלילה. — כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה, ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה נשמתם. ועליהם קונן ירמיהו: „עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה, עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה מַּיִם".

(גיטין נח)

בחטריהם — במקלותיהם שהיו מראים בהם בספריהם.
הוראה — פסקי דינים.
שפוסקים — שקוצבים.
בקרן זוית — בפנה.

קמד.

בַּת נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן.

מעשה ברבן יוחנן בן זכאי, שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים. והיו תלמידיו מהלכים אחריו. ראה רִבָה אחת, שהיתה מלקטת שעורים מבין גָלְלֵי בהמתם של ערביים. כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו. אמרה לו: רבי, פרנסני! – אמר לה: בתי, מי אַתְּ? – אמרה לו: בת נקדימון בן גוריון אני. אמר לה: בתי! ממון של בית אביך היכן הלך? – אמרה לו: רבי, לא כדין מתלין מתלא בירושלים: „מלח - ממון חסר"? ושל בית חמיך היכן הוא? – אמרה לו: בא זה ואִבּד את זה.

אמרה לו: רבי, זָכור אתה כְּשֶׁחָתמת על כְּתֻבָּתִי? אמר להם לתלמידיו: זכור אני, כשחתמתי על כתובתה של זו, והייתי קורא בה: אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה, חוץ משל חמיה!

בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר: אשריכם ישראל! בזמן שעושים רצונו של מקום, אין כל אֻמה ולשון שולטת בהם; ובזמן שאין עושים רצונו של מקום, מוסרם ביד אֻמה שפלה, ולא ביד אמה שפלה, אלא ביד בהמתם של אמה שפלה.

(ונקדימון בן גוריון לא עבד צדקה? והרי אמרו עליו על נקדימון בן גוריון: כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש, כלי מילת היו מציעין תחתיו, ובאים עניים ומְקַפְּלים אותם מאחריו? – אי בעית אימא: לכבודו הוא דעבד; ואי בעית אימא: כִּדְבָעֵי לו למעבד - לא עבד. כדאמרי אינשי: „לפום גמלא שיחנא").

אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: אראה בנחמה, אם לא ראיתיה שהיתה מלקטת שעורים, מבין טַלְפֵי סוסים בעכו. קראתי עליה מקרא זה: „אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך". אל תקרי „גדיותיך", אלא „גויותיך". (כתובות סו)

לא כדין מתלין מתלא? – וכי לא כך מושלים משל?

מלח ממון חסר – לממון חסר מלח ולכן יתקלקל ולא יעמד לארך ימים.

כְּתֻבָּה – שטר נשואים.

כלי מילת – בגדי משי.

אי בעית אימא – אם תרצה אמר לך.

כדבעי לו למעבד – כמו שהיה צריך לעשות.

לפום גמלא שיחנא – לפי כח הגמל — המשא.

טלפי – פרסות.

קמה.

זֵכֶר לַחֻרְבָּן.

כשחרב הבית בשניה – רבו פרושים בישראל שלא לאכל בשר ושלא לשתות יין. נִטְפַּל להם רבי יהושע, אמר להם: בני, מפני מה אי אתם אוכלים בשר ואי אתם שותים יין? אמרו לו: נאכל בשר שממנו מקריבים על גבי מזבח ועכשו בטל? נשתה יין שממנו מנסכים על גבי המזבח ועכשו בטל? – אמר להם: אם-כן לחם לא נאכל, שכבר בטלו מנחות!

– אפשר בפֵּרות.

– פֵּרות לא נאכל שכבר בטלו בִּכּורים!

– אפשר בפרות אחרים.

– מים לא נשתה, שכבר בטל נִסּוּך המים! – שתקו. – אמר להם: בני, באו ואֹמר לכם: שלא להתאבל כל-עִקר – אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה; ולהתאבל יותר מִדַּאי – אי אפשר, שאין גוזרים גזרה על הצבור אלא אם כן רוב צִבּור יכולים לעמוד בה. אלא כך אמרו חכמים: סָד אדם את ביתו בסיד ומְשַׁיֵּר בו דבר מועט זכר לחרבן.

(בבא בתרא ס)

פרושים – כת ידועה בישראל.
אפשר בפרות – ומהראוי שלא לאכל אמנם לחם.

כל-עקר – כלל.
סד בסיד – שר בשיד.

קמו.

עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת.

א.

כשברא הקדוש-ברוך-הוא את האילנות היו מתגאים בקומתם, ומגביהים עצמם למעלה. וכיון שברא הקב"ה את הברזל היו משפילים עצמם ואמרו: אוי לנו, שכבר ברא הקב"ה דבר שיכרות אותנו. כך אחר חרבן הבית היו פריצי הדור מתגאים ואמרו: מה הִפְסַדנו שחרב הבית? הרי יש בינינו תלמידי חכמים, שמדריכים את העולם בתורת ה'.

מיד נתן הקב"ה בלב קיסר רומי ללמוד תורת משה מפי חכמים

זקנים, והתחיל בספר „בראשית", והיה לומד עד שהגיע ל„ואלה המשפטים". וכיון שהגיע לפסוק: „וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת" – צוה לַמלאת פַּלְטָרוֹ נעלים, ושלח לקרא לעשרה חכמי ישראל. ובאו לפניו. והושיבם בקַתֶּדְרָאוֹת של זהב. אמר להם: דין יש לי לשאלכם. – אמרו לו: שאל. – אמר להם: מי שגנב איש מאחיו והתעמר בו ומכרו מה דינו? – אמרו לו: מות יומת. – אמר להם: אם כן אתם חַיָּבים מיתה על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו. ואם הם היו בחיים הייתי דן אותם; ועתה שאינם בחיים, אתם תשאו עון אבותיכם. – אמרו לו: תן לנו זמן שלשה ימים, אם נמצא זכות על עצמנו – מוטב; ואם לאו – עשה מה שתחפץ. – נתרצה להם לדבר זה.

יצאו מלפניו וחִלו את פני רבי ישמעאל כהן גדול שיזכיר את השם הגדול ויעלה לרקיע ויחקור אם נגזרה גזרה מאת השם-יתברך.

טִהר ר' ישמעאל את עצמו ונתעטף בטלית ותפלין להזכיר השם המפורש. מיד נְשָׂאוֹ הרוח והביאו למעלה עד הרקיע הששי. ופגע בו גבריאל המלאך ואמר לו: אתה הוא ישמעאל שקונך משתבח בך בכל יום, שיש לו עבד בארץ שדומה לְקְלַסְתֵר פניו? – אמר לו: אני הוא. – אמר לו: למה עלית לכאן? – אמר לו: המלכות הרשעה גָזרה גְזֵרה עלינו לאַבד ממנו עשרה חכמי ישראל, ועליתי לידע אם היא מאת הקב"ה. – אמר לו גבריאל: אם היא גזרה לא חתומה תוכל לבטלה? – אמר לו: הן. – אמר לו: במה? – אמר לו: בשם יתברך. – מיד ענה גבריאל ואמר: אשריכם בני אברהם יצחק ויעקב, שגלה הקב"ה לכם מה שלא גלה למלאכי השרת!...

אמר לו גבריאל: ישמעאל בני! חי נפשך, שכך שמעתי מאחורי הפרגוד, שעשרה חכמי ישראל נמסרו להריגה ביד המלכות הרשעה, על מכירת יוסף, שמכרוהו אחיו; שמדת הדין מְקטרגת בכל יום לפני כסא-הכבוד ואומרת: כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה? הרי השבטים מכרו את יוסף ולא נפרעת עדין מהם או מזרעם לפיכך נִגזרה הגזרה. – אמר לו ר' ישמעאל: עד עתה לא מצא הקב"ה פריעה במכירתו אלא בנו? – אמר לו גבריאל: חי נפשך ישמעאל בני, שמיום שמכרו השבטים את יוסף לא מצא הקב"ה בדור אחד צדיקים וחסידים כמו השבטים, לפיכך הקב"ה נפרע מכם.

כיון שראה סמאל הרשע שבקש הקב"ה לחתום את ההתימה, למכור עשרה צדיקים ביד המלכות הרשעה – שמח שמחה גדולה, והיה מתפאר לומר: נצחתי את מיכאל השר! – מיד הרה אפו של הקב"ה על סמאל הרשע ואמר לו: אי סמאל! או רצונך לפטור חכמי ישראל מהריגה, או תקבל עליך צרעת: אחד משנים תקבל. – אמר לו סמאל: לא אפטור עשרה צדיקים מהריגה, ואקבל עלי גזרתך כאשר דברת. –

מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל ולא הספיק לגמור את דבריו: עד שקרא הקב"ה למטטרון הסופר הגדול ואמר לו: כתוב וחתום ששה הדשים שלמים נגע צרעת וספחת ובהרת וירקון ושחין רע על רומי הרשעה, וגפרית ואש על האדם ועל הבהמה ועל כל אשר להם.

כששמע ר' ישמעאל כך – מיד נתקררה דעתו והיה מהלך ברקיע אנה ואנה, והיה רואה מזבח סמוך לכסא-הכבוד. אמר לגבריאל: מה זה? – אמר לו: מזבח. – ומה אתם מקריבים עליו בכל יום? וכי פרים ואשים למעלה! – אמר לו: נפשות של צדיקים אנו מקריבים עליו בכל יום. – אמר לו: ומי מקריב אותם? – אמר לו: מיכאל השר הגדול. –

מיד ירד ר' ישמעאל והגיע לארץ והגיד להבריו, שכבר נגזרה גזרה ונכתבה ונחתמה. והיו מתאוננים בימין על שנגזרה עליהם גזרה קשה כזאת, ושמחים בשמאל על ששקלם הקב"ה בצדקות ובהסידות נגד השבטים.

והיו יושבים זוגות, זוגות: ר' ישמעאל ור' שמעון בן גמליאל, ר' עקיבא ור' הנניה בן תרדיון, ר' אלעזר בן שמוע ור' ישבב הסופר, ר' הנינא בן חכינאי ור' יהודה בן בבא, ר' חֻצְפִּית המְתֻרגמן ור' יהודה בן דמא.

נעלים – לאות כי בעבור נעלים נמכר יוסף.

קְתדרא – Каѳѳдра

קלסתר פנים – שרטוטי הפנים.

פריעה – שלום.

סמאל – מלאך רע, שונא ישראל.

מיכאל – מלאכו של ישראל.

ב.

הֲרִיגַת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל כֹּהֵן גָּדוֹל.

נכנס הקיסר וכל גדולי רומי אחריו. אמר להם: מי יֵהָרֵג תחלה? ענה רבן שמעון בן גמליאל: אני נשיא בן נשיא מזרעו של דוד מלך ישראל, עליו השלום, אני אֵהרג תחלה! ענה ר' ישמעאל כהן גדול ואמר: אני כהן גדול בן כהן גדול מזרעו של אהרן הכהן, אני אֵהרג תחלה ואַל אראה במיתת חברי. — אמר הקיסר: זה אמר: אני אֵהרג תחלה, וזה אמר: אני אֵהרג תחלה, אם כן הַפילו גורלות ביניכם. — ויפול הגורל על רבן שמעון בן גמליאל. וצוה הקיסר לַהֲתוך ראשו תחלה. וַהֲתָכוּהו. נְטָלוֹ אחר־כך ר' ישמעאל בין ירכיו וצָוַח עליו במר נפש ואמר: אי תורה ואי שכרה! הלשון שהיתה מְבָארת התורה בשבעים לשון איך עתה לוחכת את העפר!... אמר לו הקיסר: מה זה ומה זה, זקן, שאתה בוכה על חברך? היה לך לבכות על עצמך. אמר לו ר' ישמעאל: אני בוכה על עצמי שחברי גדול ממני בתורה ובחכמה, ועל שקדמני בישיבה של מעלה אני בוכה.

עוד הוא מדבר ומתאונן ובוכה ומקונן נשקפה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה יָפיו של ר' ישמעאל, ונכמרו רחמיה עליו, ושלחה לאביה לתן לה שְׁאֵלה ובקשה אחת. ושלח לה הקיסר: בתי, כל אשר תאמרי אעשה, חוץ מר' ישמעאל והבריו. — שלחה לו: אבקש ממך להחיות את נפשו. שלח לה: כבר נשבעתי. שלחה לו: אם כן אבקשך להפשיט את עור פניו כדי להִסתַּכל במקום מראה. מיד צוה להפשיט את עור פניו. וכיון שהגיע למקום תפלין צעק צעקה גדולה ומרה וְנִזְדַּעְזעו שמים וארץ. צעק פעם שניה ונזדעזע כסא הכבוד. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: צדיק כזה שהראית לו כל גנזי העולם יֵהרג במיתה מְשֻׁנה מזה הרשע?! זו תורה וזו שכרה?!... אמר להם: הניחו לו, שתעמוד זכותו לדורו שלאחריו. יצאה בת־קול ואמרה: אם אשמע קול אחר, אהפוך את כל העולם לתהו ובהו! וכששמע ר' ישמעאל כך שתק... אמר לו הקיסר: עד עכשו לא בכית ולא צעקת, ועכשו אתה צועק? אמר לו: לא על נפשי אני צועק אלא על מִצְות תפלין שהולכין ממני. — אמר לו הקיסר: עדין אתה בוטח באלהיך? — אמר לו: „הֵן אִם יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל". מיד יצאה נשמתו של ר' ישמעאל.

ג.

הֲרִיגַת רַבִּי עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף.

ואחריו הוציאו רבי עקיבא בן יוסף, דורש כתרי אותיות ומגלה פנים בתורה כמו שנמסרה למשה מסיני. וכשהוציאוהו להריגה בא מכתב לקיסר שמלך ערביא מתפשט בארצו. נָחַץ ללכת וצוה להבוש את רבי עקיבא בבית האסורים עד שישוב מן המלחמה. וכשבא מן המלחמה צוה להוציאו וסרקו את בשרו במסרקאות של ברזל, ובכל סריקה וסריקה, שהיו סורקים, היה אומר: „צַדִּיק הוּא יְיָ הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ, כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט; אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא". יצאה בת־קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שהיית צדיק וישר ויצאה נשמתך בצדק וישר.

ד.

הֲרִיגַת רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן.

ואחריו הוציאו רבי חנניה בן תרדיון.

אמרו עליו על רבי חנניה בן תרדיון, שהיה נעים כפני הקב"ה, ומעולם לא עלתה קללת חברו על שפתו. וכשצוה הקיסר ברומי שלא ללמד תורה — מה עשה ר' חנניה בן תרדיון? עמד והקהיל קהלות ברבים וספר־תורה מֻנחת לו בחיקו, וישב לו בשוקי רומי והיה לומד ועוסק ודורש בתורה. וצוה הקיסר לכָרכו בספר־תורה ולשרפו.

נטלו הקוסטינר וכְרכו בספר תורה, והקיפהו בחבילי זמורות, והצית את האור; ונטל כְּפִינִין של צמר ושְׁרָאָם במים ונתן על לבו, כדי שלא תצא נשמתו במהרה. והיתה בתו עומדת ואומרת: אוי לי אבא שראיתיך בכך!... אמר לה: טוב לי, בתי, שראיתיני בכך!

ותלמידיו עמדו עליו ואמרו: רבנו! מה אתה רואה? אמר להם: אני רואה גוילין שרפים ואותיות פורחות... והתחיל לבכות. — אמרו לו תלמידיו: מפני מה אתה בוכה? — אמר להם: אם אני לבדי נשרפתי — לא היה הדבר קשה לי. ועכשו אני נשרף וספר תורה עמי. — אמרו לו: אַף אתה פתח פיך ותִכָּנס בנך האש. — אמר להם: מוטב שֶׁיִּטְלנה לנשמתי מי שנתנה ואַל אֲחַבְּלנה אני בעצמי.

אמר לו הקוסטינר: רבי, אם אני מְסַלֵּק את הספוגין מעל לבך,

כדי שתצא נשמתך מהרה אתה מביאני לחיי העולם הבא? – אמר לו: הן. – השבע לי. – ונשבע לו. מיד הרבה הקוכטינר את השלהבת ונטל את הספוגין ויצאה נשמתו. ואף הקוסטינר קפץ ונפל לתוך האור ונשרף. יצתה בת-קול ואמרה: ר׳ חנניה בן תרדיון והקוסטינר מזומנים לחיי העולם הבא!

ועל זה בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת. ויש קונה עולמו בכמה שנים!

קוסטינר – תַּלְיָן. | גלילין – Пергаментъ
ספוגים – סמרטוטים. | קונה עולמו – זוכה לחיי העוה״ב.
וישראם – הרטיבם והטבילם הרבה.

ה.

הֲרִיגַת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא.

ואחריו הוציאו רבי יהודה בן בבא, שלא טָעם טַעם שֵׁנה אלא כשנת סוס משמונה עשרה שנה עד שמונים שנה.

ואותו היום ערב שבת היה. התחיל מבקש מהם: בחייכם! המתינו לי מעט עד שאֲקים מצוה אחת שצוה הקב״ה. אמרו לו: עדין אתה בוטח באלהיך? אמר להם: הן. – אמרו לו: וכי עדין יש כח באלהיך שאתה בוטח בו? אמר להם: „גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר״! – אמרו לו: אם יש בו כח למה לא הציל אותך ואת חבריך מיד המלכות? – אמר להם: אנו הַיָבים מיתה למלך גדול ונורא, והוא מסר אותנו ביד המלך כדי לתבוע את דמינו מידו.

באו והגידו למלך את דבריו. שלח המלך אליו ואמר לו: אמת שהגידו לי משמך או לאו? – אמר לו: אמת. אמר לו הקיסר: כמה עזי פנים אתם שעל פתחי מיתה אתם עומדים ועדין עַזים אתם! אמר לו ר׳ יהודה: אי לך קיסר רשע בן רשע! אלהים ראה חרבן ביתו והריגת חסידיו ולא יקח נקמה? בחייך, קיסר, המתן לי עד שאֲקים מצוה אחת ו„שבת״ שמה. אמר לו: לזאת שמעתי לעשות בקשתך.

מיד התחיל בקדוש היום „ויכלו השמים והארץ״, והיה אומר בנעימות ובקול רם, והיו תמהים כל העומדים עליו; וכיון שהגיע עד „ברא אלהים לעשות״ לא הניחוהו לגמור, וצוה הקיסר להרגו. והרגוהו. ויצאה נשמתו ב„אלהים״.

יצאה בת-קול ואמרה: אשריך רבי יהודה! שהיית דומה למלאך ויצאה נשמתך ב„אלהים". — וצוה והתכוהו אברים, אברים והשליכוהו לכלבים, ולא נִסְפַּד ולא נקבר.

ו.

הֲרִיגַת רַבִּי יְהוּדָה בֶּן דָּמָא.

ואחריו הוציאו רבי יהודה בן דמא, ואותו היום ערב „שבועות" היה.

אמר לו ר' יהודה לקיסר: בחייך, קיסר, המתן לי מעט עד שאֲקַיֵּם מצות החג ואֲקַדֵּשׁ כדי לתת שבח להקב"ה שנתן לנו התורה. אמר לו הקיסר: עדין אתה בוטח בתורה ובאלהים שְׁנְּתָנָהּ? — אמר לו: הן. אמר לו הקיסר: מה שכרה של תורתך? – אמר לו: עליה אמר דוד, עליו השלום: „מה רב טוב אשר צפנת ליראיך". אמר לו הקיסר: אין שוטים בעולם כמוכם, שסוברים שיש עולם אחר. — אמר לו: אין שוטים בעולם כמוכם, שכופרים באלהים חיים, ואוי לך ואוי לבשתך כשתראה אותנו באור החיים, ואתה תרד לשאול תחתית.

מיד הרה אפו של הקיסר וצוה לקשרו בשערות ראשו בזנב הסוס ולמשכו בכל רהבה של רומי. ואחר כך צוה וַיְּחַתְּכוּהוּ אברים אברים.

ובא אליהו ז"ל ולקח האברים וקברם במערה אחת הסמוכה לנהר היורד לפני רומי, ושמעו הרומיים קול נהי ובכי כל שלשים יום בתוך אותה מערה. ובאו והגידו לקיסר. אמר להם: אם היה העולם הפך לתהו ובהו — לא אשקוט עד שאמלא רצוני באותם עשרה זקנים כאשר נשבעתי.

והיה שם אחד מחכמי רומי ואמר לקיסר: ארוני הקיסר! דע כי הסכלת ושנית הרבה מאד, ששלחת יד בעם ה' בלי הנינה; דע כי מרה תהיה לך באהרונה, שהרי כתיב בתורת היהודים „ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו".

כששמע הקיסר כך חרה אפו באותו זקן וצוה להחניקו. כששמע הזקן כך, מִהֵר ומָל את עצמו. – מיד כשנחנק לא נמצא ולא נודע איהו. ויחרד הקיסר חרדה גדולה ולא שב אפו בכל זאת ועוד ידו נטויה.

הסמוכה – הקרובה.

ז.

הֲרִיגַת רַבִּי חֻצְפִּית הַמְתֻרְגְּמָן.

ואחריו הוציאו את רבי חצפית המתרגמן.

אמרו עליו על ר' חצפית המתרגמן שהיה בן מאה ושלשים שנה כשהוציאוהו להריגה; והיה יפה תאר ויפה מראה, והיה דומה למלאך ה' צבאות.

באו והגידו למלך את יפיו ואת שֵׂיבָתו ואמרו לו: בחייך, אדוני! תרחם על הזקן הזה. אמר הקיסר לר' חֻצפית: בן כמה שנים אתה? — אמר לו: ק"ל שנה חסר יום אחד, ובקשתי ממך שתמתין לי עד שיתמלא יומי. אמר לו הקיסר: מה לך שתמות היום או למחר? — אמר לו: כדי שאקים עוד שתי מצות. — א"ל: מה מצוה אתה רוצה לעשות? — א"ל: לקרא קריאת-שמע של ערבית ושחרית להמליך עלי את השם הגדול והנורא המיֻחד. — א"ל הקיסר: עזי פנים ועזי נפש! עד מתי אתם בוטחים באלהיכם, שאין בו כח להציל אתכם מידי, שהרי אבותי החריבו את ביתו, ואת נבלת עבדיו נתנו סביבות ירושלים ואין קובר; ועתה אלהיך זקן הוא ואין בו כח להציל אותך. שֶׁאִלּו היה בו כח, היה נוקם נקמתו ונקמת עמו ונקמת ביתו, כמו שעשה לפרעה ולסיסרא ולכל מלכי כנען...

כששמע רבי הצפית כך בכה בכי גדול ואחז בבגדיו ויקרעם על גִּדּוּף השם יתברך ועל חרפתו, ואמר לקיסר: אוי לך קיסר! מה תעשה ליום אחרון כשיפקוד הש"י על רומי ועל אלהיכם!

אמר המלך: עד מתי אתוַכח עם זה, וצוה להרגו ויסקלוהו. ובאו שריו וחכמיו וחִלּו פניו לקברו. כי חמלו על שיבתו. ויאמר המלך לקבור אותו. ויבואו תלמידיו ויקברוהו, ויספדוהו הֶסְפֵּד גדול וכבד מאד.

הספד — מספד.

ח.

הֲרִיגַת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי.

ואחריו הוציאו רבי חנינא בן חכינאי.

אותו היום ערב שבת היה, וכל ימיו היה יושב בתענית מבן שתים עשרה שנה עד תשעים וחמש שנה. אמרו לו תלמידיו: רבי!

רצונך שתטעם כלום קדם שתהרג? — אמר להם: עד עתה התעניתי ולא אכלתי ולא שתיתי, ועתה אני יודע באיזה דרך אלך ואתם אומרים לי לאכול ולשתות!

התחיל בקדוש היום „ויכלו” עד „ויקדש”, ולא הניחוהו לגמור עד שהרגוהו. ויצאה בת-קול ואמרה: אשריך ר' חנינא בן חכינאי! שהיית קדוש ויצאה נשמתך בקדושה בתבת „ויקדש”.

ט.

הֲרִיגַת רַבִּי יְשֵׁבָב הַסּוֹפֵר.

ואחריו הוציאו את רבי ישבב הסופר.

אמרו עליו על ר' ישבב הסופר שהיה בן תשעים שנה אותו היום שהוציאוהו להרג. כיון שהוציאוהו באו תלמידיו ואמרו לו: רבנו! תורה מה תהא עליה? אמר להם: בני, עתידה תורה שתשתכח מישראל, לפי שהאמה הרשעה העזה פניה והערימה סוד לאבד מרגליותינו מכנו, והלואי שהייתי כפ-ה על הדור. אבל אני רואה שאין לך רחוב ברומי שאין בו חלל חרב, שעתידה האמה הרשעה לשפוך דם נקי מישראל. — אמרו לו: רבנו, ומה תהא עלינו? — אמר להם: החזיקו איש ברעהו, ואהבו שלום אולי יש תקוה...

אמר לו הקיסר: זקן, בן כמה שנים אתה? — אמר לו: היום בן תשעים שנה אנכי, ועד שלא יצאתי ממעי אמי היתה גזרה מאת הקב"ה למסור אותי ואת חברי לידך, כדי לתבוע את דמנו מידך. — אמר לו: וכי יש עולם שני? — אמר לו: הן; ואתה אוי ואבוי לבשתך כשיפרע דם חסידיו מידך. — אמר הקיסר: מהרו והרגו גם את זה ואראה כחו וגבורתו של אלהי זה, ומה יעשה לי בעולם שני! — וצוה עליו וישרפוהו.

י.

הֲרִיגַת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ.

ואחריו הוציאו את רבי אלעזר בן שמוע.

אמרו עליו על רבי אלעזר בן שמוע, שהיה בן מאה וחמש שנים ומקטנותו עד סוף ימיו לא שמע אדם שהוציא תפלות מפיו, ולא נתקוטט עם חבריו בין בדבור בין במעשה; והיה ענו ושפל רוח, וישב בתענית שמונים שנה; ואותו היום שנהרג יום כפורים היה, ובאו

תלמידיו לפניו ואמרו לו: רבנו! מה אתה רואה? אמר להם: אני רואה את ר׳ יהודה בן בבא שנושאים את מטתו ואת מטת ר׳ עקיבא בן יוסף טמוכה אצלו, והם מתוכחים בדבר הלכה יחד זה עם זה. — אמרו לו: ומי מכריע ביניהם? — אמר להם: רבי ישמעאל כהן גדול. — אמרו לו: ומי מנצח? — אמר להם: ר׳ עקיבא, על שטָרח בכל כחו בתורה. אמר להם: בני, רואה אני עוד, שנשמת כל צדיק וצדיק מטהרת את עצמה במי השִׁלוֹח, כדי לִכָּנס היום בטהרה בישיבה של מעלה לשמוע דרשות ר׳ עקיבא בן יוסף, שידרוש להם מענינו של יום; וכל מלאך ומלאך מביא קָתֶדראות של זהב לכל צדיק וצדיק לישב עליהן בטהרה.

וצוה הקיסר להרגו. יצאה בת־קול ואמרה: אשריך רבי אלעזר בן שמוע! שהיית טהור ויצאה נשמתך ב„טהרה״.

(מדרש „אלה אזכרה״)

תְּפִלּוֹת – דברי תפל.

קמז.

אֲבֵלוּת הַשְּׁכִינָה.

אמר רבי שמואל בר נחמן: קרא הקב״ה למלאכי השרת ואמר להם: מלך בשר־ודם אָבֵל מה הוא עושה? — אמרו לו: לובש שחורים ומכסה את ראשו בשק. — אמר: אף אני עושה כן. הדה הוא דכתיב: „אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם״.

עוד שאל להם: מלך בשר־ודם אבֵל מה הוא עושה? אמרו לו: מכבה את הפַּנָסים. — אמר להם: אף אני עושה כן. הדה הוא דכתיב: „שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם״.

עוד שאל להם: מלך ב״ו אבֵל מה הוא עושה? אמרו לו: מהלך יחף. — אמר להם: אף אני עושה כן. הה״ד: „ה׳ בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו״.

עוד שאל להם: מלך ב״ו אבֵל מַהו עושה? — אמרו לו: יושב ודומם. — אמר להם: אף אני עושה כן. הה״ד: „יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו״.

(איכה רבתי)

קמח.

בַּת קוֹל מְנַהֶמֶת.

אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לְחֻרְבָּה אחת מחרבות ירושלים להתפלל. ובא אליהו ז"ל ושמר לי על הפֶּתח, והִמתין לי עד שֶׁסִּיַּמתי תפלתי. לאחר שסימתי תפלתי אמר לי: שלום עליך, רבי! — אמרתי לו: שלום עליך רבי ומורי! — אמר לי: בני, מפני מה נכנסת לְחֻרבה זו? — אמרתי לו: להתפלל. — אמר לי: מפני מה לא התפללת בדרך? — אמרתי לו: מִתְיָרא הייתי שמא יַפסיקוני עוברי דרכים. — אמר לי: בני, מה קול שמעת בחֻרבה זו? — אמרתי לו: שמעתי בת קול מְנַהֶמת כיונה ואומרת: אוי שהחרבתי את ביתי, ושׂרפתי את היכלי, והגליתי את בני לבין האֻמות! — אמר לי: בני, חייך וחיי ראשך! לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא שבכל יום ויום שָׁלֹש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בכל זמן שישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונים „אמן יהא שמיה רבא מברך!" — הקב"ה מְנַעֲנע ראשו ואומר: אשרי המלך שמְּקַלסים אותו בביתו כך, ומה לו לאב שהגלה את בניו לבין האֻמות, ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם!...

(ברכות נג)

חֻרבה — בנין נוטה לנפול.

קמט.

הַבּוֹכִים.

מִי יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי — מי אמר פסוק זה? אם תאמר ירמיהו, אפשר לו שלא לאכל? אפשר לו שלא לישון? אלא מי אֲמָרוֹ? — מי שאין לפניו לא אכילה ולא שֵׁנָה.

למה הדבר דומה? לאחד שהיה לו מקל וִילקוט, עמד

וסַגָּל וקנה לו צאן, ונכנסו זְאֵבים וּבִקְעוּן, אמר אותו הרועה: אַחזיר לאותו המקל ולאותו ילקוט. כך: רועה—זה הקדוש-ברוך-הוא, צאן—אלו ישראל, נכנסו זאבים לתוך עדרו ובקעון—אלו השונאים שנכנסו לבית המקדש; באותה שעה אמר הקב"ה: מי יתן ראשי מים...

אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי—כְּנֶסֶת ישראל אומרת לפני הקב"ה:

לְשֶׁעָבַר הייתי עולה לירושלים בדרכים מְתֻקָּנִים, ועכשָׁו גדורים דְּרָכַי בגזית;

לשעבר הייתי עולה ואילנות מסַכְּכוֹת לראשי, ועכשו תלויה אני לשמש;

לשעבר הייתי עולה בצלו של הקב"ה, ועכשו בְּצֶלֶם של מחריבי בית מקדשנו;

לשעבר הייתי עולה וסלי בכורים על ראשי, והיינו אומרים: קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן! ובדרכים היינו אומרים: עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָיִם, בהר־הבית היינו אומרים: הַלְלוּיָהּ, הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ! בָּעֲזָרָה היינו אומרים: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ; ועכשו—דוּמָם אני עולה, דומם אני יורדת; לשעבר הייתי עולה הֲמוניות המוניות בשירים ובזמרות, ועכשו בבכיה אני עולה, בבכיה אני יורדת...

(איכה רבתי)

וסגל — וְרָכַשׁ.
מסככות — סוככות.

המוניות — המונים.

קנ.

מְנַחֵם אֲבֵלֵי צִיּוֹן.

וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכים בדרך; שמעו קול המונה של בבל ברחוק מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכים ורבי עקיבא משחק. — אמרו

לו: מפני מה אתה משחק? — אמר להם: ואתם מפני מה אתם בוכים? — אמרו לו: הללו כושיים, שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעכו"ם, יושבים בטח והשקט; ואנו — בית הדום רגלי אלהינ שרוף באש, ולא נבכה? — אמר להם: לכך אני מצחק: ומה לעוברי רצונו כך — לעושי רצונו על אחת כמה וכמה!

שוב פעם אחת היו עולים לירושלים. כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם; כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים. התחילו הם בוכים, ורבי עקיבא מצחק. — אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? — אמר להם: מפני מה אתם בוכים? — אמרו לו: מקום שכתוב בו: „והזר הקרב יומת", ועכשו שועלים הלכו בו, ולא נבכה?! — אמר להם: לכך אני מצחק; דכתיב: „ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו". וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני? — אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה: באוריה כתיב: „לכן בגללכם ציון שדה תחרש"; בזכריה כתיב: „עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים"; עד שלא נתקימה נבואתו של אוריה, הייתי מתירא שלא תתקים נבואתו של זכריה; עכשו שנתקימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקימת.

בלשון הזאת אמרו לו: עקיבא, נחמתנו! עקיבא, נחמתנו!

(מכות כד)

עכו"ם — עבודת כוכבים ומזלות.

IV

אוֹצָר שֶׁל נֶחָמוֹת.

קנא.

סוֹד שִׂיחַ קְדוֹשִׁים.

אמר ר' ישמעאל סח לי הגנסגא"ל ואמר לי: ידידי! שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל. ישבתי בחיקו והיה מִסְתַּכֵּל בי ובוכה, והיו דמעות יורדות מעיניו ונופלות על פני... ואמרתי לו: הדר זיו מרום! מפני מה אתה בוכה? אמר לי: בא ואכניסך ואודיעך מה גנוז לישראל עַם קדושו...

תְּפָשַׂנִי והכניסני לחדרי חדרים ולִגנזי גְנָזִים, ונטל הפִּנְקסים ופָתח והראני אִגְרות כתובות צרות מִשֻׁנות זו מזו. אמרתי לו: הללו למאן? אמר לי: לישראל. אמרתי לו: ויכולין ישראל לעמוד בהן?... אמר לי: למחר בא ואודיעך צרות מְשֻׁנות מאלו...

למחר הכניסני לחדרי חדרים, והראני צרות קשות מן הראשונות, אשר לחרב—לחרב, ואשר לבזה—לבזה, ואשר לשבי—לשבי... אמר לי: בכל יום ויום מתחדשות צרות קשות מאלה. וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ועונין „אמן, יהא שמיה רבא מברך" אין אנו מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים.

בשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי. וכך היה אומר:

„מקדשא קדיש לחורבא,	מקדש הקֹדש - לחרבה,
„והיכלא לנור דלק,	וההיכל - לאש בֹּערת,
„ודירתא דמלכא—לצדיותא.	ומשכן המלך - לשממה.
„בתולין ועולמין לבזה,	בתולות ובחורים - לבזה,
„ובני מלכא לקטלא.	ובני המלך - להֶרג,
„מדבחא דכיא למסתאבה,	המזבח הטהור - לשִׁקוצים,
„ופתורא דמתקן יבזוניה בעלי דבבא.	ושלחן הערוך לשלל לאויבים.

„ירושלים לעיים, ירושלים לעיים.

„וארעא דישראל לזיע". וארץ ישראל – לזועה.

כיון ששמעתי קול חזק זה – נבעתי ונרדמתי ונפלתי לאחורי... עד שבא הדרניא״ל השר, ונתן בי כח ונשמה, והעמידני על רגלי ואמר לי: ידידי! מה עלתה לך? אמרתי לו: הדר זיו מרום! אין להם תקנה לישראל? אמר לי: ידידי! בא ואכניסך אל גנזי נחמות וישועות ישראל.

הכניסני וראיתי כתות, כתות של מלאכי השרת יושבים ואורגים בגדי־ישועה ועושים כתרי־חיים, וקובעים בהם אבנים טובות ומרגליות, ומְרַקחים אותם בכל מיני בשמים ומעדני עולם. – אמרתי: הללו למי? אמר לי: לישראל!

וראיתי כתר אחד מְשֻׁנֶּה מכל הכתרים, וְחַמה ולבנה וי״ב מזלות קבועים בו. – אמרתי לו: כתר זה המְשֻׁבָּח למי? אמר לי: לדוד מלך ישראל! אמרתי לו: הדר זיו מרום! הַראני כבודו של דוד. אמר לי: ידידי! הַמְתֵּן שלש שעות עד שיבא דוד לכאן ותראהו בגדולתו.

תְּפָסני והושיבני בחיקו, אמר לי: מה אתה רואה? אמרתי לו: רואה אני שבעה ברקים שהם רצים כאחד. – אמר לי: כבוש עיניך, בני, שלא תִזְדַעזע, הללו יוצאים לקראת דוד... מיד רגשו כל אופנים ושרפים וחיות הקדש, ואוצרות שלג ועננֵי כבוד, ומזלות וכוכבים ומלאכי השרת ואמרו:

הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל,
וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ...

ושמעתי קול רעש גדול מֵעֵדן:

יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד!

והנה דוד מלך ישראל בראש, וכל מלכי בית דוד אחריו, וכל אחד ואחד כתרו בראשו, וכתרו של דוד מְבֹהָק ומְשֻׁבח מכל הכתרים, וזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו... ועלה דוד

לבית המוקד שברקיע, ושם מוכָן לו כסא של אש, שהוא ארבעים פרסאות גָבהו, וארכו כפלים, ורָחבו כפלים.

כיון שבא דוד וישב לו על אותו כסא שמוכן לו כנגד כסא של קונו, וכל מלכי בית דוד יושבים לפניו, ומלכי ישראל עומדים מאחוריו – מיד אמר דוד שירות ותשבחות שלא שָׁמְעָה־ אזן מעולם. וכיון שפָתח דוד ואמר: „יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד!“— פתח מט"ט וכל פמליא שלו ואמרו:

קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת!
מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ.

והיות הקדש משבחות ואומרות:

בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ!

רקיעים אומרים:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן!

והארץ אומרת:

יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד!

וכל מלכי בית דוד אומרים:

וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ...

(ברייתא מרכבה)

הגנגסא"ל, הדרניא"ל, מט"ט - שמות מלאכי עליון הם.

פנקסים – ספרים.
מבהק – טוב ויפה.

קנב.

לֶעָתִיד לָבֹא.

דרש רבא: מאי דכתיב: „לכו נא ונוכחה, יאמר יְיָ“– לעתיד לבא יאמר להם הקב"ה לישראל: לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו

אתכם. ויאמרו לפניו: רבש"ע! אצל מי נלך? אצל אברהם שאמרת לו: „ידוע תדע", ולא בקש רחמים עלינו? אצל יצחק, שברך את עשו: „והיה כאשר תריד", ולא בקש רחמים עלינו? אצל יעקב שאמרת לו: „אנכי ארד עמך מצרימה", ולא בקש רחמים עלינו? אצל מי נלך? עכשו יאמר יְיָ! – אמר להם הקב"ה: הואיל ותליתם עצמכם בי, „אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו".

* * *

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: „כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו, וישראל לא יכירנו, אתה ה' אבינו גואלנו"?

לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם: בניך חטאו לי. אומר לפניו: רבש"ע, ימָחו על קדושת שמך. – אמר: אֵמַר לו ליעקב, דהוה לו צַער גִדול בנים, אפשר דבעי רחמי עלייהו. אומר לו: בניך חטאו לי. – אומר לפניו: רבש"ע, ימחו על קדושת שמך. – אמר: לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי. – אומר לפניו: רבש"ע, בני ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך „נעשה" ל„נשמע", קראת להם: „בני בכורי ישראל", עכשו בני ולא בניך? ועוד כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם – שבעים שנה; דַל עשרים דלא ענשת עלייהו, פָשו להו חמשים; דל עשרים וחמש דלילותא, פשו להו עשרים והמש; דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל ועוד, פשו להו תרתי סרי ופלגא, אם אתה סובל את כלם – מוטב; ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך. ואם תאמר: כולהו עלי הא קריבית נפשי קמך.

פתחו ואמרו: „כי אתה אבינו!". אומר להם יצחק: עד שאתם מקלסים לי, קלסו להקב"ה ומחוי להו יצחק – הקב"ה בעיניהו. מיד נושאים עיניהם למרום ואומרים: „אַתָּה יְיָ אָבִינוּ, גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ!"

(שבת פט)

* * *

דרש רבי שמלאי: לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר: למי שעסק בה יבא ויטול שכרו. מיד מתקבצים ובאים האֻמות בערבוביא, שנאמר: „כל הגוים נקבצו יחד". אומר

להם הקב"ה: אל תכנסו לפני בערבוביא, אלא תכנס כל אמה ואמה וסופריה.

מיד נכנסת לפניו מלכות רומי תחלה. – אומר להם הקב"ה: במאי עסקתם? – אומרים לפניו: רבש"ע, הרבה שווקים תקננו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכלם לא עשינו אלא בשביל ישראל, כדי שיתעסקו בתורה. אומר להם הקב"ה: שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם לצרך עצמכם עשיתם; כלום יש בכם מגיד „זאת" התורה אשר שם משה?! – מיד יצאו בפחי נפש.

יצאת מלכות רומי ונכנסת מלכות פרס אחריה דהיא חשובא בתרה, דכתיב: „וארו חיוא אחרי תנינא דמיא לדב" ותני רב יוסף: אלו פרסיים שאוכלים ושותים כדב, ומסרבלים בשר כדב, ומגדלים שער כדב ואין להם מנוחה כדב. אומר להם הקב"ה במאי עסקתם? – אומרים לפניו: רבש"ע, הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכלם לא עשינו אלא בשביל ישראל, כדי שיתעסקו בתורה. אומר להם הקב"ה: כל מה שעשיתם לצרך עצמכם עשיתם, גשרים – לטול מהם מכס; כרכים - לעשות בהם אנגריא; מלחמות אני עשיתי, שנאמר: „ה' איש מלחמה", כלום יש בכם מגיד זאת – התורה? מיד יצאו מלפניו בפחי נפש. וכן כל אמה ואמה.

אומרים לפניו: רבש"ע! כלום כפית עלינו את ההר כגיגית, כדרך שכפית על ישראל, ולא קבלנוה? (שנאמר: „ויתיצבו בתחתית ההר", ואמר רבי אבדימי בר חמא: מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם: אם מקבלים אתם את התורה – מוטב; ואם לאו – שם תהא קבורתכם!) מיד אומר להם הקב"ה: „וראשונות ישמיעונו", שבע מצות שקבלתם עליכם היכן קימתם?... אומרים העכו"ם לפני הקב"ה: רבש"ע, ישראל שקבלו את התורה היכן קימוה? – אומר להם הקב"ה: אני מעיד בהם שקימו את התורה כלה. אומרים לפניו רבש"ע, כלום יש אב שמעיד על בנו? – אומר להם הקב"ה: שמים וארץ יעידו בהם שקימו את התורה כלה. – אומרים לפניו: רבש"ע, שמים וארץ נוגעים בעדותם. (דאמר רבי שמעון בן לקיש: הקב"ה התנה עם מעשה בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים את התורה – מוטב; ואם לאו – הריני מחזיר אתכם לתהו ובהו). אומר להם הקב"ה: מכם יבאו ויעידו בהם בישראל שקימו

את התורה כלה. יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד אלילים; יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל; יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה, מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם; יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא בטל את התפלה. אומרים לפניו: רבש"ע, תנה לנו מראש ונעשנה. אומר להם הקב"ה: שוטים שבעולם! מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? אלא אף על פי כן מצוה קלה יש לי ו„סכה" שמה, לכו ועשו אותה. מיד כל אחד ואחד הולך ועושה סכתו בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה כבתקופת תמוז, ומיד כל אחד ואחד מְבָעֵט בסכתו ויוצא... מיד הקב"ה יושב ומשחק.

(עבודה זרה ג)

* *
*

יתיב רבן גמליאל וקא דריש: עתידה אשה שתלד בכל יום. שנאמר: „הרה ויולדת יחדו". לגלג עליו אותו תלמיד, אמר: והכתיב: „אין כל חדש תחת השמש". אמר לו: בא ואראך דוגמתו בעולם הזה; נפק אחוי ליה תרנגלת.

ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש: עתידים אילנות שמוציאים פֵּרות בכל יום. לגלג עליו אותו תלמיד ואמר: והכתיב: „אין כל חדש תחת השמש". אמר לו: בא ואראך דוגמתם בעולם הזה. נפק אחוי ליה צְלָף.

ותו יתיב רבן גמליאל וקא דריש: עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מלת, שנאמר: „יהי פסת בר בארץ". לגלג עליו אותו תלמיד ואמר: „אין כל חדש תחת השמש". נפק אחוי ליה כמיהין ופטריאות, ואכלי מלת - נברא בר קורא.

(שבת ל)

* *
*

תנו רבנן: „יהי פסת בר בארץ בראש הרים" -- עתידה חטה שתִּתַמֵּר כְּדֶקֶל ועולה בראש הרים. ושמא תאמר יש צער לקצרה, תלמוד לומר: „ירעש כלבנון פריו", הקב"ה מביא רוח מבית גְּנָזָיו ומנשבת עליה ומַשֶּׁרֶה את סָלְתָהּ, ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

„עם חלב כליות חטה" - אמרו: עתידה חטה שתהא כשתי

כליות של שור הגדול. ואל תתמה, שהרי שועל קִנֵּן בלֶפֶת ושקלוהו ומצאו בו ששים לִטְרין.

מעשה בשיחין באחד שהניח לו אביו שלשה בדי הַרְדַּל ונִפְשַׁח אחד מהם ונמצאו בו תשעה קַבים הרדל ומעציו סככו בו סֻכת יוצרים.

אמר רבי שמעון בן חלפתא: קֶלח של כְּרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסֻלם.

„ודם ענב תשתה חמר" — לא כהעולם הזה - העולם הבא: העולם הזה יש בו צער לבצור ולדרוך; העולם הבא מביא עֲנָבָה אחת בְקָרון או בספינה ומניחה בזוית ביתו ומְסַפק ממנה כפִטָּס גדול, ועציה מסיקין תחת התבשיל. ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים גַרְבי יין, שנאמר: „ודם ענב תשתה חמר", אל תקרי „חֶמֶר", אלא „חֹמֶר".

כי אתא רב דימא אמר: מאי דכתיב: „אוסרי לגפן עירה" — אין לך כל גפן וגפן שבארץ ישראל שאינה צריכה עַיִר אחד לבצור. „ולשרקה בני אתונו" — אין לך כל אילן סְרָק שבארץ ישראל, שאינו מוציא משא שתי אתונות. ושמא תאמר: אין בו יין, תלמוד לומר: „כבס ביין לבושו". ושמא תאמר: אינו אדם, תלמוד לומר: „ובדם ענבים כותה". ושמא תאמר: אין בו טעם, תלמוד לומר: „חכלילי עינים מיין", כל „חֵךְ" שטועמו אומר: „לי לי". ושמא תאמר לנערים יפה ולזקנים אינו יפה, תלמוד לומר: „ולבֶן שנים מחלב". אל תקרי „לבֶן שִׁנַּיִם", אלא „לבֶן שָׁנִים".

(כתובות קיא)

* * *

עתיד הקב"ה להיות יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, וחַמה ומזלות מימינו של הקב"ה, ולבנה וכוכבים משמאלו, והקב"ה יושב ודורש תורה חדשה שעתיד לתן על ידי משיח. וכיון שמסים ההגדה — עומד זרובבל בן שאלתיאל על רגליו ואומר: „יתגדל ויתקדש", וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל באי עולם כלם עונים: „אמן". ואף רשעי ישראל וצדיקי עובדי אלילים שנשתַּיְרו בגיהנם עונים ואומרים: „אמן" מתוך

גיהנם; ומתרעש העולם עד שנשמע קול צעקתם לפני הקב"ה. והוא שואל: מה קול הרעש הגדול אשר שמעתי? - ומשיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו: רבש"ע! אלו רשעי ישראל וצדיקי עובדי אלילים שנשתירו בגיהנם שעונים „אמן" ומצדיקים עליהם את הדין.

מיד מתגלגלים רחמיו של הקב"ה עליהם ביותר, ונוטל מפתח של גיהנם בידו ונותן להם למיכאל ולגבריאל בפני כל הצדיקים ואומר להם: לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם. מיד הולכים עם המפתחות ופותחים שערי גיהנם, ותופסים ביד כל אחד ואחד מהם ומעלים אותם, כאדם שהוא מקים את חברו, ומעלהו בחבל מתוך הבור, ועומדים עליהם באותה שעה, ורוחצים וסכים אותם, ומרפאים אותם ממכות של גיהנם, ומלבישים אותם בגדים נאים ומביאים אותם לפני הקב"ה ולפני כל הצדיקים כשהם מכהנים ומכבדים. וכשנכנסים לפתח גן עדן - נכנסים מיכאל וגבריאל תחלה ונמלכים בהקב"ה. משיב הקב"ה ואומר להם: הניחו להם שיכנסו ויראו את כבודי! וכיון שנכנסו נופלים על פניהם ומשתחוים לפניו ומברכים ומשבחים שמו של הקב"ה.

(ילקוט שמעוני)

* *
*

אמר רבה אמר רבי יוחנן: עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן. והשאר מחלקים אותו ועושים בו סחורה בשוקי ירושלים.

ואמר רבה אמר רבי יוחנן: עתיד הקב"ה לעשות סכה לצדיקים מעורו של לויתן, והשאר פורסו הקב"ה על חומות ירושלים וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו.

יתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים והוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים.

לגלג עליו אותו תלמיד: השתא כביעתא דצוצילתא לא משכחינן, כולי האי משכחינן? - לימים הפליגה ספינתו בים, חזא מלאכי השרת דיתבי וקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים והקוק בהן עשר ברום עשרים. אמר להו: הני למאן? - אמרו לו: שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים.

אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לו: דרוש, רבי! לך נאה לדרוש, כאשר אמרת כן ראיתי. — אמר לו: ריקה: אלמלא ראית לא האמנת? מלגלג על דברי חכמים את־ה! נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.

ואמר רבה אמר רבי יוחנן: עתיד הקב"ה לעשות שבע חֻפות לכל צדיק וצדיק, שנאמר: „וברא יְיָ על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה, כי על כל כבוד חפה". מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חפה לפי כבודו.

— עשן בחפה למה? — אמר רבי חנינא: שכל מי שעיניו צרות בתלמידי חכמים בעולם הזה, מתמלאות עיניו עשן לעולם הבא.

— ואש בחפה למה? — אמר ר' חנינא: מלמד שכל אחד ואחד נכוה מחפתו של חברו... אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלמה!

כיוצא בדבר אתה אומר: „ונתתה מהודך עליו" ולא כל הודך: זקנים שבאותו הדור אמרו: פני משה כפני חַמה, פני יהושע כפני לבנה. אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלמה!

(ב"ב עה)

גדול — טפוח, חנוך, אֻמְנָה.

אפשר דבעי רחמי עלייהו — אולי יבקש רחמים עליהם.

לא בסבי טעמא — לא בישישים חכמה.

בדרדקי — בילדים.

דַל — חָסר.

פשו — נשארו.

תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל — שתים עשרה וחצי לתפלה ולאכילה.

מחוי להו — הראה להם.

ערבוביא — אי סדרים, מהומה.

מסרבלים — מסֻבלים.

נִשרנו — בנינו נשרים.

מבעט — בועט, מבזה.

תו — שוב, עוד.

צלף — מין עץ Каперсы

גבא בר קורא — הקרום הדק של ראש ענף הדקל.

ומשרה — ומפיל.

לֶפֶת — Рѣпа

ליברא — Фунтъ

הרדל — Горчица

נפשה — נסדק.

כרוב — Капуста

ענבה — גרגר ענבים.

קרון — עגלה רחבה.

ומְסַנֵק — וממלא.

כְּוָתָם — כחבית Кадка

מסיקין — משיקים, מבעירים.
נרבי — כדי.
אילן סרק — עץ שאינו עושה פרי.
פורסו — פורשו.
מבהיק — מזהיר.
שלשים על שלשים — שלשים אמות ארכן ושלשים רחבן.
השתא — עתה.
כביעתא דצוצילתא — כביצת העוף צוצילתא.
הפליגה — עשתה דרך ב״נ
מנסרי — גוזרים במשור.

קנג.

בְּעִקְבוֹת מְשִׁיחָא.

בְּעִקְבוֹת מְשִׁיחָא חֻצְפָּה יִסְגֵּי וְהַיֹּקֶר יַאֲמִיר. הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהַיַּיִן בְּיֹקֶר וְאֵין תּוֹכֵחָה.

בֵּית־וַעַד יִהְיֶה לְחֶרְפָּה, וְהַגָּלִיל יֶחֱרַב, וְהַגַּבְלָן יִשּׁוֹם, וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יְחוֹנָנוּ.

וְחָכְמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח, וְיִרְאֵי חֵטְא יִמָּאֲסוּ, וְהָאֱמֶת תְּהֵא נֶעְדֶּרֶת.

נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יַלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעַמְדוּ מִפְּנֵי קְטַנִּים.

בֵּן מְנַבֵּל אָב. בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ. כַּלָּה — בַּחֲמוֹתָהּ, אוֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ.

פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב, הַבֵּן אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו. — וְעַל מִי יֵשׁ־לָנוּ לְהִשָּׁעֵן? — עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם!

(סוטה מט)

בעקבות משיחא — לפני ביאת המשיח.
חצפה יסגי — תשגה, תגדל העזות
ויקר יאמיר — יתנשא, ירום היקר.

קנד

אורו שֶׁל מָשִׁיחַ.

.באורך נראה אור״ — זהו אורו של משיח; מלמד שצפה

הקב"ה בדורו של משיח ובמעשיו קדם שנברא העולם וגנזו למשיח ולדורו תחת כסא-הכבוד שלו.

אמר שטן לפני הקב"ה: רבש"ע! אור שנגנז תחת כסא הכבוד שלך למי? — אמר לו: למי שהוא עתיד להחזירך ולהכלימך בבשת פנים. — אמר לו: רבש"ע! הראהו לי. — אמר לו: בא וראה אותו. וכיון שראה אותו נזדעזע ונפל על פניו. אמר: בודאי זהו משיח, שעתיד להפיל אותי ואת שרי עובדי אלילים בגיהנם!

באותה שעה מתרגשים אֻמות העולם, אומרים לפניו: רבש"ע! מי הוא זה שאנו נופלים בידו? מה שמו ומה טיבו?

אומר להם הקב"ה: אפרים משיח צדקי — שמו. שמגביה קומתו וקומת דורו, ומאיר עיני ישראל ומושיע עמו, ואין כל אמה ולשון יכולה לעמוד לפניו, וכל אויביו מתבַהלים ובורחים מלפניו, ואף נהרות פוסקים בים!..

התחיל הקב"ה מַתְנה עם מלך המשיח, אומר לו: הללו, שגנוזים אצלך, עונותיהם עתידים להכניסך בעל ברזל, ועושים אותך כעגל הזה שֶכָּהו עיניו, ומְשַנקים את רוחך בעל, ובעונותיהם של אלו עתידה לשונך להדבק בחכך... רצונך בכך?

אומר משיח לפני הקב"ה: רבש"ע! שמא אותו צער שנות רבות הן?... אומר הקב"ה: חייך וחיי ראשך! שבוע גזרתי עליך; אם נפשך עצֵבה — אני טורדם מעכשו... אומר לפניו: רבש"ע! בגילת לבי ובשמחת נפשי אני מקבל עלי אותו צער על מְנָת שלא יאבד אחד מישראל; ולא חיים בלבד יִוָּשעו בימַי, אלא אף אותם שגנוזים בעפר; ולא מתים בלבד יִוָּשעו בימי, אלא אף אותם שמתו מימות אדם הראשון עד עכשו; ולא אלו בלבד, אלא אף נְפָלים יושעו בימי; ולא נפלים בלבד, אלא אף למי שעלתה על דעתך לבראת ולא נברא; בכך אני רוצה, בכך אני מקבל!

אמרו: שבוע שבן-דוד בא בו. מביאים קורות של ברזל ונותנים לו על צוארו עד שנכפפה קומתו... והוא צועק ובוכה ועולה קולו למרום. והוא אומר לפני הקב״ה: רבש״ע! כמה יהא כחי? כמה יהא רוחי? וכמה תהא נשמתי? וכמה יהיו אברי? לא בשר ודם אני?

באותה שעה אומר לו הקב״ה: אפרים משיח צדקי! כבר קבלת עליך מששת ימי בראשית; עכשו יהא צער שלך כצער שלי, שמיום שעלה נבוכדנצר הרשע והחריב את ביתי ושרף את היכלי, והגליתי בני לבין אמות העולם, חייך וחיי ראשך, לא נכנסתי לכסא שלי. ואם אין אתה מאמין — ראה הטל שעל ראשי... „שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה״. — באותה שעה אומר לפניו: רבש״ע! נתישבה דעתי עלי, כי די לעבד שיהיה כרבו...

* * *

אמר ר׳ יצחק: שנה שמלך המשיח נגלה בה — כל מלכי אמות העולם מתגרים זה בזה. וכל אמות העולם מתבהלים ומתרעשים ונופלים על פניהם, ואוחזים אותם צירים כצירי יולדה. וישראל מתרעשים ומתבהלים ואומרים: להיכן נבא ונלך? להיכן נבא ונלך?... אומר להם: בני! אל תתיראו! כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם. מפני מה אתם מתיראים? אל תיראו! הגיע זמן גאולתכם! — ולא כגאולה ראשונה — גאולה אחרונה. גאולה ראשונה היה לכם צער ושעבוד מלכיות אחריה, אבל גאולה אחרונה אין צער ושעבוד מלכיות אחריה.

* * *

שנו רבותינו: בשעה שמלך המשיח בא — עומד על גג בית-המקדש ומשמיע להם לישראל ואומר: ענוים, הגיע זמן גאולתכם! ואם אין אתם מאמינים ראו באורי שזרח עליכם!

כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרָח!

ועליכם בלבד זרח ולא על עובדי אלילים.

כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים.

באותה שעה מבהיק הקב"ה אורו של מלך המשיח ושל ישראל וכלם הולכים לאורם. וירושלים כלה נעשית כַּנָּס לאמור העולם והם מהלכים לאורה.

וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ.

ובאים ומלחכים עפר מתחת רגליו של מלך המשיח; ונופלים לפניו על פניהם ואומרים: נהיה לך לעבדים.

* * *

שנו רבותינו: עתידים אבות העולם לעמוד בניסן ואומרים לו: אפרים משיח צדקנו! אף-על-פי שאנו אבותיך אתה טוב ממנו, שסבלת עונות בנינו, ועברו עליך מדות קשות ורעות, מה שלא עברו על הראשונים ועל האחרונים; והיית שחוק ולעג לאמות בשביל ישראל, וישבת בחשך ואפלה ועיניך לא ראו אור... וצפד עורך על עצמך וגופך יבש כעץ... ועיניך חשכו מצום וכחך יבש כחרס... וכל אלה מפני עונות בנינו. רצונך, יֵהָנו בנינו מטובה זו שהשפיע הקב"ה לישראל. שמא בשביל צער שֶׁצָּעַרת עליהם ביותר וחבשוך בבית האסורים, אין דעתך נוחה מהם?...

אומר להם: אבות העולם! כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם ובשביל בניכם שיֵהָנו מטובה זו, שהשפיע הקב"ה לישראל.

אומרים לו אבות העולם: אפרים משיח צדקנו! תנוח דעתך! שהנחת דעת קונך ודעתנו.

אמר ר' שמעון בן פזי: באותה שעה מגביה הקב"ה למשיח עד שמי השמים ופורש עליו מזיו כבודו, מפני אמות העולם. אומר לו: אפרים משיח צדקי! הֱוֵי דָּן על אלו ועשה בהם מה שנפשך חפצה, שאלמלא רחמי שגברו עליך ביותר כבר אִבדוך מן העולם ברגע אחד...

מיד הקב"ה עושה לו למשיח שבע חֻפּוֹת של אבנים טובות ומרגליות וזְמָרַגדין, וכל חֻפּה וחֻפּה נמשכים מתוכה ארבעה נהרות של יין וחלב וַאֲפַּרסמון טהור. ומחבקו הקב"ה בפני הצדיקים ומכניסו לחֻפּה ורואים אותו כל הצדיקים. ואומר להם הקב"ה: צדיקי עולם! עדין לא נטל אפרים משיח צדקי בחצי צערו: עדין יש לי מדה אחת שאני נותן לו שלא ראתה עין מעולם!

באותה שעה קורא הקב"ה לרוח צפוני ולרוח דרומי ואומר להן: כבדו לפני אפרים משיח צדקי בכל מיני בשמים שבגן עדן:

עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו!

באותה שעה מביא הקב"ה אליהו ומשיח וצלוחית של שמן בידיהם ומקליהם בידיהם, ונקבצים כל ישראל לפניהם. ושכינה לפניהם, ונביאים מאחריהם, ותורה מימינם, ומלאכי השרת משמאלם. ומוליכים אותם אל עמק יהושפט ונקבצים כל הגוים שם.

באותה שעה מביא הקב"ה עובדי אלילים ואומר: יעברו על גשר גיהנם! — ועוברים. וכיון שמגיעים שם — יהיה לפניהם כחוט ונופלים בגיהנם... מיד ישראל מתיראים ואומרים לפניו: רבש"ע! תאמר, כאשר עשית עם אלו תעשה עמנו?... אומר להם: מי אתם? — אומרים לו: אנחנו עמך ונחלתך ישראל! — אומר להם: מי מעיד? — אומרים לו: אברהם, יצחק ויעקב.

קורא הקב"ה לאברהם יצחק ויעקב ואומר להם: מעידים אתם שהם עמי ואני אלהיהם? — אומרים לו: רבש"ע! לא כך אמרת להם: „לא יהיה לך אלהים אחרים" והם אמרו: „שמע ישראל! יי אלהינו יי אחד!"

באותה שעה מביא הקב"ה תורה ומניחה בחיקו ומבהיק זיום של ישראל מסוף העולם ועד סופו.

אומר גבריאל לפני הקב"ה: רבש"ע! יבואו עובדי האלילים ויראו בטובתם של ישראל!

באותה שעה נפתח גיהנם ויוצאים כל עובדי האלילים

רואים בטובתם על ישראל, ונופלים על פניהם ואומרים: כמה נאה אדון זה! כמה נאה אֻמה זו, שאהב אותה ביותר! אשרי העם שככה לו! רבש"ע! מה נשתנה אמה זו שאהבת אותה ביותר? — אומר להם: אתם שוטים שבעולם, אתם ידעתם אותי, והנחתם אותי, ולא בטחתם בי; אבל ישראל קדשו שמי פעמים בכל יום ובטחו בי, ואני אתן להם שכר טוב!

(פסיקתא רבתי)

ומשנקים — מעיקים ומציקים.

רצונך בכך — לקבל צער זה בשבילם?

אני טורדם — אני משלחם מעל פני.

נתישבה דעתי — נרגעתי

פַּנָם — Фонарь

לעמוד בניסן — לקום לתחיה.

שנע[illegible]נ — שנצטערת.

דעתך נוחה — הנך שבע רצון.

זמרגדין — מין אבן יקרה Изумрудъ

רְשִׁימַת הַמִּלִּים

שאינן במקרא או שישנן בהוראה אחרת הנמצאות ב„בית מדרש".

נ. לֶוין

הוצאת האחים ט. וש. פונק בווילנה.

יצאה לאור אלפא בית אֱלֶמֶנְתַּרִית חדשה.

הַצַּעַד הָרִאשׁוֹן

ללמד את הקריאה, הכתיבה וראשית השפה, ע"פ השטה הטבעית.

בספר הזה התאמץ המחבר להקל את למוד הקריאה והכתיבה ע"י הסדר הנכון, ההדרגה המְדיקה והתמונות הרבות והיפות שבפנים הספר.

בספר הזה בא חֹמר קַל ונוח, מענין ומשעשע המתאים לרוח הילדים. כל המאמרים והספורים שנכנסו לתוכו מְסדרים ומשֻׁעָרים לפי הבנת הילדים ותפיסתם הרגילית. ההדרגה והסדר נשמרו גם בלמוד השפה בדיקנות יתרה. כל מאמר וספור נבנה ונערך רק מאותם המושגים והמלים שקדמוהו כבר בפרקים הקודמים, באֹפן שהתלמיד לא יתקשה כלל בהבנת המלים שהוא קורא וקריאתו תהיה טבעית, חיה ומובנה.

בספר הזה באו הרבה תרגילים מיוחדים לעבודת הכתב וְהָאָרְפוֹגְרַפְיָה; התרגילים האלה יועילו בכלל להתפתחות המחשבה, העיון וההסתכלות של הילדים הקטנים.

הספר נדפס על ניר מובחר, בתמונות מְהֻדרות ובדפוס משֻׁבָּח.

מחירו 35 ק'. להשיגו אצל המו"ל.

Книжный магазинъ ИСААКА ФУНКА, Вильна.

Нѣмецкая ул.